

UNIVERSITY OF EDUCATIONAL MANAGEMENT

**BULLETIN
OF POSTGRADUATE
EDUCATION:**

collection of scientific papers

Educational Sciences Series

Issue 21(50)

ISSN 2218-7650

DOI: 10.37321

ID 47812

[https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50))

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Державний заклад вищої освіти
«Університет менеджменту освіти»

ВІСНИК ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

**Збірник наукових праць
Випуск 21(50)**

Серія «Педагогічні науки»

Освіта/Педагогіка: 01; код спец.: 011, 012, 013, 014, 015, 016

*Внесений до переліку наукових фахових видань у галузі
педагогічних наук рішенням Атестаційної колегії
Міністерства освіти і науки України
від 28 грудня 2019 року № 1643 (додаток 4)
Серія «Педагогічні науки» (Категорія «Б»)*

Видання індексується:

Infobaseindex; SJIF (Impact Factor)

Akademic Resource Index

CiteFactor

Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=&user=hUqcbRkAAAAI>

Національна бібліотека ім. В. І. Вернадського: <http://nbuv.gov.ua/j-tit/vpopn>

OJS <http://ojs.uem.edu.ua/index.php/vpo>

Норвезький Реєстр наукових журналів

Facebook: <https://www.facebook.com/groups/429476075263565>

LinkedIn: <https://www.linkedin.com/groups/9093865/>

**Київ
2022**

УДК 378.091.046-021.68(082)

Свідоцтво про державну реєстрацію: серія KB № 22072-11972ПР від 22 квітня 2016 р.

Затверджено Вченою радою
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
(протокол № 9 від 21 вересня 2022 р.)

Головний редактор

Віктор Олійник, д-р пед. наук, проф., дійсний член НАПН України <https://orcid.org/0000-0002-2576-0722>

Заступник головного редактора:

Олег Спірін, д-р пед. наук, проф. <https://orcid.org/0000-0002-9594-6602>

Відповідальний секретар:

Оксана Ануфрієва, канд. пед. наук, доцент <https://orcid.org/0000-0002-8465-1681>

Редакційна колегія:

Ірина Андрушук, д-р пед. наук, проф.; **Олександр Галус**, д-р пед. наук, проф.; **Віктор Гладуш**, д-р пед. наук, проф.; **Олена Глазунова**, д-р пед. наук, доцент; **Оксана Дубініна**, канд. пед. наук, доцент; **Ольга Єжова**, д-р пед. наук, проф.; **Деспіна Каракацані**, проф. Департаменту соц. та освіт. політики Ун-ту Пелопоннесу, Корінф, Грецька Республіка; **Микола Кириченко**, д-р філософії, член-кор. Нац. Академії наук вищої освіти України; **Катерина Колос**, д-р пед. наук, проф.; **Наталія Муранова**, д-р пед. наук, проф.; **Василь Олло**, канд. пед. наук; **Лариса Петренко**, д-р пед. наук, проф.; **Ольга Пінчук**, канд. пед. наук; **Зоя Рябова**, д-р пед. наук, проф.; **Лариса Сергеева**, д-р пед. наук, проф.; **Вікторія Сидоренко**, д-р пед. наук, проф.

Асоційовані редактори:

Маріола Міровска, д-р гуманітарних наук у галузі педагогіки, доцент, Ченстохова, Республіка Польща; **Ширинбой Олімов**, д-р пед. наук, проф., Бухара, Республіка Узбекистан; **Ірина Сіданіч**, д-р пед. наук, проф.; **Тамара Сорочан**, д-р пед. наук, проф.; **Ганна Тимошко**, д-р пед. наук, проф.

Виконавчий редактор: Яніна Васильченко

Статті, які публікуються у збірнику проходять перевірку щодо плагіату
Збірник має сторінки у соцмережі: [Facebook](#); [Linkedin](#)

Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»: зб. наук. праць / НАПН України ДЗВО «Ун-т менедж. освіти»; голов. ред. В. Олійник; редкол. : О. Галус [та ін.]. Київ: Юстон, 2022. Вип. 21(50). 296 с. (Категорія «Б»).

ISBN 978-617-7854-71-4

У збірнику висвітлюються актуальні проблеми загальної і професійної освіти. Представлено результати досліджень з історії педагогіки, методології освіти, теоретичних і методичних аспектів навчання та виховання, формування професійних компетентностей фахівців у галузі освіти, підвищення якості освіти.

Для науковців, педагогічних і науково-педагогічних працівників, керівників закладів вищої освіти, методистів, викладачів і слухачів закладів післядипломної освіти.

УДК 378.091.046-021.68(082)

ISBN 978-617-7854-71-4

© ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2022

ISSN 2218-7650

DOI: 10.37321

ID 47812

[https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50))

Ministry of Education and Science of Ukraine
National Academy of Educational Science of Ukraine
State Institution of Higher Education
«University of Educational Management»

BULLETIN OF POSTGRADUATE EDUCATION

*Collection of scientific papers
Issue 21(50)*

Educational Sciences Series

Education/Pedagogy: 01; spec code: 011, 012, 013, 014, 015, 016

*Listed in the list of scientific professional publications in the field
Pedagogical sciences Decision of the Appraisal Board Ministry
of Education and Science of Ukraine Resolution of the Presidium of HAC of Ukraine
№ 1643 of 28.12.2019 (dod. № 4)
Educational Sciences Series (Category «B»)*

Edition is indexed:

Infobaseindex; SJIF (Impact Factor)

Academic Resource Index

CiteFactor

CiteFactor

Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=&user=hUqcbRkAAAAI>

National Library of them V. I. Vernadsky: <http://nbuv.gov.ua/j-tit/vpopn>

OJS <http://ojs.uem.edu.ua/index.php/vpo>

Norwegian Register of Scientific Journals

Facebook: <https://www.facebook.com/groups/429476075263565>

LinkedIn: <https://www.linkedin.com/groups/9093865/>

**Kyiv
2022**

UDC 378.091.046-021.68(082)

Registration certificate KV No 22072-11972PR dated 22.04.2016.

Approved by the Academic Council
SIHE «University of educational management»
(protocol № 9 dated 21 September 2022)

Editor-in-Chief

Victor Oliynyk, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-2576-0722>

Deputies Editor:

Oleg Spirin, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor <https://orcid.org/0000-0002-9594-6602>

Executive secretary:

Oksana Anufriieva, PhD of Ped. Sciences, Associate Professor <https://orcid.org/0000-0002-8465-1681>

Members of Editorial Board:

Iryna Androshchuk, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; **Alexander Halus**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; **Victor Hladush**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; **Olena Glazunova**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Associate Professor; **Oksana Dubinina**, PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor; **Olga Yezhova**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; **Despina Karakatsani**, Professor of the Department of Social and Educational Policy of the University of Peloponnesus, Corinth, Republic of Greece; **Mykola Kyrychenko**, Doctor of Philosophy, Corresponding Member (Academician) of Higher Education National Academy of Sciences of Ukraine; **Catherine Kolos**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; **Natalia Muranova**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; **Vasyl Ollo**, PhD of Pedagogical Sciences; **Iarisa Petrenko**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; **Olga Pinchuk**, PhD of Pedagogical Sciences; **Zoya Ryabova**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; **Larysa Serheieva**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; **Viktoriiia Sydorenko**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor.

Associate editors:

Mariola Mirovska, Doctor of Humanities in the field of Pedagogy, Associate Professor, Częstochowa, Republic of Poland; **Shirinboy Olymov**, doctor of pedagogical sciences, professor, Bukhara, Republic of Uzbekistan; **Iryna Sidanich**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; **Tamara Sorochan**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; **Anna Tymoshko**, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor.

Executive editor: Yanina Vasilchenko

Articles published in the Collection are checked for plagiarism on
The collection has pages on the social network: [Facebook](#); [Linkedin](#)

Bulletin of Postgraduate education. «Educational Sciences Series»: collection of scientific papers / NAES of Ukraine SIHE «University of Educational Management»; Editor-in-Chief V. Oliynyk; Editorial board : A. Halus [and others]. Kyiv: Yuston, 2022. Issue 21(50). 296 p. (Category «B»).

ISBN 978-617-7854-71-4

The collection covers current problems of general and vocational education. The results of researches on the history of pedagogy, methodology of education, theoretical and methodical aspects of teaching and education, formation of professional competencies of specialists in the field of education, improvement of the quality of education are presented.

For scientists, pedagogical and scientific and pedagogical workers, heads of institutions of higher education, methodologists, teachers and students of institutions of postgraduate education.

UDC 378.091.046-021.68(082)

ISBN 978-617-7854-71-4

© SIHE «University of educational management», 2022

Серія «Педагогічні науки»

Освіта/Педагогіка: 01; код спец.: 011, 012, 013, 014, 015, 016

Educational Sciences Series

Education/Pedagogy: 01; spec code: 011, 012, 013, 014, 015, 016

ЗМІСТ

Відомості про авторів	8
Волик Олена. Організаційно-педагогічні умови формування проєктної компетентності у студентів педагогічних коледжів https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-10-23	10
Hrabovskiy Petro, Zaporozhtseva Yuliia. Criteria and indicators for selecting digital tools of video conferencing for e-learning implementation in the institution of postgraduate pedagogical education https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-24-39	24
Жукова Анна. Виховання лідерської компетентності у контексті національно-патріотичного виховання у студентів коледжу https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-40-52	40
Ismailova Elnara. Essence and content of the category «healthy lifestyle» https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-53-66	53
Ismailova Sabina. Didactic bases for the use of learning technologies in biology lessons in VIII–IX grades https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-67-77	67
Кайтановська Ольга. Структурно-семантичний аналіз поняття «професійна компетентність операторів поштового зв'язку» https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-78-90	78
Короїд Тетяна. Наукове обґрунтування моделі управління розвитком творчого потенціалу вчителів в умовах неформальної освіти https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-91-123	91
Косенчук Юлія. Фінська підтримка освіти України в умовах війни https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-124-143	124
Лупаренко Лілія, Литвинова Світлана, Пінчук Ольга, Соколюк Олександра. Готовність вчителів до використання доповненої реальності в освітньому процесі https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-144-177	144
Мартиненко Катерина. Сучасні аспекти організації професійної підготовки майбутніх електромонтерів з ремонту та обслуговування електроустаткування в навчально-практичних центрах https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-178-191	178
Осадчук Валентина. Тенденції розвитку та вдосконалення відкритої освіти в країнах Європи наприкінці ХХ – початку ХХІ століття https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-192-205	192
Петренко Лариса, Зеліковська Олена, Білоусова Наталя. Відкрита освіта: сучасні тренди і нові концепції https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-206-218	206
Пешхала Казімеш. Умови виховання дитини в пенітенціарній ізоляції https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-219-238	219
Сейчова Любослава, Волярська Олена. Вимоги до професії вчителя та його особистості в умовах європейської інтеграції https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-239-253	239
Тетянін Ігор. Проблеми розвитку професійної освіти художнього спрямування у фахових коледжах мистецтв https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-254-267	254
Чижевський Борис. Державно-громадянське управління закладами загальної середньої освіти на засадах партнерської взаємодії (соціально-правовий аспект) https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-268-294	268

CONTENT

Information about the authors	8
Olena Volyk. Organizational and pedagogical conditions for the project competence formation of teacher training colleges students https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-10-23	10
Petro Hrabovskyi, Yuliia Zaporozhtseva. Criteria and indicators for selecting digital tools of video conferencing for e-learning implementation in the institution of postgraduate pedagogical education https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-24-39	24
Anna Zhukova. Upbringing of leadership competence in the context of national and patriotic education of college students https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-40-52	40
Elnara Ismailova. Essence and content of the category «healthy lifestyle» https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-53-66	53
Sabina Ismailova. Didactic bases for the use of learning technologies in biology lessons in VIII–IX grades https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-67-77	67
Olga Kaitanovska. Structural-semantic analysis the concept of "professional competence of postal communication operators" https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-78-90	78
Tatiana Koroid. Scientific substantiation of the management model of creative potential development of teachers in the context of non-formal education https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-91-123	91
Julia Kosenchuk. Finnish support for education in Ukraine during the conditions of war https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-124-143	124
Liliia Luparenko, Svitlana Lytvynova, Olga Pinchuk, Oleksandra Sokoliuk. Readiness of teachers to use augmented reality in the educational process https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-144-177	144
Kateryna Martynenko. Modern aspects of the organization of professional training of future electric installers for repair and maintenance of electrical equipment in training and practical centers https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-178-191	178
Valentina Osadchuk. Trends of development and improvement of open education in Europe at the end of the XX – the beginning of the XXI century https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-192-205	192
Larysa Petrenko, Olena Zelikovska, Natalia Bilousova. Open education: emerging trends and novel concepts https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-206-218	206
Kazimes Peszhala. Conditions of education of children in penitentiary isolation https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-219-238	219
Ľuboslava Sejčová, Olena Voliarska. Requirements for the teaching profession and his personality in the context of europeanization https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-239-253	239
Ihor Tetianin. Problems of the development of professional education of professional colleges of arts https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-254-267	254
Boris Chyzhevskiyi. State-civil management of general secondary education institutions on the basis of partnership interaction (social and legal aspect) https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-268-294	268

Відомості про авторів

Білоусова Наталя Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, асистент кафедри організації і економіки фармації Національного університету охорони здоров'я імені П. Л. Шупика. Київ, Україна.

Волик Олена Юріївна, кандидат педагогічних наук, викладач психолого-педагогічних дисциплін; голова циклової комісії шкільної педагогіки та психології Педагогічного фахового коледжу КЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради. Запоріжжя, Україна.

Волярська Олена Станіславівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки, методики викладання іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій Київського національного лінгвістичного університету. Київ, Україна.

Грабовський Петро Петрович, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки й андрагогіки Комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради. Житомир, Україна.

Жукова Анна Робертівна, заступник директора з виховної роботи Львівського коледжу транспортної інфраструктури; аспірантка Педагогічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Львів, Україна.

Запорожцева Юлія Сергіївна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки й андрагогіки Комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради. Житомир, Україна.

Зеліковська Олена Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов математичних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ, Україна.

Ісмайлова Ельнара Атамалі, дисертант з програми доктора філософії Інституту освіти Азербайджанської Республіки; старший викладач Джалілабадської філії Азербайджанського державного педагогічного університету. Баку, Азербайджан.

Ісмайлова Сабіна Атамалі, дисертант з програми доктора філософії Інституту освіти Азербайджанської Республіки; старший викладач Джалілабадської філії Азербайджанського державного педагогічного університету. Баку, Азербайджан.

Кайтановська Ольга Миколаївна, науковий співробітник відділу науково-методичного забезпечення професійної освіти Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти». Київ, Україна.

Короїд Тетяна Вікторівна, учитель української мови і літератури; аспірант кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, Україна.

Косенчук Юлія Геннадіївна, аспірант кафедри теорії та історії педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. Київ, Україна.

Литвинова Світлана Григорівна, доктор педагогічних наук, старша наукова співробітниця, заступник директора з наукової роботи Інституту цифровізації освіти НАПН України. Київ, Україна.

Лупаренко Лілія Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, завідувачка відділу цифрової трансформації НАПН України; Інститут цифровізації освіти НАПН України. Київ, Україна.

Мартиненко Катерина Валеріївна, аспірант кафедри професійної і вищої освіти Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, Україна.

Осадчук Валентина Володимирівна, здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії кафедри менеджменту освіти та права Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, Україна.

Петренко Лариса Михайлівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри професійної і вищої освіти Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, Україна.

Пешхала Казіmesh, ксьондз, доктор наук, професор відділення суспільних наук кафедри загальної педагогіки Католицького Університету імені Іоанна Павла II у м. Люблін. Варшава, Польща.

Пінчук Ольга Павлівна, кандидат педагогічних наук, старша наукова співробітниця, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту цифровізації освіти НАПН України. Київ, Україна.

Сейчова Любослава, доктор філософії в галузі педагогіки (PhD), професор, професор кафедри педагогіки і андрагогіки університету імені Коменського в Братиславі. Братислава, Словаччина.

Соколюк Олександра Миколаївна, кандидат педагогічних наук, старша наукова співробітниця, вчений секретар Інституту цифровізації освіти НАПН України. Київ, Україна.

Тетянін Ігор Олексійович, аспірант Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава, Україна.

Чижевський Борис Григорович, кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України; Заслужений працівник освіти України. Київ, Україна.

Information about the authors

Natalia Bilousova, Candidate of Pedagogical Sciences, assistant of department of organization and economics of pharmacy, PL Shupyk National University of Health. Kyiv, Ukraine.

Boris Chyzhevskiy, Candidate of Pedagogical Sciences, Leading Researcher Department of Economics and Management of General Secondary Education Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; Honored Worker of Education of Ukraine. Kyiv, Ukraine.

Petro Hrabovskiy, PhD of Pedagogical Sciences, lecturer Communal Institution "Zhytomyr Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education" of Zhytomyr Regional Council. Zhytomyr, Ukraine.

Elnara Ismailova, Ph.D. program of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan; Senior Lecturer of the Jalilabad branch of the Azerbaijan State Pedagogical University. Baku, Azerbaijan.

Sabina Ismailova, Ph.D. program of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan; Senior Lecturer of the Jalilabad branch of the Azerbaijan State Pedagogical University. Baku, Azerbaijan.

Olga Kaitanovska, researcher of the division of scientific and methodical support of vocational education State Scientific Institution «Institute of Education Content Modernization». Kyiv, Ukraine.

Tatiana Koroid, Teacher of Ukrainian language and literature, Graduate student of the Department of Pedagogy, Administration and special education Educational and Scientific Institute of Management and Psychology SIHE «University of Educational Management». Kyiv, Ukraine.

Julia Kosenchuk, graduate student of the Department of Theory and History of Pedagogy Institute Borys Grinchenko Kyiv University. Kyiv, Ukraine.

Liliia Luparenko, PhD of Pedagogical Sciences, Head of the Department of Digital Transformation of the NAES of Ukraine Institute for Digitalisation of Education of the NAES of Ukraine. Kyiv, Ukraine.

Svitlana Lytvynova, Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Deputy Director for Science Institute for Digitalisation of Education of the NAES of Ukraine. Kyiv, Ukraine.

Kateryna Martynenko, graduate student of the Department vocational and higher education of the Postgraduate Education Central Institute SIHE «University of Management Education». Kyiv, Ukraine.

Valentina Osadchuk, Candidate of Doctor of Philosophy, Department Education and Law Management Central Institute of Postgraduate Education SIHE «University of Educational Management». Kyiv, Ukraine.

Larysa Petrenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Professor of the vocational and higher education department, Central Institute of Postgraduate Education, SIHE «University of Educational Management». Kyiv, Ukraine.

Kazimes Peszala, Professor, Doctor of Science, professor of the department of social sciences Department of General Pedagogy of the Catholic University named after John Paul II in Lublin. Warsaw, Poland.

Olga Pinchuk, PhD of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Deputy Director for Research and Experimental Work Institute for Digitalisation of Education of the NAES of Ukraine. Kyiv, Ukraine.

Luboslava Sejčová, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor for the Department of Pedagogy and Andragogy Faculty of Arts Comenius University in Bratislava. Bratislava, Slovakia.

Oleksandra Sokoliuk, PhD of Pedagogical Sciences, Senior Researcher; Deputy of Scientific Secretary Institute for Digitalisation of Education of the NAES of Ukraine. Kyiv, Ukraine.

Ihor Tetianin, Post graduate student of Poltava National Pedagogical University, named after V. G. Korolenko. Poltava, Ukraine.

Olena Voliarska, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor for the Department of Pedagogical, Teaching Methods of Foreign Languages and Information and Communication Technologies Kyiv National Linguistic University. Kyiv, Ukraine.

Olena Volyk, PhD in Pedagogy, Pedagogical Vocational College Khortytsia National Academy. Zaporozhye, Ukraine.

Yuliia Zaporozhtseva, PhD of Pedagogical Sciences, lecturer Communal Institution "Zhytomyr Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education" of Zhytomyr Regional Council. Zhytomyr, Ukraine.

Olena Zelikovska, PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Foreign Languages for Mathematical Faculties, Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv, Ukraine.

Anna Zhukova, deputy director for educational work Lviv College of Transport Infrastructure; graduate student of the Faculty of Education Ivan Franko Lviv National University. Lviv, Ukraine.

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)-10-23](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-10-23)
УДК 377.8

Волик Олена Юріївна,

кандидат педагогічних наук,
викладач психолого-педагогічних дисциплін;
голова циклової комісії шкільної педагогіки та психології
Педагогічного фахового коледжу
КЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради.
Запоріжжя, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-0778-2231>
volykelen@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ

Анотація. Статтю присвячено виявленню організаційно-педагогічних умов формування проєктної компетентності у студентів педагогічних коледжів. Визначено та проаналізовано поняття «умова», «педагогічна умова», встановлено зв'язок освітньої діяльності та шляхів формування проєктної компетентності майбутніх вчителів початкової школи у педагогічному коледжі. Обґрунтовано, що ефективність формування проєктної компетентності студентів педагогічних коледжів залежить від урахування організаційних та педагогічних умов. Охарактеризовано такі організаційно-педагогічні умови: освітнє середовище педагогічного коледжу, створення мобільного робочого місця для майбутнього педагога, функціонування педагогічної лабораторії та її постійне оновлення, забезпечення педагогічного коледжу висококваліфіковано-кваліфікованими педагогічними кадрами, практико орієнтована спрямованість підготовки студентів, організація у студентів позитивної мотивації до оволодіння майбутньою професією, оновлення змісту навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін на засадах діяльнісного та компетентнісного підходів. З'ясовано вплив модернізації системи викладання і створення інноваційного освітнього середовища на особистість студента та його подальше професійне зростання. Встановлено, що викладачі педагогічних коледжів у переважній більшості мають достатній рівень розуміння змісту освіти, водночас не вміють організувати освітній процес з урахуванням практико орієнтованих технологій навчання. Встановлено, що форми та методи викладання у педагогічному коледжі

мають певні проблеми та потребують осучаснення. Доведено, що сучасний педагогічний коледж потребує зміни ролі викладача під час освітнього процесу, зміни взаємодії під час аудиторної та самостійної роботи зі студентом, впровадження нових технологій викладацької діяльності, що у сукупності, призведе до активного та свідомого формування проєктної компетентності у студентів в умовах коледжу.

Ключові слова: коледж; організаційно-педагогічні умови; проєктна компетентність; підготовка; умова.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Стандартом фахової передвищої освіти України: освітньо-професійний ступінь Фаховий молодший бакалавр, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальність 013 Початкова освіта, від 13.07.2021 [8] передбачено підготовку фахівця здатного вирішувати типові спеціалізовані задачі початкової освіти. Стандарт передбачає основні поняття теоретичного змісту, а саме: початкова освіта, навчання, виховання, розвиток дітей молодшого шкільного віку; освітній процес у початковій школі, здоров'язберезувальне освітнє середовище, дитиноцентризм, демократизм, академічна доброчесність, індивідуальний підхід. Також Стандартом передбачено перелік компетентностей випускника. Однією із спеціальних компетентностей є здатність до планування, моделювання, конструювання, проєктування, організації освітнього процесу в початковій школі [8].

Аналізуючи зміст проєкту «Нова українська школа», головною метою якої є створити школу, в якій буде приємно навчатись дітям і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається традиційно, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті. У Новій школі зростає частка проєктної, командної, групової діяльності у педагогічному процесі.

Це зумовлює потребу підготовки у закладах фахової передвищої освіти значної генерації вчителів початкової школи здатних здійснювати професійну діяльність на нових засадах, проєктувати відповідне освітнє середовище закладу початкової освіти, проєктувати освітній процес у гармонійному поєднанні всіх передбачених суспільством вимог.

Не зважаючи на широке коло досліджених аспектів підготовки майбутніх вчителів початкової школи у контексті реформування освітньої системи на всіх рівнях, наявність деяких теоретичних і методичних напрацювань, проблема формування проєктної компетенції майбутніх вчителів ще вивчена недостатньо.

Усе більшої актуальності набуває дослідження організаційно-педагогічних умов формування проєктної компетентності майбутніх вчителів початкової школи. Адже, вони прийматимуть активну участь у формуванні проєктної компетентності своїх вихованців, будуть впроваджувати діяльнісний підхід у професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання формування різних компетентностей у процесі професійної підготовки майбутніх учителів висвітлювали українські вчені: А. Алексюк, М. Євтух, І. Зязюн, Н. Муранова, О. Пехота, О. Семенов, С. Сисоєва та інші.

Дослідженню проєктної діяльності, проєктних умінь приділено увагу в розвідках зарубіжних науковців Д. Розена (D. Rosen), Ф. Стоулена (F. Stoller), С. Хайнса (S. Haines) та інших.

Низка дослідників-педагогів вивчали проблеми формування проєктної компетентності майбутніх фахівців різних галузях в умовах вищої школи (А. Нікуліна, І. Осадча, О. Купенко та ін.). Так О. Купенко характеризує педагогічну систему формування проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи як таку, «що реалізує в собі властивості синергетичної системи (розширення кола суб'єктів системи – викладач, студент, студентська група, лідер студентської групи, роботодавець, клієнти соціальної роботи – та забезпечення динаміки через студентське самоврядування, комбінування групової та індивідуальної навчальної діяльності), а також властивості системи управління (цілеспрямованість, надання орієнтувальної основи дії та забезпечення різних типів впливів – прямого управління, співуправління та самоуправління)» [5, с. 128].

Українськими вченими проаналізовані практики формування проєктної компетентності, використання проєктних методів і технологій у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців (О. Біла, І. Гонтаренко, Л. Романовська, Л. Ребуха, Г. Слозанська). Виявлено, що досвід впровадження проєктної діяльності у процес підготовки включає не лише розроблення здобувачами освіти соціальних й освітніх проєктів, а й їх реалізацію та аналіз результатів. Відзначаючи вагомий внесок науковців у вивченні різних аспектів проблеми формування проєктної компетентності майбутніх вчителів початкової школи, слід зазначити, що питання виокремлення організаційно-педагогічних умов розглянуто недостатньо. Отже зараз існує актуальна потреба в їх визначенні, аналізі й характеристиці.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у визначенні організаційно-педагогічних умов

формування проєктної компетентності у студентів педагогічних коледжів.

Для досягнення мети було поставлено такі **завдання**: схарактеризувати розуміння проєктної компетентності; визначити організаційно-педагогічні умови формування проєктної компетентності; схарактеризувати визначені умови.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Розгляд зазначеної проблеми розпочнемо із тлумачення основних понять. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «умова» розглядається як необхідна обставина, що сприяє утворенню, здійсненню чого-небудь, або ж особливість реальної дійсності за якої відбувається що-небудь [1].

У Філософському енциклопедичному словнику під поняттям «умова» розуміють суттєвий компонент об'єктів, за необхідної наявності якого існує дане явище. Умови поділяють на достатні та необхідні. Достатніми є комплекс умов, що обумовлюють існування певного явища. Необхідними вважаються лише ті, які зустрічаються кожного разу серед достатніх умов, коли має місце зумовлене явище [3]. Науковці поділяють також умови на внутрішні (фізіологічні і психічні властивості організму людини) і зовнішні (оточення та середовище, в якому людина живе і розвивається).

Зважаючи на педагогічне спрямування дослідження, поняття «організаційно-педагогічна умова» у контексті нашого дослідження розуміємо як сукупність обставин, причин та чинників, які впливають на появу і динаміку тих чи інших особливостей процесу формування проєктної компетентності у студентів педагогічних коледжів.

Проєктна діяльність, на думку І. Гонтаренко, відображає реалізацію особистісно-орієнтованого підходу в освіті, сприяє розвитку в студентів пізнавальної самостійності, творчого мислення, наполегливості, формує вміння самостійно конструювати власні знання й орієнтуватися в інформаційному просторі, визнає унікальність та самобутність кожної особистості, забезпечує спрямованість на кінцевий результат, що дозволяє студентам будувати власну освітню траєкторію [2]. Ми б ще доповнили, що проєктна діяльність обумовлена компетентнісним підходом.

Таким чином, проєктна компетентність майбутнього педагога нами визначена як комплексний результат навчання та педагогічної практики в умовах педагогічного коледжу, що дозволяє студентові вмотивовано розробляти та реалізовувати освітні, соціальні проєкти.

У зв'язку з цим, формування проектної компетентності майбутнього педагога розглядається як набування знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, які дозволять усвідомлено, відповідально й ефективно реалізовувати проектну діяльність, що зумовлює утворення якісної проектної компетентності майбутнього фахівця.

На нашу думку, для формування проектної компетенції майбутніх вчителів в умовах педагогічного коледжу, варто застосовувати різноманітні технології навчання: особистісно орієнтовані, інтеграційні, інформаційні, творчо-креативні, професійно-ігрові, тренінгові, діалогово-комунікаційні, кейс-технології, технології розвивального навчання тощо. Водночас важливо приділити увагу організації практико-орієнтованого навчання студентів у закладах фахової перед вищої підготовки, безпосередньо у педагогічних коледжах.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

У процесі виконання дослідження було використано комплекс теоретичних методів: аналіз нормативних документів та педагогічної літератури; узагальнення, порівняння висновків науковців щодо визначення організаційно-педагогічних умов; систематизація отриманих результатів теоретичного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

Узагальнюючи праці сучасних науковців [4], [5], [6], [7], [9] виокремимо організаційно-педагогічні умови формування проектної компетентності у студентів педагогічних коледжів та надамо їх характеристику. Відзначимо, що ефективність формування проектної компетентності майбутніх вчителів початкової школи залежить від створення спеціальних організаційних та педагогічних умов.

Організаційні умови полягають у: створенні відповідного освітнього середовища, наявності мобільних робочих місць (легко трансформуються для парної, групової роботи і навпаки); наявності оснащення педагогічної лабораторії; наявності висококваліфікованих педагогічних кадрів.

До педагогічних умов варто віднести: наближення освітньої діяльності до реалій майбутньої професії через впровадження в освітній процес нових педагогічних технологій, сучасної системи та форми викладання (тьюторська технологія навчання), зміну ролі педагога відповідно до концепції Нової української школи (не як єдиного

наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини); посилення ролі практичної підготовки з метою оволодіння досвідом здійснення майбутньої професійної діяльності, зміну форми проведення лекційних занять на практичні (активне використання кейс-технологій, технології розвивального навчання); наявність позитивної мотивації студентів до оволодіння майбутньою професією; проектування змісту навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін на засадах компетентісного підходу; доповнення навчальних дисциплін відповідними темами, що забезпечать інтеграцію теоретичних знань, вироблення та вдосконалення проектних умінь і навичок змісту дисциплін з циклу професійної підготовки «Основи педагогічної професії», «Теорія і методика виховання», «Дидактика початкової школи», «Психологія», «Актуальні проблеми початкової освіти», «Нові освітні технології», «Теорія та методика розвивального навчання», «Технології розвитку критичного мислення»; оновлення змісту педагогічної практики студентів за рахунок розширення тематики та реалізації пошуково-дослідницьких завдань; проведення консультацій, круглих столів, зустрічей, практичних семінарів із залученням викладачів початкової школи, які впроваджують проектну діяльність на заняттях з молодшими школярами.

Узагальнимо визначені вище умови і детально розглянемо кожен з них. У контексті нашого дослідження освітнє середовище педагогічного коледжу як основну організаційно-педагогічну умову розуміємо як специфічно організований гнучкий, відкритий, соціально насичений, динамічний простір, що стимулює професійний саморозвиток майбутніх учителів початкової школи. Створення відповідного освітнього середовища передбачає новий простір, як безпосередньо просторовий, так й інформаційний. У цьому просторі виникають нові цілеспрямовані взаємодії між студентами та викладачами.

Л. Макар під освітнім середовищем визначає природне і штучно створене соціокультурне оточення людини, яке включає зміст і різні засоби освіти, що забезпечують продуктивну діяльність студентів і спрямовують процес розвитку особистості за допомогою створення сприятливих для цього умов [6].

В. Рибалка стверджує, що проектно орієнтована технологія розвитку і функціонування освітянського осередку «конкретизується, концентрується, зокрема в алгоритмі його роботи, у сценарії тренінгу побудови і функціонування такого осередку на демократичних засадах» [7, с. 131].

Отже, освітнє середовище педагогічного коледжу розуміємо як цілісну, сучасну систему формувальних впливів з організаційно-методичними, особистісно-орієнтованими, змістово-технологічними структурними компонентами.

Наголосимо, що значну увагу слід приділити саме організації інноваційного освітнього простору педагогічного коледжу. З одного боку це буде оснащення певного середовища. Наприклад, оснащення окремої аудиторії педагогічного коледжу або актовій зали тощо, а з іншого – створення у коледжі цілісної педагогічної системи з новітніми ідеями та сучасними технологіями.

Цікавим є те, що перед коледжем постає необхідність щодо створення мобільних робочих місць для студентів. Це викликано вимогами Нової української школи до учнівського середовища. У Новій школі крім класичних варіантів, буде використано новітні, наприклад, мобільні робочі місця, які легко трансформувати для групової роботи. Виділятимуться окремі приміщення з відкритим освітнім простором. Для того, щоб майбутні вчителі початкової школи могли вільно та на високому рівні організувати це у своїх навчальних кабінетах, створити сучасний освітній простір, завдання фахового педагогічного коледжу полягатиме у створенні відповідного освітнього середовища у межах власних територій. Тільки на особистому прикладі педагогів, на прикладі оснащення та використання новітнього середовища, майбутній педагог оволодіє відповідними компетентностями. Створення мобільного робочого місця для майбутнього педагога є необхідною організаційно-педагогічною умовою формування проєктної компетентності під час навчання..

Наступною організаційно-педагогічною умовою є функціонування педагогічної лабораторії та її постійне осучаснення. Така лабораторія виступатиме творчим осередком для кожного студента. За допомогою її існування, буде вирішена низка проблем та завдань підготовки майбутніх педагогів: методичне забезпечення студентів, дидактичне забезпечення на виробничу практику, зразки дидактичного забезпечення на переддипломну практику та на подальшу педагогічну діяльність, надання можливості творчого пошуку та зростання, оволодіння сучасними технологіями, індивідуальний підхід до кожного студента, надання можливості до самоаналізу, саморозвитку і формування проєктної компетентності.

Останньою організаційно-педагогічною умовою є забезпечення коледжу висококваліфікованими педагогічними кадрами. Якість освіти може бути забезпечена лише якісною організацією навчального процесу

викладачами-професіоналами.

Слушним, на наш погляд, є твердження В. Кременя про те, що не можна піднести освіту на вищий щабель, не віддавши належного її ключовій фігурі – викладачу, який має володіти не тільки своїм предметом, а й уміти орієнтуватися у відповідній галузі знань, здійснювати інтеграцію в рамках суміжних дисциплін, будувати навчальні плани, формувати у студентів навички самоосвіти. Все це під силу педагогу як творчій індивідуальності. Викладач такого рівня професіоналізму бачить особистісний сенс всього, що відбувається в процесі його професійної діяльності [4].

За експертними оцінками, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями. Це свідчить про те, що викладачі фахових педагогічних коледжів вже повинні відповідати цим вимогам за для формування конкурентоспроможної особистості свого студента та випускника. Сучасний педагог має оволодіти новітніми технологіями навчання та активно впроваджувати їх у своїй професійній діяльності. Активно відвідувати семінари, вебінари, творчі зустрічі, конференції з питань розвитку та осучаснення освіти та освітнього процесу в цілому.

Педагогічна умова яка полягає у наближенні освітньої діяльності до реалій майбутньої професії через впровадження в освітній процес нових педагогічних технологій, сучасної системи та форми викладання (тьюторська технологія навчання), зміну ролі педагога відповідно до концепції Нової української школи (не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини) вимагає від педагогічного коледжа насамперед викладача, спроможного впроваджувати сучасні системи викладання, змінюватись та трансформуватись під вимоги сьогодення. Для того, щоб випускник педагогічного коледжу відповідав вимогам Нової школи, викладач повинен надати приклад нових ролей педагога. Продемонструвати під час викладання лекційних та практичних занять класичні підходи до викладання та сучасні системи. Бути для студентів наставником, коучем, фасилітатором, тьютором, модератором, відповідно до поставленої мети заняття. Для більш глибокого усвідомлення студентами тієї чи іншої ролі педагога, бажано пояснювати та аналізувати відповідну роль під час її безпосереднього вживання на парі. Тільки особистий приклад викладача є запорукою майбутнього успіху студента під час професійної діяльності.

Практико орієнтована спрямованість підготовки студентів, посилення ролі практичної підготовки для здійснення майбутньої професійної діяльності. Така підготовка характеризується зміною форми проведення лекційних занять, використанням на лекціях кейс-технологій, технології розвивального навчання. Це є наступною організаційно-педагогічною умовою.

Зміна традиційної форми викладання на практико-орієнтоване навчання є першою вимогою державних освітніх реформ. У Новій школі зростає частка проєктної, командної, групової діяльності у педагогічному процесі. Діяльнісний підхід закладається в основу освітнього процесу. Для набуття необхідного досвіду у майбутніх вчителів та формування професійних компетентностей, протягом навчання, викладачами коледжу, повинно бути створено відповідне освітнє середовище. Особливостями цього середовища стане максимальне насичення практичними формами роботи, наскрізне використання діяльнісного підходу, проблемно-пошукових методів навчання, проєктних і кейс технологій, технології розвивального навчання.

Під час проведення лекції студент буде залучатися до активної взаємодії, суб'єкт-суб'єктні відносини, і не тільки у зв'язку студент – викладач, а й студент – студент. Під час пар здобувачі освіти повинні поринати у проблемні ситуації, невирішені питання та задачі, які перед ними штучно створює викладач. Освітня діяльність студента полягатиме у самостійному пошуку необхідної інформації, шляхів вирішення певної ситуації та педагогічних задач. Групова та парна роботи повинні стати провідними формами під час аудиторних годин. Колективне обговорення, доведення власної думки, виявлення та виправлення власних та спільних помилок призведе до формування критичного мислення студентів, активного саморозвитку та професійного зростання. Практична робота під час пар створить відчуття повного занурення у обрану професією, допоможе швидше встановити зв'язок між теоретичним матеріалом та майбутньою педагогічною діяльністю.

За допомогою практико-орієнтованих технологій під час викладання у педагогічному коледжі майбутній учитель зможе готувати власні авторські навчальні програми, власноруч обирати підручники, методи, стратегії, способи і засоби навчання; активно виражати власну фахову думку, бо матиме відповідний практичний досвід під час навчання. Держава гарантуватиме йому свободу від втручання у професійну діяльність, а за умовами Нової української школи такому творчому та відповідальному вчителю, який постійно працює над собою, буде надано академічну свободу. І це буде основним критерієм конкурентоспроможності випускника

педагогічного коледжу. Наступною узагальненою організаційно-педагогічною умовою є організація у студентів позитивної мотивації до оволодіння майбутньою професією. Важливість і необхідність зазначеної умови залежить від особливостей та специфіки педагогічної діяльності. Робота вчителя початкових класів пов'язана зі складними умовами: кримінальна відповідальність за учнів під час освітнього процесу, постійна взаємодія із дитячим та батьківським колективом, відсутність часових обмежень робочого часу (методична робота, робота класного керівника), швидке педагогічне вигорання, психологічне навантаження. Крім того, різні складні сімейні ситуації вихованців, необхідність індивідуального підходу до кожної дитини та її батьків, потребують від майбутнього вчителя початкової школи певної кмітливості, стресостійкості, творчості та великого бажання працювати в педагогічній сфері. Отже, наявність компонента мотивації є невід'ємним складником у професійному становленні студента педагогічного коледжу. Однією із перших та важливих функцій викладача є стимулювання позитивної мотивації студента, забезпечення індивідуального, особистісно зорієнтованого підходу до кожного.

Останньою організаційно-педагогічною умовою є оновлення змісту навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін на засадах діяльнісного та компетентнісного підходів. Викладачам педагогічного коледжу необхідно вносити доповнення до змісту дисциплін з циклу професійної підготовки відповідними темами з метою забезпечення інтеграції теоретичних знань до майбутньої педагогічної діяльності, вироблення та вдосконалення проектних умінь і навичок. Вважаємо що такого доповнення потребують такі навчальні дисципліни: «Основи педагогічної професії», «Теорія і методика виховання», «Дидактика початкової школи», «Психологія», «Актуальні проблеми початкової освіти», «Нові освітні технології», «Теорія та методика розвивального навчання», «Технології розвитку критичного мислення. Важливим також є оновлення змісту педагогічної практики за рахунок розширення тематики та способу реалізації пошуково-дослідницьких завдань; проведення консультацій, круглих столів, зустрічей, практичних семінарів із залученням викладачів початкової школи, які впроваджують проектну діяльність на робочому місці.

Стандартом фахової передвищої освіти України [8] зазначено вимоги до інтегральної компетентності, загальних компетентностей та спеціальних фахових компетентностей відповідно до зазначеної спеціальності. Формування цих компетентностей відбувається під час

теоретичного та практичного вивчення навчальних дисциплін та під час самостійної роботи студента. Навчальним планом, навчальними програмами, робочими програмами навчальних дисциплін відображається компетентнісні засади підготовки фахівців.

На нашу думку, компетентнісні засади підготовки фахівців також повинні мати своє відображення у комплексі навчально-методичного забезпечення викладаємих навчальних дисциплін. Всі матеріали повинні мати відповідні завдання, форми та методи роботи, технології для формування проектної компетентності. Ретельний підбір змісту навчального матеріалу, вправ, завдань, розроблення робочих зошитів, унаочнення теоретичного матеріалу, використання дидактичних матеріалів, підсилить практичну орієнтованість освіти, роль досвіду, умінь практично реалізовувати знання та сформує проектну компетентність.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

У результаті теоретичного аналізу встановлено, що формування проектної компетентності у студентів педагогічних коледжів можливе через створення організаційно-педагогічних умов, які змінять та урізноманітнять освітнє середовище педагогічного коледжу. Аналіз формування проектної компетентності майбутніх педагогів у педагогічному коледжі демонструє, що переважають практики організації проектної діяльності студентів лише щодо реалізації освітніх проектів, проте слід ще організовувати впровадження цих проектів, виходячи за межі навчальної аудиторії та простору закладу освіти.

Перспективи подальших досліджень. Представлені результати досліджень є початковою ланкою у розробленні моделі підготовки сучасного вчителя в контексті європеїзації на основі визначених організаційно-педагогічних умов формування проектної компетентності. У подальшому необхідно приділити увагу вивченню с кладових проектної компетентності вчителя початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] В. Бусел, *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ, Україна: Ірпінь, 2005.
- [2] І. С. Гонтаренко, «Формування проектної компетентності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін засобами інтернет-ресурсів», дис.

канд. наук. Харків, 2016.

- [3] Л. Ильичев, *Философский энциклопедический словарь*. Москва, Россия, 1983.
- [4] В. Г. Кремень, «Система освіти в Україні: сучасні тенденції і перспективи», *Професійна освіта: педагогіка і психологія: Польсько-український, Українсько-польський щорічник*, № 2, с. 16–17, 2000.
- [5] О. В. Купенко, «Обґрунтування концепції формування проектної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи», *Інноваційна педагогіка*, № 26, с. 124–129, 2020.
- [6] Л. М. Макар, «Сутність освітнього середовища в педагогічному процесі», *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, Вип. 30(83), с. 229–236, 2013.
- [7] В. Рибалка, «Психопедагогіка проектної діяльності осередку територіальної громади в умовах децентралізації», *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, № 20(2), с. 125–133, 2021.
[https://doi.org/10.35387/od.2\(20\).2021.125-133](https://doi.org/10.35387/od.2(20).2021.125-133)
- [8] Стандарт фахової передвищої освіти України: освітньо-професійний ступінь. Фаховий молодший бакалавр, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальність 013 Початкова освіта. Київ: МОН України, 2021, 18 с.
- [9] N. Nychkalo, N. Muranova, O. Voliarska, N. Paziura, «Prognostic aspect of educational communications in digital society», *Information Technologies and Learning Tools*, Vol. 80, No 6, p. 113–126, 2020. DOI:10.33407/itlt.v80i6.4063

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE PROJECT COMPETENCE FORMATION OF TEACHER TRAINING COLLEGES STUDENTS

Olena Volyk,

PhD in Pedagogy,

Pedagogical Vocational College Khortytsia National Academy.

Zaporozhye, Ukraine.

<https://orcid.org/0000-0002-0778-2231>

volykelena@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the identification of organizational and pedagogical conditions for the formation of project competence of students of pedagogical colleges. The concepts "condition" and "pedagogical condition" are defined and analyzed, the connection between educational activity and ways of project competence forming of future

primary school teachers in the pedagogical college is established. It is substantiated that the effectiveness of students' project competence formation depends on taking into account organizational and pedagogical conditions. The following organizational and pedagogical conditions are characterized: the educational environment of the pedagogical college, the creation of a mobile workplace for the future teacher, the functioning of the pedagogical laboratory and its constant modernization, the provision of the pedagogical college with highly qualified pedagogical staff, the practically oriented orientation of student training, the organization of positive motivation to master the future profession, updating the content of educational and methodological support of educational disciplines on the basis of activity and competence approaches. The influence of the modernization of the teaching system and the creation of an innovative educational environment on the personality of the student and his further professional growth has been clarified. It was established that teachers of pedagogical colleges in the vast majority have a sufficient level of knowledge in understanding the content of education, but at the same time they do not know how to organize the educational process taking into account practically oriented learning technologies. It was established that the forms and methods of teaching in the pedagogical college have certain problems and need to be modernized. It has been proven that a modern pedagogical college needs to change the role of the teacher during the educational process, change the interaction during the classroom and independent work with the student, the introduction of new technologies of teaching activity, which in aggregate will lead to the active and conscious formation of project competence among students.

Keywords: college; organizational and pedagogical conditions; project competence; training; condition.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] V. Busel, *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy*. Kyiv, Ukraina: Irpin, 2005.
- [2] I. S. Hontarenko, «Formuvannia proektnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv humanitarnykh dystsyplin zasobamy internet-resursiv», *dys. kand. nauk*. Kharkiv, 2016.
- [3] L. Il'ichev, *Filosofskij enciklopedicheskij slovar'*. Moskva, Rossiya, 1983.
- [4] V. H. Kremen, «Systema osvity v Ukraini: suchasni tendentsii i perspektyvy», *Profesiina osvita: pedahohika i psykholohiia*: Polsko-

- ukrainskyi, Ukrainsko-polskyi shchorichnyk, № 2, s. 16–17, 2000.
- [5] O. V. Kuppenko, «Obgruntuvannia kontseptsii formuvannia proektnoi kompetentnosti maibutnikh bakalavriv sotsialnoi roboty», *Innovatsiina pedahohika*, № 26, s. 124–129, 2020.
- [6] L. M. Makar, «Sutnist osvithnoho seredovysshcha v pedahohichnomu protsesi», *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, Vyp. 30(83), s. 229–236, 2013.
- [7] V. Rybalka, «Psykhopedahohika proektnoi diialnosti oseredku terytorialnoi hromady v umovakh detsentralizatsii», *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy*, № 20(2), s. 125–133, 2021.
[https://doi.org/10.35387/od.2\(20\).2021.125-133](https://doi.org/10.35387/od.2(20).2021.125-133)
- [8] Standart fakhovoi peredvyshchoi osvity Ukrainy: osvithno-profesiinyi stupin. Fakhovy molodshyi bakalavr, haluz znan 01 Osvita/Pedahohika, spetsialnist 013 Pochatkova osvita. Kyiv: MON Ukrainy, 2021, 18 s.
- [9] N. Nychkalo, N. Muranova, O. Voliarska, N. Paziura, «Prognostic aspect of educational communications in digital society», *Information Technologies and Learning Tools*, Vol. 80, No 6, p. 113–126, 2020.
DOI:10.33407/itlt.v80i6.4063

*Стаття надійшла до редакції
05 вересня 2022 року*

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)-24-39](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-24-39)
UDC 37.018.43:004

Petro Hrabovskyi,

PhD of Pedagogical Sciences,

lecturer Communal Institution "Zhytomyr Regional Institute
of Postgraduate Pedagogical Education" of Zhytomyr Regional Council.
Zhytomyr, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-2555-3678>
grabovskyp@gmail.com

Yuliia Zaporozhtseva,

PhD of Pedagogical Sciences,

lecturer Communal Institution "Zhytomyr Regional Institute
of Postgraduate Pedagogical Education" of Zhytomyr Regional Council.
Zhytomyr, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-2944-4911>
yulyaza@ukr.net

CRITERIA AND INDICATORS FOR SELECTING DIGITAL TOOLS OF VIDEO CONFERENCING FOR E-LEARNING IMPLEMENTATION IN THE INSTITUTION OF POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION

Abstract. This article is devoted to one of the actual problems of today-the organization of the process of professional development in the institution of postgraduate pedagogical education by distance learning. In particular, the selection of digital tools of video conferencing for synchronous electronic learning the implementation. The criteria and indicators for the selection of the necessary digital media are identified and described by the educational institution, and based on the analysis of scientific publications, legal documents, relevant software applications. So, it is advisable to apply operational and functional criteria. The indicators of the first criterion include the following: requirements for user hardware and software; payment for using; duration of the communication session; security and confidentiality; conditions of connection of participants; language of interface; availability of an application for mobile devices. Among the indicators of the second criterion are the following: the number of functionalities of the moderator; the number of functional capabilities of the participant; availability of a virtual interactive whiteboard and its functionality; monitoring the activity of participants. The importance of the proposed criteria and indicators is confirmed by the method of expert

evaluation and appropriate calculations using the methods of mathematical statistics (Pearson's test), as well as the functions of the application Microsoft Office Excel (CHISQ.TEST). Further research on this issue may include refining the algorithm for evaluating the relevant digital video conferencing tools according to certain criteria and indicators to select the most effective software in the implementation of distance learning for distance learning in synchronous mode.

Keywords: professional development; postgraduate teacher education; E-learning; digital tools for videoconferencing.

INTRODUCTION / ВСТУП

Formulation of the problem. The existing living conditions of Ukrainian society necessitate appropriate changes in the field of education. In particular, due to the introduction of martial law [1], quarantine restrictions related to COVID-19 [2] is organized the electronic learning (E-learning) studying of students – persons who receive additional or separate educational services in postgraduate education programs, including training in institutions of the system of postgraduate pedagogical education (PPO) [3]. Currently, such training is carried out by distance learning in asynchronous and synchronous modes. The last provides that all participants in the educational process can simultaneously collaborate in real time, exchanging instant messages and receiving instant feedback; this mode of educational interaction is implemented with the help of video conferencing software [4]. Therefore, the selection of appropriate digital tools of the system of postgraduate pedagogical education is an urgent problem. The solution of which will allow for the effective development of professional competencies of pedagogical staff of general secondary (ZSSO) and preschool education (ZDO), who are students in institutions of the air defense system, in the current conditions.

Analysis of recent research and publications. Identification and solution of problems related to the organization of the process of professional development of teachers, in particular in institutions of postgraduate pedagogical education, is reflected in the scientific works of a large number of domestic scientists: L. Bondarenko, N. Klokar, V. Oliynyk, T. Sorochan and others.

Theoretical and methodological foundations of distance learning, including in higher education institutions (ZVO) are presented in studies of domestic and foreign scientists [5]–[10]: T. Anderson, T. Bates, V. Bykov, D. Garrison, V. Kukharenko, J. Owens, N. Sirotenko and others.

In addition, the subject is reflected in the relevant legal documents: in the Concept of Digital Economy and Society of Ukraine [11] the priority is the

development of distance education using cognitive and multimedia technologies; in the "Regulations on distance learning" [4] presents the definition of basic concepts, describes the purpose, objectives of distance learning (DL), clarifies the provisions of the implementation of DL in ZVO, ZZSO, etc.

At the same time, the scientific works of L. Vasylychenko, P. Hrabovskyi, V. Oliynyk, N. Morse, L. Petrenko and others are specified the features of distance learning in the institutions of postgraduate pedagogical education.

In particular, in [12] the structural-functional model of the organization of the process of professional development of pedagogical staff of ZSSO and ZDO in the institution of the air defense system in a pandemic conditions on the basis of electronic distance learning is presented. In addition, the main stages of teacher training according to the proposed model are described and the relevant organizational and pedagogical conditions are determined.

There is also a list of digital tools for educational interaction of participants in the process of professional development, which includes the following: software applications for the preparation of electronic educational resources; learning management system (LMS); information system for monitoring the process of professional development of teachers in the institution of postgraduate pedagogical education, etc. In particular, with the help of expert evaluation it was determined that the most convenient to use and functional is LMS Moodle; Digital tools such as Big Blue Button, Google Meet, Skype, Zoom can be used to organize distance learning in synchronous mode. However, in order to select the most comfortable and functional video conferencing applications, it is advisable to specify the criteria and relevant indicators for their detailed evaluation.

So, the problem of choosing the appropriate digital tool for in-service training of pedagogical staff ZSSO, ZDO distance learning in the synchronous mode in the institution of the air defense system is not completely solved.

AIM AND TASKS / МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

The *aim of the study* is to determine and substantiate the set of indicators and relevant criteria that will allow the selection of the necessary digital tool for the implementation of synchronous educational interaction in the process of training students in the institutions of postgraduate pedagogical education by distance learning.

According to the defined purpose it is necessary to solve the following *tasks*:

- to analyze and summarize the conditions of use and functionality of the most widely used digital video conferencing tools for the implementation of a synchronous mode of educational interaction;

- to determine the criteria and indicators for the selection of these software, taking into account the theoretical and methodological foundations of the organization of the process of professional development in the postgraduate pedagogical studying, including distance learning;
- justify the importance of certain criteria and indicators through the expert evaluation.

THE THEORETICAL BACKGROUNDS / ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Theoretical and methodological foundations of our research are the work of domestic and foreign scientists – S. Vershlovsky, P. Jarvis, S. Zmeev, L. Lukyanova, M. Knowles, V. Oliynyk, N. Protasova and other scientists who have studied various aspects of the adult learning.

So, we highlight the following principles of adult learning:

- general didactic (consciousness and activity, clarity, systematicity and consistency, strength, accessibility, scientificity and connection between science and theory), taking into account which contributes to the appropriate structuring of content, choosing positions and attitudes with which subjects of the educational process, finding its optimization;
- andragogical – the unity of three environments (educational, professional, social), openness of educational space, synthesis of three approaches to education (andragogic, personality-oriented, contextual), activity, constant support, professional motivation, elective learning, development of educational needs, reflexivity;
- fundamental – proactive focus on interdisciplinary synthesis and methodological integration, qualitative differences in andragogical and pedagogical education, ontological pluralism, which involves the formation of multiple types of thinking, evolutionary stability and stability of progressive social dynamics through the development of continuing education as a social institution [13].

Also, the relevant legal documents [3], [4], [14] concerning the organization of the process of professional development and distance studying in educational institutions, etc. In particular, it is determined that the process of professional development is the acquisition of new and / or improvement of previously acquired competencies within the professional activity or field of knowledge [3]; ZSSO teachers are required to undergo an annual in-service training of thirty hours, but the total amount may not be less than one hundred and fifty hours for five years [14]; ZDO staff – once every five years for one hundred and twenty hours [14]. It is specified that distance learning is "an individualized process of acquiring knowledge, skills, abilities and ways of

human cognitive activity, which occurs mainly through indirect interaction of distant participants in the learning process in a specialized environment based on modern psychological, pedagogical and informational. communication technologies" [4]; the latter are defined as "technologies for creating, accumulating, storing and accessing web resources (electronic resources) of academic disciplines (programs), as well as providing organization and support of the educational process with specialized software and information and communication tools, including number of the Internet" [4].

At the same time, V. Bykov defines the concept of "electronic distance learning" as "a type of distance learning in which participants in the educational process carry out mostly individualized educational interaction both asynchronously and synchronously in time, mainly using electronic transport delivery systems training and other information objects, media teaching aids and information and communication technologies" [7, p. 86]. In addition, the scientist clarified the principles of DL: scientific, systematic, individualization, virtualization of learning; identification; interactivity, modularity of its structure; humanistic learning; priorities of the pedagogical approach at designing of educational process of DL; pedagogical expediency of application of new information technologies; ensuring the security of information circulating in the DL system, etc. [7, p. 84–85].

RESEARCH METHODS / МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

To achieve this goal, a set of theoretical and empirical research methods was used. In particular, the relevant legislative and regulatory documentation, scientific, methodological literature, as well as digital tools related to the problem are analyzed. Direct and indirect observation of the process of organizing the educational process in the postgraduate pedagogical studying, in particular in the conditions of pandemic and martial law. In addition, interviews were held with pedagogical and scientific-pedagogical employees of postgraduate pedagogical education institutions. The generalization of the relevant experience in the organization and implementation of the process of professional development of teachers ZZSO, ZDO in the municipal institution "Zhytomyr Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education" Zhytomyr Regional Council (KZ "ZHOIPPO" ZHOR).

Substantiation of the importance of certain criteria and indicators for the selection of digital means of videoconferencing was carried out on the basis of expert evaluation; mathematical statistics were used to analyze the participants' answers.

In particular, the expert evaluation was based on the scale presented in table 1.

Table 1

Rating scale

Significance	Mark
Yes	3
More yes than not	2
No more than yes	1
Not	0

Given the above scale using V. Cherepanov's formula, it was determined that to conduct an expert assessment with a confidence level of 95% and an absolute error of 0,5% must take part in this process at least 18 experts (detailed description of the calculations is presented in the work of the author [15, p. 116]).

The selection of experts (20 people) was carried out from among the research and teaching staff, IT specialists in the institutions of the postgraduate pedagogical education, the institutions of the high education who are directly take part in the organization and implementation of distance learning taking into account their level of professional, in particular, digital competence, objectivity, efficiency, interest.

The conclusion about the significance of the studied indicators and criteria was made using the method of O. Smirnov, which involves the calculation of the relative frequency of choice (ν) by experts of relevant estimates (detailed description is presented in the author's work [15, p. 116]). Possible values of the value range from zero to one. If $\nu \in (0,5; 1]$, then the relevant criterion (indicator) in the opinion of experts is important in the selection of digital videoconferencing for the implementation of synchronous educational interaction in the process of training students in the institute of postgraduate studying (PPO) by distance learning.

The validity of this conclusion was confirmed by Pearson's test (χ^2). The necessary calculations were performed using the statistical function CHISQ.TEST Microsoft Office Excel application. The specified function determines the percentage of coincidence of the existing distribution of experts' evaluations of a certain indicator (criterion) with the most probable one, which would be the case in case of random selection of the corresponding values by the participants. Therefore, if the value of the CHISQ.TEST function is less than 0,05, then with a confidence probability of more than 95% it is possible to assert the validity of

the corresponding conclusion made in view of the value of (ν).

RESULTS OF THE RESEARCH / РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

In the modern dictionaries, the concept of "criterion" is defined as a measure (basis) taken as a basis for evaluating, defining or classifying something; and "indicator" – evidence, proof, sign, quality, property of something.

Direct and indirect monitoring of the process of E-learning in postgraduate pedagogical education institutions revealed that the following digital video conferencing tools are used to implement the synchronous mode: Big Blue Button, Google Meet, Zoom, Jitsi Meet, Cisco Webex and others. The analysis of the peculiarities of the application of these digital tools, the available functionality allowed to determine the list of relevant features and properties for their classification. In particular, these tools may be available for a fee or free of charge. For example, Big Blue Button is an open source software, so it is possible for PPO to use it for free on its own server. However, this tool can be operated as a cloud service and the issue of payment will depend on the conditions of the owner. At the same time, the Google Meet cloud app is available for educational institutions free of charge as a component of the Google Workspace for Education package. It should be noted that due to the COVID-19 pandemic, the developers of these digital tools have ensured their free use by teachers, including from Ukraine, with certain restrictions on the duration of the session, the number of participants, functionality. In particular, the minimum needs are met: 50–100 participants; duration up to several hours; with a chat of demonstration of the teacher's screen and his presentation, etc. Typically, it is the payment issue that determines the quantity and quality of available digital video conferencing capabilities. For example, the paid use of Cisco Webex tools, Google (Workspace for Education Plus package) will allow an educational institution to realize long-term conferences with tens of thousands of participants. Typically, it is the payment issue that determines the quantity and quality of available digital video conferencing capabilities. For example, the paid use of Cisco Webex tools, Google (Workspace for Education Plus package) will allow an educational institution to realize long-term conferences with tens of thousands of participants.

Among the functionalities of the researched digital tools are the following: demonstration of the speaker's presentation, display of his screen for participants, the presence of public and private chats, notes, surveys, "raising hands" by a participant to attract the moderator's attention, happy, like or dislike, left, etc.), the presence of a virtual interactive whiteboard with the

appropriate functionality, creating rooms for participants (organization of group work), saving the list of participants (names, surnames); viewing the results of the participants' activity (participation in surveys, speaking time, number of messages, etc.); video recording and / or demonstration on YouTube, etc. The last three of these functionalities allow us to assess the process of professional development implemented by distance learning in synchronous mode.

At the same time, the important features of video conferencing are the language of the interface, the availability of technical support from the developer and reference materials on the use of digital tools; security and confidentiality; availability of a mobile application for ease of use on smartphones, tablets; scalability and resilience (related to meeting the possible and current needs of hardware resources according to the number of simultaneous users); restrictions on downloaded files for sharing with other participants in communication; as well as whether the developer continues to support its project, makes changes to the functionality in according to current trends in the use of such software.

Like any software, the researched video conferencing applications have the appropriate system requirements for users' digital devices.

The above allows us to determine the following criteria for the selection of digital means of video conferencing for the implementation of electronic distance learning in the institution of postgraduate pedagogical education:

- operational – a set of features and properties related to the general conditions of use of the relevant software, including interface languages, payment, etc.;
- functional – a set of features and properties related to the direct implementation of educational interaction in the process of improving the skills of students by distance learning in synchronous mode.

The indicators of the operational criterion include the following: 1) requirements for user hardware and software; 2) payment for use; 3) the maximum number of participants in the communication session; 4) the duration of the communication session; 5) security and confidentiality; 6) conditions for connecting participants (by link, phone number, the need to register on the developer's website, etc.); 7) interface language; 8) availability of reference materials and technical support; 9) availability of an application for mobile devices; 10) the intensity of the software developer update.

It should be noted that the functionality of digital video conferencing tools is constantly updated and expanded in accordance with existing technological capabilities and the social order for the implementation of synchronous mode of educational interaction on a remote form. However, these functionalities can be

combined into blocks related to the moderator (presenter) together with other participants; as well as monitoring the activity of participants; video recording and / or video broadcast of meetings, etc. In general, the available digital video conferencing facilities provide opportunities to control the communication process of the presenter and demonstrate the screen or presentation of the speaker. These functionalities are basic, and we do not see necessity to choose such properties to evaluate the appropriate software.

Therefore, the indicators of the functional criterion include the following: 1) the number of functional capabilities of the moderator to implement a synchronous mode of educational interaction; 2) the number of functional capabilities of the participant; 3) the presence of a virtual interactive whiteboard and its functionality; 4) monitoring the activity of participants; 5) video recording (video broadcast) of a session of distance educational interaction in synchronous mode.

The significance of the defined criteria was investigated by means of expert evaluation (a detailed description is presented in the section "Research methods"). The results of the experts' selection of the appropriate assessment, according to the scale used (see table 1), for the defined criteria and numerical values of the calculations are presented in table 2.

Table 2

Relative frequencies of experts' selection of assessments of the significance of the criteria for selecting digital video conferencing tools

№ з/п	Criteria	Distribution of expert assessments				Σ	ν
		0	1	2	3		
1	Operational	0	2	5	13	51	0,85
2	Functional	0	0	4	16	56	0,93

The obtained data allow us to conclude about the significance of the proposed criteria, since all values of ν belong to the interval $(0,5; 1]$. The statistical function Microsoft Office Excel CHISQ.TEST was used to estimate the confidence probability α of the reliability of the conclusion.

Accordingly, for the first criterion $\alpha \approx 100\%$, for the second – $\alpha \approx 100\%$. These values satisfy the condition $\alpha \geq 95\%$. Therefore, the expert opinion on the importance of the proposed criteria for the selection of digital video conferencing is reliable.

The results of expert assessment of the significance of the identified indicators for the performance criterion and the value of the confidence level α of the reliability of the conclusions are presented in table 3.

The obtained data indicate the significance of the described indicators except for the third ($\alpha \approx 93,42\%$), eighth ($\alpha \approx 92,14\%$) and tenth ($\alpha \approx 94,5\%$). The credible probability of the weight of the latter indicator lies within the absolute error (0,5%). Therefore, this indicator is recommended for the selection of digital means of video conferencing for the implementation of a synchronous mode of advanced training of students in the remote form. At the same time, you can ignore such indicators as the availability of reference materials and technical support, the maximum number of participants in the communication session. Regarding the latter, the choice of experts can be explained by the fact that the most of the digital means of videoconferencing (including free use) popular in the PPO allow up to 100 people to participate in the session. This number is quite sufficient, given that the number of students in the study group is not more than 30.

Table 3

Relative frequencies of experts' choice of significance assessments of performance criterion indicators and the value of the probability of reliability of the conclusion

№ з/п	Indicators	Distribution of expert assessments				Σ	ν	α
		0	1	2	3			
1	User' hardware and software requirements	0	5	5	10	45	0,75	98,14%
2	Payment for use	0	0	4	16	56	0,93	100%
3	The maximum number of participants in a communication session	0	6	8	6	40	0,67	93,42%
4	Communication session duration	0	5	9	6	41	0,68	96,16%
5	Security and privacy	0	0	5	15	55	0,92	100%
6	Terms of connection of participants	0	1	10	9	48	0,8	99,91%
7	Interface language	0	2	13	5	43	0,72	99,98%
8	Availability of reference materials and technical support	0	7	7	6	39	0,65	92,14%
9	Availability of an application for mobile devices	0	3	5	12	49	0,82	99,86%
10	Software developer update intensity	2	2	9	7	41	0,68	94,5%

The results of expert assessment of the significance of the defined indicators of the functional criterion and the value of the confidence probability

α of the reliability of the conclusions are presented in table 4.

Table 4

Relative frequencies of experts' choice of assessments of significance of indicators of functional criterion and value of probability of reliability of conclusion

№ з/п	Indicators	Distribution of expert assessments				Σ	ν	α
		0	1	2	3			
1	Number of functionalities of the moderator (presenter)	0	0	8	12	52	0,87	99,99%
2	Number of functionalities of the participant	0	5	9	6	41	0,68	96,16%
3	Availability of a virtual interactive whiteboard and its functionality	0	4	8	8	44	0,73	96,79%
4	Monitoring of the participants' activity	0	3	9	8	45	0,75	98,71%
5	Video recording (video broadcast) of a communication session	1	3	8	8	43	0,72	94,5%

The obtained data indicate the importance of certain indicators, except for the latter, for which $\alpha \approx 94,5$. This value is within a certain absolute error of 0,5%. Therefore, this indicator is recommended for the selection of digital video conferencing tools, but is not required to be considered. This choice of expert estimates can be explained by the availability of specialized digital recording tools with much greater capabilities than video conferencing software.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH / ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

So, the analysis of relevant legislative, scientific and methodological literature sources, software related to the implementation of electronic distance learning in the PPO (in the institutes of postgraduate studying) allowed to determine a set of criteria and relevant indicators for the selection of digital video conferencing for E-learning in synchronous mode. With the help of expert evaluation and appropriate calculations performed using the formula of mathematical statistics, the importance of these criteria and indicators is substantiated. In particular, operational with the following indicators: the requirements for user hardware and software; the payment for use; the duration of the communication session; the security and confidentiality; the conditions of connection of participants; the interface language; availability of an application

for mobile devices. And also functional, indicators of which are the number of functional capabilities of the moderator; the number of functional capabilities of the participant; the availability of a virtual interactive whiteboard and its functionality; the monitoring the activity of participants. However, such indicators as the intensity of the software update, the possibility of video recording (video broadcast) of the communication session are recommended but not required to be considered.

Prospects for further research. Further research on this issue may include refining the algorithm for evaluating the relevant digital video conferencing tools according to certain criteria and indicators to select the most effective software for the implementation of distance learning for distance learning in synchronous mode.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED) / СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Верховна Рада України. (2022, Лют. 24). *Указ Президента № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/TY8oGy>
- [2] Міністерство освіти і науки України. (2020, Берез. 16). *Наказ № 406, «Про організаційні заходи для запобігання поширенню коронавірусу COVID-19»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/RWM7mw>
- [3] Верховна Рада України. (2014, Лип. 01). *Закон № 1556-VII «Про вищу освіту»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/pjZbWw>
- [4] Міністерство освіти і науки України. (2013, Квіт. 25). *Наказ № 466, «Про затвердження Положення про дистанційне навчання»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/RWM7mw>
- [5] В. Биков та ін., *Технологія створення дистанційного курсу*; В. Ю. Бикова, В. М. Кухаренка, Ред. [Електронний ресурс]. Київ, Україна : Міленіум, 2008. Доступно: <https://is.gd/zyhC8M> Дата звернення: Черв. 30, 2022.
- [6] J. Owens, L. Hardcastle and B. Richardson, «Learning from a distance: the experience of remote students», *Journal of distance education*, vol. 23, no. 3, p. 53–74, 2009. [Online]. Available: <https://is.gd/TlOkeL> Дата звернення: Черв. 30, 2022.
- [7] В. Биков, «Дистанційна освіта: актуальність, особливості і принципи побудови, шляхи розвитку та сфера застосування», в *Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби і технології*. Київ, Україна: Атіка, 2005, с. 77–92.
- [8] D. Garrison, «Theoretical challenges for distance education in the 21st

- century: A shift from structural to transactional issues», *International Review of Research in Open and Distance Learning*, vol. 1, no. 1, 2000. [Online]. Available: <https://is.gd/6Fol2p> Дата звернення: Черв. 30, 2022.
- [9] T. Anderson, «Modes of Interaction in Distance Education: Recent Developments and Research Questions», in *Handbook of Distance Education*, 2003, p. 129–144.
- [10] A. (Tony) Bates, *Technology, e-learning and Distance Education*. London: Routledge, 2005.
- [11] Кабінет Міністрів України. (2018, Січ. 17). *Розпорядження № 67-р «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/BrjcMp>
- [12] В. Олійник, П. Грабовський, «Структурно-функціональна модель організації підвищення кваліфікації педагогічних працівників у закладі післядипломної педагогічної освіти в умовах пандемії», *Вісник післядипломної освіти. Педагогічні науки*, вип. 17(46), 208 с., с. 95–122, 2021. (Категорія «Б»). [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2021-17\(46\)-95-122](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2021-17(46)-95-122)
- [13] Л. Лук'янова, «Акмеологічний ресурс андрагогічної моделі навчання», *Проблеми освіти*, вип. 84, с. 31–36, 2015. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/vvED4L> Дата звернення: Черв. 30, 2022.
- [14] Кабінет Міністрів України. (2019, Серп. 21). *Постанова № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/NJeUTH>
- [15] П. Грабовський, «Розвиток інформаційної компетентності вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній педагогічній освіті», дис. канд. наук; НАПН України ДЗВО «Ун-т менедж. освіти». Київ, 2016.

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ДОБОРУ ЦИФРОВИХ ЗАСОБІВ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦВ'ЯЗКУ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ E-LEARNING У ЗАКЛАДІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Грабовський Петро Петрович,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри педагогіки й андрагогіки Комунального закладу
«Житомирський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти» Житомирської обласної ради.
Житомир, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-2555-3678>
grabovskyp@gmail.com

Запорожцева Юлія Сергіївна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри педагогіки й андрагогіки Комунального закладу
«Житомирський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти» Житомирської обласної ради.
Житомир, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-2944-4911>
yulyaza@ukr.net

Анотація. Дану статтю присвячено одній із актуальних проблем сьогодення – організації процесу підвищення кваліфікації у закладі післядипломної педагогічної освіти за дистанційною формою. Зокрема, стосується добору цифрових інструментів відеоконференцзв'язку для реалізації синхронного режиму електронного навчання. На основі проведеного аналізу наукових публікацій, нормативно-правових документів, відповідних програмних застосунків визначено та описано критерії і показники для здійснення добору потрібних цифрових засобів закладом освіти. Зокрема, доцільно застосовувати експлуатаційний та функціональний критерії. До показників першого критерію відносимо такі: вимоги до апаратно-програмного забезпечення користувача; оплата за використання; тривалість сеансу зв'язку; безпека та конфіденційність; умови підключення учасників; мова інтерфейсу; наявність додатку для мобільних пристроїв. Серед показників другого критерію виділяємо такі: кількість функціональних можливостей модератора; кількість функціональних можливостей учасника; наявність віртуальної інтерактивної дошки та її функціонал; моніторинг активності учасників. Вагомість запропонованих критеріїв та показників підтверджена за допомогою методу експертного оцінювання та відповідних розрахунків із застосуванням методів математичної статистики (критерій Пірсона), а також функцій додатку Microsoft Office Excel (CHISQ.TEST). Подальші дослідження розглядуваної проблеми можуть стосуватися уточнення алгоритму оцінювання відповідних цифрових інструментів відеоконференцзв'язку за визначеними критеріями та показниками для добору найбільш ефективного програмного засобу для реалізації підвищення кваліфікації слухачів за дистанційною формою навчання у синхронному режимі.

Ключові слова: підвищення кваліфікації; післядипломна педагогічна

освіта; електронне дистанційне навчання; цифрові інструменти відеоконференцзв'язку.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Verkhovna Rada Ukrainy. (2022, Liut. 24). Ukaz Prezydenta № 64/2022 «Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/TY8oGy>
- [2] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2020, Berez. 16). Nakaz № 406, «Pro orhanizatsiini zakhody dlia zapobihannia poshyrenniu koronavirusu SOVID-19». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/RWM7mw>
- [3] Verkhovna Rada Ukrainy. (2014, Lyp. 01). Zakon № 1556-VII «Pro vyshchu osvitu». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/pjZbWw>
- [4] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2013, Kvit. 25). Nakaz № 466, «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/RWM7mw>
- [5] V. Bykov ta in., Tekhnolohiia stvorennia dystantsiinoho kursu; V. Yu. Bykova, V. M. Kukharenka, Red. [Elektronnyi resurs]. Kyiv, Ukraina : Milenium, 2008. Dostupno: <https://is.gd/zyhC8M> Data zvernennia: Cherv. 30, 2022.
- [6] J. Owens, L. Hardcastle and B. Richardson, «Learning from a distance: the experience of remote students», Journal of distance education, vol. 23, no. 3, p. 53–74, 2009. [Online]. Available: <https://is.gd/TlOkeL> Data zvernennia: Cherv. 30, 2022.
- [7] V. Bykov, «Dystantsiina osvita: aktualnist, osoblyvosti i pryntsyipy pobudovy, shliakhy rozvytku ta sfera zastosuvannia», v Informatsiine zabezpechennia navchalno-vykhovnoho protsesu: innovatsiini zasoby i tekhnolohii. Kyiv, Ukraina: Atika, 2005, s. 77–92.
- [8] D. Garrison, «Theoretical challenges for distance education in the 21st century: A shift from structural to transactional issues», International Review of Research in Open and Distance Learning, vol. 1, no. 1, 2000. [Online]. Available: <https://is.gd/6Fol2p> Data zvernennia: Cherv. 30, 2022.
- [9] T. Anderson, «Modes of Interaction in Distance Education: Recent Developments and Research Questions», in Handbook of Distance Education, 2003, p. 129–144.
- [10] A. (Tony) Bates, Technology, e-learning and Distance Education. London: Routledge, 2005.
- [11] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2018, Sich. 17). Rozporiadzhennia № 67-r «Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoi ekonomiky ta suspilstva

- Україны на 2018–2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo yii realizatsii». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/BrjcMp>
- [12] V. Oliinyk, P. Hrabovskyi, «Strukturno-funktsionalna model orhanizatsii pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh pratsivnykiv u zakladi pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity v umovakh pandemii», *Visnyk pisliadyplomnoi osvity. Pedahohichni nauky*, vyp. 17(46), 208 s., s. 95–122, 2021. (Katehoriia «B»).
[https://doi.org/10.32405/2218-7650-2021-17\(46\)-95-122](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2021-17(46)-95-122)
- [13] L. Lukianova, «Akmeolohichniy resurs andrahohichnoi modeli navchannia», *Problemy osvity*, vyp. 84, s. 31–36, 2015. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/vvED4L> Data zvernennia: Cherv. 30, 2022.
- [14] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2019, Serp. 21). Postanova № 800 «Deiaki pytannia pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/NJeUTH>
- [15] P. Hrabovskyi, «Rozvytok informatsiinoi kompetentnosti vchyteliv pryrodnycho-matematychnykh predmetiv u pisliadyplomnii pedahohichnii osviti», dys. kand. nauk; NAPN Ukrainy DZVO «Un-t menedzh. osvity». Kyiv, 2016.

*Стаття надійшла до редакції
30 червня 2022 року*

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)-40-52](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-40-52)
УДК 37.0

Жукова Анна Робертівна,

заступник директора з виховної роботи
Львівського коледжу транспортної інфраструктури;
аспірантка Педагогічного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка.
Львів, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-7292-1605>
annetta000@gmail.com

ВИХОВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ

Анотація. Статтю присвячено розгляду проблеми формування лідерської компетентності у межах національно-патріотичного виховання у студентів коледжу. У роботі обґрунтовано актуальність виховання лідерської компетентності засобами національно-патріотичного виховання у сучасному закладі освіти, з огляду на сьогоднішні умови життя та завдання, які має вирішувати коледж. Узагальнено дані щодо основних понять дослідження, зокрема «лідерська компетентність» та «національно-патріотичне виховання». Окреслено роль національно-патріотичного виховання та його можливості у процесі формування лідерської компетентності у студентів коледжу. Описано сутність процесу розвитку лідерської компетентності студентської молоді під час національно-патріотичного виховання. Визначено, що у межах національно-патріотичного виховання можна досить ефективно виховувати лідерську компетентність у студентів коледжу. Виявлено, що виховання лідерської компетентності під час національно-патріотичного виховання можна здійснювати кількома способами. Насамперед у процесі підготовки та проведення студентами виховних заходів патріотичного спрямування, конкурсів, виховних годин, тематичних вечорів та заходів з нагоди відзначення свят народного календаря. Також під час проведення тематичних зустрічей з відомими та успішними громадянами України, зокрема героями України, ветеранами, учасниками бойових дій тощо. Досить успішно можна виховувати лідерську компетентність на прикладах з історичного минулого України, називаючи конкретні імена видатних українських особистостей та розповідаючи їх історії з життя. Обґрунтовано, що

ефективними засобами виховання лідерської компетентності у контексті національно-патріотичного виховання є студентське самоврядування та тренінгові технології. Узагальнено, що вищенаведені способи формування лідерської компетентності у контексті національно-патріотичного виховання є результативними, адже сприяють розвитку лідерської компетентності, лідерських якостей та здібностей, розширенню лідерського потенціалу та формуванню лідерів-патріотів, які відчують любов до своєї Батьківщини та готові активно працювати та будувати її щасливе майбутнє.

Ключові слова: лідерська компетентність; лідерство; національно-патріотичне виховання; національна свідомість; патріотизм; студентська молодь.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. На сучасному етапі важливим завданням кожного закладу освіти України є всебічний та гармонійний розвиток студента як особистості та формування у нього лідерської компетентності. Адже, живучи в сьогоdnішніх умовах, недостатньо володіти тільки високорозвиненими професійними вміннями, потрібно бути справжнім лідером, який здатен вести інших людей за собою, вмiє швидко пристосовуватися до змін у навколишньому світі, відшукувати правильні рішення у надзвичайно складних ситуаціях, є впевненим у власних силах, рішучим, цілеспрямованим та наполегливим [1, с. 252]. Існують різноманітні шляхи, методи та способи розвитку лідерської компетентності. Однак, на цей момент, важливо звернути увагу на виховання лідерської компетентності у межах національно-патріотичного виховання, яке набуває все більшої та більшої популярності. Сьогодні пріоритетним завданням будь-якого закладу освіти має стати виховання молодого покоління лідерів-патріотів своєї держави, спадкоємців та продовжувачів національних і патріотичних традицій, які володіють почуттям національної гідності, гордості, є високоморальними, духовними, не бояться різноманітних змін та впевнено крокують їм назустріч. З огляду на це, ми вважаємо, що проблема виховання лідерської компетентності у контексті національно-патріотичного виховання є актуальною й потребує детального дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури з окресленої проблематики показує, що проблема формування лідерської компетентності досить широко віддзеркалена у працях

багатьох зарубіжних та вітчизняних дослідників, зокрема, свої праці цій проблемі присвятили такі науковці як Р. Танненбаум, П. Друкер, Ф. Фідлер, В. Врум, П. Херс, М. Мескон, О. Романовський, Н. Бібік, О. Хмизова, Т. Савицька, К. Мухіна, С. Ковальчук та ін. Не менш цікавою для науковців є й проблема національно-патріотичного виховання підростаючого покоління. Так, над нею працювали та працюють до цього часу багато українських педагогів, психологів, письменників та громадських діячів, серед яких І. Франко, М. Грушевський, В. Винниченко, К. Ушинський, Я. Чепіга, С. Русова, І. Синиця, Є. Пасічник, В. Неділько, Б. Степанишин та багато інших. Проте, проблема виховання лідерської компетентності у контексті національно-патріотичного виховання студентської молоді у коледжі не знаходить повноцінного висвітлення у працях дослідників, що й зумовило вибір нами цієї тематики для здійснення дослідження.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті: обґрунтувати особливості формування лідерської компетентності у межах національно-патріотичного виховання студентів коледжів, розкрити специфіку та шляхи виховання лідерської компетентності під час національно-патріотичного виховання студентів.

Завдання статті:

- проаналізувати поняття «лідерська компетентність» та «національно-патріотичне виховання»;
- виокремити специфіку формування лідерської компетентності у межах національно-патріотичного виховання студентів коледжу;
- обґрунтувати головні шляхи виховання лідерської компетентності під час національно-патріотичного виховання студентів коледжу.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Поняття «лідерська компетентність» трактується дослідниками по-різному. Приміром, науковець М. Макгрегор трактує лідерську компетентність як сукупність особистісних характеристик, що притаманні лідерам та сприяють їх досягненням. До цих особистісних характеристик вчений відносить спроможність лідера брати на себе відповідальність, бути прикладом для наслідування, ухвалювати самостійні рішення, а також розуміння лідером його ролі. М. Макгрегор стверджує, що формування лідерської компетенції передбачає розвиток нових та удосконалення природжених якостей, які детермінують ведучу позицію людини в групі [2].

Дж. Бауман розглядає поняття «лідерська компетентність» з точки зору індивідуальних рис та умінь й стверджує, що зміст лідерської компетентності являє собою сукупність особистісних якостей та набутих умінь, які пов'язані з переконанням, управлінням, вирішенням конфліктів при активній участі лідера в групових процесах їх урегулювання [3, с. 53].

Р. Флумер наголошує, що до лідерських компетентностей належать поведінкові особливості та вміння, що є необхідними для досягнення високих результатів в управлінській діяльності. Велику увагу вчений приділяв умінням досягати бажаних результатів, розставляти пріоритети, розв'язувати проблеми та створювати ефективні команди [3, с. 54].

Українські науковці Н. Лебідь, В. Міляєва, Ю. Бреус, відносять до основних лідерських компетентностей ефективну комунікацію, орієнтацію на результат, аналітичне мислення та емоційний інтелект [4, с. 3].

У межах нашого дослідження під поняттям «лідерська компетентність» ми розуміємо готовність та здатність особи впливати на інших людей при розв'язанні різноманітних практичних, професійно орієнтованих, освітніх завдань; уміння людини працювати в команді і як рядовий виконавець, і як організатор, вносити помітний вклад у роботу команди, навіть якщо не враховані її особисті інтереси; уміння брати на себе відповідальність та приймати важливі рішення; уміння співвідносити особисті й суспільні цілі; здатність до швидкого реагування на зміни та адаптації в нових ситуаціях, а також до аналізу своїх можливостей; уміння ухвалювати оптимальні рішення в умовах обмеження часу й ресурсів.

Щодо поняття «національно-патріотичне виховання», то його трактують як виховання, що містить погляди, переконання, ідеї, обряди та звичаї, які гарантують духовне самовідтворення і самозбереження народу й опирається на його глибинні традиції [5, с. 27].

О. Фрига під національно-патріотичним вихованням розуміє суспільну категорію, що формує ставлення людини, насамперед, до самої себе, до свого народу та до своєї батьківщини [6].

А. Загородня впевнена, що національно-патріотичне виховання являє собою ідейну силу національної свідомості, що характеризується відповідальним ставленням особи до рідної землі, примноженням її багатств, розбудовою різноманітних сфер [7].

Беручи до уваги вищенаведені визначення та проаналізувавши наукову літературу, ми визначаємо національно-патріотичне виховання як складовий елемент загального виховного процесу, що передбачає врахування та успадкування духовних надбань українського народу,

формування інтелектуальної, моральної та художньо-естетичної культури. Національно-патріотичне виховання ґрунтується на історичних засадах і відтворює досвід українського народу, воно покликане розвивати у підростаючого покоління почуття патріотизму, високу соціальну активність, громадянську відповідальність, а також сприяти формуванню цілісної особистості на засадах духовності та моральності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

З метою досягнення поставленої мети та реалізації низки завдань статті застосовано комплекс теоретичних методів дослідження, серед них аналіз сучасного стану досліджуваної проблеми у педагогічній, філософській та спеціальній літературі, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація. Ці методи дослідження було використано для уточнення базових понять, обґрунтування особливостей формування лідерської компетентності у студентів коледжу, визначення специфіки формування лідерської компетентності у межах національно-патріотичного виховання студентської молоді.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

Основною метою виховного процесу в коледжах України є формування особистості, яка наділена добре розвиненими лідерськими якостями, національною самосвідомістю, громадянською відповідальністю, високими духовними цінностями, глибокими родинними і патріотичними почуттями. Окрім того, у сучасних коледжах важливо створити всі необхідні умови для розвитку лідерської компетентності студентів, набуття ними соціального досвіду, розвитку їх творчості, креативності, рішучості тощо [8, с.136]. Варто наголосити, що процес виховання лідерської компетентності у студентів має бути системним, цілеспрямованим та безперервним, він повинен здійснюватися впродовж усього періоду навчання у коледжі, як на аудиторних, так і на позааудиторних заняттях, а також під час виховної роботи [9, с. 21].

Щодо проблеми виховання лідерської компетентності у межах національно-патріотичного виховання, то вважаємо, що воно має відбуватися через організацію виховних годин, присвячених, наприклад, історії України, зустрічей із цікавими та успішними людьми, які роблять значний внесок у розвиток нашої держави, через залучення студентів до роботи у різноманітних гуртках, клубах за інтересами, спортивних секціях та органах самоврядування, через відвідування музеїв і бібліотек. Саме

завдяки таким видам діяльності, на наше переконання, можна розвинути у студентів не тільки лідерську компетентність, але й художньо-естетичну культуру, сформувати громадянську та національну свідомість та реалізувати творчий і лідерський потенціал студентів.

Загалом у контексті національно-патріотичного виховання міститься великий потенціал для розвитку лідерської компетентності [10, с. 206]. По-перше, можна запропонувати студентам самостійно готувати та проводити різноманітні виховні заходи патріотичного спрямування, конкурси, тематичні вечори, заходи з нагоди відзначення свят народного календаря, що спрямовані на вивчення культури, звичаїв і традицій українського народу. Це допоможе виявити потенційних лідерів у студентському колективі, сприятиме розкриттю їх лідерського потенціалу, виявленню їх організаторських здібностей та умінь, розвитку їх лідерських якостей тощо.

По-друге, важливими для виховання лідерської компетентності є зустрічі студентів із відомими та успішними людьми, героями України, учасниками бойових дій, ветеранами та іншими особистостями, яким вдалось досягнути в житті значних висот, дійти до своєї мети, подолати численні перешкоди, рятувати людей, воювати за свободу та незалежність своєї держави [8, с. 137]. Такі люди є прикладами незламності, мужності, героїзму, патріотизму, вони не тільки змусять студентів задуматися, а й надихнуть своїми історіями, покажуть на своєму прикладі, що потрібно бути рішучими, наполегливими та цілеспрямованими, приймати правильні рішення й не боятися труднощів.

По-третє, досить ефективно можна виховувати лідерську компетентність на прикладах з історії України та наводячи конкретні імена видатних українських гетьманів, козаків, художників, вчених, композиторів, письменників, політиків тощо. Шляхом пізнання історії свого народу та подвигів його найкращих представників, студенти зможуть краще пізнати самих себе, оцінити себе як частину цього народу, у них сформується почуття відповідальності та обов'язку, виникне бажання наслідувати видатних особистостей, які стали гордістю українського народу та самовдосконалюватися.

По-четверте, ефективним засобом формування лідерської компетентності у межах національно-патріотичного виховання є студентське самоврядування. Участь молодих людей у студентському самоврядуванні створює широкий простір для самовизначення та самореалізації кожної особистості, розвитку лідерських якостей і лідерського потенціалу, адже

забезпечується залучення студентів до різноманітних національно-патріотичних проєктів, акцій, інших важливих заходів як на рівні коледжу, міста, громади, так і на державному рівні на засадах особистої причетності й зацікавленості.

Окрім того, досвід, який одержують студенти у процесі студентського самоврядування неодмінно стає запорукою їх успішної лідерської патріотично забарвленої діяльності. З огляду на це, ключовим критерієм функціонування студентського самоврядування має стати сьогодні спрямування діяльності на формування лідерів-патріотів, справжніх громадян своєї держави, котрі є здатними аналізувати, мислити критично, готові до соціально значущої діяльності, не бояться змін та націлені на відбудову України та розбудову її щасливого майбутнього [11, с. 231].

Слід зауважити, що формування лідерської компетентності у контексті національно-патріотичного виховання у процесі студентського самоврядування має на меті формування у студентів низки важливих вмінь, серед яких: дискутувати, ставити проблемні запитання, шукати власні висновки, приймати відповідальні рішення, нести відповідальність не тільки за себе, а й за інших, швидко орієнтуватися та адаптуватися у нових соціальних умовах, відстоювати свої права й інтереси, а також поважати інтереси і права інших людей тощо. Більш того, від того, яким чином буде розвиватися діяльність органів студентського самоврядування, які цінності буде покладено в її основу, напряду залежить те, як та з якою мотивацією використовуватимуть на практиці свої лідерські якості, здібності та вміння студенти.

Погоджуємося з О. Хмизовою, яка стверджує, що студентське самоврядування виступає значущим чинником та умовою вдосконалення освітнього процесу, що скерований не тільки на якісну професійну підготовку студентської молоді, а й на сприяння діяльності різних студентських товариств, виховання лідерської компетентності, формування у молодих людей соціальної активності та національно-громадянської позиції. Завдяки системі органів самоврядування студенти мають змогу взаємодіяти з широким колом різних людей, ознайомлюються з особливостями й закономірностями функціонування та розвитку соціальних інститутів, що таким чином, сприяє їх соціалізації, розкриттю їх лідерського потенціалу та розвитку їх лідерських якостей [12, с. 308]. Більш того, беручи активну участь у підготовці й проведенні культурно-масових заходів національно-патріотичного змісту, молоді люди ще й засвоюють надбання української культури, розвивають

організаторські й лідерські вміння [12, с. 309].

В. Мороз зазначає, що діяльність органів студентського самоврядування допомагає студентській молоді знайти своє власне місце у житті, самовизначитися та реалізувати себе, допомагає у формуванні активної творчої особистості та у процесі соціалізації. Також вчений впевнений, що студентське самоврядування створює необхідні умови для формування організаторських та лідерських якостей, а також громадянської відповідальності [13, с. 50].

По-п'яте, не менш ефективним засобом розвитку лідерської компетентності у контексті національно-патріотичного виховання виступають тренінгові технології. До переваг тренінгових технологій можна віднести наступні: заохочення студентської молоді до співробітництва, а не до конкуренції, розширення сприйняття студентами себе та інших, створення можливостей для молодих людей краще пізнати одне одного та побудувати хороші міжособистісні стосунки, підняття самооцінки, стимулювання креативності, творчості, критичного мислення [11, с. 232]. Крім того, у процесі застосування тренінгових технологій національно-патріотичного спрямування ефективно формуються лідерські вміння, комунікативні вміння, вміння міжособистісного спілкування, зокрема активне слухання, вербальне й невербальне спілкування, встановлення контактів, мотивування, надання та одержання зворотного зв'язку без звинувачення, формуються вміння прийняття рішень, аналізування інформації та знаходження джерел відповідної інформації тощо [14, с. 14].

Більш того, засобами тренінгових технологій національно-патріотичного спрямування можливо актуалізувати лідерський потенціал молоді, налаштувати їх на обмін досвідом з іншими закладами освіти, пробудити в них почуття патріотизму, любові до Батьківщини, а також закласти міцний фундамент для розвитку національної самосвідомості та почуття поваги до національної культури, традицій та звичаїв. Проте, для того, щоб реалізувати це все на практиці потрібно, щоб тренінги проводилися на регулярній основі, щоб було чітко та обґрунтовано програму, а також слід забезпечити прогресивне інформаційно-методичне забезпечення.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Таким чином, проведене дослідження дозволяє прийти до висновку, що

у контексті національно-патріотичного виховання можна досить успішно виховувати лідерську компетентність у студентів коледжу. Визначено, що виховання лідерської компетентності засобами національно патріотичного виховання можна здійснювати кількома шляхами.

Зокрема, доцільно дати можливість молодим людям брати участь у підготовці та проведенні різноманітних виховних заходів патріотичного спрямування, тематичних вечорів, конкурсів і заходів з нагоди відзначення свят народного календаря. Також, слід проводити зустрічі студентської молоді з відомими людьми, героями України, учасниками бойових дій, ветеранами та іншими особистостями, які є патріотами своєї держави, лідерами й успішними людьми.

Виявлено, що можна ефективно виховувати лідерську компетентність ще й на численних прикладах з історії України, називаючи конкретні імена видатних українських гетьманів, полководців, вчених, громадських діячів, борців за свободу й незалежність, письменників, політиків тощо. Окрім того, ефективними засобами формування лідерської компетентності у межах національно-патріотичного виховання є студентське самоврядування та тренінгові технології.

Плідна виховна робота, зокрема національно-патріотичного спрямування дає широкі можливості для розвитку лідерської компетентності, лідерських якостей та здібностей, розширення світогляду, формує у молоді відповідальність за долю своєї держави, сприяє відновленню й збереженню історичної пам'яті, культивує кращі риси української ментальності, формує національно-культурну ідентичність та патріотичний світогляд, почуття власної гідності, активну громадянську й державницьку позицію.

Перспективи подальших досліджень. Представлені результати досліджень є початковою ланкою у дослідженні проблеми формування лідерської компетентності засобами національно-патріотичного виховання. Перспективи подальших досліджень полягають у детальному аналізі виокремлених способів розвитку лідерської компетентності у контексті національно-патріотичного виховання студентів коледжу та виявлення специфіки організації цього процесу на рівні коледжу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] M. G. MacGregor, *Building Everyday Leadership in All Kids: An Elementary Curriculum to Promote Attitudes and Actions for Respect and Success.*

Minneapolis, 2013.

- [2] Т. В. Гарбузюк, «Національно-патріотичне виховання як засіб формування соціальних та життєвих компетентностей студентської молоді», *Вісник Луганського держ. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, № 6, с. 252–259, 2016.
- [3] І. С. Булах, «Витоки особистісного зростання людини», *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*, № 6(51), с. 53–63, 2017.
- [4] К. Ю. Мулявка, О. П. Сергеєнкова, «Лідерські компетенції як навички фахівця XXI століття», *Наукові здобутки студентів Інституту людини*, № 1(7), с. 1–9, 2017.
- [5] Л. В. Волкова, Національно-патріотичне виховання як фактор цілісного формування студентської молоді. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/c7uFqr> Дата звернення: Серп. 20, 2022.
- [6] І. О. Фрига, «Особливості становлення освіти дорослих в Україні», *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, № 52, с. 22–27, 2017.
- [7] А. А. Загородня, «Сучасне розуміння патріотичного виховання молоді», *Теорія та методика управління освітою*, № 10, 2013. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/Ku71wZ> Дата звернення: Серп. 20, 2022.
- [8] Л. В. Соляр, Г. М. Бережна, А. В. Кордонська, А. П. Соляр, «Реалізація основних напрямків концепції національно-патріотичного виховання студентів коледжу», *Загальна педагогіка та історія педагогіки*, № 2, с. 136–139, 2015.
- [9] К. А. Мухіна, Я. А. Денисенко, І. Є. Штученко, «Психологічні засади формування лідерських якостей студентів», на наук.-практ. конф. *Психологічний інструментарій розвитку лідерського потенціалу сучасної молоді: теорія і практика*, Харків: НТУ «ХПІ», 2019, с. 21–22.
- [10] А. Л. Ігнатуша, «Національно-патріотичне виховання майбутніх вчителів», *Вісник Луганського держ. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, № 7(296), с. 206–212, 2015.
- [11] Ж. Петрочко, «Специфіка тренінгових технологій національно-патріотичного виховання для лідерів учнівського самоврядування», *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, № 22, с. 227–239, 2018.
- [12] О. Хмизова, «Виховання лідерських якостей майбутніх учителів у

системі студентського самоврядування», *Витоки педагогічної майстерності*. Серія: Педагогічні науки, № 10, с. 307–312, 2012.

- [13] В. П. Мороз, «Роль студентського самоврядування в процесі формування лідерських якостей студентів закладів вищої освіти», *Вісник Луганського держ. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки, № 1(324), с. 190–201, 2018.
- [14] С. Г. Гордієнко, «Актуалізація процесів національно-патріотичного виховання студентської молоді в сучасних умовах», *Zbiór raportów naukowych*, № 3, с. 13–16, 2014.

UPBRINGING OF LEADERSHIP COMPETENCE IN THE CONTEXT OF NATIONAL AND PATRIOTIC EDUCATION OF COLLEGE STUDENTS

Anna Zhukova,

deputy director for educational work
Lviv College of Transport Infrastructure;
graduate student of the Faculty of Education
Ivan Franko Lviv National University.
Lviv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-7292-1605>
annetta000@gmail.com

Abstract. The article is devoted to consideration of the problem of formation of leadership competence within the framework of national-patriotic education of college students. The work substantiates the relevance of education of leadership competence by means of national-patriotic education in a modern educational institution, taking into account today's living conditions and the tasks that the college must solve. The data on the main concepts of the study, in particular "leadership competence" and "national-patriotic education", are summarized. The role of national and patriotic education and its possibilities in the process of formation of leadership competence among college students are outlined. The essence of the process of developing the leadership competence of student youth during national and patriotic education is described. It was determined that within the framework of national and patriotic education, it is possible to effectively educate college students' leadership competence. It was revealed that leadership competence education during national and patriotic education can be carried out in several ways. First of all, in the process of preparation and conducting by students of patriotic educational events, contests, educational hours, thematic evenings and

events on the occasion of celebrating the holidays of the national calendar. Also during thematic meetings with famous and successful citizens of Ukraine, in particular, heroes of Ukraine, veterans, participants in hostilities, etc. It is possible quite successfully cultivate leadership competence using examples from the historical past of Ukraine, naming specific names of outstanding Ukrainian personalities and telling their stories from life. It is substantiated that student self-government and training technologies are effective means of training leadership competence in the context of national and patriotic education. It is summarized that the above methods of forming leadership competence in the context of national and patriotic education are effective, because they contribute to the development of leadership competence, leadership qualities and abilities, the expansion of leadership potential and the formation of patriotic leaders who feel love for their Motherland and are ready to actively work and build it happy future.

Keywords: leadership competence; leadership; national and patriotic education; national consciousness; patriotism; student youth.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] M. G. MacGregor, *Building Everyday Leadership in All Kids: An Elementary Curriculum to Promote Attitudes and Actions for Respect and Success*. Minneapolis, 2013.
- [2] T. V. Harbuziuk, «Natsionalno-patriotychne vykhovannia yak zasib formuvannia sotsialnykh ta zhyttievnykh kompetentnosti studentskoi molodi», *Visnyk Luhanskoho derzh. ped. un-tu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*, № 6, s. 252–259, 2016.
- [3] I. S. Bulakh, «Vytoky osobystisnoho zrostannia liudyny», *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 12: Psykholohichni nauky*, № 6(51), s. 53–63, 2017.
- [4] K. Yu. Muliavka, O. P. Serhieienkova, «Liderski kompetentsii yak navychky fakhivtsia XXI stolittia», *Naukovi zdobutky studentiv Instytutu liudyny*, № 1(7), s. 1–9, 2017.
- [5] L. V. Volkova, *Natsionalno-patriotychne vykhovannia yak faktor tsilisnoho formuvannia studentskoi molodi*. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/c7uFqr> Data zvernennia: Serp. 20, 2022.
- [6] I. O. Fryha, «Osoblyvosti stanovlennia osvity doroslykh v Ukraini», *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii*

- shkolakh, № 52, s. 22–27, 2017.
- [7] A. A. Zahorodnia, «Suchasne rozuminnia patriotychnoho vykhovannia molodi», *Teoriia ta metodyka upravlinnia osvitoiu*, № 10, 2013. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/Ku71wZ> Data zvernennia: Serp. 20, 2022.
- [8] L. V. Soliar, H. M. Berezhna, A. V. Kordonska, A. P. Soliar, «Realizatsiia osnovnykh napriamkiv kontseptsii natsionalno-priotychnoho vykhovannia studentiv koledzhu», *Zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky*, № 2, s. 136–139, 2015.
- [9] K. A. Mukhina, Ya. A. Denysenko, I. Ye. Shtuchenko, «Psykhologichni zasady formuvannia liderskykh yakosti studentiv», na nauk.-prakt. konf. Psykhologichnyi instrumentarii rozvytku liderskoho potentsialu suchasnoi molodi: teoriia i praktyka, Kharkiv: NTU «KhPI», 2019, s. 21–22.
- [10] A. L. Ihnatusha, «Natsionalno-priotychno vykhovannia maibutnikh vchyteliv», *Visnyk Luhanskoho derzh. ped. un-tu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*, № 7(296), s. 206–212, 2015.
- [11] Zh. Petrochko, «Spetsyfika treninhovykh tekhnolohii natsionalno-priotychnoho vykhovannia dlia lideriv uchnivskoho samovriaduvannia», *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*, № 22, s. 227–239, 2018.
- [12] O. Khmyzova, «Vykhovannia liderskykh yakosti maibutnikh uchyteliv u systemi studentskoho samovriaduvannia», *Vytoky pedahohichnoi maisternosti. Seriia: Pedahohichni nauky*, № 10, s. 307–312, 2012.
- [13] V. P. Moroz, «Rol studentskoho samovriaduvannia v protsesi formuvannia liderskykh yakosti studentiv zakladiv vyshchoi osvity», *Visnyk Luhanskoho derzh. ped. un-tu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*, № 1(324), s. 190–201, 2018.
- [14] S. H. Hordiienko, «Aktualizatsiia protsesiv natsionalno-priotychnoho vykhovannia studentskoi molodi v suchasnykh umovakh», *Zbiór raportów naukowych*, № 3, s. 13–16, 2014.

*Стаття надійшла до редакції
23 серпня 2022 року*

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)-53-66](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-53-66)

UDC 37.0

Elnara Ismailova,

Ph.D. program of the Institute of Education
of the Republic of Azerbaijan;
Senior Lecturer of the Jalilabad branch
of the Azerbaijan State Pedagogical University.
Baku, Azerbaijan.

 <https://orcid.org/0000-0002-5686-9923>
ismayilova.elnare.777@gmail.com

ESSENCE AND CONTENT OF THE CATEGORY "HEALTHY LIFESTYLE"

Abstract: The article notes that in the modern period a number of factors: socio-political, environmental, as well as an unhealthy lifestyle, addiction to bad habits, etc. have a serious negative impact on the spiritual and physical health, emotional, psychological, mental and intellectual state of students. The nature of this situation has led to the emergence of valueology as a new integrative field of science, conditioned by the demands of modern social life and society, involving a healthy lifestyle, care for the personal health of all people, including the students themselves. The model of formation of a healthy lifestyle among students requires the definition of the purpose, content, essence and principles of pedagogical activity aimed at the formation of a healthy lifestyle in them. In modern times, a healthy lifestyle for every person is based on such values as happiness and well-being as a way of life. Speaking about the values that determine the content of a healthy lifestyle, we consider it necessary to focus on the fact that in this study we are talking about a healthy lifestyle that creates types of a healthy lifestyle or implies its components. It was this premise and this approach that made it possible to determine the further analysis of the concept of "healthy lifestyle". The socio-economic progress that has taken place in modern Azerbaijan requires people who avoid bad habits, consciously and responsibly treat their health and those around them, lead a correct lifestyle, and be healthy physically and spiritually. Thus, the further development of our state, which occupies a worthy place in Europe and among the countries of the world, is due to the education of young generations living in a healthy environment and healthy both physically and mentally and spiritually. Therefore, a careful and responsible attitude to the physical and spiritual

existence of oneself and others, in terms of health protection, a caring attitude towards oneself, loved ones and others should become a practical principle or moral law of the life and work of a future teacher. Within the framework of the problem we are studying, in this aspect, the implementation of the project “Healthy Education – a Healthy Nation” in educational institutions is of great importance.

Keywords: healthy lifestyle; valeology; student; educational institution; pedagogical process; public consciousness.

INTRODUCTION / ВСТУП

Formulation of the problem. At all stages of the development of society, depending on objective and sometimes subjective factors, people paid special attention and attached importance to their health and a healthy lifestyle. Apparently, a person's desire to improve his health and lifestyle comes from his natural needs and is influenced by objective factors.

Therefore, it is quite natural that interest in human health has increased not only among medical workers and medicine in general, but also among philosophers, educators, psychologists, sociologists, ecologists and others, and this most important social problem continues to be in their field of vision.

Health, like a healthy lifestyle, is included in the system of pedagogical concepts if it is purposefully focused on pedagogical activity and pedagogical practice and becomes the object of research in pedagogical science.

In our study, we are talking about the formation of a healthy lifestyle of student youth at the stage of modern development of the Republic of Azerbaijan.

The scientist Iosif Iskovich Brekhman, who is considered the founder of the science of general valueology, defines five elements and components of the health system [10]:

- 1) the level and harmony of physical development;
- 2) the functional state of the body;
- 3) the level of immune protection and nonspecific resistance;
- 4) the presence of a disease or a defect in its development;
- 5) moral-volitional and value-motivational orientations.

At present, the state of health of the population of Azerbaijan is characterized by average indicators. According to the economic theory of supply and demand, only this can explain the existence of 120 pharmacy wholesale centers in our country and the annual increase in the number of pharmacies and hospitals. Although the negative processes have long passed, the COVID-19 pandemic virus, which has spread widely in the world and in our country in

recent years, is accompanied by terrible and dangerous moments for the population.

Chemical, biological and physical pollution of the environment, addiction of the population, especially young people, to smoking, alcohol, drugs, etc., sensitization of children, adolescents and young people not only causes changes in the immune status of the population, but also contributes to the emergence of new forms of infectious diseases in as a result of contact with opportunistic and even previously non-pathogenic microorganisms for humans. As a clear example, COVID-19, which has swept most countries of the world, can serve.

Various methodological paradigms arise on the way to the formation of a new interdisciplinary complex science, due to the most important and significant requirement of social reality and forming a close dialectical unity with human life and being. This, in turn, encourages social and natural sciences to integrate new knowledge on this issue.

Analysis of major research and publications. There are a number of works and studies of many prominent teachers, psychologists, scientists-methodologists related to this problem, who developed the Azerbaijani science of pedagogy and psychology with their research, enriched its theory and practice. G. Aliyev [4], T. Allahyarova [1], G. Bayramov [2], G. Huseynov [5], F. Rustamov [6], Y. Talibov [7] can be distinguished among the Azerbaijani scientists involved in this research and others.

In recent years, several directions have been identified in the study of this problem: philosophical and sociological, medical and hygienic, and pedagogical and psychological.

Representatives of the philosophical and sociological trend are V. Stolyarov [19], P. Vinogradov [12], V. Ponomarchuk [17], V. Petrushin [18] and others. Considering a healthy lifestyle (HLS) as a global social problem, they study it as an integral part of the lifestyle of an individual and society as a whole.

Such medical scientists as V. Lisitsin [16], E. Weiner [11], M. Kagan [15], V. Volkov [14], I. Brekhman [10] and others.

According to representatives of the pedagogical and psychological direction of M. Vilensky [13], V. Balsevich [9] and others, it is very important to motivate a person to a healthy lifestyle in order to protect and maintain health, and the main reason here is related to his (human) consciousness and psychology.

AIM AND TASKS / МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

The purpose of the study is to propose new methods, forms and proposals in this area as a result of studying, analyzing and monitoring the theory and

practice of forming a healthy lifestyle among students of higher educational institutions.

The tasks arising from the purpose of the study are as follows:

- consideration of the state of research in general and pedagogical valeology, the problem of the formation of a healthy lifestyle in our country;
- studying the situation of teaching general and pedagogical valeology;
- study of the existing theory and practice of valeological education;
- determination of the factors that determine the formation of a healthy lifestyle for students of a pedagogical university;
- studying the experience of forming a healthy lifestyle of students in higher education;
- analysis of existing educational materials, programs and syllabuses from the point of view of the formation of a healthy lifestyle;
- study of the possibilities and ways of forming a healthy lifestyle of students in the educational process;
- identification of opportunities for extracurricular activities;
- preparation of scientific and pedagogical recommendations for the creation of a system of work on the formation of a healthy lifestyle for students.

THE THEORETICAL BACKGROUNDS / ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

The theoretical significance of the study lies in the fact that the modern pedagogical theory in Azerbaijan includes general and pedagogical valeology, a healthy lifestyle, the formation of a healthy lifestyle, physical activity, etc., and also consists in enriching it with new paradigms and terms. An analysis of modern scientific literature (pedagogical, psychological, medical, sociological, philosophical, etc.) related to the problem of lifestyle, as we have already mentioned, indicates the absence of a single point of view on this concept and category. In the relevant areas of integrative science, life style is understood as.

1. The totality of life forms is defined as a characteristic of an important system that characterizes the activities of peoples, nations, classes, social groups, individuals in certain conditions of a socio-economic formation.

2. Lifestyle – a way of social environment and personality, interaction and communication of a group with a social group.

3. The way of life as a means of a real description of the way of life of society as a whole is an indicator of its mutual development with an objective-subjective content. A way of life is a form that recreates the existence of society and is historically determined by it.

4. The way of life is determined by the position of people in a certain system of social production and is characterized by the level of development of material resources, being a concrete historical process of their life activity.

5. Lifestyle reveals the totality, integration and centralization of certain social and qualitative aspects of public life; it is in this case that the qualitative side of the way of life reflects the peculiarity of the socio-economic structure and is briefly called the quality of life. Here the quantitative side is determined by the level of development of the productive forces as constituent parts and components of the material and technical base of the state, and at the same time by the level of well-being of the people as a whole, or their standard of living.

6. Interacting with the environment, its nature and social elements, the way of life combines such levels and aspects as the standard of living, the essence of life, lifestyle, way of life.

A way of life can be characterized from the point of view of its basic essence by the following provisions:

1. Socio-historical conditions are the decisive factor determining the way of life.

2. The concept of "way of life" can be considered at several levels: the way of life at the level of society, social group and individuals.

3. Way of life – the main activity of the society and its members.

4. Since the way of life is a complex characteristic of life, it should be considered in connection with the totality of living conditions (social, natural and biological).

Our ideas and considerations related to the above definition of the concept of "way of life" show the presence of an axiological, i.e. value approach to lifestyle in the analysis of the phenomenon of "lifestyle".

In the modern period, the value approach is used in various fields of scientific knowledge, and at the same time, there is a need for such approaches in the pedagogical sphere. Thus, the way of life of people acts as a joint concrete expression of material and spiritual life. Considering that a person's way of life is a concrete expression of the unity of the material and spiritual life of society, in this case, practical activity changes a person, and this makes it possible to distinguish his spiritual activity from each other. The character, nature, characteristics and convictions of a person are such that he shows interest and expresses his attitude to any thing when it has a certain meaning or value for him.

It should also be noted that the research of scientists working in the field of ethics, and familiarization with the relevant scientific literature, show that the classification of values has not yet been fully defined. Therefore, values are

currently distinguished according to the following criteria: 1) material and spiritual; 2) real and "imaginary", or conceptual; 3) primary and secondary; 4) current, past and future; 5) utilitarian, aesthetic, legal, moral, etc.

From the point of view of research, the main thing for us is to define the same way of life as a set of values in axiology and accept it as a spiritual phenomenon, to consider the phenomenon of "lifestyle" as a "healthy lifestyle".

Lifestyle is created by man. In this sense, the way of life is artificial. Because its creation and definition is appropriate and corresponds to the ideas of a person, the ideality of his projects. Educators make choices about life values, including the values of a healthy lifestyle. As a rule, students choose values for the well-being of their life. At the same time, they try to choose things that are of inestimable value to them. Within humanistic paradigms, irreplaceable values such as health and well-being have unique characteristics. Thus, a person chooses values that are important not only for him, but also for others. In other words, they are necessary not only for the individual, but also for society.

A healthy lifestyle in a sense is not a permanent and eternal category, concept and event, that is, it is impossible to acquire a healthy lifestyle forever. When a healthy lifestyle is formed, it can be healthy if it is enriched with new useful elements and habits. That is why, on this basis, we can say that a healthy lifestyle acts as a regulator of human social behavior. Thus, it is necessary to create favorable conditions for students to choose a style of behavior that promotes health, to follow it systematically, regularly and consistently. Students should understand that their behavior is largely determined by their personal judgments and ideas about the daily necessities of life and the value of life.

The concept of "healthy lifestyle" is inherently humanistic in nature. This means that it is impossible to adopt and instill a healthy lifestyle by force from the outside. A person himself must consciously, and most importantly, freely choose a certain specific form of life activity and behavior, important, useful and necessary for him. It should also be noted that free choice is impossible in an authoritarian pedagogy. Therefore, in such cases, it is recommended to use methods of self-corrective persuasion and techniques that activate mental activity in life and in the experience of upbringing, training and education of the younger generations.

In many cases, the concept of a healthy lifestyle, which has a regulatory nature, cannot be integrated into the governing aspects of various sciences (medical, psychological, philosophical, ethnic, pedagogical). His spiritual choice of life activity is combined in a complex way with age-sex, neuro-psychological, professional, family and other characteristics. The sociological understanding of

a person, his interests, needs, formation and value trends, orientations becomes a necessary basis for studying the attitude of an individual to the conditions of his life. This direction of scientific understanding of lifestyle can be characterized as behavioral rules for the formation of a healthy lifestyle.

Thus, the understanding of a healthy lifestyle as a whole depends on the ability of the individual, the subject (teacher, learner, pupil, student) to create a culture and his real participation in healthy creativity. Such an understanding and interpretation of a healthy lifestyle belongs to P. Tishchenko: *“A healthy lifestyle cannot be understood as the result of the presence of positive, suitable, favorable conditions for a person, it is a function of the personal choice of this person, his active and responsible attitude towards his personal life should be understood as indicator of his social attitude by its very nature”* [20].

In our opinion, a healthy lifestyle is all aspects of life that have arisen in a person, allowing him to realize his creative potential, focusing on strengthening personal health. A healthy lifestyle is part of the overall lifestyle of a person. How its constituent lifestyle, standard of living and quality of life affect a healthy lifestyle. Although the health of most people is recognized as a global and important value, it is not achieved by all those who consciously try to protect and strengthen their way of life.

RESEARCH METHODS / МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

The study used a number of methods:

- analysis and systematization of research results related to the problem;
- study and generalization of existing modern pedagogical experience in this field in Azerbaijan;
- scientific and pedagogical analysis of observations, oral and written surveys conducted with students on the research problem;
- pedagogical monitoring carried out in stages.

RESEARCH RESULTS / РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Based on the foregoing, we have come to such a result that in addition to the fact that a healthy lifestyle is an important, integral part of a person's culture, its specific daily implementation is the most important part of the richness of his spiritual world, life goals and value orientations. Consequently, in the formation of a healthy lifestyle, the most central, main directions are the value attitudes towards the health of the person himself and the people around him.

Thus, a healthy lifestyle is a process of physical, mental and social development and self-development of a person and his adaptation to an

unfamiliar or unusual natural and social environment. The principle of self-development, the principle of somatic, mental, physical and social, purposeful organization, being one of the leading principles of the science of psychology, serves to understand and define the psychological category as a healthy lifestyle. At the same time, the study of unique, specific cultural values that are formed in the process of maintaining a healthy lifestyle, and other social values that determine other areas of material and spiritual culture and the relationship between them, is of particular interest. Educational values, their ideal phenomena constitute the moral basis, base and spiritual component of the personality, play a leading role in the essence of its inner world, the direction of its embodiment in its worldview.

Health-improving activity of students is impossible without a deep understanding of such issues as the value orientation of their lives, health, and a healthy lifestyle. The most important value and indispensability of human life is due to the integrity and completeness of each aspect of his life. Since human life is considered the highest value of society, the totality of the properties and qualities of a person should be understood as a value not only of himself, but of the whole society. This is what turns the health of each person into social wealth, and his healthy lifestyle becomes a moral phenomenon of social life as a value.

Social relations give rise to different values, it turns out that in one way or another they affect a person's healthy lifestyle, his mental health, and the health aspect. Values such as patriotism, citizenship, national dignity, realized by a person, student, group, collective, can unite people (constructive relations) and at the same time separate people from each other (destructive relations).

As M. Kagan notes, these values "stand above the personality, because the values corresponding to them are revealed not on his personal behalf. They belong to him and are revealed to him" [15].

Disunity and lack of communication between groups does not contribute to a healthy lifestyle, as it is accompanied by emotional perceptions of people, since their values and criteria are different. It is not clear whether the content of the values pursued by one group or another resonates with individuals in the relations of another group. This is known to generate negative emotions that affect a healthy lifestyle.

Under the category "Physical culture" we mean the physical preparation of people for life, associated with the activity and ensuring its result. As more important results of physical culture, health is the degree of endurance of the body to the adverse effects of the external environment, the structure of the body, the state of physiological functions, which are considered as the physical

state of a person by providing a certain level of development of physical qualities that correspond to the level of motor skills and abilities.

Rational nutrition, which ensures the health of the body, forming an important component of a healthy lifestyle, is not a utopian idea, but an important and necessary life practice of everyday life. Almost all foods contain important nutrients that humans need. These are proteins, fats, carbohydrates, minerals, vitamins. Cells are also necessary to sustain life. Each of these five main groups of nutrients has a specific function in maintaining the health of the body. The daily diet that will be necessary for this is selected individually, and more depends on the lifestyle. In nutrition, it is necessary to take into account not only the amount of food received, but also its qualitative characteristics. The main elements of a balanced diet are its balance and proper regimen. Balanced diets are those that provide the optimal ratio of food and biologically active substances, proteins, fats, carbohydrates, vitamins and minerals. Rational nutrition involves the correct distribution of food throughout the day.

CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH / ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Of particular importance in a healthy lifestyle is given to the hygienic aspect. Natural factors, such as solar energy, the properties of the air and water environment, are important means of ensuring health and serve to strengthen and improve human performance.

The formation of a healthy lifestyle of the population and its implementation are largely associated with the wide dissemination of knowledge, skills, various types of medicine and pedagogy, physiology and biochemistry, sociology and psychology, as well as other areas of science and areas of thought. However, only the very perception of information is an active creativity, and without the conditions for changing the information received in specific conditions, the existence of a person cannot be convincing. Active creativity, proactive implementation of instructions and recommendations, search for adaptive opportunities, variability in the occurrence of activity and actions in changing conditions – acquisition based on learning as a result of educating and processing information in a qualitative form, independent decision-making, etc. involves cooperation.

Therefore, for the formation of a healthy lifestyle and its implementation, an information system is needed that uses and produces information systems of physical culture and medicine, cybernetics and physiology, biochemistry and psychology, taking into account the main features of those goals, conditions and

factors leading to a healthy lifestyle. It is also necessary to realize the goals that provide and organize social and industrial-technical, scientific-information and communication infrastructure that influences the formation of a healthy lifestyle.

Prospects for further research in this direction. Thus, analyzing the various approaches of researchers-scientists regarding the definitions and concepts of "lifestyle" and "healthy lifestyle", we prefer to single out the following components among the qualities that make up the content of the phenomenon of a healthy lifestyle, to substantiate the content of the concept of "healthy lifestyle":

- 1) the absence of bad habits (smoking, alcohol, drugs);
- 2) physical actions;
- 3) communicative competence;
- 4) the ability to cope with stress (self-training, breathing exercises, completing tasks);
- 5) massage;
- 6) rational nutrition.

As a systemic component of a healthy lifestyle, we single out the value of "health", which shows that a healthy lifestyle is the starting point for a person, giving a value orientation to the use of the content of a healthy lifestyle that creates the above. The value of "health" shows a person's focus on a healthy lifestyle and is in the center as the value of the leading personality criteria.

REFERENCES / СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] T. Allahyarova, *Ekoloji mədəniyyət və ictimai tərəqqi*. Bakı, Azərbaycan: Elm, 1999.
- [2] Q. H. Bayramov, «Ali məktəb tələbələrinin valeoloji tərbiyəsi: ped. üzrə fəlsəfə», dok. dis. aftoref. Bakı, 2016.
- [3] H. A. Cəfərov, *Ümumi və pedaqoji valeologiya*. ADPU, 2016.
- [4] H. Ə. Əliyev, *Azərbaycan idmanı*. Bakı, Azərbaycan: Turan evi, 2004.
- [5] G. H. Hüseynova, «Yeniyyət mələrdə sağlam həyat tərzinin tərbiyə edilməsi üzrə işin fizioloji və psixoloji əsasları», *Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri*, № 2, s. 158–160, 2005.
- [6] F. A. Rüstəmov, Q. H. Bayramov, Valeologiya sağlamlıq və sağlam həyat tərzini haqqında təlim kimi, in *Pedaqogika fakultəsinin professor-müəllim heyətinin ADPU-nun 90 illiyinə həsr olunmuş elmi-praktik konfransın materialları*. Bakı, "Elm və təhsil" 2011, s. 3–8.
- [7] Y. R. Talıbov, «Düzgün həyat tərzini sağlamlığın rəhnidir», *Azərbaycan məktəbi*, № 5, s. 109–114, 2001.

- [8] И. А. Аршавский, *Физиологические механизмы и закономерности индивидуального развития*. Москва, Россия: Наука, 1982.
- [9] В. К. Бальсевич, *Онтокинезиология человека*. Москва, Россия: Теория и практика физ. культуры, 2000.
- [10] И. И. Брехман, *Введение в валеологию – науку о здоровье*. Ленинград, Россия, 1993.
- [11] Э. Н. Вайнер, *Общая валеология*. Липецк, 1998.
- [12] П. А. Виноградов, *Основы физической культуры и здорового образа жизни*. Москва, Россия: Советский спорт, 1996.
- [13] М. Я. Виленский, «Процессуальные характеристики формирования здорового образа жизни учащейся молодежи», в *Физическая культура – основа здорового образа жизни*. Самара, Россия, 1996, с. 10–12.
- [14] В. Н. Волков, *Теория и практика валеологического воспитания личности в образовательных учреждениях нового типа*. Москва, Россия: МПГУ, 2000.
- [15] М. С. Каган, *Философская теория ценности*. Санкт-Петербург: Петрополис, 1997.
- [16] Ю. П. Лисицин, «Концепция формирования ЗОЖ», в *Сборник научных трудов*. Москва, Россия, 1991, с. 3–27.
- [17] Т. М. Пономаренко, «Подготовка студентов педагогического вуза к валеолого-педагогической деятельности в системе дошкольного образования», автореф. дис. канд. наук; Хабаровский гос. пед. ун-т. Южно-Сахалинск, 2005.
- [18] В. И. Петрушин, Н. В. Петрушина, *Валеология*. Москва, Россия: Гардарики, 2003.
- [19] В. И. Столяров, *Социология физической культуры и спорта*. Москва, Россия: Флинта: Наука, 2004.
- [20] П. Д. Тищенко, «Проблемы комплексного подхода к феномену здоровья», в *Комплексные исследования: предмет, метод, задачи*. Москва, Россия: Мысль, 1989, с. 56–57.

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ «ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ»

Ісмайлова Ельнара Атамалі,

дисертант з програми доктора філософії
Інституту освіти Азербайджанської Республіки;
старший викладач Джалілабадської філії Азербайджанського
державного педагогічного університету.
Баку, Азербайджан.

 <https://orcid.org/0000-0002-5686-9923>
ismayilova.elnare.777@gmail.com

Анотація: У статті наголошується, що в сучасний період низка факторів: соціально-політичних, екологічних, а також нездоровий спосіб життя, пристрасть до шкідливих звичок тощо, надають негативний вплив на духовне та фізичне здоров'я, емоційний, психологічний, психічний та інтелектуальний стан студентів. Характерність такої ситуації призводить до виникнення валеології як нової інтегративної галузі науки, зумовленої запитами сучасного соціального життя та суспільства, що передбачає здоровий спосіб життя, турботу про особисте здоров'я всіх людей, зокрема й самої студентської молоді. Модель формування здорового способу життя у студентів вимагає визначення мети, змісту, сутності та принципів педагогічної діяльності, спрямованої на формування у них здорового способу життя. В сучасний час здоровий спосіб життя кожної людини ґрунтується на таких цінностях, як щастя та благополуччя та спосіб життєдіяльності. Говорячи про цінності, що визначають зміст здорового способу життя, вважаємо за необхідне акцентувати увагу на тому, що в дослідженні йдеться про здоровий спосіб життя, що створює види здорового способу життя або передбачає його складові. Саме це посилення і такий підхід дозволили визначити подальший аналіз поняття «здоровий спосіб життя». Соціально-економічний прогрес, що відбувається в сучасному Азербайджані, вимагає людей, які уникають шкідливих звичок, свідомо і відповідально ставляться до свого здоров'я та оточуючих, які ведуть правильний спосіб життя, здорових фізично та духовно. Таким чином, подальший розвиток нашої держави, яка займає гідне місце в Європі та серед країн світу, зумовлена вихованням молодих поколінь, що живуть у здоровому середовищі та здорових як фізично, так і розумово та духовно. Отже, дбайливе та відповідальне ставлення до фізичного та духовного існування себе та інших, у плані охорони здоров'я, ставлення до себе,

близьких та оточуючих має стати практичним принципом чи моральним законом життя та діяльності майбутнього вчителя. У рамках досліджуваної нами проблеми у цьому аспекті велике значення має реалізація в освітніх закладах проекту «Здорова освіта – здорова нація».

Ключові слова: здоровий спосіб життя; валеологія; студент; освітня установа; педагогічний процес; суспільна свідомість.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] T. Allahyarova, Ecological culture and social progress. Baku, Azerbaijan: Elm, 1999.
- [2] G. H. Bayramov, Valeological education of higher school students: pedagogic philosophy, doc. dis. afterref. Baku, 2016.
- [3] H. A. Jafarov, General and pedagogical valeology. ADPU, 2016.
- [4] YE.AH. Aliyev, Azerbaijani sports. Baku, Azerbaijan: Turan House, 2004
- [5] G. H. Huseynova, "Physiological and psychological foundations of the work on education of a healthy lifestyle in teenagers", Actual problems of the study of humanities, No 2, p. 158–160, 2005.
- [6] F. A. Rustamov, G. H. Bayramov, Valeology as a training on health and healthy lifestyle, materials of the scientific-practical conference dedicated to the 90th anniversary of ADPU of the Faculty of Pedagogy. Baku, "Science and education" 2011, pp. 3-8.
- [7] Y. R. Talibov, "The right lifestyle is the key to health", Azerbaijan School, No. 5, p. 109–114, 2001.
- [8] I. A. Arshavskij, Fiziologicheskie mekhanizmy i zakonomernosti individual'nogo razvitiya. Moskva, Rossiya: Nauka, 1982.
- [9] V. K. Bal'sevich, Ontokineziologiya cheloveka. Moskva, Rossiya: Teoriya i praktika fiz. kul'tury, 2000.
- [10] I. I. Brekhman, Vvedenie v valeologiyu – nauku o zdorov'e. Leningrad, Rossiya, 1993.
- [11] E. N. Vajner, Obshchaya valeologiya. Lipeck, 1998.
- [12] P. A. Vinogradov, Osnovy fizicheskoy kul'tury i zdorovogo obraza zhizni. Moskva, Rossiya: Sovetskij sport, 1996.
- [13] M. YA. Vilenskij, «Processual'nye harakteristiki formirovaniya zdorovogo obraza zhizni uchashchejsya molodezhi», v Fizicheskaya kul'tura – osnova zdorovogo obraza zhizni. Samara, Rossiya, 1996, s. 10–12.
- [14] V. N. Volkov, Teoriya i praktika valeologicheskogo vospitaniya lichnosti v obrazovatel'nyh uchrezhdeniyah novogo tipa. Moskva, Rossiya: MPGU,

2000.

- [15] M. S. Kagan, *Filosofskaya teoriya cennosti*. Sankt-Peterburg: Petropolis, 1997.
- [16] YU. P. Lisicin, «Konceptsiya formirovaniya ZOZH», v *Sbornik nauchnyh trudov*. Moskva, Rossiya, 1991, s. 3–27.
- [17] T. M. Ponomarenko, «Podgotovka studentov pedagogicheskogo vuza k valeologo-pedagogicheskoy deyatel'nosti v sisteme doskol'nogo obrazovaniya», avtoref. dis. kand. nauk; Habarovskij gos. ped. un-t. YUzhno-Sahalinsk, 2005.
- [18] V. I. Petrushin, N. V. Petrushina, *Valeologiya*. Moskva, Rossiya: Gardariki, 2003.
- [19] V. I. Stolyarov, *Sociologiya fizicheskoy kul'tury i sporta*. Moskva, Rossiya: Flinta: Nauka, 2004.
- [20] P. D. Tishchenko, «Problemy kompleksnogo podhoda k fenomenu zdorov'ya», v *Kompleksnye issledovaniya: predmet, metod, zadachi*. Moskva, Rossiya: Mysl', 1989, s. 56–57.

*Стаття надійшла до редакції
07 липня 2022 року*

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)-67-77](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-67-77)

UDC 372.857

Sabina Ismailova,

Ph.D. program of the Institute of Education
of the Republic of Azerbaijan;
Senior Lecturer of the Jalilabad branch
of the Azerbaijan State Pedagogical University.
Baku, Azerbaijan.

 <https://orcid.org/0000-0002-0737-1280>
ismayilova08@gmail.com

DIDACTIC BASES FOR THE USE OF LEARNING TECHNOLOGIES IN BIOLOGY LESSONS IN VIII–IX GRADES

Abstract. The article notes that in the modern world the future of any country is measured by the level of education in this country. The development of education is an integral part of the development concept of each country, that is, education is one of the main priorities of the state. At present, the education system of the independent Azerbaijan Republic is based, along with other principles, on democratic and humanistic principles. Thanks to interactive teaching methods, students develop the ability to think independently, express their attitude to the opinions of others, and be able to justify their own judgments. This lays the foundation for independence and flexibility of thought. The use of modern teaching technologies in biology lessons not only equips students with biological knowledge, but also allows them to independently extract and assimilate more information, acquire new abilities and qualities through the development of logical, creative and critical types of thinking. Interactive teaching methods increase the interest and motivation of students in the lesson, and even the weakest student is stimulated to learn and act with the help of such teaching. Mastering teaching technologies is the basis of pedagogical excellence. In the modern period, the use of new technologies and teaching methods requires a fundamental change in the activities of the teacher, his pedagogical work, work style and, as a result, the style of work of students. The main purpose of this article is to study the application of teaching technologies, which occupy a leading position in the global education system and are considered the most optimal learning experience, and to study the didactic foundations for their use in teaching biology in secondary schools in Azerbaijan. The author notes that the

didactic basis for the use of electronic textbooks in teaching biology in grades VIII–IX of secondary schools is teaching in accordance with the program sequence of lessons and integrated learning with various situations in the pedagogical process. The didactic basis for the use of electronic textbooks in teaching biology in grades VIII–IX of secondary schools plays a leading role in conducting biology lessons using modern methods and in determining the content of biological education.

Key words: pedagogical process; didactics; biology; modern teaching technologies; pedagogical thinking; creativity; teacher-student cooperation.

INTRODUCTION / ВСТУП

Formulation of the problem. After gaining independence, the changes, innovations and rapid development that took place in most areas of our republic did not bypass the education sector. Throughout history, mankind has developed through education, and the development of our modern era depends on the content of education. Education, being one of the most unique and urgent problems in the global world, always illuminates the promising path for the development of the personality of a citizen with its decisive role in the development of society and its achievements.

The 21st century is the age of intelligence and information and communication technologies. In order for our future students to meet the standards of the 21st century, classes in general education schools must be organized using new teaching technologies. The use of subject curricula, pedagogical technologies – electronic textbooks, multimedia technologies, ICT, the expansion of innovative methods is one of the main requirements of today. In this regard, this study is devoted to the study of a very topical problem. This problem lies in the definition of the "Didactic basis for the use of teaching technologies in teaching biology in grades VIII–IX of a general education school".

To date, the application of new pedagogical technologies and modern interactive methods has been accelerated in the general education schools of the republic. Their use in teaching biology enriches learning, makes the lesson an interesting and attractive field of activity for each student, plays an important role in raising the intellectual level of the student, developing his logical, creative and critical thinking.

Analysis of major research and publications. There are a number of works and studies by many prominent educators, scientists and methodologists related to teaching technologies and their application in the educational process.

Among Azerbaijani scientists, A. Hasanov [8], G. Akhmedov [3], A. Agayev [1], Y. Kerimov [9], F. Rustamov [14], Z. Veysova [5] and others have very clearly training and their classification. The textbook "Teaching Methods" by a brilliant teacher, Professor Y. Kerimov [9] highlights traditional and interactive teaching methods, teaching principles and technologies and didactic issues related to them, as well as the functions of teaching methods.

In his book "Modern Educational Technologies" I. Podvlasiy [13] analyzed the essence and classification of pedagogical technologies and expressed his opinion on a brief description and application of widely used modern educational technologies.

AIM AND TASKS / МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

This understanding of the relevance of the work made it possible to formulate the *purpose* of this study. It consists in the use of educational technologies – pedagogical innovations, technical teaching aids in teaching biology, revealing the essence of modern teaching methods and studying the possibilities and methods of applying biology in teaching VIII–IX classes.

The tasks arising from the purpose of the study are as follows:

- identify possible and necessary teaching technologies and present their essence when teaching biology in grades VIII–IX;
- identify the possibilities of using information and communication technologies, electronic resources and multimedia tools in teaching biology in grades VIII–IX;
- analysis of programs and textbooks, scientific, pedagogical, methodical literature from the point of view of the problem;
- by experiment, check the conditions stated in the hypothesis;
- to develop a didactic system of work on the use of teaching technologies in grades VIII–IX of educational institutions.

THE THEORETICAL BACKGROUNDS / ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Compliance with the didactic foundations of the use of teaching technologies in teaching biology in grades VIII–IX of secondary schools leads to a more effective, lively, emotional construction of the educational process. Thus, the construction of the pedagogical process on a didactic basis ensures the successful implementation of the teaching, educational and developmental functions of learning. Didactics is a field of pedagogy about education and learning. Since the learning process is based on a psychological concept, it is also

called a didactic system. Didactics introduces the essence, content, principles, organizational forms, patterns of activity and development. In a word, the subject of didactics is the educational process.

“One of the main pedagogical requirements for the didactic basis for the use of teaching technologies in teaching biology in grades VIII–IX of a general education school is to teach students to think, increase their intellectual, creative abilities and activity by studying biological processes, and form real cognitive motivation” [11].

Applying innovative teaching methods in biology lessons, students become full participants in the educational process. They acquire biological knowledge not in finished form, but through active search and discovery.

The didactic basis for the use of teaching technologies in biology lessons in grades VIII–IX creates a number of opportunities for the teacher. Examples of this are the organization of the conscious activity of students in the process of education and upbringing, the creation of the opportunity to follow events and processes in the micro- and macroworld in a short period of time. When using teaching technologies and ICT tools in biology lessons in grades VIII–IX, the stages of the lesson should be specified in advance. Thanks to the study of biology, schoolchildren from an early age develop an attentive and careful attitude not only to themselves, but to all living things in general, love for nature.

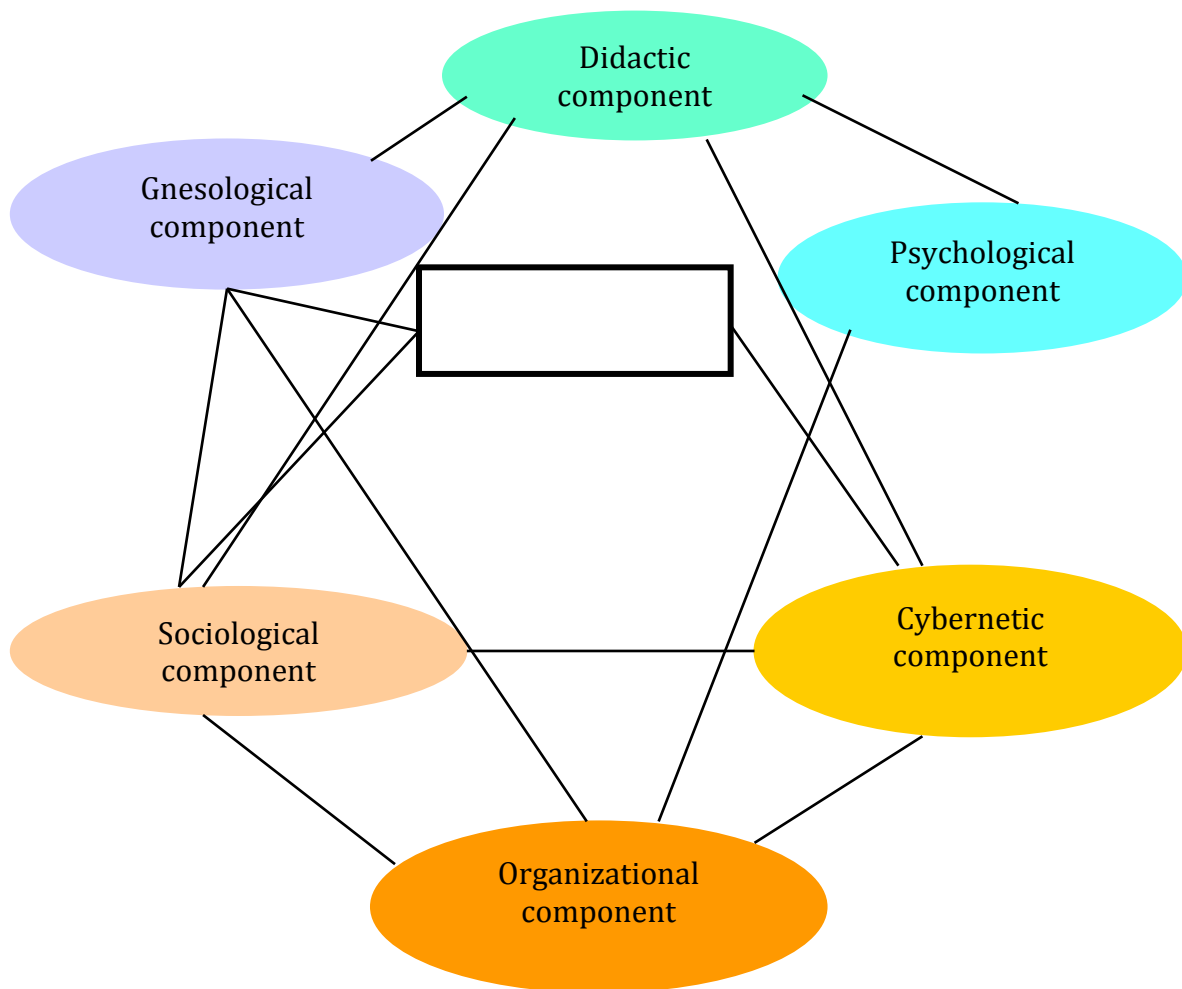
“The didactic basis for the use of multimedia technologies in teaching biology in grades VIII–IX of a general education school is to ensure the educational process within the framework of modern standards. The use of modern technical teaching aids in biology lessons depends on the purpose and content of the pedagogical process, as well as on the level of training and age of students” [4].

The use of modern teaching methods in biology lessons plays an important role in meeting the changing needs and requirements of our state and society in the field of education. After all, active learning provides the teacher with the creation of a cognitive problem situation and stimulates an active research position among students. Thanks to the interactive teaching methods used in biology lessons, students develop the ability to think, express their point of view, express their attitude about the opinions of others on any issue, thereby laying the foundation for independence and flexibility of thinking.

One of the elements that make up the didactic basis for the use of teaching technologies in teaching biology in grades VIII–IX of a general education school is the cooperation of a teacher and a student. Changing the relationship between the teacher and students, the psychological environment in the process of

teaching biology in grades VIII–IX is the main didactic condition for the use of teaching technologies.

Applying teaching technologies in teaching biology, the teacher-student relationship should be built on the basis of a collaborative pedagogy. To improve the relationship between teacher and student, it is necessary to humanize self-education. The teacher-student relationship must be evaluated humanely, in accordance with the law on the rights of the child. After all, the role of humanistic education is great in shaping the younger generation, in its development as a person. The teacher must protect the rights of students and take care of them. Otherwise, educational work with students will be one-sided. The well-known teacher-scientist I. Podlasiy in his work “Research on the patterns of the didactic process” gave the following classification of the patterns of learning [13].

Pic. 1 Classification of learning patterns

Together, these components form the entire pedagogical process. I. Podlasy noted that “that the sociological component of the system, along with the relationship of the teacher and student with the participants in the learning process, also reflects more specific social relations” [13]. “Establishing teacher-student relationships based on collaborative pedagogy using teaching technologies when teaching biology in grades VIII–IX of a secondary school leads to the improvement of teacher-student, teacher-parent, teacher-management, student – student” [8].

In biology lessons, implemented through interactive learning, the main responsibility lies with the teacher. The teacher, first of all, must be creative. One of the necessary conditions for ensuring a happy future for our people is the presence of a creative, modern, competitive teaching staff that meets the standards of the 21st century. Indeed, as a result of the correct and effective organization of modern education, students develop self-development skills.

RESEARCH METHODS / МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

The study used a number of **methods**:

Theoretical analysis. The scientific, methodological and pedagogical literature on the topic was analyzed, the concept of "learning technologies" was investigated, and the results obtained in the process of questioning, reflecting the experience of teachers related to the problem, were studied.

Interview. An interview was held between biology teachers and students of grades VIII–IX on the use of educational technologies in teaching biology, and an exchange of views took place.

Observation. It was carried out at the biology lessons of VIII–IX grades of general education schools, the lessons were monitored.

RESEARCH RESULTS / РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Based on the foregoing, we came to such a result that “It is very important for biology teachers to know the content, essence of didactics and what issues it covers. Since, with the help of the didactics section, the teacher understands the essence of complex learning issues when using teaching technologies in biology lessons in grades VIII–IX of a general education school and organizes the pedagogical process at the required level. The tasks ahead in the lessons of biology cannot be solved without referring to the didactic basis” [6]. Because in modern times, not only a biology teacher, but any teacher, regardless of the subject he teaches, cannot predict in advance the effectiveness of any principle, method, methodological approach, teaching technologies. The main goal of

didactics is to organize the educational process in biology lessons in grades VIII–IX based on the relevant patterns and effective assimilation of the content of biological education by students.

The didactic basis for the use of teaching technologies in teaching biology in grades VIII–IX of a general education school is the conduct of lessons in accordance with the program sequence and in combination with various situations. Every biology teacher should be distinguished by high competence and professionalism. Along with the study of biological information, the subject teacher must teach students how to assimilate, involve them in research work to solve various situations. Naturally, this process must be planned by the teacher in advance, and new biological information must be taught in a complex manner with past knowledge. In this case, students can choose the most favorable option from alternative paths. Thus, as a result of the competent position of the teacher, students have the opportunity for both choice and development.

“The didactic basis for conducting biology lessons with teaching technologies in grades VIII–IX includes instilling in students the collection of biological information, ways to systematize it, the ability to present and work with visual aids. After all, the teacher should not be content with teaching only the content of his subject. One of the important conditions for the success of students in the educational process is their understanding of the purpose of the subject being studied, the place and role of individual sections” [2].

CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH / ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

The main conclusions that follow from this study are as follows:

- Determine the didactic basis for the use of teaching technologies in teaching biology.
- Check the level of effectiveness of teaching technologies in teaching biology in a secondary school.
- Study the results and identify new directions for development.

According to the results of the pedagogical experiment, interactive teaching methods, which play a leading role in improving the quality of the educational process, have a number of advantages:

- Interactive teaching methods increase students' motivation to learn.
- Prevents student fatigue.
- Biology lessons organized using active learning methods allow students to become more independent, which helps them to study and understand the topic in depth.

- The biology teacher acts as a facilitator in the teaching he/she conducts using active learning methods.

- The advantage of biology lessons conducted using new teaching methods is that at the end of the lesson, students objectively evaluate themselves.

Prospects for further research in this direction. The didactic basis for the use of teaching technologies in biology lessons in grades VIII–IX of educational institutions is associated with a number of didactic tasks of the teacher.

Every biology teacher should **know**: the legal regulations of our state on education; modern achievements of biological science; age and individual psychological characteristics of students; pedagogical and psychological sciences; rules for the use of modern pedagogical technologies; interdisciplinary and intradisciplinary integration.

Every biology teacher should **be able to**: respect the personality of the student; skillfully use the teaching, educational and developmental functions of learning; love your profession develop the interests and inclinations of students.

The pedagogical activity of each biology teacher should include the following tasks:

1. Constructive.
2. Communicative.
3. Organizational.
4. Diagnostic.
5. Gnostic.
6. Creative.

Based on the foregoing, we can conclude that if the organization of lessons in secondary schools using teaching technologies and innovative methods is fully ensured, then students' motivation to study biological knowledge will increase. Thus, you can get a quality education that meets modern requirements and international standards.

REFERENCES / СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Ə. Ağayev, *Təlim prosesində ənənə və müasirlik*. Bakı, Azərbaycan: Adiloğlu nəşriyyatı, 2006.
- [2] X. Əhmədbəyli, N. Əliyeva, Y. Seyidli, *Ümumtəhsil məktəblərinin 9-cu sinfi üçün biologiya fənni üzrə dərslik*. Bakı, Azərbaycan: Bakı nəşriyyatı, Şərq – Qərb, ASC, 2016.
- [3] H. H. Əhmədov, N. E. Zeynalova, *Pedaqogika*. Bakı, Azərbaycan: Bakı, Elm

və təhsil, 2016.

- [4] Z. Babayeva, *Biologiyanın tədrisində İKT-dən istifadə: interaktiv və ənənəvi təlim*. Bakı, Azərbaycan: Bakı, Təhsil, NPM, 2011.
- [5] Z. Veysova, «Fəal dərslərin aparılması üzrə tövsiyələr», in *Norveç Qaçqınlar Şurası*. Bakı, Azərbaycan, 2003, s. 14–26.
- [6] G. N. Hacıyeva, *Biologiyanın tədrisi metodikası*. Bakı, Azərbaycan, 2018.
- [7] H. Hacıyeva, T. Abdullayeva, E. Hacıbəyova, *Ümumtəhsil məktəblərində biologiyanın fəal təlim metodları ilə tədrisi metodikası*. Bakı, Azərbaycan: Çarşıoğlu, 2014.
- [8] A. Həsənov, Ə. Ağayev, *Pedaqogika*. Bakı, Azərbaycan: Nasir nəşriyyatı, 2007.
- [9] Y. Ş. Kərimov, *Təlim metodları*. Bakı, Azərbaycan, 2009.
- [10] N. Məmmədova, B. Həsənova, K. Mahmudova, L. Fətiyeva, *Biologiya, Ümumtəhsil məktəblərinin 8-ci sinfi üçün dərslik*. Bakı, Azərbaycan: Şərq – Qərb ASC, 2019.
- [11] N. İ. Məmmədova, *Ümumtəhsil məktəblərində tədris resurslarından istifadənin elmi – pedaqoji əsasları*. Bakı, Azərbaycan, 2017.
- [12] A. H. Мягкова, Б. Д. Комиссаров, *Методика обучения общей биологии*. Москва, Россия: Просвещение, 1984.
- [13] И. П. Подласый, *Исследование закономерностей дидактического процесса*. Киев: Берулава, 1991, 309 с.
- [14] F. A. Rüstəmov, T. Y. Dadaşova, *Ali məktəb pedaqogikası*. Bakı, Azərbaycan: «Nurlan», 2007.

ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ У VIII–IX КЛАСАХ

Ісмайлова Сабіна Атамалі,

дисертант з програми доктора філософії
Інституту освіти Азербайджанської Республіки;
старший викладач Джалілабадської філії Азербайджанського
державного педагогічного університету.
Баку, Азербайджан.

 <https://orcid.org/0000-0002-0737-1280>
ismayilova08@gmail.com

Анотація. У статті наголошується, що у сучасному світі майбутнє будь-якої країни вимірюється рівнем освіти у цій країні. Розвиток освіти є складовою концепції розвитку кожної країни, тобто освіта одна із головних пріоритетів держави. На даний час систему освіти

незалежної Азербайджанської Республіки засновано поряд з іншими демократичними і гуманістичними принципами. Завдяки інтерактивним методам навчання в учнів розвивається здатність самостійно мислити, висловлювати своє ставлення до думки інших, уміти доводити власні судження. Це закладає основу для незалежності та гнучкості мислення. Застосування сучасних освітніх технологій під час уроків біології не тільки озброює учнів знаннями, а й дозволяє їм самостійно добувати і засвоювати більший обсяг інформації, набувати нові здібності та вміння з допомогою розвитку логічного, творчого і критичного типів мислення. Інтерактивні методи навчання підвищують інтерес та мотивацію учнів до уроку, і навіть найслабший учень за допомогою такої освіти стимулюється до навчання та діяльності. Опанування освітніми технологіями є основою педагогічної майстерності. У сучасний період застосування нових технологій, методів навчання потребує кардинальної зміни діяльності вчителя, його педагогічного стилю та принципу роботи, як наслідок, стилю роботи учнів. Основною метою статті є вивчення застосування освітніх технологій, які займають головну позицію у світовій системі освіти та вважаються найоптимальнішим досвідом освіти та дослідження дидактичних основ їх використання у процесі викладання біології у загальноосвітніх школах Азербайджану. Автор зазначає, що дидактичною основою використання електронних підручників у навчанні біології у VIII–IX класах загальноосвітніх шкіл є навчання відповідно до програмної послідовності уроків та інтегроване навчання з різними ситуаціями в освітньому процесі. Дидактичній основі використання електронних підручників у навчанні біології у VIII–IX класах загальноосвітніх шкіл належить провідна роль проведення уроків біології сучасними методами й у визначенні змісту біологічної освіти.

Ключові слова: педагогічний процес; дидактика; біологія; сучасні освітні технології; педагогічне мислення; креативність; співпраця вчителя та учня.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] A. Agayev, Training process: tradition and modernity. Baku, Azerbaijan: Adiloglu publishing house, 2006.
- [2] H. Ahmadbeyli, N. Aliyeva, Y. Seyidli, a textbook on the subject of biology for the 9th grade of general education schools. Baku, Azerbaijan: Baku

publishing house, East-West, OJSC, 2016.

- [3] H. H. Ahmadov, N. E. Zeynalova, Pedagogy. Baku, Azerbaijan: Baku, Science and Education, 2016.
- [4] Z. Babayeva, Using ICT in teaching biology: interactive and traditional training. Baku, Azerbaijan: Baku, Education, NPM, 2011.
- [5] Z. Veysova, "Recommendations for conducting an active lesson", in Norwegian Refugee Council. Baku Azerbaijan, 2003, s. 14–26.
- [6] G. N. Hajiyeva, Biology teaching methodology. Baku Azerbaijan, 2018.
- [7] H. Hajiyeva, T. Abdullayeva, E. Hajibeyova, Methodology of teaching biology with active teaching methods in general education schools. Baku, Azerbaijan: Çashioğlu, 2014.
- [8] A. Hasanov, A. Agayev, Pedagogy. Baku, Azerbaijan: Nasir publishing house, 2007.
- [9] Y. Sh. Karimov, Training methods. Baku Azerbaijan, 2009.
- [10] N. Mammadova, B. Hasanova, K. Mahmudova, L. Fatiyeva, Biology, textbook for the 8th grade of general education schools. Baku, Azerbaijan: East-West OJSC, 2019.
- [11] N. I. Mammadova, scientific-pedagogical basis of using educational resources in general education schools. Baku Azerbaijan, 2017.
- [12] A. N. Myagkova, B. D. Komissarov, Metodika obucheniya obshej biologii. Moskva, Rossiya: Prosveshchenie, 1984.
- [13] I. P. Podlasyj, Issledovanie zakonornostej didakticheskogo processa. Kiev, Ukraina: Berulava, 1991.
- [14] F. A. Rustamov, T. Y. Dadashova, Higher school pedagogy. Baku, Azerbaijan: "Nurlan", 2007.

*Стаття надійшла до редакції
01 липня 2022 року*

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)-78-90](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-78-90)
УДК 377.36.011.2:656.811]:001.4

Кайтановська Ольга Миколаївна,
науковий співробітник відділу науково-методичного
забезпечення професійної освіти
Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти».
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0001-8566-6458>
katanoo.m@gmail.com

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОПЕРАТОРІВ ПОШТОВОГО ЗВ'ЯЗКУ»

Анотація. Актуальність статті зумовлюється необхідністю уточнення наукових понять для подальшого дослідження проблеми професійної підготовки операторів поштового зв'язку в закладах професійної (професійно-технічної) освіти і розроблення логічних несуперечливих положень і концепцій теорії і методики професійної освіти. Автором проаналізовано і уточнено низку наукових понять, які віднесено до термінологічного поля цього дослідження: «компетенція», «компетентність», «компетентнісний підхід». На основі аналізу дисертацій, у яких наведено тлумачення наукової категорії «професійна компетентність» відносно професійної діяльності кваліфікованих робочих різних професій. Для досягнення мети дослідження автором використано методи пошуку і систематизації інформації, аналіз наукової літератури, контент-аналіз і структурно-семантичний аналіз наукових понять, що уможливило виявлення суті, змісту і структури феномену «професійна компетентність операторів поштового зв'язку» як основного базового поняття. У ході дослідження виявлено, що суть цього поняття науковці здебільшого пов'язують з підготовкою робітничих професій у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Встановлено, що більшість дослідників вважають професійну компетентність особистісною властивістю здобувача професії або результатом і конкретизацією знань з обраної професії під час навчання та безпосередньо на виробництві, які описуються результатами навчання, сформульованими у відповідності до дескрипторів (знання, уміння/навички, комунікація, відповідальність і автономія). За результатами дослідження автором сформульовано визначення поняття «професійна компетентність операторів поштового зв'язку».

Ключові слова: професійна компетентність; оператор поштового зв'язку; компетентність; стандарт; кваліфікований робітник.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Розкриття теоретичних основ професійної підготовки операторів поштового зв'язку зумовлюють необхідність уточнення наукових понять, які в подальшому використовуватимуться у процесі нашого дослідження для розроблення логічних несуперечливих положень і концепцій теорії і методики професійної освіти. Поняття «професійна компетентність» – одне з найуживаніших понять, що було сформоване у вітчизняній педагогічній науці та освітній практиці в останнє десятиріччя. Звертаючись до цього поняття, слід зазначити, що серед науково-педагогічної громадськості щодо нього склалися неоднозначні погляди, зокрема в контексті формулювання відносно підготовки кваліфікованих робітників з різних професій.

Вивчення проблеми формування професійної компетентності операторів поштового зв'язку в закладах професійної (професійно-технічної) освіти спонукало нас до виявлення суті, змісту і структури наукової категорії «професійна компетентність операторів поштового зв'язку», що потребує аналізу наукових праць і нормативно-правових документів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях розглядаються різні аспекти питання формування професійної компетентності кваліфікованих робітників. Наприклад, результати вивчення проблеми формування професійної комунікативної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг висвітлено в дисертації О. Бойчук. Формування професійної компетентності майбутніх агентів з постачання в професійно-технічних закладах освіти досліджувала О. Загіка, майбутніх слюсарів з ремонту автомобілів вивчав А. Кононенко, майбутніх опоряджувальників будівельних – Т. Пятничук. Предметом дослідження О. Паржницького визначено формування професійної компетентності майбутніх токарів у фахово-орієнтованому освітньому середовищі. Питання, пов'язані з вивченням феноменів «компетентність», «професійна компетентність», відображено в публікаціях О. Ачкасова, Ж. Дасюк, А. Козак, М. Мілохіна, Н. Ничкало, А. Семенченко, С. Скворцова, В. Химинець та ін. У різних контекстах поняття «компетентність» досліджували вчені різних країн: Д. Брителл, Е. Гандерт, Р. Епштейн, І Левинська, Д. Макклеландта інші. Однак, слід зауважити, що в наукових працях вітчизняних учених професійна компетентність операторів поштового зв'язку розглядалась лише контекстно.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті: здійснити структурно-семантичний аналіз дефініції «професійна компетентність операторів поштового зв'язку».

Завданням наукового дослідження визначено: 1) визначення термінологічного поля дослідження на основі аналізу словникової літератури і джерельної бази; 2) здійснення контент-аналізу для встановлення частоти використання словосполучень для характеристики базового поняття дослідження; 3) дослідження суті, змісту і структури феномену «професійна компетентність операторів поштового зв'язку».

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Дане дослідження ґрунтується на основних ідеях теорії професійної освіти [1], [2], [4], [5], [6] і професійного розвитку [7], [8], [10]; методологічних засадах компетентнісного та інформаційного підходів [16], [18], [24], обґрунтованих у наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених; нормативно-правових засадах визначених у міжнародних і національних документах [12], [15], [19], [20], [21].

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для досягнення мети нашого дослідження важливим для нас є аналіз змісту поняття «професійна компетентність кваліфікованих робітників» у контексті різних робітничих професій, обґрунтоване у наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених. З цією метою нами використовувався пошук інформації – наукових праць, у яких представлено поняття «професійна компетентність» стосовно професійної діяльності кваліфікованих робітників, її систематизація і контент-аналіз для встановлення частоти використання словосполучень, що характеризують базову дефініцію дослідження; структурно-семантичний аналіз – для з'ясування суті, змісту і структури досліджуваного поняття.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

Актуальною є проблема теоретичного осмислення формування поняття професійної компетентності робітника який був би конкурентоспроможним на ринку праці і ефективно вирішував проблеми. У Законі України «Про освіту», поняття «компетентність» тлумачиться як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися,

провадити професійну та/або подальшу освітню діяльність [19]. У межах професійної стратифікації суспільства професійна компетентність розглядається як професійне покликання, професійний обов'язок, що формується в єдності стилю життя, професії та освіти. Зокрема, Т. Григоренко, досліджуючи сучасні підходи до вивчення змісту професійної компетентності, виокремлює в її структурі такі складники: сукупність професійних здібностей; складна система внутрішніх психічних станів і властивостей особистості фахівця, що проявляється в його готовності та здатності до здійснення професійної діяльності; сукупність професійних знань, умінь, а також способи виконання професійної діяльності; здатність фахівця від моменту початку своєї професійної діяльності на рівні визначеного державою певного стандарту відповідати суспільним вимогам професії шляхом ефективної професійної діяльності та демонструвати належні особистісні якості; характеристика, що відображає ділові та особистісні якості фахівця, рівень знань, умінь, досвіду, достатні для того, щоб досягти мети в певному виді професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця та здатність до актуального виконання діяльності [1].

У ході подальшого дослідження ми вважали за доцільне розглянути трактування поняття «компетентність» у словниковій, енциклопедичній, довідковій літературі та наукових працях учених. Вивчення джерельної бази вітчизняних і зарубіжних фахівців показало, що поряд з поняттям «компетентність» майже завжди використовується близьке за значенням поняття «компетенція», яке вперше було сформульовано у роботах американського психолога Д. Макклеланда [16]. Він розумів цю категорію як поведінку, що відрізняє кваліфікованого робітника від середнього. Дослідник пов'язував ефективність виконання роботи з наявністю у виконавця певних компетенцій. Американські дослідники Л. Спенсер та С. Спенсер (L. Spencer & S. Spencer) мають ідентичний погляд на компетенції і розглядають їх як базові якості індивідуума, що обумовлюють ефективність виконання роботи, рівень якості якої визначається конкретними критеріями [17].

Словник професійної освіти визначає компетентність (від. лат. *competo* – відповідний, підхожий) як сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [13]. Американські дослідники Р. Епштейн (Ronald Epstein) та Е. Гандерт (Edward Hundert), І. Левинська зазначають, що «ключовими компонентами професійної компетентності обов'язково мають бути вміння керувати своїм робочим часом, набуття експертних навичок, вміння сформулювати стратегію

самонавчання та професійного вдосконалення, організувати колективну роботу, бути лідером за певних обставин» [18]. Такий підхід значно розширює зміст і структуру компетентності, виводить їх розуміння за межі традиційного тлумачення і водночас наближує до сучасних вимог роботодавця і суспільства, а також потреб особистості, яка здобуває професійну освіту.

Поряд із зазначеними поняттями широко використовується інша наукова категорія – «компетентнісний підхід», яку В. Химинець ототожнює зі спрямованістю освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. На її думку, компетентнісний підхід скеровує освіту на формування комплексу компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо), якими мають оволодіти майбутні фахівці. Вона звертає увагу на те, що традиційна система освіти акцентувала основні зусилля на набутті знань, умінь і навичок, що догматично абсолютизувало знання і сформувало знаннєвий підхід до навчання. Основний акцент при цьому фокусувався на самих знаннях, а те, для чого вони потрібні, залишалось поза увагою [11]. У зв'язку з цим доречно звернутись до Програми «DeSeCo» (Definition and Selection of Competencies), в якій компетентність – тлумачиться як здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність заснована на поєднанні взаємовідповідних знань, умінь і практичних навичок, ставлень та цінностей, поведінкових компонентів, усього того, що особистість може мобілізувати для активної дії [12]. Таке тлумачення поняття «компетентність» за своїм змістом близьке до визначення, наведеного в Законі України «Про освіту».

Одним із завдань нашого дослідження визначено аналіз поняття «професійна компетентність», яке нами розглянуто в контексті професійної діяльності кваліфікованих робітників різних професій. Суть даного поняття розглянуто в наукових працях О. Бойчук [9], Д. Брителла [24], Т. Григоренко [25], Ж. Дасюка [14], О. Загіки [4], А. Козака [8], А. Кононенка [10], М. Мілохіної [3], Н. Ничкало [2], О. Паржницького [1], Т. Пятничук [5], М. Ростоки [6], Я. Співао [7] та здійснено його структурно-семантичний аналіз. Його результати дають змогу стверджувати, що серед учених немає єдиного погляду на сприйняття і розуміння його суті.

Оскільки у статті аналізувалися наукові праці здебільшого вітчизняних учених, які вивчали питання професійної підготовки кваліфікованих робітників, то варто зазначити, що досліджувана наукова категорія характеризується такими словосполученнями: особистісна властивість (можливість), інтегративна якість (властивість) особистості, інтегративне

особистісне утворення, критерій професійної підготовки, динамічна категорія, узагальнювальний результат професійної підготовки, конкретизація знань. Водночас у законодавчих документах застосовується визначення «динамічна комбінація знань, умінь, навичок...». Використання достатньо широкої палітри словосполучень для характеристики дефініції «професійна компетентність» вказує, з однієї сторони, на неоднозначність сприйняття і розуміння цього феномену дослідниками, а з іншої – на його постійний розвиток у наукових працях учених різних галузей науки – педагогіки, психології, філософії, соціології, економіки тощо.

Для з'ясування змісту поняття «професійна компетентність» та виявлення його структури (компонентного складу) ми використали метод контент-аналізу, результати якого показали, що більшість учених складником професійної компетентності розглядають знання, уміння і навички (О. Загіка, А. Кононенко), які О. Паржницький, Т. Пятничук, М. Ростока, О. Бойчук, Я. Співао, Д. Брітелл уточнюють – професійні знання і уміння; Н. Ничкало – фундаментальні, прикладні знання, уміння продуктивної життєдіяльності, А. Козак об'єднує їх у когнітивно-пізнавальний компонент. Обов'язковим компонентом професійної компетентності кваліфікованих робітників мають бути професійно важливі (О. Паржницький, О. Загіка, Т. Пятничук, М. Ростока, А. Кононенко, Т. Григоренко) та особистісні якості (О. Паржницький, О. Загіка). У роботі А. Козака в структурі професійної компетентності виокремлено професійно-особистісний компонент. Учені значну увагу в структурі професійної компетентності приділяють мотивації до професійної діяльності (О. Паржницький, А. Кононенко) та цінностям – професії (О. Паржницький), моральним цінностям – А. Кононенко, що в роботі А. Козака обґрунтовано як ціннісно-мотиваційний компонент.

У процесі вивчення різних точок зору вітчизняних учених щодо змісту і структури професійної компетентності кваліфікованих робітників ми звернули увагу на виокремлення таких професійно-важливих якостей особистості: у агента з постачання – адаптивність, комунікативні та лідерські здібності, рефлексія, здатність до творчого пошуку, саморозвитку (О. Загіка), слюсаря з ремонту автомобілів – інтерес до техніки, технічна кмітливість, точний окомір, швидка реакція, технічне мислення, аналітичний розум, відповідальність, організованість, акуратність тощо (А. Кононенко). Доповненням до цього переліку можуть стати такі професійно важливі якості, як висока культура організації та реалізації професійної діяльності, здатність до самореалізації та самовдосконалення

(Н. Ничкало). Однак, можемо припустити, що для кваліфікованих робітників кожної окремої професії актуальним буде свій комплекс професійно важливих і особистісних якостей.

Таким чином, результати контент-аналізу вказують на відповідність змісту і структури професійної компетентності кваліфікованих робітників вимогам Національної рамки кваліфікацій, яка «ґрунтується на європейських і національних стандартах та принципах забезпечення якості освіти, враховує вимоги ринку праці до компетентностей працівників» [20]. З огляду на опис у ній кваліфікаційних рівнів досягнень, які описуються результатами навчання, сформульованими у відповідності до дескрипторів (знання, уміння/навички, комунікацію, відповідальність і автономію), маємо зауважити, що найменше уваги дослідниками приділяється комунікації (здатність до ефективної роботи в команді, сприйняття критики, порад і вказівок, продукування деталізованих усних і письмових повідомлень, зокрема у професійній діяльності, здійснення наставництва, передавання досвіду тощо). Ці здатності відносять до «м'яких навичок» (soft-skills).

Можна припустити, що для операторів поштового зв'язку першого класу професійна компетентність базується на переліку здатностей, об'єднаних в групу «загально-професійні компетентності». Йдеться про оволодіння основами: галузевої економіки та підприємництва; трудового законодавства; адміністративної географії, зарубіжжя, країн світу; українського ділового мовлення; професійної етики; інформаційних технологій. Згідно із Стандартом професійної (професійно-технічної) освіти оператори поштового зв'язку першого класу мають оволодіти знаннями про поштовий зв'язок, навчитись дотримуватися вимог охорони праці, промислової і пожежної безпеки, виробничої санітарії [21].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Вивчення вітчизняної і зарубіжної наукової літератури, в якій відображено результати дослідження феномену «професійна компетентність» у різних аспектах професійної діяльності кваліфікованих робітників, показало відсутність єдиної думки вчених щодо тлумачення його суті. Це визначення науковці здебільшого пов'язують з підготовкою робітничих професій у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. За результатами контент-аналізу виявлено, що більшість дослідників вважають професійну компетентність особистісною властивістю здобувача професії у закладі професійної (професійно-технічної) освіти або конкретизацією знань з

обраної професії в процесі навчання та безпосередньо на виробництві.

Ґрунтуючись на результатах дослідження, можна припустити, що професійна компетентність операторів поштового зв'язку – це інтегративна якість, набута в процесі професійної підготовки, яка характеризується комплексом знань, умінь і здатностей відповідально виконувати функціональні обов'язки на робочому місці, приймати самостійні рішення у разі виникнення нестандартних ситуацій, прагнути до постійного самовдосконалення, самоосвіти, креативного розвитку.

Перспективи подальших досліджень. Дана дефініція та її структура потребують експертного оцінювання фахівцями, що ми і визначаємо перспективою подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] О. Паржницький, «Формування професійної компетентності майбутніх токарів у фахово-орієнтованому освітньому середовищі», дис. канд. наук. Київ, 2017.
- [2] Н. Ничкало, «Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія», *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, Вип. 1, с. 9–22, 2009.
- [3] М. Мілохіна, «Формування професійної компетентності майбутніх операторів комп'ютерного набору в ПТНЗ», *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання*, ІПТО НАПН України. Київ, 2014, с. 103–104.
- [4] О. Загіка, «Формування професійної компетентності майбутніх агентів з постачання в професійно-технічних навчальних закладах», дис. канд. наук. Київ, 2015.
- [5] Т. Пятничук, «Формування професійної компетентності майбутніх опоряджувальників будівельних у професійно-технічних навчальних закладах», автореф. дис. канд. наук. Київ, 2015.
- [6] М. Ростока, «Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх обліковців з реєстрації бухгалтерських даних», дис. канд. наук. Харків, 2017.
- [7] Я. Співао, «Теорія і практика формування професійної компетентності майбутніх соціальних працівників із соціального захисту прав молоді», автореф. дис. д-ра наук. Київ, 2020.
- [8] А. Козак, «Сучасна структура професійної компетентності майбутніх майстрів ресторанного обслуговування», *Науковий вісник Інституту*

- професійно-технічної освіти НАПН України. *Професійна педагогіка*, № 14, с. 86–92, 2017. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/kZLNcp> Дата звернення: Верес. 01, 2022.
- [9] О. Бойчук, «Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг», автореф. дис. канд. наук. Київ, 2021.
- [10] А. Кононенко, «Формування професійної компетентності майбутніх слюсарів з ремонту автомобілів у професійно-технічних навчальних закладах», дис. канд. наук. Київ, 2018.
- [11] В. Химинець, *Інноваційна освітня діяльність*. Тернопіль, Україна: Мандрівець, 2009.
- [12] Ines general assembly 2000, A Contribution of the OECD Program Definition and Selection of Competencies: Theoretical and Conceptual Foundations. Definition and Selection of Key Competencies Dominique Simone Rychen Swiss Federal Statistical Office. Neuchâtel, Switzerland. [Online]. Available: <https://is.gd/al8mnS> Дата звернення: Верес. 01, 2022.
- [13] *Професійна освіта* / уклад С. У. Гончаренко [та ін.]; Н. Г. Ничкало, Ред. Київ, Україна : Вища шк., 2000.
- [14] Ж. Дасюк, «Психологічний аналіз проблеми комунікативної компетентності у вітчизняній та зарубіжній науковій думці», в *Проблеми загальної та педагогічної психології*; С. Д. Максименка, Ред. Київ, Україна : Міленіум, 2007, Т. IX, ч. 4, с. 137–142.
- [15] Основні тенденції розвитку освіти, М. Ф. Степко, Ред. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/uPp8fC> Дата звернення: Верес. 01, 2022.
- [16] D. C. McClelland, «Testingfor competencerather tha nintelligence», *American Psychologist*, Vol. 28, № 1, p. 1–40, 1973.
- [17] L. M. Spencer, S. M. Spencer, *Competenceat Work: Modelsfor Superior Performance*. New York: John Wiley&Sons, NY, 1993.
- [18] R. M. Epstein, E. M. Hundert, *Definingand Assessing Professional Competence*. [Online]. Available: <https://is.gd/6VmCeL> Дата звернення: Верес. 01, 2022.
- [19] Верховна Рада України. (2017, Верес. 05). *Закон № 2145-VIII «Про освіту»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/4lhgEa>
- [20] Кабінет Міністрів України. (2011, Листоп. 23). *Постанова № 1341, «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/FejcaH>
- [21] Міністерство освіти і науки України. (2017, Груд. 27). *Наказ № 1691, «Про затвердження стандартів професійної (професійно-технічної)*

освіти з робітничих професій». [Електронний ресурс].
Доступно: <https://is.gd/B3x4lG>

- [22] О. Кайтановська, «Аналіз змісту підготовки операторів поштового зв'язку в закладах професійної (професійно-технічної) освіти», на *V Всеукр. наук.-метод. семінарі, 5 листоп. 2021 р. Підготовка майстра виробничого навчання, викладача професійного навчання до впровадження в освітній процес інноваційних технологій*; Глухівський НПУ ім. О. Довженка, м. Глухів. Глухів, 2021, с. 260–262.
- [23] Л. Петренко, «Інформаційна підготовка операторів поштового зв'язку в закладах професійної (професійно-технічної) освіти: актуальність і сучасна потреба ринку праці», на *V Всеукр. наук.-метод. семінарі, 5 листоп. 2021 р. Підготовка майстра виробничого навчання, викладача професійного навчання до впровадження в освітній процес інноваційних технологій*; Глухівський НПУ ім. О. Довженка, м. Глухів. Глухів, 2021, с. 35–37.
- [24] J. K. Britell, «Competency and Excellence», in *Minimum Competency Achievement Testing*; R. M. Taeger & C. K. Title, Eds. Berkley, 1980, p. 23–29.
- [25] Т. Григоренко, «Сучасні підходи до формування професійної компетентності психолога (спеціального, клінічного)», *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 8(102), 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/F8eB0v> Дата звернення: Верес. 01, 2022

STRUCTURAL-SEMANTIC ANALYSIS THE CONCEPT OF "PROFESSIONAL COMPETENCE OF POSTAL COMMUNICATION OPERATORS"

Olga Kaitanovska,

researcher of the division of scientific and methodical
support of vocational education

State Scientific Institution «Institute of Education Content Modernization».

Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0001-8566-6458>

katanoo.m@gmail.com

Abstract. The relevance of the article is determined by the need to clarify scientific concepts for further research into the problem of professional training of postal operators in professional (vocational and technical) education institutions and the development of logical, consistent provisions and concepts of the theory and methodology of professional education. The author analyzed and clarified a number of scientific

concepts that are included in the terminological field of this study: «competence», «competence», «competence approach». Based on the analysis of dissertations, which provide an interpretation of the scientific category «professional competence» in relation to the professional activity of qualified workers of various professions. To achieve the goal of the research, the author used methods of information search and systematization, analysis of scientific literature, content analysis and structural-semantic analysis of scientific concepts, which made it possible to identify the essence, content and structure of the phenomenon «professional competence of postal operators» as the main basic concept. In the course of the research, it was found that the essence of this concept is mostly associated by scientists with the training of working professions in professional (vocational and technical) education institutions. It has been established that most researchers consider professional competence to be a personal property of a person acquiring a profession or the result and concretization of knowledge from the chosen profession during training and directly at work, which are described by learning outcomes formulated in accordance with descriptors (knowledge, ability/skills, communication, responsibility and autonomy). According to the results of the research, the author formulated the definition of the concept of «professional competence of postal operators».

Keywords: professional competence; postal operator; competence; standard; skilled worker.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] O. Parzhnytskyi, «Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh tokariv u fakhovo-orientovanomu osvithomu seredovyschi», dys. kand. nauk. Kyiv, 2017.
- [2] N. Nychkalo, «Neperervna profesiina osvita yak filosofska ta pedahohichna katehoriia», Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka, Vyp. 1, s. 9–22, 2009.
- [3] M. Milokhina, «Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh operatoriv kompiuternoho naboru v PTNZ», Naukovo-metodychne zabezpechennia profesiinoi osvity i navchannia, IPTO NAPN Ukrainy. Kyiv, 2014, s. 103–104.
- [4] O. Zahika, «Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh ahentiv z postachannia v profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh», dys. kand. nauk. Kyiv, 2015.

- [5] T. Piatnychuk, «Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh oporiadzhuvalnykh budivelnnykh u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh», avtoref. dys. kand. nauk. Kyiv, 2015.
- [6] M. Rostoka, «Pedahohichni umovy formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh oblikovtsiv z reiestratsii bukhhalterskykh danykh», dys. kand. nauk. Kharkiv, 2017.
- [7] Ya. Spivao, «Teoriia i praktyka formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykh iz sotsialnoho zakhystu prav molodi», avtoref. dys. d-ra nauk. Kyiv, 2020.
- [8] A. Kozak, «Suchasna struktura profesiinoi kompetentnosti maibutnikh maistriv restorannoho obsluhovuvannia», Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika, № 14, s. 86–92, 2017. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/kZLNcp> Data zvernennia: Veres. 01, 2022.
- [9] O. Boichuk, «Formuvannia profesiinoi komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh kvalifikovanykh robitnykh sfery posluh», avtoref. dys. kand. nauk. Kyiv, 2021.
- [10] A. Kononenko, «Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh sliusariv z remontu avtomobiliv u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh», dys. kand. nauk. Kyiv, 2018.
- [11] V. Khymynets, Innovatsiina osvithna diialnist. Ternopil, Ukraina: Mandrivets, 2009.
- [12] Ines general assembly 2000, A Contribution of the OECD Program Definition and Selection of Competencies: Theoretical and Conceptual Foundations. Definition and Selection of Key Competencies Dominique Simone Rycken Swiss Federal Statistical Office. Neuchâtel, Switzerland. [Online]. Available: <https://is.gd/al8mnS> Data zvernennia: Veres. 01, 2022.
- [13] Profesiina osvita / uklad S. U. Honcharenko [ta in.]; N. H. Nychkalo, Red. Kyiv, Ukraina : Vyscha shk., 2000.
- [14] Zh. Dasiuk, «Psykhologichniy analiz problemy komunikatyvnoi kompetentnosti u vitchyzniani ta zarubizhnii naukovi dumtsi», v Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykhologii; S. D. Maksymenka, Red. Kyiv, Ukraina : Milenium, 2007, T. IX, ch. 4, s. 137–142.
- [15] Osnovni tendentsii rozvytku osvity, M. F. Stepko, Red. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/uPp8fC> Data zvernennia: Veres. 01, 2022.
- [16] D. C. McClelland, «Testingfor competencerather tha nintelligence», American Psychologist, Vol. 28, № 1, p. 1–40, 1973.
- [17] L. M. Spencer, S. M. Spencer, Competenceat Work: Modelsfor Superior

- Performance. New York: John Wiley&Sons, NY, 1993.
- [18] R. M. Epstein, E. M. Hundert, *Defining and Assessing Professional Competence*. [Online]. Available: <https://is.gd/6VmCeL> Data zvernennia: Veres. 01, 2022.
- [19] Verkhovna Rada Ukrainy. (2017, Veres. 05). Zakon № 2145-VIII «Pro osvitu». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/4lhgEa>
- [20] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2011, Lystop. 23). Postanova № 1341, «Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ramky kvalifikatsii». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/FejcaH>
- [21] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2017, Hrud. 27). Nakaz № 1691, «Pro zatverdzhennia standartiv profesiinoi (profesiino-tekhnicnoi) osvity z robitnychkh profesiij». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/B3x4lG>
- [22] O. Kaitanovska, «Analiz zmistu pidhotovky operatoriv poshtovoho zviazku v zakladakh profesiinoi (profesiino-tekhnicnoi) osvity», na V Vseukr. nauk.-metod. seminari, 5 lystop. 2021 r. Pidhotovka maistra vyrobnychoho navchannia, vykladacha profesiinoho navchannia do vprovadzhennia v osvitnii protses innovatsiinykh tekhnolohii; Hlukhivskiyi NPU im. O. Dovzhenka, m. Hlukhiv. Hlukhiv, 2021, s. 260–262.
- [23] L. Petrenko, «Informatsiina pidhotovka operatoriv poshtovoho zviazku v zakladakh profesiinoi (profesiino-tekhnicnoi) osvity: aktualnist i suchasna potreba rynku pratsi», na V Vseukr. nauk.-metod. seminari, 5 lystop. 2021 r. Pidhotovka maistra vyrobnychoho navchannia, vykladacha profesiinoho navchannia do vprovadzhennia v osvitnii protses innovatsiinykh tekhnolohii; Hlukhivskiyi NPU im. O. Dovzhenka, m. Hlukhiv. Hlukhiv, 2021, s. 35–37.
- [24] J. K. Britell, «Competency and Excellence», in *Minimum Competency Achievement Testing*; R. M. Taeger & C. K. Title, Eds. Berkley, 1980, p. 23–29.
- [25] T. Hryhorenko, «Suchasni pidkhody do formuvannia profesiinoi kompetentnosti psykholoha (spetsialnogo, klinichnogo)», *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, № 8(102), 2020. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/F8eB0v> Data zvernennia: Veres. 01, 2022.

*Стаття надійшла до редакції
06 вересня 2022 року*

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)-91-123](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-91-123)
УДК 371.1 (075.8)

Короїд Тетяна Вікторівна,
учитель української мови і літератури,
аспірант кафедри педагогіки, адміністрування
і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту
менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-6390-4766>
koroidmetod@gmail.com

НАУКОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛІВ В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті висвітлюються актуальні питання з інноваційного менеджменту як процесу управління розвитком творчого потенціалу вчителів та прийняття ефективних рішень посадовцями. Проблема управління, творчості, творчого потенціалу та розвитку розглянуто в низці досліджень багатьох науковців, але й досі ця kwestія залишається суттєвою в системі закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО). Зрозуміло, що без формування цінностей і компетентностей в адміністратора будь-якого рівня, якісно нових уявлень ним про навчальний процес неможливий розвиток творчого потенціалу й інтелектуальних здібностей усіх учасників навчального процесу, бо саме управлінське рішення є прямим, особистим результатом зусиль менеджера. Звичайно, мовиться про конкурентоспроможного керівника зі сформованим управлінським потенціалом, що спроможний управляти креативним творчим колективом [54]. Успіх діяльності, довіра можливі насамперед за тих умов, коли менеджер пояснює свої рішення, дії, допомагає працювати, створюючи потужну команду, змінюючи себе, погляди, оточення, цінності, дає можливість іншим членам колективу висловити свою позицію. С. Ожегов визначив культуру управлінської діяльності як високий якісний рівень її організації, а Г. Єльнікова – як взаємовплив, взаємоприспосовування, співпрацю «...з наступним поєднанням зусиль і самоспрямуванням дій...» [10]. Із огляду на це наступний логічний ряд, як: акультурація в значенні процесу культурного контакту, обміну думок, досвіду, культура, культура управління, управлінська

культура керівника, культура управлінської діяльності – зазначає багатогранність самого поняття «управлінська культура», бо являє собою й управлінську співпрацю та стиль управління. Тут потрібне активне переоцінювання цінностей, доктрин, коли фантазмагорія – то вже практична реальність через просвітницьку революцію в освіті. Відповідним чином пересічним громадянам неможливо трансформувати своє негативне ставлення до школи й освіти взагалі без осмислення саме всіх членів освітнього процесу щодо їх ролі в системі ЗЗСО, бо саме агенти змін безупинно оновлюють свої знання у наш нестабільний час постійної мінливості ситуацій, сталих змін і перетворень. Агенти змін мають можливість до здобуття знань стосовно «креативних» запасів як фактору мобілізаційного потенціалу особистості, вільного вибору, набуваючи тим самим свою професійну майстерність через розвиток свого творчого потенціалу, формуючи професійну культуру. У такому разі, виокремивши з поняття «творчий потенціал» наступні компоненти, як: особиста властивість, мотивація, прагнення до результату, якість – отримуємо особистість творчо активну, комунікабельну, креативну, що має навички успішного впровадження у своїй практиці проєктної діяльності. Усім учасникам освітнього процесу треба пам'ятати: формуючи ще за шкільні роки адекватну самооцінку в учня, учителі, адміністратори повинні розуміти, що випускники матимуть розуміння культури як освітньої, моральної й суспільної, так і культури управління й управління розвитком творчого потенціалу особистості.

Ключові слова: культура управління; компетентність; агенти змін; сертифікація; конкурентоздатність; репутація закладу.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Перехід України до ринкової системи господарювання супроводжується поглибленням перетворень. Раніше у статтях розглядалися процеси всесвітніх та вітчизняних практик як вабливі можливості для переосмислення та впровадження саме конкурентоспроможності й ефективності в систему роботи ЗЗСО. Такі перетворення торкнулися діяльності вітчизняних освітянських закладів, а саме процесу управління ними [42]. Задля підвищення престижу й пошани до вчительської професії, доконечно необхідне створення важливої моделі управління розвитком творчого потенціалу вчителів в умовах неформальної освіти. Впровадження концепції Нової української школи

(НУШ) у середній школі – нове для всіх, багато невідомого, але потрібно пам'ятати про найважливіше її завдання – не боятися «віддаватися» професії. Це дозволяє вирішувати проблеми як на місцях, так і на державному рівні. Конкурентоздатність – то є найважливішим завданням НУШ, а значить випускника, учителя, управлінця, сучасної освіти. Що це значить? Саме це є чітке розуміння керівниками, їх уявлення про курс покращення як підготовки підвищення кваліфікації вчителя, так і забезпечення управління творчим педагогом.

За таких умов, як відомо, нові підходи межують із браком матеріально-технічних засобів, а інноваційне середовище – із необізнаністю багатьох учителів, неготовністю ними ефективно використовувати сучасні освітні методики, онлайн-засоби, інструменти забезпечення дистанційного навчання. Наслідком зазвичай є наявність низького рівня підготовки учнів із предметів, їх особистого рівня, а значить якості освіти. Реальні показники за дистанційної освіти довели, що уміння й навички педагога перевищують лише теорію й обізнаність у теоретичних знаннях. Лише навчання протягом життя як успішність і конкурентоздатність не тільки в Україні, а й у світі, як вагомість розвитку творчих здібностей, бо процес формування креативної професійної готовності педагогами є безцінним. Сама творчість – то неодмінна складова сучасної й успішної особистості: такий учитель виробляє навички та вміння, має бажання розвивати свої творчий потенціал, а фаховий управлінець вчасно помічає творчу особистість, її задатки й створює умови, допомагає цей творчий потенціал розвинути. Не менш важливим є те, що керівник ще й має надзвичайно, глибоко знати свій персонал з метою допомоги раніше розкритися (див. табл. 1) [29].

За новітніх умов і вимог до освіти новочасному адміністратору треба все частіше звертатися до наукових концепцій стратегічного маркетингу та менеджменту. Така зацікавленість викликана глобалізацією як визначальним фактором розвитку постіндустріального світу, що різко посилив інтеграційні процеси у сфері освіти. Інтерес агентів змін в управлінні пояснюється не тільки процесами перетворення та реконструкції, а й процесами глобалізації світової економіки, що призводить до загострення національної та міжнародної конкуренції, а значить і репутації ЗЗСО. Ця інтеграція саме в сфері освіти викликана перш за все кардинально зміненими умовами функціонування господарства країн, а саме різким підвищенням ролі знань у всіх сферах діяльності. Отже, перехід України до ринкової системи господарювання супроводжується поглибленням перетворень. Такі перетворення

торкнулися діяльності вітчизняних освітянських закладів, а саме процесу управління ними [53].

Таблиця 1

Управління розвитком творчого потенціалу вчителів

Визначення направленості	Вивчення й дослідження	Розвиток; планування	Спрямування на особистістий і соціально-професійний розвиток	Формування авторитету педагога; мистецтво управління	Вміння генерувати ідеї через розвиток творчих здібностей та кебети до інноваційності, імпровізації
Індивідуальність, творча особистість [34]	Імовірні перспективи, здібності, показовість, властиві ознаки[40]; революційне та творче мислення, майбутні агенти змін [20]	Креативність, творчий дух, цілісно соціально-психологічна якість [4]	Глибокий аналіз і сприятливі умови для розвитку творчого потенціалу педагогів [12]; [50]	Визначення особової професійної позиції вчителя, стимулювання його діяльності на досягнення мети [32]; особистість як корпоративна культура закладу, його система цінностей [61]	Формування освітнього STEM-середовища [30]; акумуляція найкращого зарубіжного досвіду практиків до вітчизняного та шляхи реалізації нових підходів у своїй діяльності [31]

Тут і мотивування на самостійне самовдосконалення, формування висококваліфікованого творчого вчителя, вироблення вмінь, навичок і бажання самостійно працювати над собою. Дослідження і планування управліннями творчості педагогів, їх самореалізації на різноманітних Міжнародних, Всеукраїнських, міських, районних, шкільних заходах, форумах, преміях, конференціях й EdCamp'івських (не) конференціях є показником стилю діяльності адміністрації, розвитку вже його (керівника) творчої особистості й формування іміджу в умовах неформальної освіти. Знання, компетенції одних породжують мотивацію інших і навпаки – мотивація до знань породжує компетентність.

Станом на сьогодні відбуваються зміни в освітянському середовищі, як то: впровадження НУШ у середню й дошкільну освіту, премії Global Teacher Prize, Global Teacher Awards, Global Teacher Prize Ukraine – щорічні Міжнародні та національні премії для вчителів-агентів освітянських змін, (не)конференції Edcamp Ukraine, онлайн-курси та ресурси для українських учителів на платформах EdEra, «Рух-освіта – підвищення кваліфікації», «Prometheus», «На урок», CyXaPi, Ukrainian English Language Teacher Learning Platform, інфомедійна грамотність «Вивчай та розрізняй» тощо. Саме залучення вчителів до науково-дослідної роботи, управління їх вільним часом (методичний день), удосконалення системи внутрішньошкільної науково-методичної роботи і забезпечення сучасною матеріальною базою (мультимедійні дошки, комп'ютерна техніка з

виходом в ІТ, спеціалізовані кабінети тощо) й є управлінням розвитку творчого потенціалу вчителів в умовах неформальної освіти. Співпраця із видавництвом «Шкільний світ», науково-методичними виданнями, як то: «Дивослово», «Українська мова та література», Українська мова та література в школі», методичним порталом тощо. Креативні, творчі уроки, заходи, створення банку педагогічних ідей – усе набуває важливого значення. Тобто здійснюється процес здобуття професіоналізму, компетентностей, нових знань, розширюється світогляд, формується самооцінка та свідомість педагогів, що є чинником впливу на розвиток їх творчого потенціалу.

Можемо визначити декілька напрямів розвитку творчого потенціалу вчителів та творчої особистості дитини:

- забезпечення умов;
- позитивна мотивація їх до пізнавальної діяльності, потребі в самопізнанні, самореалізації та самовдосконаленні;
- досягнення певного стандарту освіти;
- забезпечення особистісно орієнтованої моделі навчання;
- оригінальний підхід до побудови структури сучасного уроку в НУШ.

З огляду на це кожний ЗЗСО має надати можливість виявити творчі сили школярів через розвиток творчого потенціалу вчителів, навчити вмінню самоактуалізації й рефлексії. Усякий керівник повинен пам'ятати вираз Л. Божович, що «...особистість має такий рівень психічного розвитку, який надає здібності до управління своєю поведінкою й діяльністю» [7].

Затим то вивчати та формувати, розвивати й управляти творчим потенціалом учителів адміністрація має обов'язково, створюючи умови, комбінації з ідей, суперечностей. Це виражається в розкритті здібностей через сумісну, спільну діяльність, що призводить до наступного етапу як самовираження, саморозвиток особистості, так що у майбутньому всі учасники освітнього процесу (не тільки вчителі та школярі) мають бути успішними, бо НУШ (нова українська школа) – школа творчості та успіху.

Як же виміряти творчий потенціал, за якими критеріями й показниками, знаючи, що саме плоди самоосвітньої діяльності педагога за умови неформальної освіти окреслюють його оригінальні кроки до підвищення інноваційної компетентності й поширюють міжпредметні, міжкультурні зв'язки? Спрямуємо погляд на думку науковців, розглянемо основні гіпотези, поняття та поширений погляд у вчених колах на модель управління розвитком творчого потенціалу вчителів та зокрема вчителів

української і мови і літератури в умовах неформальної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні питання феномена творчості (креативності) та його природи, формуванню та прояву творчих здібностей, їх діагностиці, розвитку інформаційно-комунікативної та медіакомпетентності науково-педагогічних працівників, управлінській діяльності присвячено багато уваги, досліджень як вітчизняних так і зарубіжних учених-психологів, наукових діячів, дослідників.

Предметом особливої уваги є наукові доробки таких учених, як: Б. Ананьєв, Ю. Бабанський, Д. Богоявленська, Л. Виготський, Ф. Гальтон, Дж. Гілфорд, І. Зязюн, М. Поташников, А. Маслоу, С. Сисоева. Вагомий внесок щодо педагогічної творчості зробили психологи Л. Виготський і С. Рубінштейн. Проблемам реалізації потенційних можливостей і реалізації особистості на практиці приділили увагу у своїх наукових роботах Г. Балл, Л. Виготський, О. Матюшкін, П. Саух, Г. Тимошко й ін. Розвитку та вдосконаленню творчого потенціалу й педагогічній творчості у своїх працях приділяли увагу Ю. Бабанський, Л. Єлагіна, В. Кан-Калик, Н. Мартишина, Г. Мешко, М. Поташник, В. Риндак. Поняттю інтегративної якості особистості вчителя – Н. Лузіна, В. Лісовська та ін. Формуванню професійної позиції, розвитку педагогічної майстерності бачимо в роботах наступних дослідників і науковців, як: І. Зязюн, Ю. Івановічова, В. Кремень, Т. Махія, Т. Сорочан, В. Сухомлинський, Н. Теличко, Г. Тимошко та ін. Питання маркетингового управління та управління розвитком творчого потенціалу педагогів у системі загальної середньої освіти, управління конкурентоспроможністю персоналу досліджували О. Ануфрієва, Т. Рожнова, З. Рябова, Т. Сорочан, О. Спирін, Г. Тимошко.

Проте виникає необхідність подальшого культивування теоретичних концепцій процесу управління розвитком творчого потенціалу вчителя саме в освіті компетентних особистостей, їх взаємоповаги, результативності й конкурентоздатності.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є впровадження на місцях теоретичних і практичних засад, позицій для управління розвитком творчого потенціалу вчителів в умовах неформальної освіти через аналіз, моніторинг тестування, опитування й усвідомлення, тобто застосування різноманітних методів дослідження.

Відповідно зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**:

- теоретично обґрунтувати та визначити компоненти, показники й методи дослідження рівня розвитку творчого потенціалу вчителів української мови і літератури за умови неформальної освіти й управління цим розвитком;
- науково обґрунтувати модель управління розвитком творчого потенціалу вчителів української мови і літератури вчителів закладів загальної середньої освіти в умовах неформальної освіти;
- розробити модель управління розвитком творчого потенціалу вчителів української мови і літератури вчителів закладів загальної середньої освіти в умовах неформальної освіти.

З огляду на це ставимо за мету визначення ефективності й користі впровадження моделі управління розвитком творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в умовах неформальної освіти для генерування нових ідей, сприйняття нових вимог та самоактуалізації й саморозвитку особистості. Звичайно, для створення моделі потрібно визначити рівні розвитку творчого потенціалу вчителів, оскільки моделювання саме й підпорядковане поєднанню їх самоорганізації й вимог до себе. Вони не є класичними, а у деяких випадках й архаїчними, а прогресивними, прецедентно новими [57].

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Що ж потрібно для досягнення результату, здійснення мети, подолання труднощів?

Сучасний освітній процес вимагає від учителя новочасного бачення викладання матеріалу, як то: орієнтація на новітні методи подачі, засвоєння великої кількості інформації з метою охоплення більш оригінальних і нестандартних рішень та підходів до навчання, опанування і впровадження інноваційних технологій. Тож використовуючи різні види діяльності, що відповідають рівню розвитку дітей і спрямовують їх на активне навчання, педагоги спонукають їх мислити, експериментувати, досліджувати. Результатом розвитку мовних навичок учнів є діяльнісний та фізичний розвиток, які надають можливість розвитку соціальних навичок школярів. Таке собі замкнуте коло навчального закладу: через розумну управлінську діяльність до методики викладання й методики навчання [38]. Цей своєрідний соціокультурний феномен є унікальним за своєю суттю, своєрідним за умовами його розкриття та індивідуальним за механізмами функціонування.

Крім того, учитель повинен пам'ятати про європейські стандарти, що націлені на вироблення вмінь, навичок і бажання самостійно працювати над собою, не боятися «віддаватися» професії, бо це й є найважливішим завданням ЗЗСО в умовах реформування освіти. Поєднання досвіду й освітніх інновацій породжує своєрідну специфіку відносин, як «управлінець – учитель», «учитель – учень», що визначають розвиток творчого потенціалу. Саме саморозвиток, самовдосконалення всіх учасників освітнього процесу націлені на об'єктивність, органічну єдність, конструктивність як основу цілісного гармонійного розвитку як особистості, так і закладу. На жаль, не всі знають, що процес інтелектуальної праці педагогів залежить від забезпечення або створення управлінцями умов для розвитку їх творчого потенціалу.

Пригадаємо, що «потенціал» означає джерела, засоби, що є в наявності й повинні мобілізуватися в особистості (табл. 2).

Таблиця 2

**Аналіз визначення поняття «потенціал» – «творчий потенціал»
і наукове обґрунтування його розвитку**

Кваліфікаційний	Психофізіологічний	Освітній	Комунікативний	Особистісний
знання, уміння	працездатність, діяльність, процес	креативні здібності, дар	взаємодія, умова	мислення, сприйняття, творча орієнтація
Судження науковців				
Філософія: [1], [5], [15], [26], [48], [14], [56]				
Психологія: [51], [13], [6], [59], [23], [33], [35], [55]				
Педагогіка: [11], [24], [21], [49], [52], [62]				
Соціальні, політичні й економічні науки: [2], [8], [25], [37], [46], [47]				

Як бачимо – усе це формує особистість як новатора для створення вже нових, вдосконалених, відповідних вимогам сьогодення інноваційних технологій, а значить освітній інноваційній діяльності. Потенціал освітніх інновацій, розвиток конкурентних технологій – то основи для конкурентоспроможного творчого колективу вчителів і креативної особистості окремо. А для цього необхідні бажання, воля та мотивація як основа, готовність і здатність педагогів змінюватися, опановувати нововведення, що сприяють саме розвитку їх творчого потенціалу [43].

Завдання керівника й самої особистості навчитися трансформувати весь набір свого потенціалу, кебети (здібності, уміння, хист, розум) у компетентність, майстерність, професіоналізм. Блез Паскаль висунув ідею

«очікуваної цінності», коли кожна дія – то декілька результатів, раціональна процедура – ідентифікатор результатів і визначення їх цінностей, а обрані дії – то найбільша очікувана цінність. Пізніше й Данііл Бернуллі зазначає, що теорія очікуваної цінності повинна бути нормативно невірною й окреслює «функцію користі», а не очікувану фінансову цінність. І це актуально сьогодні й важливо для кожного: і напрями, і пошук найбільш важливих, вагомих, можливих рішень, і вибір альтернатив, і управлінський погляд на результат, конкурентоздатність, імідж закладу, а значить його репутацію. Через те розвиток педагога за умови неформальної освіти – то крок уперед, що не повинен «розцінюватися» директором як «замах» на його авторитет.

На жаль, деякі управлінці ЗЗСО звикли до тоталітарних методів навчання й не збираються «перезавантажуватися», працювати в ногу з часом, використовувати сучасні освітні технології, індивідуальні форми навчання тощо. Інноваційне суспільство потребує нових ідей, нових форм і методів управління саме розвитком творчого потенціалу вчителів, разом із тим нових способів навчання [19]. Деякі псевдо адміністратори не «вибачають» перемог підлеглим на будь-якому рівні або напругу, намагаються принизити, тому що неспроможні подолати власну заздрість, оцінити сучасність вимог сьогодення, а значить особисту некомпетентність наполегливій позиції й займаній посаді. «Такі» управлінці повинні зрозуміти, що є найважливішим завданням НУШ, що є найважливішим завданням сучасного управлінця та завданням сучасної освіти. Бо має вміти здійснювати вибір, має вміти стратегічно мислити, мотивуючи особистість на самостійне самовдосконалення, що є засобом формування висококваліфікованого творчого вчителя ЗЗСО. Він (адміністратор) має не забувати, що саме реформування є змінами, переважно якісними змінами, діяльністю, перетвореннями, які попереджають кризові стосунки у колективі. Обираючи систему цінностей, такий керівник обирає найкращий результат злагодженої роботи команди закладу в майбутньому.

Концепція Нової української школи додає нове бачення освітніх закладів, проте на сьогодні критично важливими є відносини спільного бачення, спільного впровадження цієї концепції учасниками освітнього процесу: здійснення колективної, групової та індивідуальної методичної роботи, робота шкільних методичних об'єднань (МО), інструктивно-методичних нарад, управлінських нарад, методичних та педагогічних рад. Тут-то потрібний і демократичний стиль спілкування, і сприятливий

психологічний клімат, і співпраця з вишами, тобто від ініціювання – до сталого розвитку, за адаптованою моделлю Ренарда Дафора «Професійні спільноти, що визначаються». Тому як саме вони є рушійною силою до саморозвитку, самовиховання, цінностей, розуміння, є рушійною силою у щоденній роботі. Тут можна визначити декілька напрямів розвитку творчого потенціалу педагогів та як наслідок творчої особистості дитини: забезпечення умов; позитивна мотивація їх до пізнавальної діяльності, потребі в самопізнанні, самореалізації та самовдосконаленні; досягнення певного стандарту освіти; забезпечення особистісно орієнтованої моделі навчання; оригінальний підхід до побудови структури сучасного уроку в НУШ. Якщо розглядати цілеспрямовано управління творчим потенціалом педагогів, слід усвідомити декілька напрямів, що розкриватимуть, впливатимуть на їх творчий потенціал.

По-перше, безперервне самовдосконалення вчителя та його професійне зростання, підвищення соціального статусу. Удосконалюючи свої компетенції, з одного боку – знання, з іншого – уміння, педагоги в такий спосіб підвищують якість освіти. Відкриваючи «щось» нове для себе, разом із тим відкривають суб'єктивно нове й для дитини. Робота не за шаблоном, не за зразком і є показником розвитку творчих здібностей, і як наслідок – то вже прояв творчого потенціалу. Тож за такий спосіб, коли творча особистість усвідомлює свою значимість як фахівця, проблема стимулювання та активізації, самоактуалізації його вирішується поступово: від її усвідомлення до реалізації ідеї, проекту тощо.

По-друге, підсилення конкуренції у наданні освітніх послуг «іде» саме через осмислення й самоактуалізацію. У результаті педагоги виходять на поміст під назвою «висококваліфікованість», яка сприяє їх конкурентоздатності [28].

Дослідження рівня розвитку творчого потенціалу вчителя середньої й старшої ланки ЗЗСО здійснюється управлінцями – агентами змін як через тестування та сертифікацію, так і через надання можливості їм самостійно обирати заходи, онлайн-платформи для підвищення кваліфікації, опанувати сучасні інноваційні технології, можливість брати активну участь у Міжнародних та Всеукраїнських заходах. Такий підхід позитивно впливає на розвиток творчого потенціалу й на формування професійної майстерності педагогічних працівників. І для того щоб цей процес сертифікації педагогічних працівників не припинявся й активно розвивався, кожному з учасників цього освітнього процесу необхідне забезпечення самореалізації, зокрема й у творчій діяльності. Отже,

управління розвитком творчого потенціалу вчителів за умови неформальної освіти та розумна й компетентна управлінська діяльність в умовах сучасного суспільства стають одним із основних завдань ЗЗСО та державної освітньої політики.

З огляду на це розуміємо, що практики й дослідження доводять наступне: для кожної особистості сертифікація й атестація є індивідуальними за вимоги часу та запиту суспільства, що спрямовують усіх учасників освітнього процесу до більш якісних послуг. Такий підхід націлює на педагогічний експеримент і спроваджує до розроблення структури та змісту моделі управління розвитком творчого потенціалу вчителів, зокрема української мови і літератури в умовах неформальної освіти.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для вирішення поставленої мети вжито практичні методи наукового дослідження: опитування освітян і встановлення реальної картини сьогодення щодо управління розвитком творчого потенціалу вчителів за умови неформальної освіти. Агенти змін розуміють, що таке управління належить самому вчителю, а саме: усвідомлення самовдосконалення й розвиток творчого потенціалу особистості. Така собі динаміка, що постійно піддається трансформаціям. Відповідно компетентні вчителі ЗЗСО досягають неминучість змін у сучасній освіті й уже відкриті до них.

Для більш розгорнутої картини з цієї теми проводилося опитування освітян під час роботи Всеукраїнської наукової онлайн-конференції «Дистанційне навчання від теорії до практики. Сервіси та навички» [44], оскільки Рух Освіта є суб'єктом із підвищення кваліфікації для закладів I-II рівня акредитації, також для закладів дошкільної освіти (ЗДО), ЗЗСО та позашкільної освіти.

Дослідники, практики, так звані спікери проводять сесії на платформі «Рух Освіта» з однією метою: подолання освітянами викликів щодо педагогічної майстерності, узагальнення й поширення освітніх інновацій, передового досвіду, отримання навичок управління розвитком творчого потенціалу педагогічних працівників в умовах реформування освіти. Тобто здійснюється процес набуття професіоналізму, компетентностей, нових знань, розширюється світогляд, формується самооцінка та свідомість освітян, що є чинником впливу на розвиток їх творчого потенціалу (табл. 3).

Таблиця 3

Кількісно-якісний склад опитуваних (ті, хто взяв участь в опитуванні)

Запитання	Критерії	Кількість
1. Укажіть свій вік:	Вік:	
А 21–35	від 21–35 років	10
Б 36–46	36–46 років	18
В 47–58	47–58 років	17
Г 59 і більше	59 і більше	5
2. Укажіть стаж вашої педагогічної діяльності:	Стаж педагогічної діяльності:	
А 2–10 років	від 2–10 років	10
Б 11–15	11–15 років	10
В 16–25	16–25 років	20
Г більше	26 і більше	10
3. Укажіть свою кваліфікаційну категорію:	Кваліфікаційна категорія:	
А спеціаліст	спеціаліст	8
Б спеціаліст II	II категорія	6
В спеціаліст I	I категорія	12
Г вища	вища	24
	Усього:	50

Як бачимо, серед учителів, що підвищують рівень своєї кваліфікації на онлайн-курсах, більш активні й мотивовані за віком від 36–46 років, ще ті, які мають педагогічний стаж 16–25 років і вищу кваліфікаційну категорію (рис. 1).

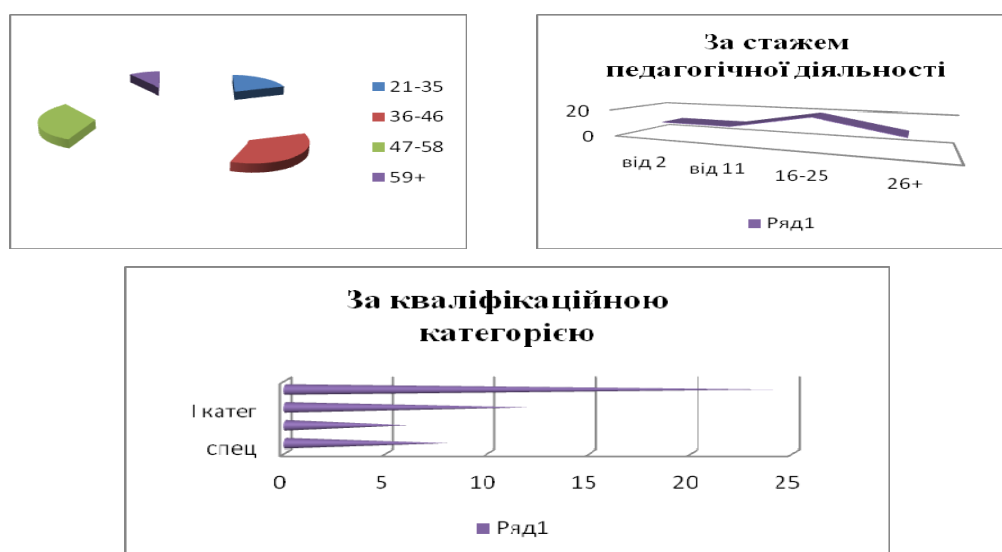

Рис. 1 Кількісно-якісний склад опитуваних за віковою категорією

Що ж означає для педагога не боятися підвищувати свою кваліфікаційну категорію, працюючи достатній проміжок часу в ЗЗСО та приділяючи увагу розвитку свого творчого потенціалу? Учитель усе повніше самореалізується, постійно розвиваючи свій творчий потенціал. Ця реалізація зумовлена прагненням до самовдосконалення за рахунок безперервної освіти. Тут і мотивація до навчання, наявність життєвого й професійного досвіду, активна командна участь або спільна діяльність із колегами на будь-яких заходах, у будь-якій творчій обстановці (табл. 4).

Таблиця 4

Розвиток особистого творчого потенціалу

Запитання	Критерії	Кількість
1. Що ви розумієте під творчим потенціалом учителя:	Творчий потенціал учителя – це:	
А педагогічна діяльність	А педагогічна діяльність	2
Б процес і результат	Б процес і результат	14
В духовні та творчі сили	В духовні та творчі сили	34
Г інше	Г інше	-
2. Педагогічна творчість і майстерність учителя одне і теж чи ні?	Чи педагогічна творчість і майстерність тотожні поняття:	
А Так	А Так	17
Б Ні	Б Ні	33
3. Чи погоджуєтеся ви з висловом, що «висока кваліфікованість» сприяє конкурентоздатності педагогів?	Висока кваліфікованість учителя – його конкурентоздатність:	
А Так	А Так	28
Б Ні	Б Ні	22
Усього:		50

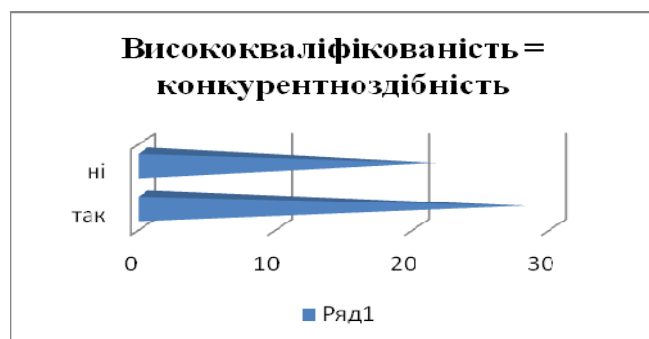

Рис. 2 Показники міри розуміння опитуваними відчуття й розуміння даного поняття

Аналізуючи відповіді щодо творчого потенціалу вчителя, 32% залишають за собою відповідь про педагогічну діяльність і процес як результат, не звертаючи уваги на творчість. На відміну першим, 68% слухачів обрали педагогічну творчість, а значить творчий потенціал як самореалізацію особистості. На жаль, 44% не вважають висококваліфікованість учителя його конкурентоздатністю, відповідно 56% педагогів відповіли «так», тобто фактично майже половина освітян не вважає висококваліфікованість конкурентоздатністю, а значить конкурентоспроможністю. Іншими словами заперечують фахову компетентність, хоча вона є ознакою конкурентоздатності.

Рис. 4 Кількісний склад опитуваних за їх міркуванням щодо педагогічної діяльності як творчого процесу та майстерності особистості

Водночас учителі плутають педагогічну творчість із педмайстерністю. Лише 66% відповіли, що ці поняття не є рівнозначними, а 34% педагогів сприймають це як одне й теж саме. Як відрізняється емпіричний розподіл за кваліфікаційною категорією освітян від рівномірного (за критеріями Пірсона) (табл. 5).

Таблиця 5

Емпіричний розподіл (за критеріями Пірсона)

A	B	C	D	E	F
Кваліфікаційна категорія	Емп.част.	Теор.част.	$f_{emp}-f_t$	$(f_{emp}-f_t)^2$	$(f_{emp}-f_t)^2/f_t$
1. Вища	24	12,5	11,5	132,3	10,58
2. I категорія	12	12,5	-0,5	0,3	0,024
3. II категорія	6	12,5	-6,5	42,3	3,38
4. Спеціаліст	8	12,5	-4,5	20,3	1,62
Всього:	50	50	χ^2_{emp}		15,604
			$\chi^2_{крит}$		7,81

Як бачимо, що χ^2_{emp} більше, ніж $\chi^2_{крит}$, тобто більше

критичного значення, і це значить, що розбіжності між розподілами статистично достовірні, тобто вони не узгоджуються. Із огляду на ці дані наглядно постає проблема сучасної української школи (закладу загальної середньої освіти): особисте відношення до розвитку творчого потенціалу та прагнення до постійного вдосконалення й педагогічної майстерності, тобто йдеться про самоорганізацію, самовиховання, саморозвиток, самозміну, самовдосконалення та самореалізацію.

Умотивований творчий учитель, постійно удосконалюється, реагуючи на виклики сьогодення правильно ставить цілі, реалізує внутрішні ресурси, які сприяють розвитку творчого потенціалу не тільки в контексті професійної діяльності, а й у контексті розвитку власної особистості, не боїться підвищувати свою кваліфікаційну категорію, але насторожує кількість учителів, які не бажають і не прагнуть цього. Одночасно творчі особистості уникають обмежень типу «як», «не зможу», «для чого», «не зможу», «боюсь виявити власну некомпетентність» із усвідомленням обов'язковості опановування будь-якого напрямку у своїй педагогічній діяльності, як то: технології програмування, хмарні технології Microsoft, сервіси Google, різноманітні технології, інтернет-додатки для побудови майнд-мап, Freemind BubblUs WiseMapping тощо. Застосовуючи у своїй діяльності ІТ-технології, сучасні підходи, що змінюють самопідготовку, учителі самостійно визначають напрями самореалізації, погляди на самовизначеність та розвиток [63]. У такому разі виникає запитання сьогодення: «Що заважає розвивати свій творчий потенціал, цікавитися освітніми технологіями і як же збагнути, набувши усвідомлення щодо педагогічної творчості й педмайстерності?».

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

Реформування системи освіти, ЗЗСО у прямому її значенні потребує аналізу роботи, досягнень, результатів. А це має відбуватися з урахуванням системності, професійної досконалості, довіри всіх учасників освітнього процесу, віри в себе й майбутнє своєї країни. Стосовно підвищення рівня кваліфікації вчителів говорить й пропонується дуже багато й навіть на високому рівні. Достатньо лише пригадати думку В. Овчиннікова щодо управління розвитком творчого потенціалу вчителя, що «творчий потенціал...як якість особистості, що характеризує міру її можливостей ставити і вирішувати нові завдання...» [36].

Д. Менделєєв зазначав, що «один іде темним лабіринтом... може бути, на що-небудь корисне натрапить, а може ...лоба розіб'є. Інший візьме

маленький ліхтарик і світить собі в п'ятьмі... як він іде, його ліхтар розпалюється все яскравіше й перетворюється в електричне сонце, яке йому все навкруги освітлює, усе роз'яснює...». Творча особистість одна з перших починає розуміти, що найважливішим є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовою змінюватися та пристосовуватися до нових потреб ринку праці, оперувати та управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя. Зрозуміло, що педагог-майстер відповідає викликам часу, працює в інноваційному середовищі, створюючи винаходи, авторські ідеї, віддзеркалює особливості свого фаху, надбання методик, педагогічний досвід та задовольняє запити суспільства, він є професійно самосвідомим. А принципи, форми та методи управління розвитком творчого потенціалу педагогів забезпечують компетентнісний підхід до професійного розвитку. Оскільки від ретельного особистісного підходу кожного з освітян до себе, від доцільності розподілу часу й неперервного процесу розвитку свого творчого потенціалу через різноманітні моделі й напрями підвищення кваліфікації та форм навчання, від управління цим розвитком залежить як успішність освітян, так і майбутнє України [18].

Звичайно, потрібно не просто передбачити й управляти розвитком (діаграми 4, 5, 6), а ще й задуматися над формуванням, опануванням методики розвитку творчої компетентності, формуванням фахової компетентності як конкурентоздатності. Як це робити? У який спосіб?

Відповідь лише одна: постійний системотворчий розвиток свого потенціалу й педагогічної рефлексії. Конкретно керівнику закладу треба пам'ятати про наступні складники розвитку творчого потенціалу особистості, як то: мотиваційний, діяльнісний, когнітивний, рефлексійний – з метою управління, бо скерованість, коригування є важливою умовою освіченості, компетентності, обізнаності управлінця. Результатом же такої продуктивної праці для самодостатньої особистості вчителя й передової адміністрації ЗЗСО буде спрямованість на самостійне управління розвитком свого творчого потенціалу й досягнення подальших вершин.

П. Енгельмейер стверджував, що саме такі особистості є як «...прогресивний елемент, який дає все нове» [58]. Якщо такий учитель володіє педагогічною інтуїцією, діалогічним умінням, надситуативним рівнем мислення – прогнозуванням, швидко вирішує за будь-якої ситуації, має особистісне уміння спілкування, то можна стверджувати, що самоорганізація та розвиток творчого потенціалу й професійна компетентність у такого педагога на високому рівні. В. Загвязинський

зазначав, що без творчості немає педагога-майстра.

Отож як ніколи нині потрібне швидке перезавантаження традиційних застарілих підходів, що впливають на управління розвитком потенціалу педагогів, не забуваючи, що вік учителів теж має значення для трансформації особистості в процесі подолання «труднощів» на сучасній освітянській ниві. Звичайно, спочатку треба промоніторити, проаналізувати їх самоорганізацію, бо є такі, що дадуть фору молодим колегам щодо самомотивації, самоактуалізації й самореалізації. Б. Бім-Бад стверджував, що під час навчальної діяльності як творчого процесу потрібно вміти перевіряти мислення, а ще «...необхідний... саморозвиток, серйозна робота... Цей труд, що перетворює душу в дух, спирається на почуття радості й краси буття» [3]. У такому разі виникає ще одне запитання щодо результату й самореалізації: чи ці поняття тотожні, чи послідовні? Без творчості неможливий педагогічний процес, вона – необхідна складова роботи вчителя [16].

Бачити лише кінцевий результат – це не значить його отримати миттєво, бо потрібний постійний розвиток, самовіддача, цінності, баланс, віра в себе. І вже як наслідок, за умови творчої діяльності, відбувається розвиток творчого потенціалу особистості, отримання нею так званого статусу «оригінальної», «творчої». У цьому контексті актуальним є підхід Н. Лаврентьевої, що визначає наступне: через зміст навчального матеріалу, його інтерпретацію, тобто прямий, а другий – опосередкований, створення у своїй діяльності ситуацій, що потребують ширших знань, володіння технологіями, різноманітними способами діяльності, що спонукає того, хто вчиться, до самостійного вивчення викликів [22]. Саме для виконання цих двох кроків потрібні самостійність та ініціатива колективу або окремої творчої особистості, які неможливі за відсутністю зрозумілих цілей та недостатку фінансування. Іншими словами матеріальна база ЗЗСО здатна забезпечити якісне навчання та вільний доступ до освіти. Як і підключення до мережі Інтернет, і запровадження дистанційного навчання, що за умови сьогодення стає основним напрямком у роботі вчителів [39]. Отоді робота з колективом гарантуватиме безперервний розвиток творчого потенціалу педагогічних працівників ЗЗСО, а реальне управління в усіх його можливих проявах набуватиме практичного значення: з'явиться своє бачення, порівняне з іншими закладами освіти, цікаве не тільки теоретично, а й практично, тоді йтиметься не тільки про розвиток, імідж, а й репутацію закладу загальної середньої освіти.

Л. Дорфман, Г. Ковальова у своєму дослідженні розглядали ще

креативність як самоактуалізацію й зазначали, що «...творча людина виявляє феномен творчої багатомірності... коли сама людина може поєднувати когнітивні стратегії, стилі діяльності...» [9]. Лицезріємо, що необхідними показниками, які створюють упевнену, знаючу, творчу, сучасну особистість є самоактуалізація й самореалізація. Тепер стає зрозуміло, що педагогічна творчість і педмайстерність не є рівноцінними поняттями. Педагогічна творчість як вихідне від творчої особистості, що є своєрідною натурою, творчо обдарованою з оригінальним креативним мисленням. Учителі, які мають вільний доступ, свободу вибору місця, форми, видів та суб'єктів підвищення кваліфікації, активізують формування ключових компетенцій і професійної компетентності, знаходяться у постійному творчому русі. Тим самим вони безперервно розвивають свій творчий потенціал, виходячи на новий рівень усвідомлення, опанування і впровадження нових методик, інноваційних технологій у викладанні матеріалу на своїх уроках, підкорюють нові сучасні освітні вершини разом зі школярами.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

У результаті практичного аналізу розуміємо, що формування висококваліфікованого творчого педагогічного працівника загального середнього закладу – то не тільки управління творчим потенціалом учителів, а і створення перш за все умов, мотивації, удосконалення, інформаційного забезпечення, організаційно-методичної допомоги щодо розвитку педагогічної творчості, науково-методичної роботи, упровадженні результатів передового досвіду, інноваційних педагогічних технологій. Ще й забезпечення інтеграції навчального процесу, навчання та практики, підготовки до атестації й сертифікації педагогічних працівників закладу, удосконалення змісту, форм і методів навчання та виховання школярів, розвиток педагогічної та професійної майстерності через набуття навичок, умінь, бажання й самоактуалізації [60]. Тобто професійне самовдосконалення вчителя здійснюється через самоосвіту, його активну участь у різноманітних методичних заходах.

Володіючи комплексом спеціальних знань, умінь і навичок, творчі вчителі більш обізнані в темі, використовують інноваційні технології, на уроці наявні міжпредметні зв'язки, педагоги навчені ННК. Вони більш спокійні, упевнені й толерантні по відношенню до учнів, формуючи інноваційну, інформаційну, комунікативну, життєву компетентності як у

школярів, так і в себе. Водночас постає питання щодо структури й змісту моделі управління розвитком творчого потенціалу вчителів та зокрема вчителів української мови і літератури в умовах неформальної освіти.

Сучасний педагог – то педагог нового типу, фундаментально освічена людина, яка самостійно працює над власним розвитком, гнучка, спроможна перебудовувати зміст і напрям своєї професійної діяльності, самостійно набуває необхідних знань і навичок, ідучи в ногу з часом, критично мислить, володіє стійкою системою мотивів і потреб соціалізації, активна й творча [42]. Адже «...творча діяльність особистості включена в духовно організовану соціальну поведінку людей, їх кооперативну професійну діяльність, – зазначає В. Рибалка, – вона (творча діяльність особистості) може бути самоорганізована й активізована до високого рівня прояву... і навпаки – загальмована і навіть призупинена у протилежному випадку... І саме творчий потенціал особистості ...може перейти у творчу самоактуалізацію. ...Завдяки цьому формується власна особистість та індивідуальний світ “Я”» [41]. Саме тому запропоновані напрями удосконалення професійного зростання педагогів у контексті їх творчого розвитку, а вдосконалення компетентнісного підходу в аспекті розвитку творчого потенціалу надаватимуть змогу оцінити перевагу креативного підходу зростання власної особистості. Як відомо, не всі вчителі настільки свідомі, не всі прагнуть підвищувати рівень своєї кваліфікації. Чому так відбувається?

Єдина відповідь, яка тягне за собою ланцюжок наслідків: невелика зарплата вчителя – репетиторство або інший спосіб заробітку; мобінг, нерозвинена інфраструктура – плінність кадрів на противагу 100% кадровому забезпеченню. Якраз плінність кадрів веде за собою велике навантаження; недостатня кількість підручників за рівнями навчання – одноманітність, некомпетентнісний підхід; відсутність системи роботи зі ЗМІ – прогалини в роботі, а згодом у професії; негативне ставлення педагогами до використання ІКТ – підвищення рівня кваліфікації. Тож адміністрація ЗЗСО повинна вживати заходи щодо зміцнення та модернізації матеріально-технічної бази школи, залучати додаткові джерела фінансування та здійснювати їх раціональне використання. Саме за сприятливих моральних умов, технічне оснащення є запорукою підвищення якості освіти й успіху вчителя. Зміна парадигми розвитку освіти зумовлює необхідність розвитку творчого потенціалу вчителів в умовах неформальної освіти.

Управління розвитком творчого потенціалу вчителів стане у пригоді

для розкриття їх же можливостей [17]. Так що постійна праця з диференціації та індивідуалізації навчання, вдало впроваджені в особисту роботу інтерактивні методи спонукають учнів до розвитку пізнавальних та творчих здібностей, а значить є досягненням рівня розвитку творчого потенціалу вчителя й як наслідок його конкурентоздатності й розвитку системи освіти за умови її реформування. Відповідним чином, якщо діти навчені з такою творчою особистістю працювати за сучасних вимог із новітнім обладнанням, то це є показником систематичної роботи вчителя з класом. Нові знання та впровадження саме цифрових технологій на своїх онлайн-уроках є головним завданням сучасного вчителя: надання школярам знань, створення умов, формування необхідних компетентностей тощо [27].

Перспективи подальших досліджень. На підставі вищезазначеного щодо управління професійним зростанням педагогів ЗЗСО в контексті самовдосконалення, самореалізації, самоактуалізації, що сприяють розвитку творчого потенціалу особистості, набуватимуть свого рівня за умови забезпечення мотивації, індивідуального підходу, можливості самостійно обирати форми, методи, способи для креативної, педагогічної діяльності у процесі професійного зростання. Тут і вивчення освітянами передового педагогічного досвіду, усвідомлення та впровадження в навчальний процес різноманітних освітніх технологій, сучасних технічних засобів; коли творча особистість сама усвідомлює неможливість працювати за «застарілими», вже вижившими методами й підходами тоталітарної системи, готова персонально долучитися до агентів змін в освіті, нести відповідальність за свій саморозвиток і результати власної професійної педагогічної діяльності. Тобто трансформуватися на креативну й творчу особистість, самостійного й активного суб'єкта власного розвитку творчого потенціалу. Знаючи, що педагогічні працівники початкових класів почали проходити першими сертифікацію, яку проводять працівники Державної служби якості освіти спільно з експертами проєкту «Фінська підтримка реформи української школи» («Навчаємося разом»), потрібно якнайшвидше прокидатися й починати цікавитися напрямками професійного розвитку, паралельно формуючи ключові й предметні компетентності як молодшого школяра у процесі реалізації нових навчальних програм, так і середньої, а потому й старшої ланки.

Незабаром сертифікація і вчителів середньої ланки, тобто вже є потреба педагогів, зокрема вчителів української мови й літератури у вивченні практичного досвіду роботи агентів змін. Особистості, що

накопичують та впроваджують інноваційні освітні технології у своїй педагогічній діяльності, реалізують і власний творчий потенціал. І як наслідок розвитку підвищується результативність учителя та школярів, як то: участь у професійних конкурсах і олімпіадах, тісна співпраця з громадськими організаціями, розширена мережа гуртків, опанування різноманітних платформ, тому як обов'язкова цифрова адженда 2022: формування цифрових компетентностей педагога.

У зв'язку з цим актуальними на сучасному етапі постають питання про удосконалення навичок роботи освітян ЗЗСО дистанційно, а найголовніше, необхідність управління розвитком творчого потенціалу протягом певного періоду їх професійної підготовки. Це забезпечує володіння ними освітніми технологіями, технічними засобами, що здійснюватиметься через проектування й планування їх саморозвитку, проектну діяльність, усвідомлення змін в освіті та ролі й місця у цьому складному процесі сьогодення відповідно до власних знань, умінь, якостей у контексті творчої компетентності та професійного зростання.

З огляду на все це велику увагу управлінцю потрібно ще приділяти головному – здоров'ю як дітей, так і педагогічному персоналу. Тут на перший план виходить питання щодо використання здоров'язберезувальних технологій, що є основою Держстандарту. Тоді результатом трансформації особистості від розвитку її творчого потенціалу забезпечуватиметься можливість творчої педагогічної діяльності, як то: поведінки, комунікації, використання різноманітних творчих засобів, методів та форм викладання матеріалу, сміливості на виклики часу й суспільства – пам'ятаючи, для творчості стандартів бути не може, вона індивідуальна. Тому самоосвіта педагога – це складова моделі розвитку ключових компетентностей через розвиток творчого потенціалу та моделі управління цим розвитком в умовах неформальної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Аристотель, *Сочинения в 4 томах. Серія, Философское наследие.* Москва, Россия: «Мысль», 1976–1983.
- [2] Д. Бернули, *Предложение новой теории измерения риска* (Exposition of New Theory on the Measurement of Risk). 1738.
- [3] Б. М. Бим-Бад, *Педагогическая антропология.* Москва, Россия: Изд-во УРАО, 2002.
- [4] Д. Б. Богоявленская, *Психология творческих способностей.* Москва,

- Россия: Академия, 2002. [Электронный ресурс].
Доступно: <https://is.gd/UynhPh> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [5] М. А. Боден, *Разум как машина: история когнитивной науки*. Оксфордский ун-т, 2006.
- [6] М. А. Боден, *Творчество и искусство: три пути к удивлению*. Оксфордский ун-т, 2010.
- [7] Л. Божович, *Личность и ее формирование в детском возрасте. Серия Мастера психологии*. Санкт-Петербург: Питер, 2008.
- [8] І. Бузько, Ю. Дьяченко, «Формування методологічних основ розвитку персоналу. Економічна теорія та історія економічної думки», *Актуальні проблеми економіки*, № 3(129), 2012.
- [9] Л. Я. Дорфман, Г. В. Ковалева, *Основные направления исследований креативности в науке и искусстве, проект № 96-06-80038а*. [Электронный ресурс]. Доступно: <https://is.gd/DX8RG8> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [10] Г. В. Єльнікова, *Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні*. Київ, Україна: ДАККО, 1999.
- [11] Л. Елагина, *Развитие творческого потенциала учителя в процессе освоения педагогических инноваций*. Оренбург, Россия, 1998.
- [12] *Звіт директора школи І–ІІІ ст. № 78 Печерського району м. Києва, 2018–2019 н.р.* [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/cdgrm> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [13] Дж. К. Кауфман, Р. Бегетто, *Модель креативности 4С*. 2009. [Электронный ресурс]. Доступно: <http://surl.li/cdgrn> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [14] В. Кемеров, *Современный философский словарь*. Москва, Россия: Академ. проект, 2020. [Электронный ресурс]. Доступно: <http://surl.li/cdgrp> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [15] В. Кизима, «Образование как сизигический процесс (понятия, принципы, возможности)», *Textarchive.ru*. [Электронный ресурс]. Доступно: <http://surl.li/cdgrq> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [16] А. Козырева, *Лекции по педагогике и психологии творчества*. Пенза, Россия: НМЦ Пензен. город. отдела образования, 1994.
- [17] Т. В. Короїд, «Проблеми управління розвитком творчого потенціалу вчителів в умовах неформальної освіти в науковій літературі», *Вісник післядипломної освіти. Педагогічні науки*, вип. 19(48), 140 с., с. 44–65, 2022. (Категорія «Б»). [Электронный ресурс]. Доступно: <http://surl.li/cdgrs> Дата звернення: Трав. 06, 2022.

- [18] Т. В. Короїд, «Розвиток творчого потенціалу викладачів як вимога часу», на II Всеукр. наук.-методологіч. семінарі *Позиціонування закладу освіти засобами новітніх технологій менеджменту*. Київ-Бориспіль, 2020, с. 73–76. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/cdggru> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [19] Т. В. Короїд, «Сучасні напрями вдосконалення управління розвитком творчого потенціалу педагогів закладу загальної середньої освіти в контексті реформування освіти», *Науковий вісник УМО, Серія «Педагогіка»*, № 5, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/cdggrv> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [20] Т. В. Короїд, «Школознавство як основи управління сучасною школою в умовах її реформування», на V Всеукр. наук.-практич. конф. з міжнар. участю *Національна освіта в стратегіях соціокультурного вибору: теорія, методологія, практика*. Луцьк, 2021, 215 с. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/blixh> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [21] В. Кремень, *Енциклопедія освіти*. Київ, Україна: Юрінком-Інтер, 2021.
- [22] Н. Лаврентьева, *Педагогические основы разработки и внедрения модульной технологии обучения в высшей школе*. Барнаул, Россия, 1999.
- [23] Э. Леманн, *Теория принятия решений*. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/cdgrx> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [24] И. Лернер, *Дидактические основы методов обучения*. Москва, Россия: Педагогика, 1981.
- [25] Дж. Марч, Г. Саймон, Р. Сайерта, *Теория принятия решений в организации* Москва, Россия: «Смысл», 1999.
- [26] А. Маслоу, *Новые границы человеческой природы*. Москва, Россия: «Смысл», 1999.
- [27] Т. А. Махиня, «Інтеграція масових відкритих онлайн курсів у процес підготовки менеджерів освіти в умовах магістратури», *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка»*, № 10(19), 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/cdgrz> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [28] Т. Махиня, «Сутність та специфіка діяльності навчальних закладів у сфері зв'язків з громадськістю», *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка»*, № 3(5), 2017. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/cdgsc> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [29] *Методичні рекомендації директорам закладів загальної середньої освіти*. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/cdgsf> Дата звернення: Трав. 06, 2022.

- [30] Всеукраїнська науково-практична конференція «STEM-світ інноваційних можливостей. Формування освітнього STEM-середовища», на XII Міжнар. виставки Сучасні заклади освіти – 2021 й виставки освіти за кордоном World Edu. 2021. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/cdgsh> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [31] Трансформації в освіті: виклики і перспективи, на Міжнар. форумі. Київ, 2022. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/cdgsk> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [32] Іррадіація авторитету вчителя, Міністерство освіти і науки України. 2015. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/cdgsi> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [33] В. Моляко, «Проблеми функціонування творчого сприйняття в умовах надлишку інформації різної модальності та значимості», *Актуальні проблеми психології. Психологія творчості*, т. XII, вип. 16, с. 7–9, 2013.
- [34] *Нові вимоги до компетентностей керівників шкіл в Україні* / О. М. Отич, Л. К. Задорожна, З. В. Рябова, Л. М. Оліфіра та ін. Київ, Україна, 2018, 74 с. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/IOMNls> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [35] А. Ньюэлл, *Unified theories of Cognition*. Гарвардський ун-т, 1994.
- [36] В. Овчинников, *Научно-технический прогресс и развитие творческого потенциала работника производства*. Ленинград, Россия: Изд-во ЛГУ, 1974.
- [37] Б. Паскаль, *Pensees, précédées d'un avant propos et suivies de notes et de variantes*. University of Michigan, 1670.
- [38] Верховна Рада України. (1999, Трав. 13). Закон № 651-XIV «Про загальну середню освіту». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/nbdc81>
- [39] Кабінет Міністрів України. (2019, Черв. 19). Постанова № 532, «Про затвердження Положення про опорний заклад освіти». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/QCClee>
- [40] Міністерство економіки України. (2021, Верес. 22). Наказ № 568-21 «Про затвердження професійного стандарту «Керівник закладу загальної середньої освіти». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/3TUSUx>
- [41] В. Рибалка, *Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості*. Київ, Житомир, Україна: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/JKkkw8> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [42] Н. Роджерс, «Творчество как усиление себя», *Вопросы психологии*, № 1, с. 164–168, 1990.

- [43] Т. Є. Рожнова, «Система менеджменту якості в системі загальної середньої освіти: проблеми та шляхи їх вирішення», на *Всеукр. наук.-методологіч. семінарі Позичонування закладу освіти засобами новітніх технологій менеджменту*. Київ-Бориспіль, 2019, с.89–91. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/HfyCSW> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [44] «Рух Освіта – підвищення кваліфікації для вчителів», на *Всеукр. наук. онлайн конф. Дистанційне навчання від теорії до практики. Сервіси та навички*. 2020. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/C434M6> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [45] З. В. Рябова, «Проектний менеджмент як технологія управління інноваційним розвитком навчального закладу», *Вісник післядипломної освіти*, вип. 16(29), 216 с., 2016.
- [46] Г. А. Саймон, *Административное поведение*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/RoLmyC> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [47] Г. А. Саймон, «Новая наука управленческих решений», на *Словари и энциклопедии на Академике*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/JWAKPZ> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [48] П. Саух, «Філософія – освіта – виховання. Трикутник успіху навчально-виховного процесу», *Вісник Житомирського держ. ун-ту імені Івана Франка. Педагогічні науки*, вип. № 3(94), с. 81–87, 2019.
- [49] А. Севрюкова, *Осмысление понятия «творческий потенциал»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/2A9SBZ> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [50] О. Сокіл, «Методичний день учителя», *Сучасна освіта*, 2009. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/mFhQNH> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [51] А. Спиркин, *Сознание и самосознание*. Москва, Россия: Прогресс, 1972.
- [52] В. Сухомлинський, *Вибрані твори: у 5 т. Статті*. 1977, т. 5, 639 с. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/BXQuiq> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [53] Г. М. Тимошко, В. П. Андрущенко, В. П. Бех, О. В. Алейнікова, та ін., «Сучасні погляди на розвиток організаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу», *Керівник нової української школи: світоглядно-професійні орієнтири*. Київ, Україна: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017, с. 141–144.
- [54] *Управління конкурентоспроможністю персоналу, робіт та послуг, теорія, методологія, практика*, В. В. Іванова, Ред. Суми, Україна: ПФ Університетська книга, 2020.

- [55] В. Шапар, *Сучасний тлумачний психологічний словник*. Харків, Україна: Прапор, 2007. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/WJMQ06>
Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [56] В. Шинкарук, *Філософський енциклопедичний словник*. Київ, Україна: Абрис, 2002.
- [57] С. Шкарлет, *Учитель Нової української школи – це людина, на якій тримається реформа*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/60NrzS>
Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [58] П. Энгельмейер, *Творческая личность и среда в области технических изобретений*. Москва, Санкт-Петербург, Россия, 1911. [Электронный ресурс].
Доступно: <https://is.gd/H04NWH> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [59] R. Beghetto, «Does creativity have a place in classroom discussions, Teacher responses preferences», *Thinking Skills and Creativity*, № 2(1), p. 1–9, 2007.
- [60] *Global Teacher Prize Ukraine – 2021*. [Online]. Available: <https://is.gd/l80Ywp> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [61] R. S. Hansen, *Uncovering a Company's Corporate Culture is a Critical Task for Job – Seekers*. [Online]. Available: <https://is.gd/HSL0z0> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [62] C. Martindale, «Personality, situation and creativity», *Handbook of creativity*, J. A. Glover, C. R. Reynolds, Eds. N. Y.: Plenum, 1989, p. 211–232.
- [63] Т. Makhynia, «Possibility of crowdsourcing usage in professional training of education managers», *Culture-Transformations Education*, p. 268–277, 2018. DOI:10.15584/kpe.2018.6.205.
- [64] Т. Makhynia, «Preparation of future education managers during the reform of Ukrainian education», *Europska VEDA*, № 4, 223 с., с. 153–158, 2018.

SCIENTIFIC SUBSTANTIATION OF THE MANAGEMENT MODEL OF CREATIVE POTENTIAL DEVELOPMENT OF TEACHERS IN THE CONTEXT OF NON-FORMAL EDUCATION

Tatiana Koroid,

Teacher of Ukrainian language and literature,
Graduate student of the Department of Pedagogy,
Administration and special education Educational and
Scientific Institute of Management and Psychology
SIHE «University of Educational Management».
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-6390-4766>
koroidmetod@gmail.com

Abstract. This article highlights topical issues of innovative management as a process of managing the creative potential development of the teachers and making effective decisions by officials. The problem of management, creativity and development is considered in a number of many scientists' studies, but so far this quest remains significant in the general education institutions' system (further GEI). It is clear that without the formation of values and competences of the administrator of any level, qualitatively new ideas about the learning process, it is impossible to develop the creative potential and intellectual abilities of all participants of the education process, because it is a management decision is a direct, personal result of the efforts of the manager. Of course we are talking about a competitive manager with established managerial potential, who is able to manage a creative team [54]. Life proves that in complex situations and constantly changing conditions, the level of competence of some managers of the GEI, unfortunately, is kept on outdated habits and «traditions». Therefore the publication is due to the fact that people are creative, flexible and able to generate and usage of new ideas, approaches, decisions in modern conditions become hostage to managerial negligence and «criminal» indifference. The real question is: Why? What's the reason? We won't give a clear definition of managerial skill, but focus on its basic concepts, because society is beginning to realize that the teacher is a change agent, a means of organizing intellectual cooperation among himself, the institution and the family of students and co-educators. In this case, it is possible to talk about the manager competence and not to be an expert to pretend to be a tolerant, cultural person who seems to respect others, although he does not want and cannot find compromises, because she does not change himself, thereby changing the environment. Is it possible to talk about values, when passive-aggressive behavior, pompousness of the official applying direct negativity, mobbing to creative persons-colleagues, entails serious differences in relations, relationships and cooperation. Is it possible to speak about the management activity culture when due to passive attitude of «administrator» or hostile attitude to inspired agents of change result of «mismanagement», the verdict, «volitional decision» of the pseudo-manager is his declaration of a vacancy. Such an approach will never correspond to the content of education of the European dimension of our country, because not only the creative teacher suffers but parents and students also. In such circumstances we are not talking about the psychological atmosphere in

the team, unhealthy, toxic, but about quality in education which means success, cohesion, friendship. Success of activity, trust is possible, first of all in those conditions, when the manager explains his decisions, actions, helps to work, creating a powerful team, changing himself, attitudes, environment, values, gives the opportunity to other team members to express their position. S. Ozhegov defined the management activity culture as a high quality level of its organization, and G. Yelnikova defined it as mutual influence, mutual adaptation, cooperation «...with the subsequent combination of efforts and self-direction of action...» [10]. Taking this into account the following logical series, such as: aculturation in the meaning of the process of cultural contact, exchange of opinions, experience, culture, management culture – note the multifaceted nature of the concept «management culture», for it is also a managerial cooperation and management style. Here it is necessary to actively re-evaluate values, doctrines, when phantasmagoria is already a practical reality through the education revolution in education. Accordingly it is impossible for ordinary citizens to transform their negative attitude towards school and education in general without understanding just all members of the education process about their role in the GEI, because it is the change agents which continually update their knowledge in our unstable time of constant variability of situations, of established changes and transformations. Just they possess abilities, continuously developing creative potential as an integrative property of their personality, make constructive decisions, better orient, work with interest. Agents of change have the opportunity to gain knowledge about «creative» reserves as a factor of mobilization potential of the individual, free choice, thereby acquiring their professional skills through the development of their creative potential, forming a professional culture. In this case having extracted from the concept of «creative potential» the following components, such as: personal property, motivation, striving for results, quality – we get the creative active, communicative personality, who have the skills to successfully implement project activities in their practice. It is only through well-chosen pathways a supportive pedagogical environment and understanding by leaders of this complex process that the goals and core objectives of the GEI in creative development managing of teachers in non-formal education will change. All participants of the education process should remember that the forming adequate self-esteem of the student, teachers, administrators should understand that graduates will

understand culture as education, moral and social, and the management culture and management of the creative potential development of the individual.

Keywords: management culture; competence; change agents; certification; competitiveness; reputation of the institution.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Aristotel', Sochineniya v 4 tomah. Seriya, Filosofskoe nasledie. Moskva, Rossiya: «Mysl'», 1976–1983.
- [2] D. Bernuli, Predlozhenie novoj teorii izmereniya riska (Exposition of New Theory on the Measurement of Risk). 1738.
- [3] B. M. Bim-Bad, Pedagogicheskaya antropologiya. Moskva, Rossiya: Izd-vo URAO, 2002.
- [4] D. B. Bogoyavlenskaya, Psihologiya tvorcheskih sposobnostej. Moskva, Rossiya: Akademiya, 2002. [Elektronnyj resurs]. Dostupno: <https://is.gd/UynhPh> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [5] M. A. Boden, Razum kak mashina: istoriya kognitivnoj nauki. Oksfordskij un-t, 2006.
- [6] M. A. Boden, Tvorchestvo i iskusstvo: tri puti k udivleniyu. Oksfordskij un-t, 2010.
- [7] L. Bozhovich, Lichnost' i ee formirovanie v detskom vozdaste. Seriya Mastera psihologii. Sankt-Peterburg: Piter, 2008.
- [8] I. Buzko, Yu. Diachenko, «Formuvannia metodolohichnykh osnov rozvytku personalu. Ekonomichna teoriia ta istoriia ekonomichnoi dumky», Aktualni problemy ekonomiky, № 3(129), 2012.
- [9] L. YA. Dorfman, G. V. Kovaleva, Osnovnye napravleniya issledovanij kreativnosti v nauke i iskusstve, proekt № 96-06-80038a. [Elektronnyj resurs]. Dostupno: <https://is.gd/DX8RG8> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [10] H. V. Yelnykova, Naukovi osnovy rozvytku upravlinnia zahalnoiu serednoiu osvitoiu v rehioni. Kyiv, Ukraina: DAKKO, 1999.
- [11] L. Elagina, Razvitie tvorcheskogo potenciala uchitelya v processe osvoeniya pedagogicheskikh innovacij. Orenburg, Rossiya, 1998.
- [12] Zvit dyrektora shkoly I–III st. № 78 Pecherskoho raionu m. Kyieva, 2018–2019 n.r. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://surl.li/cdgrn> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [13] Dzh. K. Kaufman, R. Begetto, Model' kreativnosti 4S. 2009. [Elektronnyj resurs]. Dostupno: <http://surl.li/cdgrn> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [14] V. Kemerov, Sovremennyj filosofskij slovar'. Moskva, Rossiya: Akadem.

- proekt, 2020. [Elektronnyj resurs]. Dostupno: <http://surl.li/cdgrp> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [15] V. Kizima, «Obrazovanie kak sizigicheskij process (ponyatiya, principy, vozmozhnosti)», Textarchive.ru. [Elektronnyj resurs]. Dostupno: <http://surl.li/cdgrq> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [16] A. Kozyreva, Lekcii po pedagogike i psihologii tvorchestva. Penza, Rossiya: NMC Penzen. gorod. otdela obrazovaniya, 1994.
- [17] T. V. Koroid, «Problemy upravlinnia rozvytkom tvorchoho potentsialu vchyteliv v umovakh neformalnoi osvity v naukovii literaturi», Visnyk pisliadyplomnoi osvity. Pedahohichni nauky, vyp. 19(48), 140 s., s. 44–65, 2022. (Katehoriia «B»). [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://surl.li/cdgrs> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [18] T. V. Koroid, «Rozvytok tvorchoho potentsialu vykladachiv yak vymoha chasu», na II Vseukr. nauk.-metodolohich. seminari Pozytsionuvannia zakladu osvity zasobamy novitnikh tekhnolohii menedzhmentu. Kyiv-Boryspil, 2020, s. 73–76. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://surl.li/cdgru> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [19] T. V. Koroid, «Suchasni napriamy vdoskonalennia upravlinnia rozvytkom tvorchoho potentsialu pedahohiv zakladu zahalnoi serednoi osvity v konteksti reformuvannia osvity», Naukovyi visnyk UMO, Seriiia «Pedahohika», № 5, 2020. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://surl.li/cdgrv> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [20] T. V. Koroid, «Shkoloznavstvo yak osnovy upravlinnia suchasnoiu shkoloiu v umovakh yii reformuvannia», na V Vseukr. nauk.-praktych. konf. z mizhnar. uchastiu Natsionalna osvita v stratehiiakh sotsiokulturnoho vyboru: teoriia, metodolohiia, praktyka. Lutsk, 2021, 215 s. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://surl.li/blixh> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [21] V. Kremen, Entsyklopediia osvity. Kyiv, Ukraina: Yurinkom-Inter, 2021.
- [22] N. Lavrent'eva, Pedagogicheskie osnovy razrabotki i vnedreniya modul'noj tekhnologii obucheniya v vyshej shkole. Barnaul, Rossiya, 1999.
- [23] E. Lemann, Teoriya prinyatiya reshenij. [Elektronnyj resurs]. Dostupno: <http://surl.li/cdgrx> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [24] I. Lerner, Didakticheskie osnovy metodov obucheniya. Moskva, Rossiya: Pedagogika, 1981.
- [25] Dzh. March, G. Sajmon, R. Sajerta, Teoriya prinyatiya reshenij v organizacii Moskva, Rossiya: «Smysl», 1999.
- [26] A. Maslou, Novye granicy chelovecheskoj prirody. Moskva, Rossiya: «Smysl», 1999.
- [27] T. A. Makhynia, «Intehratsiia masovykh vidkrytykh onlain kursiv u protses pidhotovky menedzheriv osvity v umovakh mahistratury», Adaptivne

- upravlinnia: teoriia i praktyka. Serii «Pedagogika», № 10(19), 2020. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://surl.li/cdgrz> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [28] T. Makhynia, «Sutnist ta spetsyfika diialnosti navchalnykh zakladiv u sferi zviazkiv z hromadskistiu», Adaptivne upravlinnia: teoriia i praktyka. Serii «Pedagogika», № 3(5), 2017. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://surl.li/cdpsc> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [29] Metodichni rekomendatsii dyrektorom zakladiv zahalnoi serednoi osvity. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://surl.li/cdgsf> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [30] Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia «STEM-svit innovatsiinykh mozhlyvosti. Formuvannia osvitnoho STEM-seredovyscha», na XII Mizhnar. vystavky Suchasni zaklady osvity – 2021 y vystavky osvity za kordonom World Edu. 2021. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://surl.li/cdgsb> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [31] Transformatsii v osviti: vyklyky i perspektyvy, na Mizhnar. forumi. Kyiv, 2022. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://surl.li/cdgsd> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [32] Irradiatsiia avtorytetu vchytelia, Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. 2015. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://surl.li/cdgsi> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [33] V. Moliako, «Problemy funktsionuvannia tvorchoho spryiniattia v umovakh nadlyshku informatsii riznoi modalnosti ta znachymosti», Aktualni problemy psykholohii. Psykholohiia tvorchosti, t. XII, vyp. 16, s. 7–9, 2013.
- [34] Novi vymohy do kompetentnosti kerivnykiv shkil v Ukraini / O. M. Otych, L. K. Zadorozhna, Z. V. Riabova, L. M. Olifira ta in. Kyiv, Ukraina, 2018, 74 s. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/IOMNls> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [35] A. N'yuell, Unified theories of Cognition. Garvardskij un-t, 1994.
- [36] V. Ovchinnikov, Nauchno-tekhnicheskij progress i razvitie tvorcheskogo potenciala rabotnika proizvodstva. Leningrad, Rossiya: Izd-vo LGU, 1974.
- [37] B. Paskal', Pensees, précédées d'un avant propos et suivies de notes et de variantes. University of Michigan, 1670.
- [38] Verkhovna Rada Ukrainy. (1999, Trav. 13). Zakon № 651-XIV «Pro zahalnu seredniu osvitu». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/nbdc81>
- [39] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2019, Cherv. 19). Postanova № 532, «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro opornyi zaklad osvity». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/QCClee>

- [40] Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. (2021, Veres. 22). Nakaz № 568-21 «Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu «Kerivnyk zakladu zahalnoi serednoi osvity». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/3TUSUx>
- [41] V. Rybalka, Slovnyk iz psykholohii ta pedahohiky obdarovanosti i talantu osobystosti. Kyiv, Zhytomyr, Ukraina: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2016. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/IKkkw8> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [42] N. Rodzhers, «Tvorchestvo kak usilenie sebya», Voprosy psihologii, № 1, s. 164–168, 1990.
- [43] T. Ye. Rozhnova, «Systema menedzhmentu yakosti v systemi zahalnoi serednoi osvity: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia», na Vseukr. nauk.-metodolohich. seminari Pozytsionuvannia zakladu osvity zasobamy novitnikh tekhnolohii menedzhmentu. Kyiv-Boryspil, 2019, s. 89–91. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/Hfycsw> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [44] «Rukh Osvita – pidvyshchennia kvalifikatsii dlia vchyteliv», na Vseukr. nauk. onlain konf. Dystantsiine navchannia vid teorii do praktyky. Servisy ta navychky. 2020. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/C434M6> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [45] Z. V. Riabova, «Proektnyi menedzhment yak tekhnolohiia upravlinnia innovatsiinym rozvytkom navchalnogo zakladu», Visnyk pisliadyplomnoi osvity, vyp. 16(29), 216 s., 2016.
- [46] G. A. Sajmon, Administrativnoe povedenie. [Elektronnyj resurs]. Dostupno: <https://is.gd/RoLmyC> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [47] G. A. Sajmon, «Novaya nauka upravlencheskih reshenij», na Sloviri i enciklopedii na Akademike. [Elektronnyj resurs]. Dostupno: <https://is.gd/JWAKPZ> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [48] P. Saukh, «Filosofiiia – osvita – vykhovannia. Trykutnyk uspikhu navchalno-vykhovnoho protsesu», Visnyk Zhytomyrskoho derzh. un-tu imeni Ivana Franka. Pedahohichni nauky, vyp. № 3(94), s. 81–87, 2019.
- [49] A. Sevryukova, Osmyslenie ponyatiya «tvorcheskij potencial». [Elektronnyj resurs]. Dostupno: <https://is.gd/2A9SBZ> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [50] O. Sokil, «Metodychnyi den uchytelia», Suchasna osvita, 2009. [Elektronnyj resurs]. Dostupno: <https://is.gd/mFhQNH> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [51] A. Spirkin, Soznanie i samosoznanie. Moskva, Rossiya: Progress, 1972.
- [52] V. Sukhomlynskyi, Vybrani tvory: u 5 t. Statti. 1977, t. 5, 639 s. [Elektronnyj resurs]. Dostupno: <https://is.gd/BXQujq> Data zvernennia:

Трав. 06, 2022.

- [53] Н. М. Tymoshko, V. P. Andrushchenko, V. P. Bekh, O. V. Aleinikova, та in., «Suchasni pohliady na rozvytok orhanizatsiinoi kultury kerivnyka zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu», Kerivnyk novoi ukrainskoi shkoly: svitohliadno-profesiini oriientyry. Kyiv, Ukraina: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova, 2017, s. 141–144.
- [54] Upravlinnia konkurentospromozhnistiu personalu, robit ta posluh, teoriia, metodolohiia, praktyka, V. V. Ivanova, Red. Sumy, Ukraina: PF Universytetska knyha, 2020.
- [55] V. Shapar, Suchasnyi tлумachnyi psykholohichnyi slovnyk. Xarkiv, Ukraina: Prapor, 2007. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/WJMQ06> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [56] V. Shynkaruk, Filozofskyi entsyklopedychnyi slovnyk. Kyiv, Ukraina: Abrys, 2002.
- [57] S. Shkarlet, Uchytel Novoi ukrainskoi shkoly – tse liudyna, na yakii trymaietsia reforma. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/60NrZS> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [58] P. Engel'mejer, 'Tvorcheskaya lichnost' i sreda v oblasti tekhnicheskikh izobretenij. Moskva, Sankt-Peterburg, Rossiya, 1911. [Elektronnyj resurs]. Dostupno: <https://is.gd/H04NWH> Data zvernennia: Trav. 06, 2022.
- [59] R. Beghetto, «Does creativity have a place in classroom discussions, Teacher responses preferences», Thinking Skills and Creativity, № 2(1), p. 1–9, 2007.
- [60] Global Teacher Prize Ukraine – 2021. [Online]. Available: <https://is.gd/l80Ywp> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [61] R. S. Hansen, Uncovering a Company's Corporate Culture is a Critical Task for Job – Seekers. [Online]. Available: <https://is.gd/HSL0z0> Дата звернення: Трав. 06, 2022.
- [62] C. Martindale, «Personality, situation and creativity», Handbook of creativity, J. A. Glover, C. R. Reynolds, Eds. N. Y.: Plenum, 1989, p. 211–232.
- [63] T. Makhynia, «Possibility of crowdsourcing usage in professional training of education managers», Culture-Transformations Education, p. 268–277, 2018. DOI:10.15584/kpe.2018.6.205.
- [64] T. Makhynia, «Preparation of future education managers during the reform of Ukrainian education», Europska VEDA, № 4, 223 с., с. 153–158, 2018.

*Стаття надійшла до редакції
10 травня 2022 року*

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)-124-143](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-124-143)
УДК 37.014.5(477):355/359(470:477):[364-322(480)+061]

Косенчук Юлія Геннадіївна,
аспірантка кафедри теорії та історії педагогіки
Київського університету імені Бориса Грінченка.
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-8069-7375>
y.kosenchuk.asp@kubg.edu.ua

ФІНСЬКА ПІДТРИМКА ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті здійснюється спроба дослідити події, в яких опинилася Україна, внаслідок вторгнення рф в Україну, зокрема становище освітньої галузі в умовах воєнного стану і надання підтримки освіті України в умовах війни. Проаналізовано статистичні дані щодо переміщення біженців за кордон у контексті надання тимчасового прихистку українським біженцям країнами ЄС. З'ясовано, що міжнародний захист громадянам України надали понад 40 країн з початку впровадження воєнного стану. Приділено увагу континууму актуальних проблем освітньої сфери, оцінці нинішнього стану і найближчих перспектив розвитку української освіти. Висвітлено актуальність досліджуваної проблеми у контексті підтримки освітньої галузі міжнародними партнерами в умовах війни. Означено суголосність поглядів міжнародних партнерів з концептуальними ідеями сучасного освітнього простору України. З'ясовано, що Європейська комісія розробила «Рекомендації комісії (ЄС) 2022/554» щодо спрощення процедури нострифікації дипломів і кваліфікацій осіб, котрі рятуються від вторгнення рф в Україну, задля надання можливості працювати відповідно до рівня кваліфікації. Інформування щодо української кваліфікації здійснено проектом Erasmus+Q-entry, The European Training Foundation. Доведено, що Фінляндська Республіка надала вагому підтримку Україні в усіх сферах, у тому числі, в освітній галузі, а саме: продовжено реалізацію проекту «Фінська підтримка реформ української школи» до 2023 року; запроваджено службу новин українською мовою суспільного мовника Фінляндії Yleisradio задля інформування біженців з України рідною мовою; надано допомогу українським колегам – педагогічним і науково-педагогічним працівникам фінськими університетами; запропоновано актуальні можливості для студентів, науковців та дослідників (навчання згідно з програмою мобільності для

українських студентів, долучення до навчальних курсів або модулів; безкоштовне навчання на окремих курсах; термінові гранти для українських дослідників у Фінляндії; продовження своєї академічної діяльності; безкоштовні курси фінської мови; працевлаштування та проживання для громадян України). Розглянуто організацію освітнього процесу в Україні під час воєнного стану. З'ясовано, що в Україні створено сайт <https://emergency.mon.gov.ua/>, з метою інформування міжнародної спільноти щодо системи освіти в Україні, особливостей різних рівнів навчання, освітніх програм для учнів 1–11 класів. Окрім цього, створено електронні версії майже 1300 підручників і посібників з метою використання в освітньому процесі міжнародною спільнотою. Акцентовано увагу, що в Україні організовано освітній процес, у змішаній та дистанційній формі, за допомогою платформи «Всеукраїнська школа онлайн», задля забезпечення рівного доступу до якісної шкільної освіти учнів 5–11 класів. Задля інтегрування українських здобувачів освіти та вчительства в європейські країни, функціонує хаб Нової української школи, що забезпечує учасників освітнього процесу навчальними програмами, допоміжними матеріалами, інструментами, доступом до українських освітніх онлайн-платформ задля забезпечення рівних освітніх можливостей здобувачів освіти з України, які перебувають під час воєнного стану в різних країнах світу.

Ключові слова: освіта; підтримка; воєнний стан; Фінляндська Республіка; ЄС.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Сьогодення України – це серйозне випробування для українського всієї світової спільноти. З 24 лютого 2022 року Україна опинилась в нових реаліях внаслідок військової агресії рф. Україна постала перед новими викликами в усіх галузях, у тому числі й в освітній, в умовах війни. Внаслідок загрози життю, бойових дій на території України та тимчасової окупації окремих територій України, значна частина українського населення змушена була переїхати до інших міст в межах країни або за кордон.

Слід зазначити, що на 23.05.2022 UN Refugee Agency (UNHCR) (Агентство ООН у справах біженців) констатувало, вперше в історії, кількість українських біженців понад 100 мільйонів, що становить один відсоток населення планети [32]. Згідно з останнім звітом International Organization for Migration's (IOM) кількість внутрішньо переміщених осіб

внаслідок війни в Україні перевищила 8 мільйонів осіб [12]. Зауважимо, що однією з ключових потреб населення є отримання освітніх послуг. Нові обставини спонукали уряд країни та громадянське суспільство до пошуку оперативних рішень, зокрема, до організації освітнього процесу для здобувачів освіти в умовах війни. З огляду на воєнний стан в Україні, урядом держави прийнято відповідні постанови та створено необхідні умови для організації навчання як у країні, так і за кордоном. Під час війни Україна продовжує реалізовувати ключові освітні реформи [6]. Поряд із цим, потужну підтримку надали міжнародні партнери та країни, що прийняли українських біженців задля забезпечення можливості продовжувати навчання та отримувати освітні послуги. У цьому процесу значну роль відіграла Фінляндська Республіка, що є предметом нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений нами аналіз наукових джерел, доводить, що вивченню стану освіти під час війни присвячені наукові розвідки, зокрема: І. Крип'якевич, В. Саранча, С. Олійник та ін. (вивчали питання освіти під час Першої світової війни), В. Гінда, Н. Антонюк, О. Луцький, С. Ступарик, Г. Стефанівська та ін. (висвітлювали питання освіти під час Другої світової війни), О. Потехін, О. Феденко, О. Пошедін, О. Овчаренко та ін. (досліджували питання освіти під час Холодної війни), С. Войтенко, О. Бойницька, В. Іванов та ін. (вивчали питання освіти під час Афганської війни), В. Сегень, С. Квіт, В. Моренець та ін. (приділяли увагу освіті під час Помаранчевої революції). Проте у контексті наукового пошуку досліджуваної теми на даний час відсутні наукові розвідки, що зумовлює актуальність теми.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є дослідження діяльності освітньої галузі в умовах війни, в контексті міжнародної підтримки і допомоги Фінляндської Республіки.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**:

- 1) проаналізувати основні показники та статистичні дані щодо проблем України під час війни, зокрема в освітній сфері;
- 2) дослідити динаміку міжнародної підтримки країн, що надали прихисток українським біженцям;
- 3) визначити основні шляхи організації освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні;
- 4) визначити основні напрями розвитку освітньої галузі в Україні під час війни.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Теоретичною базою слугували основні показники та статистичні дані щодо зазначеної теми та аналіз даних щодо міжнародної підтримки країн освіти в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для вирішення поставлених завдань на різних етапах наукової розвідки використано комплекс методів наукового дослідження, а саме: **теоретичні** – системний аналіз статистичних даних з метою вивчення та узагальнення проблем України під час війни, зокрема в освітній сфері; **абстрагування, конкретизація та узагальнення** основних показників та статистичних даних з метою виокремлення динаміки міжнародної підтримки країн, що надали притулок українським біженцям; **комплексний підхід** – для аналізу та визначення основних шляхів організації освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні; **статистичних** – оброблення та систематизація наукових фактів та статистичних даних; **кількісного опрацювання результатів** дослідження – таблиці, рисунки з метою верифікації отриманих даних.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

Міжнародна підтримка

За даними Operational Data Portal [21;22] понад мільйони біженців з України в пошуках безпеки перетнули кордон та знайшли притулок в різних країнах, зокрема, в країнах, що межують з Україною (рис. 1) та інших країнах (рис. 2).

Рис. 1 Країни-сусіди, що прийняли українських біженців
(джерело <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>)

Країни, що прийняли українських біженців

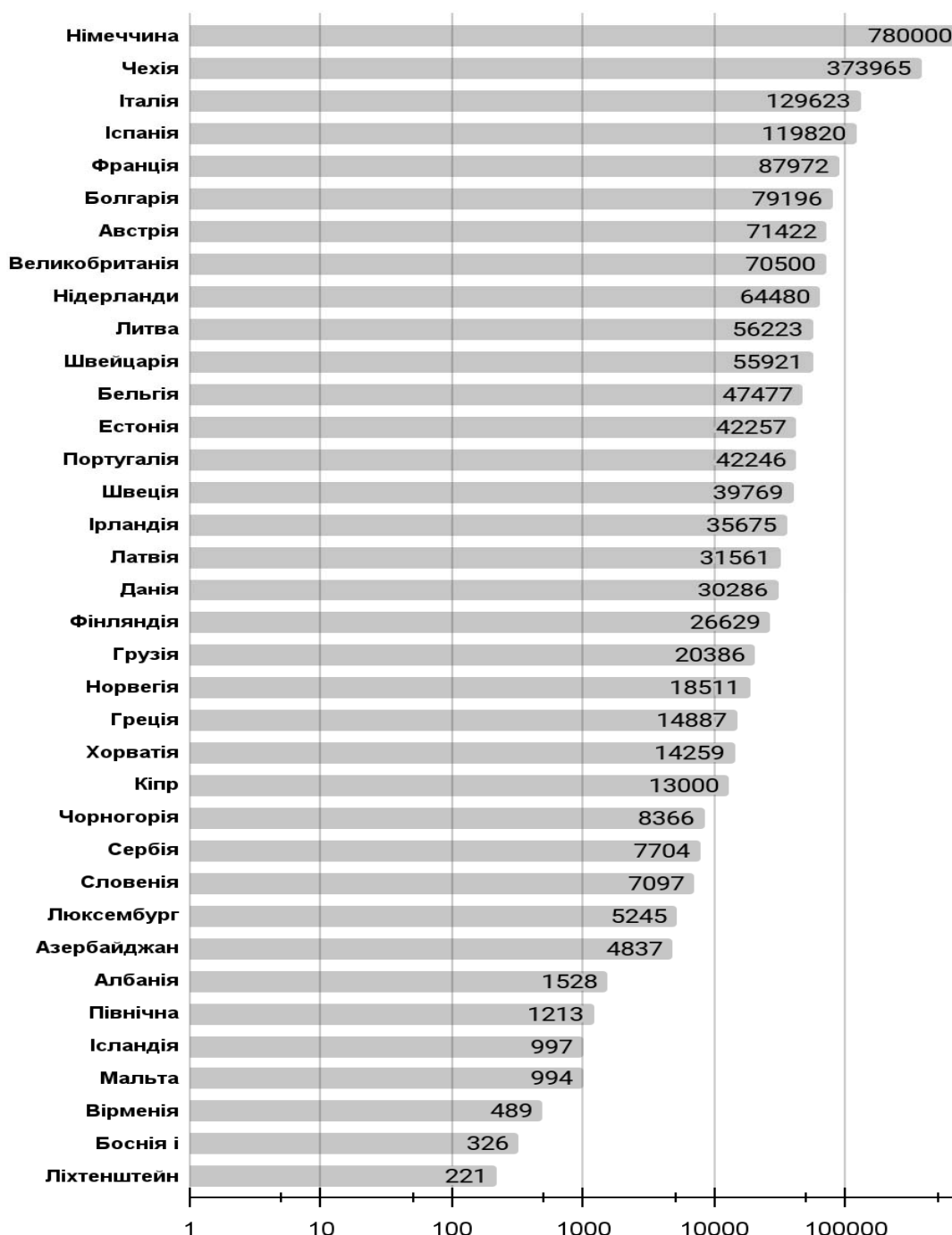

Рис. 2 Країни, що прийняли українських біженців
(джерело <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>)

Проведений нами аналіз статистичних даних, свідчить, що міжнародний захист надали понад 40 країн з початку повномасштабного вторгнення рф: забезпечивши тимчасовий захист, гуманітарну підтримку, тимчасове проживання та можливість навчатися та працювати, що відображається на (рис. 3).

Ключові показники надання допомоги українським біженцям

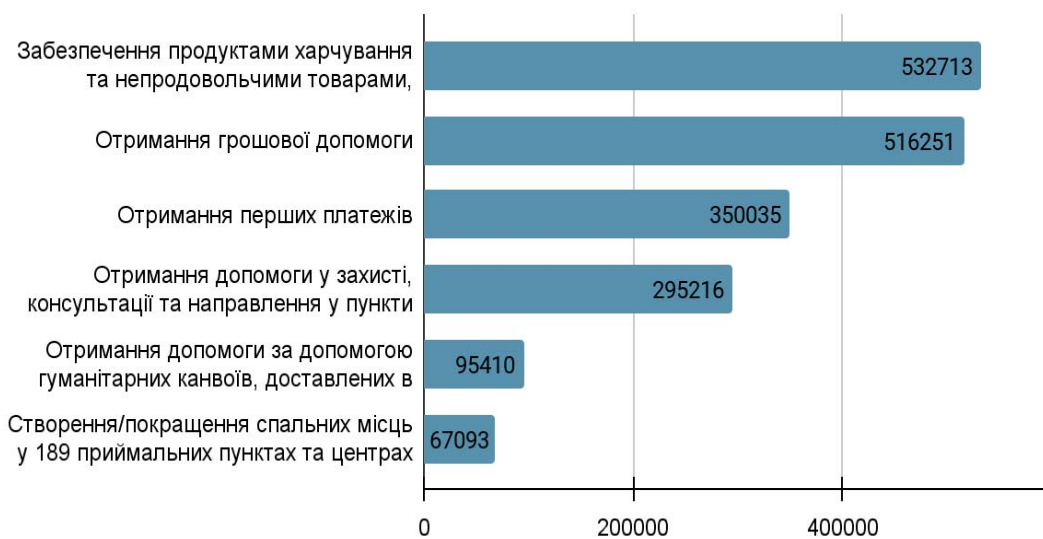

Рис. 3 Ключові показники надання допомоги українським біженцям
(джерело <https://data.unhcr.org/en/documents/details/93659>)

Дані свідчать, що міжнародну допомогу тимчасово переміщені особи отримали з базових потреб, зокрема: харчування, проживання та грошової допомоги.

Звернемо увагу, що Національний інститут стратегічних досліджень (National Institute for strategic Study (NISS)) зазначає, що в країнах розроблено єдині стандарти щодо підтримки дітей, гідну безпеку, доступ до освітніх та медичних послуг. Формують освітній портал з освітніми матеріалами українською мовою, продукують мережу українських психологів та психіатрів для надання психологічної підтримки біженцям.

Крім того, Європейська комісія оприлюднила «Рекомендації комісії (ЄС) 2022/554» [20; с.1–8] від 05 квітня 2022 року щодо спрощення процедури нострифікації дипломів і кваліфікацій осіб, котрі тікають від вторгнення рф в Україну, задля надання можливості працювати відповідно

до рівня кваліфікації. Набуває особливої актуальності для медичних та педагогічних працівників. В рекомендаціях зазначається, що ЄС надає не лише допомогу біженцям з України, а також державам-членам, що приймають їх, а саме: надання житла, освіти та роботи, гуманітарну допомогу, невідкладну допомогу цивільного захисту, підтримку на кордоні, а також правовий захист задля отримання захисту в ЄС.

Нострифікація професійної кваліфікації певної професії [19], наприклад медичних, педагогічних, юридичних, соціальних або ремісничих професій, відбувається на національному рівні. Водночас для швидкого реагування Комісія створила вебсайт «EU solidarity with Ukraine' website» («Солідарність ЄС з Україною»), забезпечивши українських біженців адаптованою українською версією [13].

Необхідно підкреслити, що Україна є членом Європейського простору вищої освіти, завдяки Болонському процесу відбувається узгодженість систем вищої освіти в Україні та європейському просторі. Провідним рушієм є підтримка мобільності вчительства та студентства. Лісабонська Конвенція про визнання кваліфікацій встановлює правила визнання кваліфікацій вищої освіти в європейському просторі [11].

Поряд з тим проєкт Erasmus+ Q-entry, розроблений The ENIC-NARIC network (European Network of Information Centres in the European Region – National Academic Recognition Information Centres in the European Union) (Європейська мережа інформаційних центрів у Європейському регіоні – Національні інформаційні центри академічного визнання в Європейському Союзі) сформував базу даних країн-членів та країн, що не входять до ЄС та інформує щодо української кваліфікації та застосовується задля визнання осіб, що здобули загальну середню освіту в Україні.

Істотно те, що The European Training Foundation (Європейський навчальний фонд) створив ресурсний центр (хаб) задля визнання кваліфікацій, навичок та навчання в Україні, а саме: інформація та документи (звіти та оцінки українських кваліфікацій); інформація про українську систему освіти; дослідження та аналіз ринку праці; звіти про проєкти, контактні пункти та посилання на відповідні веб-сайти, такі як бази даних кваліфікацій; ресурси, розроблені в рамках програми Erasmus+ Національними інформаційними центрами академічного визнання (NARIC) [14].

Звернемо увагу, що Erasmus+ School Education Gateway надає доступ до матеріалів, інструкцій та освітніх ресурсів (адаптованих українською мовою) для вчителів під час дистанційного навчання.

Підкреслимо, що провідну роль Рекомендацій відіграє високий попит на українське вчительство, котре може допомогти дітям-біженцям адаптуватися до освітнього процесу в нових реаліях та отримати якісну освіту в європейських країнах, на всіх рівнях освіти (дошкільної, початкової, середньої загальної, професійно-технічної та вищої).

Водночас освіті під час війни в Україні було приділено увагу на Світовому освітньому форумі (The Education World Forum 2022 (EWF), який проходив у Лондоні, темою якого була: «Освіта: будемо майбутнє разом; сильніше, сміливіше, краще» («Education: Building forward together; stronger, bolder, better»). У форумі взяли участь 116 міністрів зі 117 країн світу. На форумі було розглянуто шляхи досягнення миру, партнерства та процвітання через розвиток освіти та створення успішної економіки. Одним з питань дев'яти пленарних панельних засідань було: «Як ми можемо створити сильнішу, сміливішу, кращу освіту?». Акцентувалась увага на воєнних подіях, що відбуваються в Україні, стан освіти було охарактеризовано як «disrupted education» (пошматовану освіту) [3].

Фінляндська Республіка одна з багатьох країн, що мала подібний досвід щодо загарбницьких дій з боку РФ. Фінляндія поєднуючи безпосередній досвід та навички реагуванням в надзвичайних ситуаціях надає посильну підтримку Україні в усіх сферах, зокрема, в освітній сфері.

Одним з векторів підтримки України Фінляндська Республіка визначила, як підтримку в освітній галузі. Одним з показників є продовження реалізації проекту «Фінська підтримка реформ української школи» до 2023 року, відповідно до підписаної угоди між прем'єр-міністром України Д. Шмигалем та прем'єр-міністром Фінляндської Республіки Санною Марін [8].

Відповідно до домовленостей Україна отримує фінансову підтримку освітньої сфери в розмірі до 6 млн євро та з боку ЄС до 2 млн євро. Проект «Навчаємось разом» впродовж чотирьох років супроводжував українську реформу Нової української школи (НУШ) та фінансується Міністерством закордонних справ Фінляндії, підтримка ЄС зосереджено на популяризацію викладання української мови як державної мови серед національних меншин. Реалізація проекту «Навчаємось разом» в Україні зосереджено на підготовці вчителів, розвитку освітнього середовища та популяризації освіти, підвищенні якості освіти в Україні в контексті європейського інтегрування. Також акцентовано увагу на відновленні інфраструктури України та сприянні відбудові українських міст та селищ.

Також Фінляндія запустила службу новин українською мовою

суспільного мовника Фінляндії Yleisradio задля інформування біженців з України рідною мовою [33].

Після отримання тимчасового захисту в Фінляндській Республіці та отриманні посвідки на проживання українці мають можливість працювати та вчитися в цій країні [23].

Фінські університети надали допомогу своїм українським колегам. Європейські держави-члени запропонували свою підтримку біженцям, даючи притулок від тисяч до мільйонів з них, відкриваючи вакансії та допомагаючи їм продовжувати навчання в надзвичайних обставинах. У той час як деякі європейські університети пропонують підтримку в консультаціях, вакансіях, психіатричну допомогу, решта пообіцяли зарахувати студентів, знизити плату за навчання або навіть повністю її скасувати [24].

Університети скандинавської країни прагнуть запропонувати підтримку в питаннях, пов'язаних із благополуччям та труднощами, пов'язаними із навчанням. Університет Гельсінкі надавав підтримку здобувачам освіти, котрі вступають до вищих навчальних закладів. З іншого боку, Університет Східної Фінляндії прийняв 20 українських студентів, а також покрити витрати на проживання та подорожі [24].

Окрім цього, Фінляндія надає актуальну можливість для студентів, науковців та дослідників, а саме: Навчання на програмі мобільності для українських студентів від Оулуського університету [31]; можливість для українських студентів долучитися до навчальних курсів або модулів від Гельсінського університету [29]; можливість для українських студентів безкоштовно навчатися на окремих курсах в університеті Åbo Akademi [10]; освітні можливості для українських студентів, які постраждали від війни, у Лапландському університеті [16]; безкоштовні можливості навчання для студентів, які прибувають до Фінляндії з України, в Університеті Тампере [25]; безкоштовні курси для студентів з України від Університету Східної Фінляндії [28]; безкоштовні освітні можливості для українських студентів від Університету Ювяскюля [30]; термінові гранти для українських дослідників у Фінляндії від Фінського товариства наук і літератури [26]; можливість продовжити свою академічну діяльність для українських науковців в Університеті Аалто [9]; безкоштовні курси фінської мови на платформі LingoHut [17]; безкоштовні курси Гельсінського університету для українців, які постраждали від війни, від Open University [28]; фінська компанія Lavonia пропонує працевлаштування та проживання для українців [15].

У свою чергу, Міністр внутрішніх справ Кріста Мікконен (Krista Mikkonen) акцентувала увагу, що мета Фінляндії – мати збалансовану імміграційну політику, у якій значну роль відіграє імміграція, заснована на працевлаштуванні та освіті. Представлені зараз зміни є частиною комплексного пакету заходів, за допомогою яких уряд прагне реагувати на нестачу експертів і підвищити привабливість Фінляндії [8].

Організація освітнього процесу в Україні в умовах воєнного стану

З метою інтеграції українського учнівства в міжнародну освітянську спільноту та адаптації учнів до нових закладів освіти за кордоном Міністерство освіти і науки разом зі швейцарсько-українським проектом DECIDE та за підтримки Посольства Швейцарії в Україні запустив сайт <https://emergency.mon.gov.ua/> для країн, що прийняли українських учнів, а саме для міністерств освіти, вчителів, директорів шкіл. Сайт надає можливість ознайомитись з системою освіти в Україні, особливостями різних рівнів навчання, основними освітніми програмами для 1–11 класів, профільними заходами щодо системи української освіти [18].

Також, створено електронні версії майже 1300 підручників та посібників з метою використання в освітньому процесі в будь-якій країні, а саме: підручники для закладів загальної середньої освіти з 1-го до 11-го класу (з усіх предметів, різних видань), для корінних народів, національних меншин; двомовні словники; посібники серії «Шкільна бібліотека»; навчально-методичні матеріали для педагогічних працівників; навчальна література для роботи з учнями, які мають особливі освітні потреби; підручники та посібники для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти [2].

Разом з тим, єдиним шляхом організації освітнього процесу в Україні під час воєнного стану є змішане та дистанційне навчання. В Україні створена платформа «Всеукраїнська школа онлайн» (*Всеукраїнська школа онлайн*) задля забезпечення рівного доступу до якісної шкільної освіти учнів 5–11 класів[1].

Варто відмітити, що навчальний контент платформи містить курси для учнів 5–11 класів з 18 основних предметів: українська література, українська мова, біологія, біологія та екологія, географія, всесвітня історія, історія України, математика, алгебра, алгебра і початки аналізу, геометрія, мистецтво, основи правознавства, природознавство, фізика, хімія, англійська мова та зарубіжна література. Курси відповідають чинному державному стандарту та чинних державних освітніх програм, змістове наповнення уроків сприяє формуванню ключових компетенцій. Під час

навчання учасники освітнього процесу мають змогу переглянути навчальне відео, конспект для закріплення навчального матеріалу та тести для здійснення формувального та підсумкового оцінювання.

Водночас, усі відеоматеріали створені з використанням інфографіки, слайдів й анімації, що дозволяє утримувати стійку увагу учнів/учениць протягом його перегляду. Також відео розроблені із урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів і забезпечені можливістю зменшувати, або пришвидшувати темп відеоуроку, а також створені транскрипти, які забезпечують доступність навчального матеріалу для дітей з особливими потребами.

Вагомим є те, що методичні матеріали з організації дистанційного та змішаного навчання на базі ВШО перекладено італійською, англійською, французькою, німецькою, угорською та румунською мовами задля використання інструмента в різних країнах, а також для зручності його використання координаторами та волонтерами, котрі організують навчання тимчасово переміщених дітей. Платформа має безкоштовний та необмежений доступ для користувачів, та працює в режимі 24/7.

Необхідно підкреслити, що впродовж першого року існування, платформою скористалися понад 100 країн, в сьогоденні умовах ця кількість зростає, а особливо кількість користувачів, що демонструє (рис. 4).

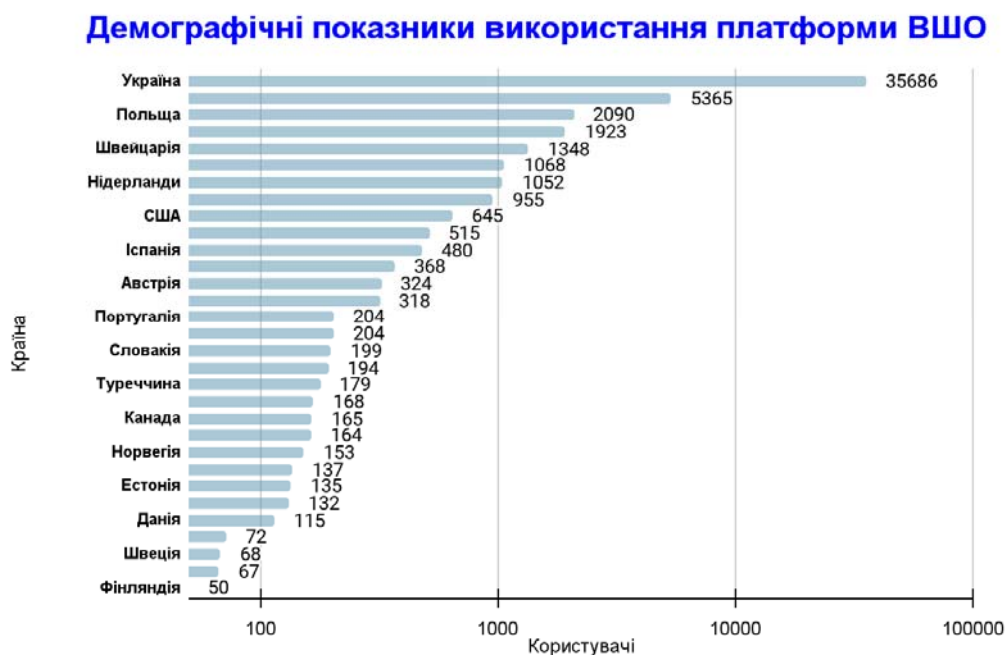

Рис. 4 Демографічні показники використання платформи ВШО

Істотним є те, що, за підтримки керівника проєкту «Навчаємось разом» Яррко Лампіселька та Європейського Альянсу освітніх технологій (European Edtech Alliance) в Україні розпочав роботу хаб Нової української школи, що забезпечить українських біженців у будь-якому куточку світу освітніми технологіями та навчальними матеріалами [5].

Провідну функцію платформи <https://nushub.org/en/> виконує забезпечення вчителів під час організації освітнього процесу. За основу даного ресурсу було взято навчальні програми, допоміжні матеріали, інструменти, доступ до українських освітніх онлайн-платформ та до освіти у різних країнах. Хаб НУШ позитивно сприяє інтегруванню українських ресурсів, учнівства і вчителів у місцеві або регіональні осередки в європейських країнах [7].

European Edtech Alliance та проєкт «Навчаємось разом» забезпечують ресурсами задля розвитку та функціонування хабу, зокрема, понад 200 пропозицій освітніх технологій із понад 20 країн-членів ЄС [8].

Стратегічні дії щодо розвитку освіти в Україні

Створення безпечних умов діяльності освітньої сфери є провідною передумовою для українського суспільства. Першочерговим завданням для розвитку освіти в Україні є сприяння системі освіти та створення умов для навчання в Україні у післявоєнний період.

Стабільним залишається прагнення України до євроінтеграції в умовах обмежених можливостей, а також виконання вимог та обов'язків до набуття повноправного членства в ЄС.

Варто зазначити, що 23 травня 2022 року Європейська рада надала Україні статус кандидата на вступ до ЄС, підтримавши одностайно всіма лідерами ЄС під час саміту в Брюсселі. Перспективним для України є право брати участь в багатьох нових ініціативах ЄС, отримати доступ до фінансової допомоги та подальшого просування шляхом євроінтеграції [4].

Цьому також сприяли здобутки українських дослідників і освітян, які активно рухали освіту і науку України до європейських стандартів. Для сфери освіти та науки статус кандидата є стимулом для реалізації якісних перетворень і вагомих досягнень, у тому числі в освітній галузі.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Таким чином, проведене дослідження демонструє потужну підтримку українського суспільства і освітян зокрема, з боку міжнародної спільноти. За результатами аналізу нами виявлено, що понад 40 країн, з початку збройної

агресії РФ, надали міжнародний захист біженцям, що вимушені були переїхати за кордон, зокрема: забезпечили тимчасовий захист біженців, надали гуманітарну підтримку, тимчасове проживання та можливість працювати, навчатися і вивчати мову.

Аналіз даних Національного інституту стратегічних досліджень засвідчив, що в різних країнах світу розроблено єдині стандарти щодо підтримки дітей, надано доступ до освітніх та медичних послуг, сформовано освітній контент із навчальними матеріалами українською мовою.

Важливо відзначити, що Європейська комісія оприлюднила «Рекомендації комісії (ЄС) 2022/554» щодо спрощення процедури нострифікації дипломів і кваліфікацій біженців із метою надання можливості працювати відповідно до рівня кваліфікації. Проєктом Erasmus+ Q-entry сформовано базу даних країн та проінформовано щодо українських кваліфікацій і визнання освіти осіб, котрі здобули загальну середню освіту в Україні.

The European Training Foundation створив хаб, що інформує про документи (звіти та оцінки українських кваліфікацій), українську систему освіти, ресурси, розроблені в рамках програми Erasmus+. Приділено увагу українській освітній галузі з боку Фінляндської Республіки завдяки продовженню реалізації проєкту «Фінська підтримка реформ української школи» до 2023 року, що надасть змогу продовжити реформування української освіти та сприятиме відбудові освітньої галузі, що зазнала втрат під час збройної агресії.

Фінські університети надали допомогу українському студентству, педагогічним і науково-педагогічним працівникам, зокрема, надаючи вакансії для роботи і можливість продовжувати навчання.

Фінляндська Республіка надала великий спектр можливостей для студентів, науковців та дослідників, зокрема: навчання згідно з програмою мобільності для українських студентів; долучення до навчальних курсів або модулів; безкоштовне навчання на окремих курсах; термінові гранти для українських дослідників у Фінляндії; продовження своєї академічної діяльності; безкоштовні курси фінської мови; працевлаштування та проживання для українців.

Підсумовуючи вищевикладене, очевидним є те, що в Україні, в умовах воєнного стану, організовано змішане та дистанційне навчання за допомогою платформи «Всеукраїнська школа онлайн», яка надала можливість навчатися учням як в межах країни, так і за кордоном. Український уряд і керівники закладів освіти, їхні засновники, роблять усе можливе задля надання якісних освітніх послуг здобувачам освіти.

Перспективи подальших досліджень. Варто зазначити, що здобуття статусу кандидата на вступ до ЄС мотивує Україну до трансформування освітньої галузі, в контексті євроінтегрування якісних трансформацій, що є перспективою подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Всеукраїнська школа онлайн. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://lms.e-school.net.ua/> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [2] Міністерство освіти і науки України. (2022, Трав. 02). *Майже 1 300 підручників і посібників електронної шкільної бібліотеки можна завантажити в один дотик.* [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/NZxy67> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [3] Міністерство освіти і науки України. (2022, Трав. 24). *EWF-2022: Сергій Шкарлет розповів міжнародній спільноті про стан освіти в Україні в умовах війни.* [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/WwwChB> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [4] Міністерство освіти і науки України. (2022, Черв. 09). *Надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС стане потужним сигналом визнання успішності євроінтеграційних реформ – Міністр освіти і науки.* [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/qpr0SG> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [5] НУШ ресурсний центр. *Централізований хаб для навчання та викладання.* 2022. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://nushub.org/> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [6] Освітній омбудсмен України. (2022, Квіт. 11). *Освіта в умовах воєнного стану.* [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/Ygpye0> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [7] Міністерство освіти і науки України. (2022, Черв. 02). *Розпочав роботу загальноєвропейський хаб для підтримки українських вчителів та учнів.* [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/HdzJt0> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [8] Урядовий портал. (2022, Трав. 26). *Фінляндія допоможе у відбудові інфраструктури та українських міст, підтримає освітню реформу в Україні, – Денис Шмигаль.* [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/Zc7q3i> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [9] Aalto University. *Aalto support for scholars from Ukraine.* 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/2UdQA1> Дата звернення: Серп. 06, 2022.

- [10] Abo Akademi University. *Special arrangements for Ukrainian students*. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/F2ITqy> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [11] Council of Europe. *Lisbon Recognition Convention*. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/w0vhoj> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [12] DTM understanding displacement. *Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey Round 4 (29 April – 3 May 2022)*. [Online]. Available: <https://is.gd/CvSYWr> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [13] European Commission. *EU solidarity with Ukraine*. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/029TjN> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [14] European Training Foundation. *Information for EU member states: authorities, school/colleges/universities, and employers in the EU*. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/eeo3zi> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [15] Lavonia Henkilöstöpalvelut. *Lavonia welcomes Ukrainians live and work in Finland*. 2022. [Online]. Available: <https://bit.ly/3whWx6B> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [16] Lapin Yliopisto University of Lapland. *Study opportunities to students in Ukrainian universities*. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/kLnCXR> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [17] LingoHut. *Бесплатные уроки финского языка*. 2022. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/sltg7j> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [18] Ministry of Education and Science of Ukraine. *Ukrainian education in emergency*. 2022. [Online]. Available: <https://emergency.mon.gov.ua/> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [19] DIRECTIVE 2005/36/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications, *Official Journal of the European Union*, L 255/22, 30.09.2005. [Online]. Available: <https://is.gd/wQamu1> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [20] Commission Recommendation (EU) 2022/554 of 5 April 2022 on the recognition of qualifications for people fleeing Russia's invasion of Ukraine 6.4.2022, p. 1–8, *Official Journal of the European Union*, L 107 I/1, 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/uheIAt> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [21] Operational data portal. *Ukraine Refugee Situation*. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/zhv5WS> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [22] Operational data portal. *Ukraine situation: Flash Update, № 17*, 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/iabUDE> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [23] Schengenvisa. *Many European Universities Are Helping Ukrainian Students – Here's How*. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/nTOSPZ> Дата звернення: Серп. 06, 2022.

- [24] Schengenvisa. *Over 3,000 Ukrainians Have Sought International Protection & Filed Asylum Applications in Finland*. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/JFL15h> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [25] Tampere University of Applied Sciences. *Information for students arriving from Ukraine*. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/0F9DnN> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [26] The Finnish Society of Sciences And Letters. *The Finnish Society of Sciences and Letters opens a call for grants for Ukrainian researchers in Finland*. 2022. [Online]. Available: <https://scientiarum.fi/eng/1660-2/> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [27] University of Eastern Finland. *Open university studies for Ukrainians*. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/Cor8bn> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [28] University of Helsinki. *Open university courses free of charge for the citizens of Ukraine*. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/5NtB2T> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [29] University of Helsinki. *Studying opportunities for persons who have arrived in Finland from Ukraine due to war*. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/Fvr5Qw> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [30] University of Jyväskylä. *The University of Jyväskylä offers courses and guidance to students fleeing the war in Ukraine*. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/oFkukI> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [31] University of Oulu. *The University of Oulu opens study opportunities for Ukrainian higher education students*. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/KmR9WO> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [32] UNHCR. *Global displacement hits another record, capping decade-long rising trend*. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/FokASw> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [33] Yle. 2022. [Online]. Available: <https://yle.fi/novyny> Дата звернення: Серп. 06, 2022.

FINNISH SUPPORT FOR EDUCATION IN UKRAINE DURING THE CONDITIONS OF WAR

Julia Kosenchuk,

graduate student of the Department
of Theory and History of Pedagogy Institute
Borys Grinchenko Kyiv University.
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-8069-7375>
y.kosenchuk.asp@kubg.edu.ua

Abstract. The article attempts to investigate the events in which Ukraine found itself as a result of the invasion of the Russian Federation into Ukraine, in particular, the situation of the education sector in the conditions of martial law and the provision of support to the education of Ukraine in the conditions of war. Statistical data on the movement of refugees abroad in the context of providing temporary shelter to Ukrainian refugees by EU countries was analyzed. It was found that more than 40 countries have provided international protection to citizens of Ukraine since the introduction of martial law. Attention is paid to the continuum of current problems in the educational sphere, the assessment of the current state and the nearest prospects for the development of Ukrainian education. The relevance of the researched problem in the context of the support of the educational industry by international partners in the conditions of war is highlighted. The concordance of the views of international partners with the conceptual ideas of the modern educational space of Ukraine is determined. It was found out that the European Commission has developed «Commission Recommendations (EU) 2022/554» on simplifying the procedure for nostrification of diplomas and qualifications of persons fleeing the invasion of the Russian Federation in Ukraine, in order to provide the opportunity to work in accordance with the level of qualifications. Information about Ukrainian qualifications was provided by the Erasmus+ Q-entry project, The European Training Foundation. It has been proven that the Republic of Finland has provided significant support to Ukraine in all spheres, including in the field of education, namely: the implementation of the project "Finnish support for Ukrainian school reforms" has been extended until 2023; a Ukrainian-language news service of Finland's public broadcaster Yleisradio was introduced to inform refugees from Ukraine in their native language; assistance was provided to Ukrainian colleagues – teaching and scientific-pedagogical workers by Finnish universities; current opportunities for students, scientists and researchers are offered (studying according to the mobility program for Ukrainian students, joining educational courses or modules; free study on individual courses; urgent grants for Ukrainian researchers in Finland; continuation of his academic activity; free Finnish language courses; employment and residence for citizens of Ukraine). The organization of the educational process in Ukraine during martial law is considered. It was found out that the website emergency.mon.gov.ua was created in Ukraine with the aim of

informing the international community about the education system in Ukraine, the features of different levels of education, educational programs for students of grades 1–11. In addition, electronic versions of almost 1,300 textbooks and manuals have been created for use in the educational process by the international community. Attention was drawn to the fact that an educational process is organized in Ukraine, in a mixed and distance form, with the help of the "All-Ukrainian School Online" platform, in order to ensure equal access to quality school education for students in grades 5–11. In order to integrate Ukrainian students of education and teachers in European countries, the hub of the New Ukrainian School operates, which provides participants in the educational process with educational programs, supporting materials, tools, access to Ukrainian educational online platforms in order to ensure equal educational opportunities for students of education from Ukraine who are under the time of martial law in different countries of the world.

Key words: education; support; martial law; Republic of Finland; EU.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Vseukrainska shkola online. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://lms.e-school.net.ua/> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [2] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2022, Trav. 02). Maizhe 1 300 pidruchnykiv i posibnykiv elektronnoi shkilnoi biblioteky mozhna zavantazhyty v olyn dotyk. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/NZxy67> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [3] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2022, Trav. 24). EWF-2022: Serhii Shkarlet rozpoviv mizhnarodnii spilnoti pro stan osvity v Ukraini v umovakh viiny. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/WwwChB> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [4] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2022, Cherv. 09). Nadannia Ukraini statusu kandydata na chlenstvo v YeS stane potuzhnym syhnalom vyznannia uspihnosti yevrointehratsiinykh reform – Ministr osvity i nauky. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/qpr0SG> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [5] NUSh resursnyi tsentr. Tsentralizovanyi khab dlia navchannia ta vykladannia. 2022. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://nushub.org/> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [6] Osvitnii ombudsmen Ukrainy. (2022, Kvit. 11). Osvita v umovakh voiennoho stanu. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/Ygpye0> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [7] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2022, Cherv. 02). Rozpochav robotu

zahalnoievropeiskyi khab dlia pidtrymky ukrainskykh vchyteliv ta uchniv. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/Hdzlt0> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.

- [8] Uriadovi portal. (2022, Trav. 26). Finliandiia dopomozhe u vidbudovi infrastruktury ta ukrainskykh mist, pidtrymaie osvitniu reformu v Ukraini, – Denys Shmyhal. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/Zc7q3i> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [9] Aalto University. Aalto support for scholars from Ukraine. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/2UdQA1> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [10] Abo Akademi University. Special arrangements for Ukrainian students. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/F2ITqy> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [11] Council of Europe. Lisbon Recognition Convention. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/w0vhoj> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [12] DTM understanding displacement. Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey Round 4 (29 April – 3 May 2022). [Online]. Available: <https://is.gd/CvSYWr> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [13] European Commission. EU solidarity with Ukraine. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/029TjN> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [14] European Training Foundation. Information for EU member states: authorities, school/colleges/universities, and employers in the EU. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/eeo3zi> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [15] Lavonia Henkilöstöpalvelut. Lavonia welcomes Ukrainians live and work in Finland. 2022. [Online]. Available: <https://bit.ly/3whWx6B> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [16] Lapin Yliopisto University of Lapland. Study opportunities to students in Ukrainian universities. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/kLnCXR> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [17] LingoHut. Бесплатные уроки финского языка. 2022. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/sJtg7j> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [18] Ministry of Education and Science of Ukraine. Ukrainian education in emergency. 2022. [Online]. Available: <https://emergency.mon.gov.ua/> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [19] DIRECTIVE 2005/36/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications, Official Journal of the European Union, L 255/22, 30.09.2005. [Online]. Available: <https://is.gd/wQamu1> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [20] Commission Recommendation (EU) 2022/554 of 5 April 2022 on the recognition of qualifications for people fleeing Russia’s invasion of Ukraine 6.4.2022, p. 1–8, Official Journal of the European Union, L 107 I/1, 2022.

- [Online]. Available: <https://is.gd/uheIAt> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [21] Operational data portal. Ukraine Refugee Situation. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/zhv5WS> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [22] Operational data portal. Ukraine situation: Flash Update, № 17, 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/iabUDE> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [23] Schengenvisa. Many European Universities Are Helping Ukrainian Students – Here’s How. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/nTOSPZ> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [24] Schengenvisa. Over 3,000 Ukrainians Have Sought International Protection & Filed Asylum Applications in Finland. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/JFL15h> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [25] Tampere University of Applied Sciences. Information for students arriving from Ukraine. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/0F9DnN> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [26] The Finnish Society of Sciences And Letters. The Finnish Society of Sciences and Letters opens a call for grants for Ukrainian researchers in Finland. 2022. [Online]. Available: <https://scientiarum.fi/eng/1660-2/> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [27] University of Eastern Finland. Open university studies for Ukrainians. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/Cor8bn> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [28] University of Helsinki. Open university courses free of charge for the citizens of Ukraine. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/5NtB2T> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [29] University of Helsinki. Studying opportunities for persons who have arrived in Finland from Ukraine due to war. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/Fvr5Qw> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [30] University of Jyväskylä. The University of Jyväskylä offers courses and guidance to students fleeing the war in Ukraine. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/oFkukl> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [31] University of Oulu. The University of Oulu opens study opportunities for Ukrainian higher education students. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/KmR9WO> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [32] UNHCR. Global displacement hits another record, capping decade-long rising trend. 2022. [Online]. Available: <https://is.gd/FokASw> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.
- [33] Yle. 2022. [Online]. Available: <https://yle.fi/novyny> Data zvernennia: Serp. 06, 2022.

*Стаття надійшла до редакції
18 серпня 2022 року*

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)-144-177](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-144-177)
УДК 373.5.091.12.011.2:004.946

Лупаренко Лілія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, завідувачка відділу
цифрової трансформації НАПН України;
Інститут цифровізації освіти НАПН України.
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-4500-3155>
lisoln1@gmail.com

Литвинова Світлана Григорівна,
доктор педагогічних наук, старша наукова співробітниця,
заступник директора з наукової роботи
Інститут цифровізації освіти НАПН України, м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0002-5450-6635>
s.h.lytvynova@gmail.com

Пінчук Ольга Павлівна,
кандидат педагогічних наук, старша наукова співробітниця,
заступник директора з науково-експериментальної роботи
Інституту цифровізації освіти НАПН України.
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-2770-0838>
opinchuk100@gmail.com

Соколюк Олександра Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, старша наукова співробітниця,
вчений секретар Інституту цифровізації освіти НАПН України.
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-5963-760X>
sokolyuk62@gmail.com

ГОТОВНІСТЬ ВЧИТЕЛІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація. У статті представлено дослідження сучасного стану готовності й ставлення вчителів ЗЗСО України до використання доповненої реальності в освітньому процесі. Встановлено, що 90% респондентів знають або чули про технологію AR, однак лише чверть з них мали попередній досвід її використання. Зазвичай вчителі застосовували AR у процесі самоосвіти, візуалізації інформації у ході пояснення нового матеріалу та з метою створення ситуації захоплення й зацікавлення учнів до вивчення предмета. Більше половини

опитаних має однозначно позитивне ставлення до використання доповненої реальності у процесі навчання і ще третина вбачають за доцільне її застосування на окремих заняттях. 92,7% – виявили бажання підвищити свій рівень професійної майстерності та опанувати AR, зокрема – 90% вчителів зацікавлені у її використанні у професійній діяльності, 48,4% готові навчатися дистанційно, а близько 80% – очікує позитивний ефект цієї технології на навчальні досягнення та мотивацію учнів у процесі опанування навчального матеріалу. Практично всі освітяни погоджуються, що доповнена реальність могла б знайти своє застосування на всіх навчальних предметах і бути інтегрованою в усі відповідні засоби навчання або види наочності (підручники, атласи, посібники, плакати, картки, робочі зошити, контурні карти, робочі аркуші). 85,8% педагогів мають потребу у розробленні нових AR-додатків з предметів, що ними викладаються, оскільки наявних зразків або недостатньо, або вони не задовольняють потребам освітнього процесу. Розглядаючи детальніше цифровий контент з доповненою реальністю, який доцільно використовувати у таких додатках, респонденти надали перевагу 3D-моделям просторових об'єктів, імітаційним 3D-сценаріям природних процесів і явищ, симуляціям наукових експериментів, анімаціям та голограмам. До основних характеристик, яким повинні відповідати технології AR, вчителі віднесли першочергово такі: доступність для завантаження на мобільні пристрої учнів; якісна графіка, зображення, анімація, відео; можливість хмарного збереження результатів роботи; наукова обґрунтованість і відповідність термінології, законам, формулам, правилам; інтуїтивна зрозумілість для використання учнями; якість зображень та їхня відповідність реальним об'єктам.

Ключові слова: готовність вчителя; ЗЗСО; технології доповненої реальності; AR; засоби навчання; цифровий контент; освітній процес.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Проблематика цифрової трансформації (digital transformation) усіх сфер суспільного життя нині надзвичайно актуальна. За цим запитом пошукова система Google надає біля 213 000 результатів українською та 712 000 000 – англійською мовами відповідно. У різних країнах і галузях трансформаційні процеси протікають з різною швидкістю та досягають успіху, коли є поступовими, економічно ефективними та стійкими. Для досягнення масштабних цілей необхідно

суспільне позитивне бачення, чіткі визначені цілі, нові й вдосконалені цифрові технології, гнучка методологія, надійний інструментарій оцінювання результатів та, мабуть найголовніше, відповідний людський капітал, оскільки саме людина з її здібностями та уміннями є рушійною силою розвитку в будь-якій галузі.

Цифрова трансформація не є новим імперативом й для освіти, однак пандемія COVID-19 зробила її більш актуальною. Ця галузь сьогодні зазнає найзначніших, на нашу думку, перетворень за всю історію. Школи та університети звернулися до цифрових інструментів співпраці, таких як Zoom і Microsoft Teams. Адаптивне навчання, онлайн оцінювання, персоналізовані освітні середовища та ін. Суспільство змирилося з реальністю, що освіта буде гібридною, та визнало існування переваг технологій, які замінюють або доповнюють традиційні навчальні середовища. Одним із інструментів професійного розвитку, зокрема вчителів, що з'явився в результаті цифрової трансформації освіти, стало мікронавчання [1]. З'явилося багато освітнього контенту, а разом з цим усвідомлення, що легкий доступ до нього не є освітою і не означає її якість. Система методів й засобів має враховувати різні стилі навчання, різні освітні потреби учнів, надавати їм можливість знайти свій навчальний шлях.

Цифрова трансформація освіти ще триває і попереду довгий шлях постійного нарощування можливостей – технологічних і людських.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доповнена реальність (англ. *augmented reality, AR*) – це реальне середовище, що розширене за допомогою такої «комп'ютерної інформації», як звук, відео або графіка. Зазвичай, AR-додатки, містять онлайнві відеозображення оточуючого світу у поєднанні з даними, що генеруються комп'ютерною технікою (зображення, тексти, тривимірні моделі, інтерактивні двомірні і тривимірні сцени) [2].

Розвиток сучасних цифрових технологій спричинює зростання кількості наукових пошуків щодо впровадження та використання AR-технологій у навчальному процесі закладів освіти всіх рівнів [3]. У праці щодо застосування доповненої реальності у викладанні фізики як активного інструменту візуалізації уявлень про динаміку та взаємодію процесів фізичних явищ [4]. Авторами здійснено аналіз типів AR-технологій і програмного забезпечення для розроблення AR-додатків, описано відповідні програмні засоби та презентовано створено мобільний додаток AR Physics. Нас зацікавили результати опитування студентів і викладачів, які вказали на переваги та недоліки використання цієї

технології в навчальному процесі. З'ясувалось, що студенти вважають найбільш значущими характеристиками AR: «забезпечення відчуття реальності, захоплюючий досвід навчання, економію часу та місця». Серед недоліків вони називали переважно «технічні проблеми, пов'язані з характеристиками мобільних пристроїв або відсутністю доступу до швидкісного Інтернету». Викладачі ж відзначили такі проблеми з використанням AR: «недостатній рівень цифрової компетентності, що перешкоджає повному використанню таких інструментів у навчальному процесі; «неадекватність» методики навчання з використанням AR; обмеженість відповідного дидактичного матеріалу». Автори зауважують, що під час використання мобільних AR-додатків засоби навчання фізики, до яких учні звикли, не змінюються, однак їхні можливості значно розширюються. Пропонується підхід «корегування», а не радикальних змін і перегляду методики навчання фізики з AR. Вважаємо, що такий підхід застосовний до вивчення всіх природничих дисциплін.

Саме про корегування, доповнення, вдосконалення існуючих методик навчання йдеться у роботі [5]. Окрім інструментів розробки, важливим фактором у набутті навчального досвіду з доповненої реальності (*augmented reality learning experiences – ARLEs*) також є дизайн інструкцій. Автори зазначають, що з метою адаптування ARLE у формальній освіті, слід розробити спеціальну навчальну програму для ретельного інтегрування AR та різноманітних супутніх пристроїв для роботи в класі. Спочатку передбачається озброїти учня такими навичками, як дослідження та оцінювання за допомогою обраного AR-дисплея, наприклад смартфонів і настільних комп'ютерів. Наступним етапом є опанування таких можливостей, як дозволені взаємодії. І лише після цього учні можуть набути власний досвід навчання з AR. Зауважимо, що дослідники виокремлюють три переваги властиві доповненій реальності:

- анотація реального світу (відображення тексту та інших символів на об'єктах реального світу);
- контекстна візуалізація (відображення віртуального вмісту в насиченому контексті реального середовища)
- тактильна/зорово-тактильна візуалізація (інтеграція як зору, так і відчуття дотику при сприйнятті віртуальної інформації; цей ефект спостерігається переважно при зміні точки зору користувача, надаючи можливість перевірити віртуальний вміст об'єкта під різними кутами, обертаючи і пересуваючи його ближче або далі від себе).

В огляді [6] знаходимо низку досліджень, що надають переконливі

докази покращення академічної успішності, збільшення залученості, мотивації та задоволеності студентів завдяки освітнім середовищам, які збагачені додатками AR.

Цікавим і перспективним є питання спеціального навчання педагогів розробленню програмного забезпечення доповненої реальності у системі професійного розвитку в закладах післядипломної освіти. Праця [7] презентує такий курс для вчителів STEM, що сприяв розвитку їхньої компетентності в проектуванні та використанні інноваційних засобів навчання.

Процес професійної підготовки майбутніх учителів зазнає потужного впливу цифрової трансформації у провідних педагогічних університетах. У [8] обґрунтовано актуальність впровадження AR-технологій для формування готовності майбутніх учителів-філологів до професійної діяльності. Наголошується, що впровадження AR-технологій забезпечує підвищення мотивації до систематичного оволодіння практичними навичками, підвищує концентрацію та увагу студентів, збільшує їхній когнітивний досвід, сприяє розвитку творчих здібностей та ін. Вивчення можливостей використання AR-технологій на уроках в середній школі визначається як перспективне.

Аналогічно, з позицій застосування доповненої реальності, розглянуто процес професійної підготовки майбутніх учителів закладів дошкільної та початкової освіти [9]. Авторами розроблено методичку діагностичного дослідження рівня та особливостей готовності майбутніх педагогів до використання AR у професійній діяльності. Вважаємо, що заслуговують на увагу дослідників цифровізації освіти та потребують подальших наукових розвідок визначені у цій праці критерії, показники та рівні розвитку основних компонентів досліджуваної готовності. Так, *мотиваційний критерій* має показники: виявлення інтересу до нових технологій, потреби у вивченні доповненої реальності та бажання використовувати її в навчальному процесі; бажання використовувати тенденції сучасної освіти, досягати ефективних результатів у професійній діяльності, прагнення до творчого пошуку. *Когнітивний критерій* – знання технології доповненої реальності, засобів навчання в дошкільній та початковій освіті з AR-додатками, зміст поняття «готовність педагогів до використання доповненої реальності в освітньому процесі дошкільної та початкової освіти». *Діяльнісний критерій* – уміння розробити конспект інтегративного заняття для дітей дошкільного (молодшого шкільного) віку за будь-якою освітньою галуззю з використанням AR; визначити та обґрунтувати застосування AR; розробити модель застосування AR; визначити мобільні додатки для візуалізації навчального матеріалу; вибрати гаджети, які підходять для експлуатації;

впроваджувати конспект у навчальну практику. Однак, готовність практикуючих учителів до використання такої технології не розглянуто.

Нами досліджується використання доповненої реальності у загальній середній освіті як засобу підвищення активізації пізнавальної діяльності учнів. У [10] описано засоби та програмне забезпечення для відтворення AR з фізики 8–11 класів. Авторами обґрунтовано критеріально-показникову матрицю визначення якості об'єктів AR, що містять такі основні критерії: техніко-технологічний, візуально-динамічний, змістово-методичний та десять показників. Природньо, що якість цифрового ресурсу впливає, однак не визначає якість формування предметних компетентностей учнів. Учитель був і залишається ключовою фігурою цього процесу.

Огляд дослідницьких статей [11] щодо використання доповненої реальності для навчання дозволив виокремити дві основні мети оцінювання: показати, чи є вона корисною в освітньому процесі, а також виміряти досвід користувача та виявити шляхи покращення.

У [12] було визначено головні переваги того, як AR може розширити та покращити викладання і навчання на рівні загальної середньої освіти (К-12). По-перше, це *автентичне навчання*, яке передбачає, що учні залучаються до вирішення реальних завдань у безпечному цифровому середовищі. По-друге, навчання з доповненою реальністю підтримує навчання, *орієнтоване на учня*. По-третє, *контекстуалізоване* навчання безпосередньо пов'язане з контекстом реального світу, в якому воно відбувається. AR – це інструмент, що безпосередньо залучає учня до спостереження за навколишнім світом, водночас надаючи додаткову підтримку (підказки та інструменти). Четверте, *візуалізація інформації* має відображати абстрактну інформацію динамічним способом. Графічні ілюстрації, інтерактивні демонстрації, навчальні посібники, аудіо- та відеопрезентації можуть бути використані для того, щоб учні могли повністю усвідомити навчальний матеріал.

Аналіз останніх публікацій щодо навчання з підтримкою доповненої реальності дозволяє зробити висновок про існуючий дефіцит онлайн програм безперервного професійного розвитку вчителів у цій сфері. Хоча є й приклади вдалого досвіду. Наприклад у [13] презентовано програму професійного розвитку вчителів, де AR інтегровано з основними ідеями навчальної програми STEM для перетворення класних кімнат на інтелектуальне середовище навчання. Інший проект [14] мав на меті перетворити вчителів на розробників AR.

Опікуючись розвитком цифрової компетентності вчителів, автори публікації [15], розробили восьмитижневу програму професійного розвитку для вчителів «Доповнена та віртуальна реальність у викладанні

та навчанні». Подвійна мета програми полягала в тому, щоб а) надати вчителям будь-якого рівня та дисципліни змогу використовувати, модифікувати та повторно використовувати існуючі ресурси та середовища педагогічно обґрунтованим способом; б) реалізувати прості технологічні програми з доповненою та віртуальною реальністю.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою дослідження є визначення сучасного стану готовності й ставлення вчителів до використання доповненої реальності в освітньому процесі ЗЗСО в Україні.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**:

1) дослідити ступінь обізнаності вчителів щодо технології доповненої реальності, їх ставлення та очікування від використання об'єктів AR в освітньому процесі;

2) з'ясувати доцільність викладання різних навчальних предметів з використанням AR, потреби в інтеграції об'єктів доповненої реальності у засоби навчання;

3) визначити думку вчителів щодо основних характеристик, яким повинен відповідати цифровий AR-контент;

4) визначити, чи існує потреба у розробленні AR-додатків та додатковому навчанні вчителів щодо використання цифрового контенту з доповненою реальністю.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Теоретичним базисом дослідження є компетентнісно-зорієнтоване навчання та дитиноцентризм, функції наочності в методиці І. Лернера, що визначаються метою навчання в школі, тісно пов'язане зі стимулюванням критичного мислення під час проблемного навчання; філософські, педагогічні та концептуальні основи навчання з AR, закладені С. Кідд і Х. Кромптон (Augmented Learning with Augmented Reality, 2016).

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

У межах дослідження авторами здійснено аналіз вітчизняних та закордонних наукових джерел, а також педагогічної і методичної літератури у галузі комп'ютерно орієнтованих педагогічних технологій з метою вивчення досвіду використання технології доповненої реальності у процесі навчання.

Задля виявлення тенденцій впровадження доповненої реальності в

освітній процес, готовності і зацікавленості вчителів у використанні нових технологій навчання протягом травня 2022 року було організовано і проведено опитування. З огляду на умови військового стану в Україні анкетування проводилося в форматі онлайн з використанням сервісу Google Forms. Запропонована анкета містила групи питань, об'єднані у два блоки:

1. Короткі відомості про учасника опитування та заклад освіти.
2. Готовність до використання технології доповненої реальності.

Результати опрацьовувалися та інтерпретувалися як за всією вибіркою так і за групами. З цією метою було застосовано різні фільтри та їх послідовності в Excel, а також побудовано відповідні діаграми. В опитуванні взяло участь 248 респондентів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

4.1 Основні відомості про учасників опитування, заклади освіти та забезпеченість освітнього процесу технічними засобами

Віковий розподіл опитуваних був наступним: 36–45 р. – 73 осіб (29,4%); 46–55 р. – 67 (27%); 26–35 р. – 66 (26,6%); 56–65 р. – 34 (13,7%); 20–25 р. – 5 (2%); 66–74 р. – 3 (1,2%) (рис. 1а).

Стаж педагогічної діяльності (рис. 1б) опитаних складав 11–20 р. – 79 (31,9%); 21–30 р. – 69 (27,8%); 6–10 р. – 44 (17,7%); 31 і більше років – 41 (16,5%); найменше респондентів мали досвід до 5 р. – 15 (6%).

Серед вітчизняних закладів освіти, які представляли опитуванні вчителі: ліцей – 59 осіб (23,8%); гімназія – 58 (23,4%); спеціалізована школа – 39 (15,7%); 30Ш – 38 (15,3%); НВК – 25 (10%); санаторна школа – 10 (4%); початкова школа – 9 (3,6%); заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти – 5 (2%); спеціальна школа – 2 (0,8%); ЗДО – 1 (0,4%); ЗВО – 1 (0,4%); ЗППО – 1 (0,4%).

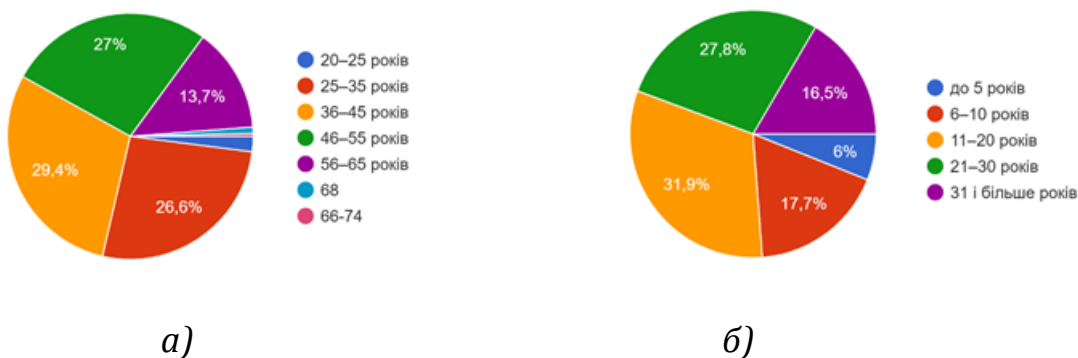

Рис. 1 Вікова група та стаж педагогічної діяльності учасників опитування

Більшість цих закладів – 158 (63,7%) – не мали певного профілю/спеціалізації. П'ята частина опитуваних – 48 осіб (19,3%) – працює в спеціалізованих школах з поглибленим вивченням іноземних мов; 15 (6%) – з вивченням української мови і літератури; 5 (2%) – природничих наук; 2 (0,4%) – математики; 2 (0,4%) – математики та англійської мови; 2 (0,4%) – медицини; 2 (0,4%) – філології; 2 (0,4%) – інформаційних технологій. Освітній заклад мистецького профілю; науковий ліцей; ясла-садок комбінованого типу; школа-інтернат для дітей із тяжкими порушеннями мовлення; школа-інтернат для дітей з психоневрологічними захворюваннями; санаторна школа-інтернат; спеціалізована школа представлені по одному вчителю (0,4%).

Під час опитування вчителі зазначили, що викладають інформатику – 91 осіб (36,7%), математику (алгебру, геометрію) – 45 (18,1%), іноземну мову – 36 (14,5%), українську мову та літературу – 28 (11,3%), предмети початкової школи – 21 (8,5%), трудове навчання – 17 (6,9%), біологію – 16 (6,5%), фізику – 15 (6%), історію – 14 (6,5%), географію та природознавство – по 13 (5,2%), хімію – 9 (3,6%), зарубіжну (світову) літературу – 9 (3,6%), малювання – 6 (2,4%), фізкультуру – 4 (1,6%), основи здоров'я – 4 (1,6%), мистецтво – 3 (1,2%), музичне мистецтво – 2 (0,8%), родинні фінанси, фінансово-грамотного споживача, прикладні фінанси, фінансову грамотність – 2 (0,8%), астрономію – 1 (0,4%), розвиток мовлення – 1 (0,4%), хореографію – 1 (0,4%), факультативний курс – 1 (0,4%), – 1 (0,4%), громадянську освіту, правознавство – 1 (0,4%), захист України – 1 (0,4%).

Доцільно зауважити, що 92 учасника (37%) викладають два і більше навчальних предмети. По одному респонденту (0,4%) вказали, що працюють на посаді практичного психолога, соціального педагога, логопеда, вихователя, керівника гуртка та директора школи (рис. 2).

Більше половини опитаних вчителів викладає в середній школі, зокрема у п'ятому класі – 168 осіб (67,7%), шостому – 163 (65,7%), сьомому – 171 (69%), восьмому – 162 (65,3%), дев'ятому – 174 (70,2%). Дещо менше – у старшій школі, а саме: у десятому класі – 144 (58,1%), одинадцятому – 141 (56,9%) і лише 14 (5,6%) – у дванадцятому. В анкетуванні взяло участь значно менше вчителів початкової школи: 26 осіб (10,5%) вказали, що викладають у першому класі, 56 (22,6%) – у другому, 58 (23,4%) – у третьому, 65 (26,2%) – у четвертому.

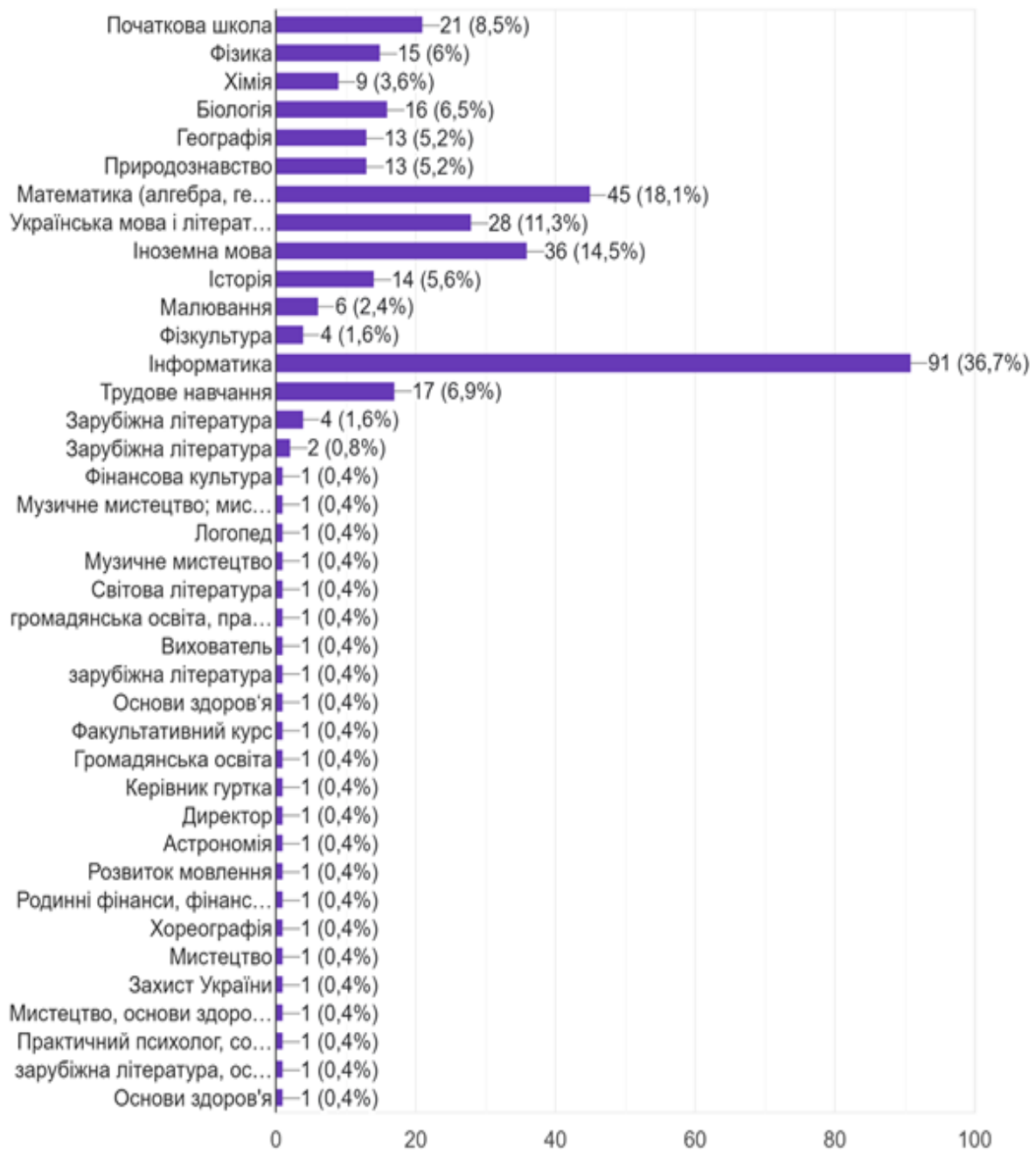

Рис. 2 Навчальні предмети, що викладають учасники опитування

Щодо забезпечення освітнього процесу технічними засобами навчання (рис. 3), можна констатувати, що переважна більшість вчителів нині забезпечена доступом до мережі Інтернет як у класі – 213 (85,9%), так і вдома – 235 (94,8%). Мобільні телефони на уроці використовує 220

осіб (88,7%), ноутбуки домашні – 170 (68,5%), а класні – 141 (56,9%). Близько половини опитаних 116 (46,8%) має персональний комп'ютер дома і до 40% (99 осіб) – у класі, однак планшетів використовується значно менше: власних – 42 (16,9%), шкільних – 21 (8,5%).

Лише 32 учасника (12,9%) повідомило про наявність персональних комп'ютерів для учнів, 15 (6%) – учнівських ноутбуків та 13 (5,2%) – планшетів.

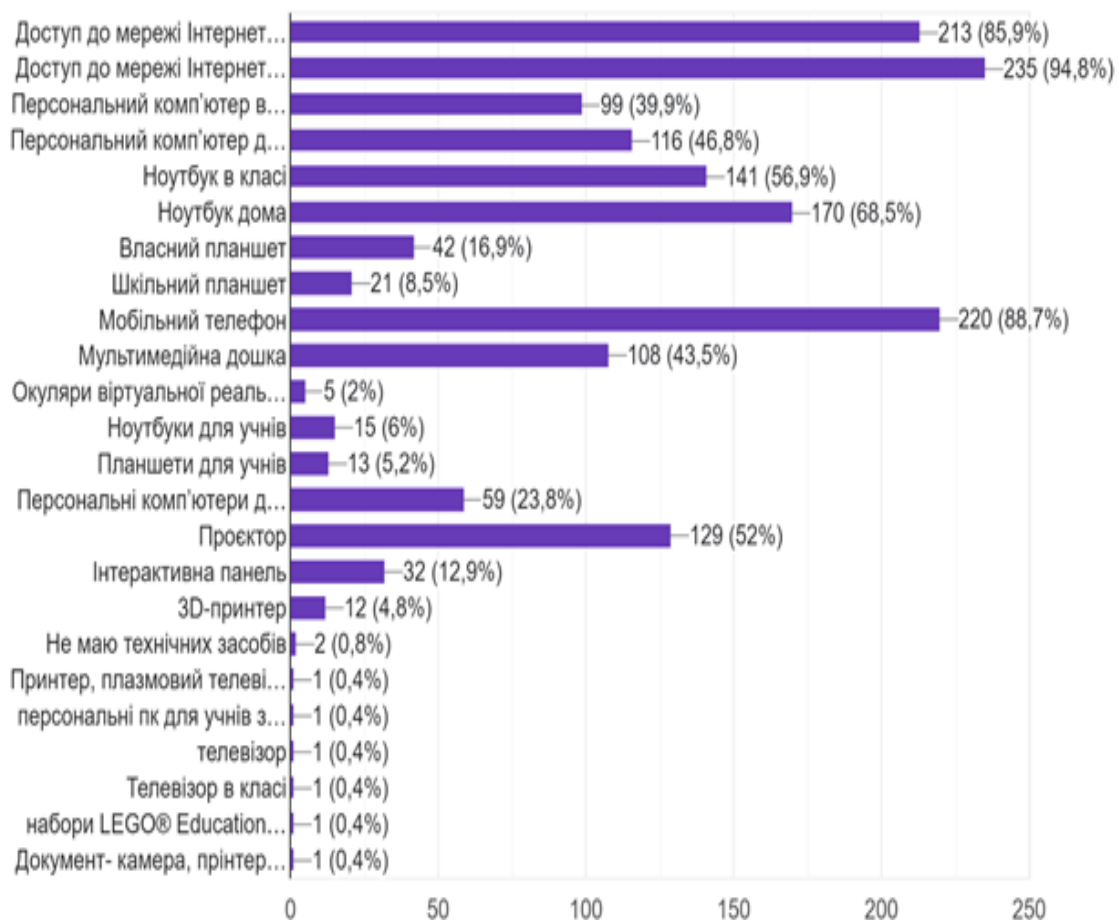

Рис. 3 Забезпеченість вчителів технічними засобами для здійснення освітнього процесу

129 (52%) вчителів вказали, що мають змогу користуватись проектором, 108 (43,5%) – мультимедійною дошкою, 32 (12,9%) – інтерактивною панеллю, 12 (4,8%) – 3D принтером, 5 (2%) – окулярами віртуальної реальності, 2 (0,8%) – телевізором у класі та лише 1 (0,4%) – наборами LEGO® Education SPIKE™ Prime.

Повну відсутність технічних засобів навчання зазначили лише 2 респонденти, що складає 0,8% опитаних. Відповідь нас здивувала, оскільки один з них викладає інформатику.

4.2 Обізнаність вчителів щодо технології доповненої реальності та попередній досвід її використання

Важливим кроком до повсюдного впровадження AR в освітньому процесі є обізнаність вчителів, опанування та використання ними цієї технології для досягнення мети навчання і задоволення освітніх потреб здобувачів. Аналізуючи відповіді на запитання «Чи знаєте Ви про доповнену реальність?», можемо відмітити, що переважна більшість вчителів вже знає (92 (37,1%)) або чули про неї (79 (31%)) і навіть використовували на деяких заняттях (26 (10,5%)). Також про зацікавленість технологією свідчить те, що 23 (9,3%) встановлювали AR-додатки на мобільний пристрій для ознайомлення або використовували у соцмережах з розважальною метою – 4 (1,6%). Лише 24 (9,7%) особи вказали, що не знають, що це (рис. 4а). Тривожним є факт, що серед учителів-респондентів, які викладають інформатику і не знають про технології AR – 4 особи; лише чули про AR – 17. Разом це складає 23% учителів інформатики. Відповідно не можуть визначитися, не мають, скоріш не мають досвіду використання AR – близько 64%.

З іншого боку, слід наголосити, що лише незначна частка всіх опитаних вчителів має попередній практичний досвід використання доповненої реальності в освітній практиці. «Так» або «Скоріше так» відповіли 59 респондентів, що становить близько чверті опитаних (23,8%). 189 (76,2%) вчителів не використовували технологію AR взагалі (рис. 4б).

Рис. 4 Обізнаність вчителів щодо технології доповненої реальності та попередній досвід її використання

На прохання коротко описати ситуацію, в якій було використано доповнену реальність, було зазначено такі випадки її застосування в освітньому процесі:

- «на уроках математики і «Я досліджую світ» в початковій школі»;
- «використання 3D моделей просторових фігур, просторових тіл, перерізів та ін. на уроках геометрії»;
- «використання 3D моделей з сайту «Mozaik» (<https://www.mozaweb.com/uk/>)»;
- «використання сайту «Фізика Анімації/Симуляції» (<https://www.vascak.cz/physicsanimations.php?l=ua>)»;
- «використання розробки BookVar, ілюстрування експериментів з підручника»; «для проведення віртуальних екскурсій»;
- «під час вивчення теми «Будова атома» на уроках хімії»;
- «у ході вивчення теми з мистецтва «Архітектура» і теми з технологій (трудового навчання) «Пряничний будинок»»;
- «для розгляду будови Землі на уроках географії та використання ресурсу "Планета Земля"»;
- «використання віртуального музею на уроках літератури при вивченні біографії письменника та епохи»;
- «використання мобільних AR-додатків на уроках у 1-му класі при вивченні алфавіту та у 8-му класі при вивченні визначних місць Великобританії»;
- «демонстрування учням технології AR на уроках з теми «Доповнена реальність» у межах викладання курсу інформатики»;
- використання на уроках інформатики при вивченні теми «Інформаційні технології в суспільстві», а також демонстрування можливостей таких додатків колегам (робота з картками з доповненою реальністю для початкової школи)»;
- «використання на уроках інформатики при вивченні теми «Об'єкти, властивості об'єктів»»;
- «використання маркерної реальності при розміщенні маркерів на сторінках підручників».

Респонденти зазначають, що застосовують AR з такою метою:

- «для візуалізації матеріалу»;
- «у поясненні нового матеріалу»;
- «використання з метою створення ситуації захоплення, зацікавити і спонукати до виконання «нудних» задач»;
- «при виконанні і перевірці домашніх завдань»;

- «у проведенні виховних занять»;
- «для здійснення проєктної діяльності»;
- «під час командної роботи».

До того ж, вчителі вказували на використання AR у процесі самоосвіти:

- «проходила дистанційний курс, виконані завдання демонструвала учням»;
- «прослухала курс І. Іванова»;
- «вивчала на курсах РОІППО»;
- «ознайомлювався на Міжнародному форумі освітян "Е2"»;
- «застосовував симуляції у соцмережах».

Враховуючи, що біля 10% осіб зазначили своє «не знання» про технологію доповненої реальності (далі «особи НЗ»), подальший аналіз результатів окремих питань ми проводили з урахуванням цього факту. Зазначимо, що чітка кореляція з належністю до вікової групи в даному випадку не спостерігалась (1 особа 20–25 р., 9–25–35 р.; 3–36–45 р.; 9–46–55 р.; 2–56–65 р.).

4.3 Ставлення, зацікавленість та очікування вчителів від використання технології доповненої реальності в освітньому процесі

Для досягнення мети успішного впровадження AR і ефективного навчання учнів з її використанням важливим аспектом є позитивне налаштування, мотивація і бажання до змін в освітньому процесі, а також його вдосконалення. Дослідження показало (рис. 5а), що більше половини – 148 (58,1%) – вчителів має однозначно позитивне ставлення до використання доповненої реальності у процесі навчання, 82 (33,1%) – вбачають за доцільне її застосування на окремих заняттях, а 6 респондентів в (2,4%), що потрібно на всіх предметах. 3 (1,2%) вчителів висловили думку, що ця технологія підійде краще у професійному навчанні, 2 (0,8%) – тільки на природничих предметах, 2 (0,8%) – з реабілітаційною (корекційною) метою. 8 (3,2%) опитаних зазначили, що не можуть визначитися, оскільки або не знайомі з AR, або їм байдуже (1 (0,4%)).

Серед осіб НЗ спостерігаємо більшою мірою позитивне ставлення (54%) та зацікавленість (71%) до використання AR у власній професійній діяльності.

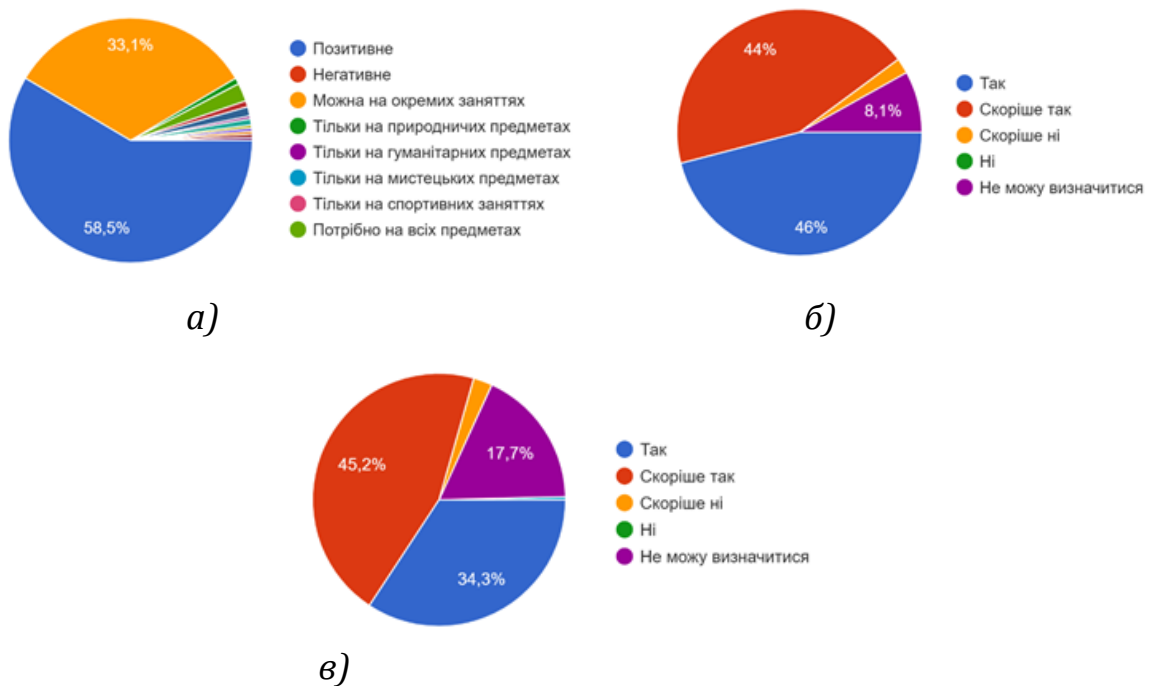

Рис. 5 Ставлення, зацікавленість та очікування вчителів у використанні технології доповненої реальності в освітньому процесі

а) «Ваше ставлення до використання доповненої реальності для навчання»;

б) «Чи зацікавлені Ви у використанні доповненої реальності?»;

в) «На Вашу думку, чи матиме ця технологія позитивний ефект на навчальні досягнення та мотивацію учнів в процесі опанування навчального матеріалу?»

Стосовно зацікавленості у використанні доповненої реальності (рис. 5б), спостерігається загальна позитивна тенденція: сумарно 223 (90%) респондентів надали відповіді «так» і «скоріше так», 20 осіб (8,1%) не змогли визначитись, і лише 5 (2%) вказали «скоріше ні». Слід відмітити, що однозначної байдужості у цьому питанні не висловив жоден вчитель.

Аналіз отриманих результатів дозволяє зробити висновок, що переважна більшість вчителів очікує позитивний ефект цієї технології на навчальні досягнення та мотивацію учнів у процесі опанування навчального матеріалу (рис. 5в). Сумарно «так» і «скоріше так» відповіло 197 (79,5%) респондентів. П'ята частина опитаних – 50 (20,1%) висловлює негативні прогнози щодо впливу AR учнів («ні», «скоріше ні»). Один респондент висловив думку, що широкому впровадженню таких новітніх технологій, як

доповнена реальність, має передувати оновлення існуючої матеріально-технічної бази, зокрема заміна застарілих персональних комп'ютерів у класах. Проте, використання AR не вимагає застосування ПК і у більшості випадків орієнтовано тільки на мобільні пристрої.

4.4 Доцільність викладання різних навчальних предметів з використанням AR й інтеграції об'єктів доповненої реальності у засоби навчання та наочність

Для з'ясування думки освітян, які ж навчальні предмети з використанням доповненої реальності доцільно викладати в школі, було запропоновано варіанти відповідей, представлених на рис. 6.

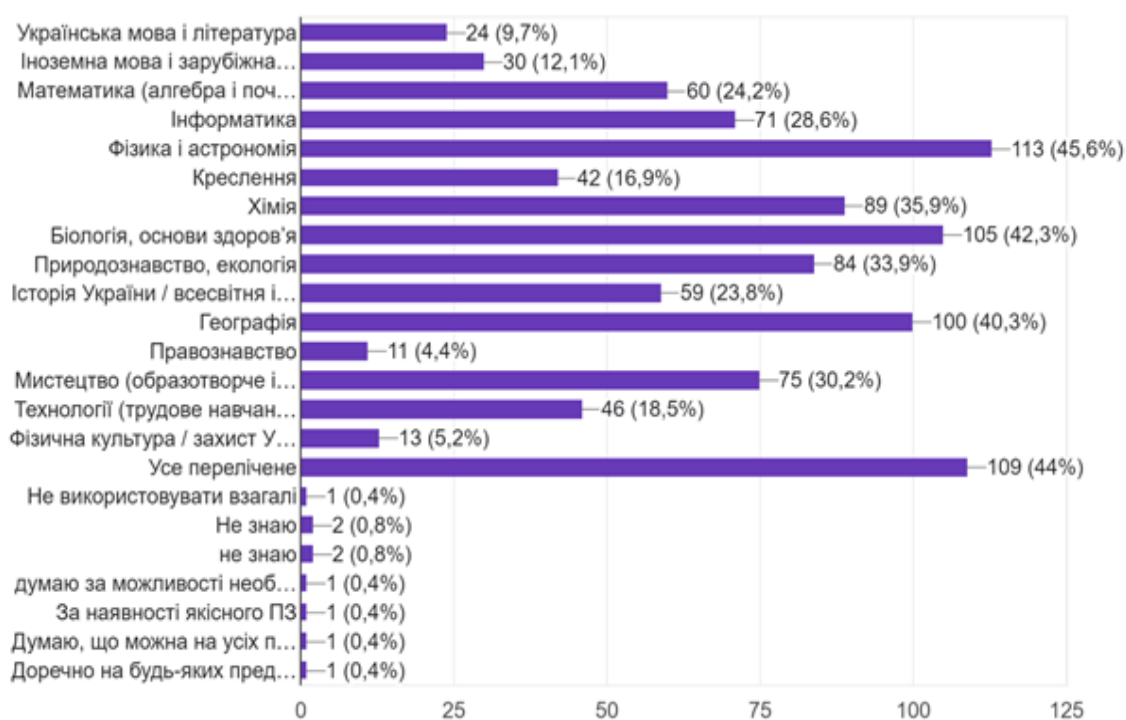

Рис. 6 Доцільність викладання різних навчальних предметів з використанням AR

З'ясувалося, що 109 (44%) вчителів вбачають доречність використання такої технології у викладанні всіх предметів, зокрема в пріоритеті природничий цикл: фізика й астрономія – 113 (45,6%), біологія та основи здоров'я – 105 (42,3%), географія – 100 (40,3%).

Близько третини опитуваних обрали такі предмети, як хімія – 89 (35,9%), природознавство і екологія – 84 (33,9%), мистецтво (образотворче і музичне) – 75 (30,2%), інформатика – 71 (28,6%).

Дещо менше респондентів обрало такі предмети, як математика (алгебра і початки аналізу та геометрія) – 60 (24,2%), історія України / всесвітня історія – 59 (23,8%), технології (трудове навчання) – 46 (18,5%), креслення – 42 (16,9%), іноземна мова і зарубіжна література – 30 (12,1%), українська мова і література – 24 (9,7%), фізична культура / захист України – 13 (5,2%) та правознавство – 11 (4,4%). Не визначились лише 4 (1,6%) особи. Один (0,4%) вчитель не вважав за доцільне використовувати AR взагалі, однак відповідями цього респондента можна знехтувати, оскільки протягом всього дослідження він демонстрував суперечливе власне ставлення до предмету опитування. Так, наприклад, він не знає про AR, не може визначитися щодо позитивного ефекту використання цієї технології, відзначає своє позитивне ставлення до її використання, висловлюється про необхідність інтегрування її об'єктів у всі засоби навчання і наочність, але вважає, що її недоцільно використовувати взагалі на жодному з навчальних предметів.

Резюмувати ж загальну тенденцію можна відповіддю одного з опитуваних вчителів, який зазначив: *«вважаю, за можливості, необхідно використовувати всі засоби, що дозволять зробити урок цікавим і доступним, та намагатись якомога більше розширювати кругозір учнів і вчителів».*

Важливу роль у викладанні будь-якого предмету відіграють засоби навчання і наочність. Вбудовування AR об'єктів у такі засоби має бути ретельним і доцільним. У ході дослідження було поставлено запитання «У які засоби навчання або вид наочності доцільно інтегрувати доповнену реальність?» (рис. 7).

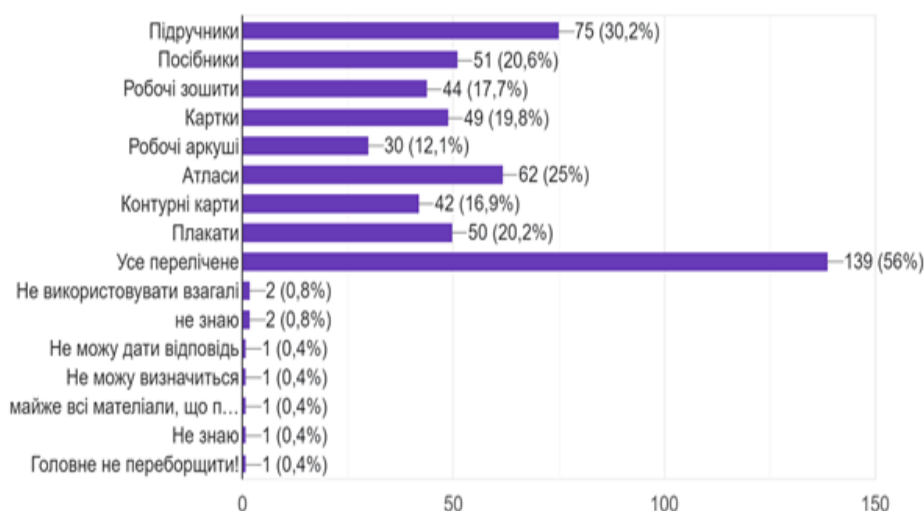

Рис. 7 Доцільність інтегрування AR об'єктів у засоби навчання та наочність

Отримано наступний розподіл: підручники – 75 (30,2%), атласи – 62 (25%), посібники – 51 (20,6%), плакати – 50 (20,2%), картки – 49 (19,8%), робочі зошити – 44 (17,7%), контурні карти – 42 (16,9%), робочі аркуші – 30 (12,1).

Більше половини опитуваних – 139 (56%) – підтримали всі запропоновані варіанти, 2 (0,8%) – пропонують не використовувати взагалі, а 5 (2%) – не змогли визначитися.

4.5 Цифровий контент з доповненою реальністю

Одним з найважливіших аспектів впровадження технології доповненої реальності в освітню практику є розуміння вчителями форм та методів застосування її для досягнення цілей уроку. Саме доцільність використання такого освітнього цифрового контенту дозволить забезпечити неперервність навчання, удосконалить візуалізацію об'єктів живої та неживої природи (рис. 8).

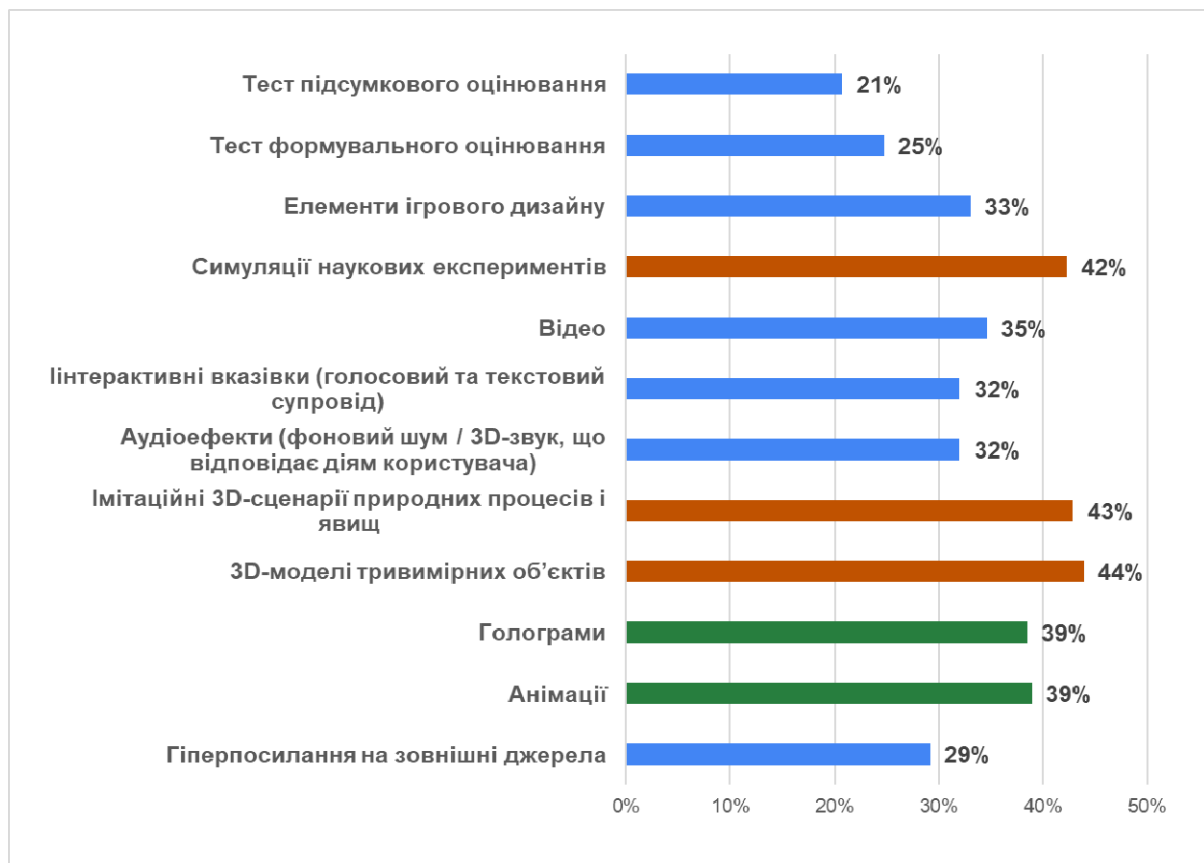

Рис. 8 Доцільність використання цифрового контенту на базі технології доповненої реальності

Аналізуючи сучасний освітній контент і результати опитування вчителів, з'ясовано, що в освітній практиці не вистачає 3D-моделей просторових об'єктів – 44%; імітаційних 3D-сценаріїв природних процесів і явищ – 43% та симуляцій наукових експериментів – 42%, що можна реалізувати за допомогою доповненої реальності і надати доступ кожному учню для використання в навчанні, зокрема за дистанційною формою навчання або змішаною.

До ключових переваг доповненої реальності в реалізації освітнього контенту необхідно віднести анімацію – 39% та голограми – 39%. Такий вибір вчителів обумовлений необхідністю послідовного викладу матеріалу, що важко реалізувати в умовах дистанційної форми навчання. Анімація, доступна кожному учню, могла б вирішити низку педагогічних проблем саме за цих обставин.

Вважаємо за доцільне окремо розглянути анкети, подані вчителями, які «знають» про технології AR та мають певний досвід їх використання, а це чверть опитаних (59 осіб). Оцінювання доцільності відбувалося за шкалою від «-2» до 2 з кроком в «1», в результаті чого отримано наступні результати (рис. 9):

1. **3D-моделі просторових об'єктів** – 1 та 2 бали надали 71% учителів;

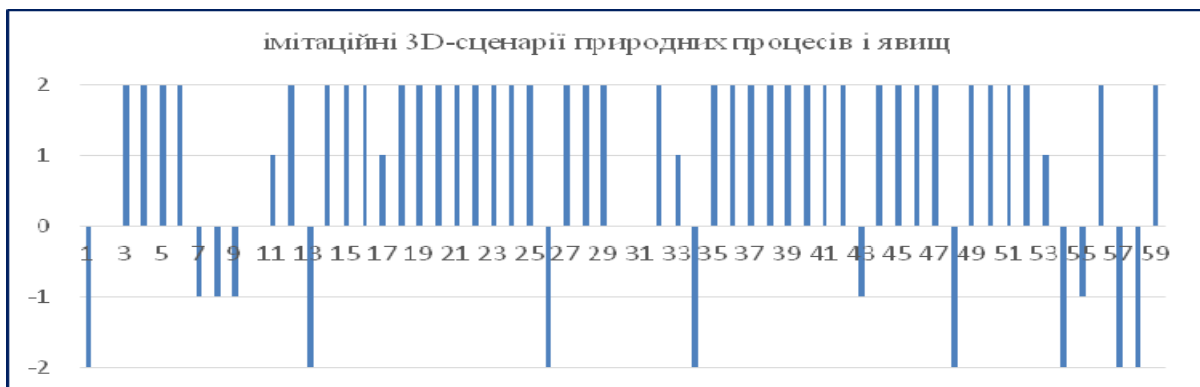
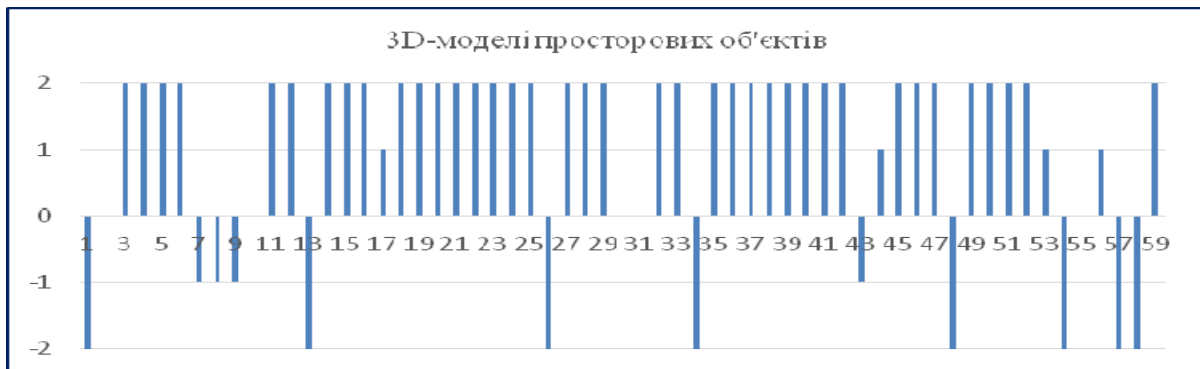
2. **Імітаційні 3D-сценарії природних процесів і явищ** – 69% учителів;

3. **Симуляції наукових експериментів** – як і у попередньому випадку 69% учителів, однак кількість вибору максимальних 2х балів зменшилася на 10 %;

4. **Анімації**, порівняно з **голограмами** оцінені вище. Кількість респондентів, які обрали 2 бали на 23% більше, у порівнянні з тими, хто поставив найвищу оцінку голограмам.

5. Найнижче візуалізовано оцінену учителями доцільність використання **тестування на базі технології доповненої реальності**. Відповідає, в цілому, результатам, отриманим на повній вибірці.

Варто зауважити, дві останні діаграми яскраво свідчать про те, що респонденти практично не зафіксували значимої різниці між використанням AR під час тестування (формульовального чи підсумкового).

Продовження рис. 9

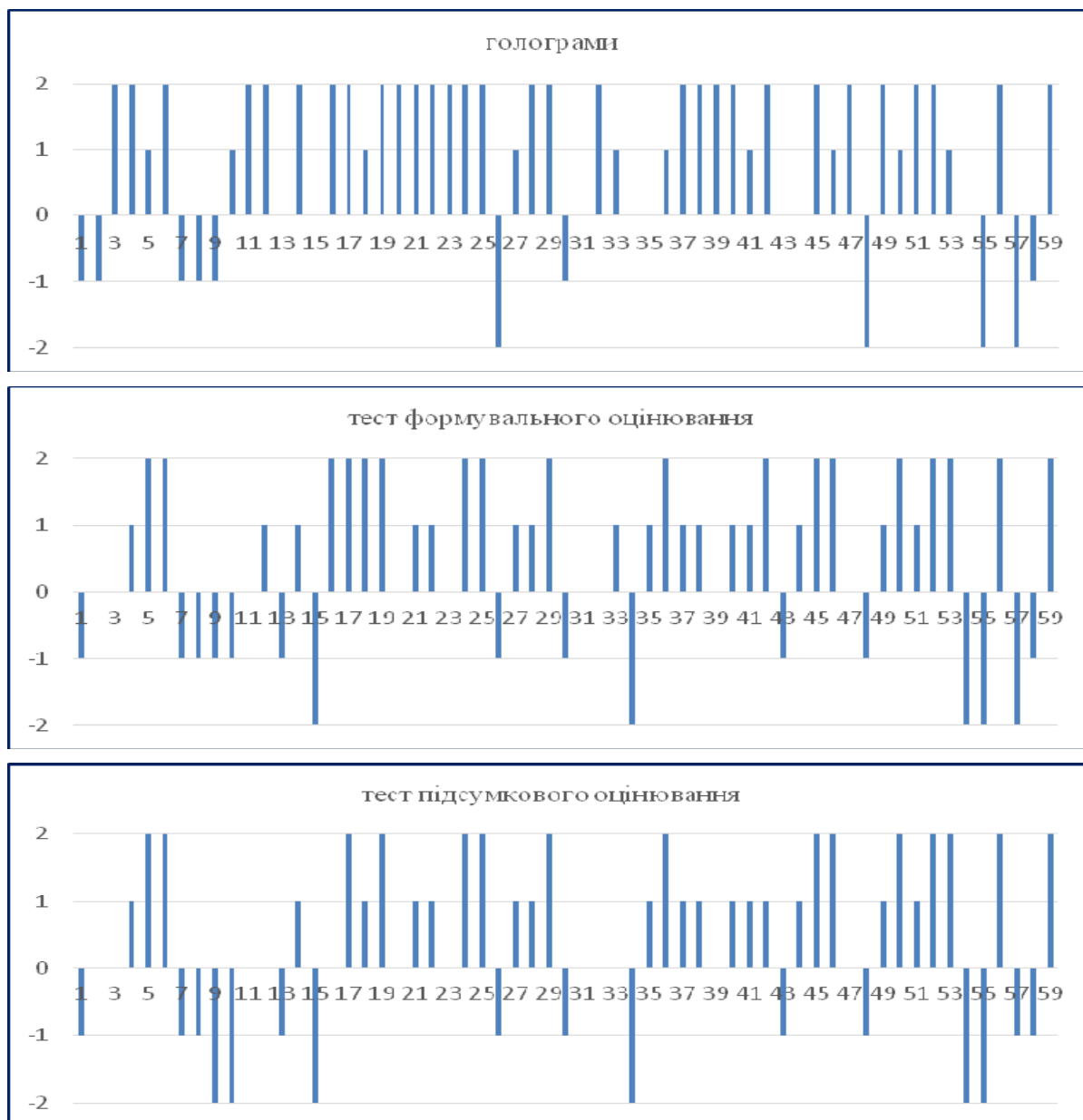

Рис. 9 Оцінювання доцільності використання цифрового AR контенту вчителями, що обізнані з цією технологією

Не дивлячись на привабливість цифрового контенту створеного за цією технологією, необхідно наголосити на виключно важливому питанні його якості та визначити основні характеристики з метою створення методики оцінювання для закладів загальної середньої освіти (рис. 10).

Рис. 10 Оцінювання вчителями характеристик цифрових об'єктів з доповненої реальності

На думку вчителів, такий цифровий контент має бути доступним для завантаження на мобільні пристрої учнів (45%), бути інтуїтивно зрозумілим (44%) та з якісною графікою, зображеннями, анімацією і відео (43%). Значна кількість опитаних (42%) зазначають про необхідність збереження результатів навчання учнів (формульованого та підсумкового оцінювання). Вони вказують на необхідність організації доступу до хмарного середовища для аналізу результатів самостійного навчання учнів. Не залишилися без уваги такі характеристики, як наукова обґрунтованість і відповідність термінології, законам, формулам, правилам – 41%, якість зображень та їхня відповідність реальним об'єктам – 41%. Важливою характеристикою залишається відповідність віковим особливостям учнів – 40%, оскільки розробники мають створити дизайн, що відповідає соціальній свідомості користувачів.

Досліджуючи думку опитаних, які «знають» та «мають досвід» використання AR, ми знайшли певні відмінності, порівняно з результатами загальної вибірки. Зобразимо результати за допомогою рейтингування від найвагоміших характеристик, перше місце, до менш значимих на думку респондентів, за спаданням (табл. 1).

Таблиця 1

**Порівняння оцінювання групами вчителів характеристик
цифрових об'єктів з доповненої реальності**

№ з/п	Характеристик цифрових об'єктів з доповненої реальності	Місце в рейтингу	
		Загальна вибірка	Група учителів, які обізнані в AR та мають досвід її використання
1	Доступність для завантаження на мобільні пристрої учнів	1	1
2	Інтуїтивна зрозумілість для використання учнями	2	4
3	Якісна графіка, зображення, анімація, відео	3	2
4	Можливість хмарного збереження результатів роботи	4	2
5	Наукова обґрунтованість і відповідність термінології, законам, формулам, правилам	5	3
6	Якість зображень та їхня відповідність реальним об'єктам	4	5
7	Відповідність освітній програмі та змісту навчання	6	9
8	Відповідність віковим особливостям учнів	6	6
9	Динамічність відтворення візуалізації	7	7
10	Якість і синхронність відтворення звуку	7	6
11	Підтримування різних версій операційних систем	8	7
12	Можливість спільної роботи в мережі Інтернет	9	8
13	Забезпечення контролю знань	10	10

Відмінності у рейтингуванні, що відображені в таблиці, пов'язані з тим, що загальна вибірка враховує думку тих, хто не має досвіду та знань щодо AR і керується у питаннях доцільності та якості об'єктів AR професійною інтуїцією та певними припущеннями. Враховуючи малочисельність вибірки вважаємо за потрібне врахувати думку всіх учасників опитування та продемонструвати виявлені відмінності. Зауважимо, якщо сумарно кількість респондентів, які надали «1» і «2» бали були однакові, подальше упорядкування відбувалося за кількістю респондентів, що надали перевагу характеристиці у «2» бали.

Рисунок 11 ілюструє відмінності перших трьох позицій рейтингу, для яких позитивна оцінка характеристики (1 або 2 бали) була надана 69% учителів (41 респондент з 59), які мають досвід використання AR.

Проте, «доступність для завантаження на мобільні пристрої учнів» оцінена найвищою кількістю балів всіма 69%, «можливість хмарного збереження результатів роботи» та «якісна графіка, зображення, анімація, відео» – 58%, «наукова обґрунтованість і відповідність термінології, законам, формулам, правилам» – 54%.

4.6 Потреба у розробленні AR-додатків та додатковому навчанні вчителів

Важливою для дослідників була думка педагогів щодо доцільності розроблення AR-додатків з предметів, що ними викладаються (рис. 12). Переважна більшість, сумарно 213 (85,8%), надала позитивну відповідь, конкретизуючи, що така потреба викликана відсутністю або крайньою недостатністю навчальних вебдодатків з доповненою реальністю – 138 (55,6%) або ж невідповідністю наявних екземплярів потребам освітнього процесу – 75 (30,2%). Зокрема цікавою є думка респондента, який зазначив: «Додатків багато, але вони зовсім не синхронізовані. Це певною мірою надає свободу вибору, однак не враховується в системах конкурсів і олімпіад, які й досі прив'язані не до досягнення результату, а до використання певних програм».

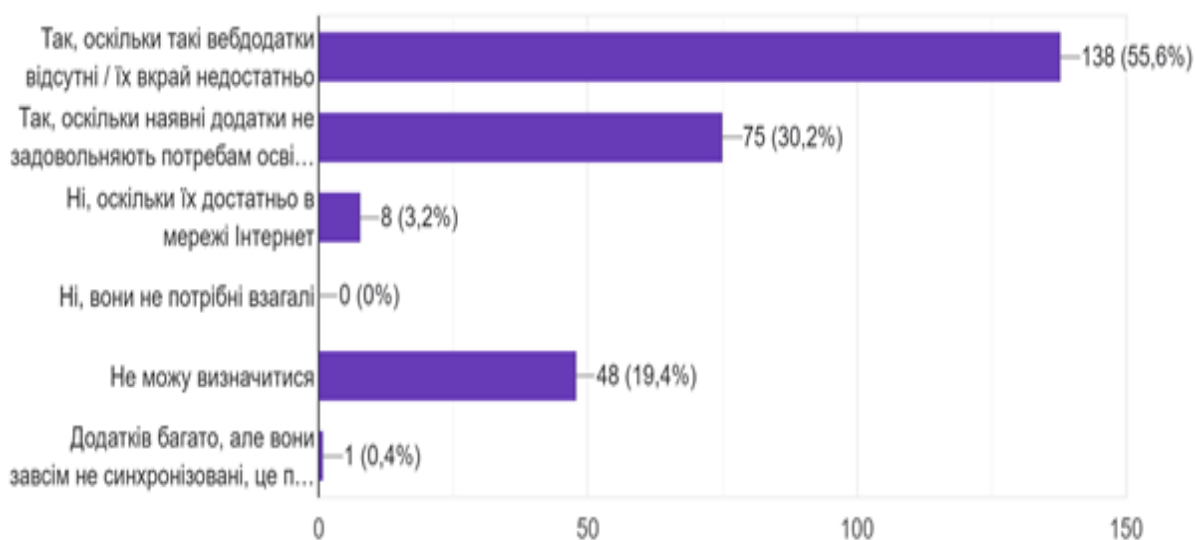

Рис. 12 Доцільність розроблення AR додатків

8 (3,2%) осіб вважає, що таких програмних засобів цілком достатньо в мережі Інтернет, а 48 (19,4%) – не змогли визначитись. Слід відмітити, що жоден з респондентів не надав категоричної негативної відповіді.

Якісне здійснення освітнього процесу з використанням AR, у першу

чергу, вимагає належної підготовки вчителів (рис. 13). На запитання «Чи потребуєте Ви додаткового навчання (вебінари, тренінги, курси, методичні матеріали) щодо використання технології доповненої реальності в освітньому процесі?» значна частка опитуваних 230 (92,7%) надали позитивну відповідь, зокрема один респондент виявив бажання долучитись до його організації та проведення, оскільки є сертифікованим тренером Google. 12 (4,8%) осіб такої потреби не відчують, а 6 (2,4%) – не змогли визначитись.

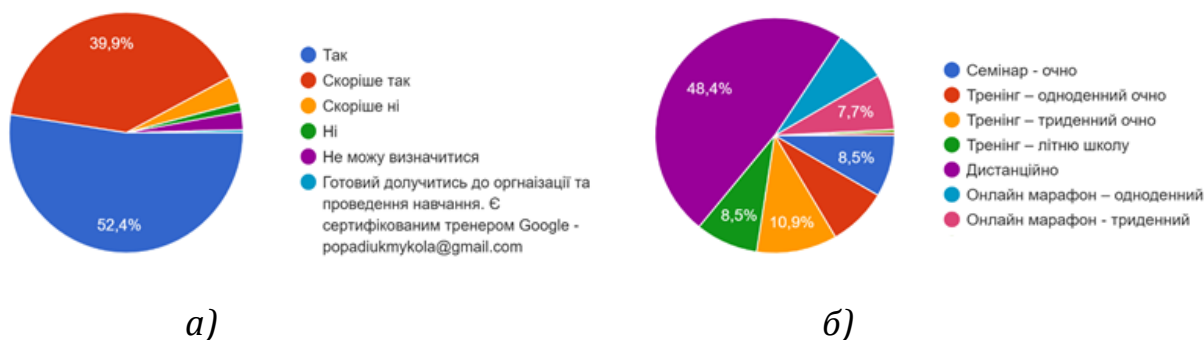

Рис. 13 Потреба у додатковому навчанні вчителів щодо використання AR

В умовах військового стану в Україні майже для половини вчителів – 120 (48,4%) – таке навчання було б зручніше пройти дистанційно.

Інші учасники опитування надали б перевагу таким формам навчання:

- тренінг (триденний очно) – 27 (10,9%), тренінг (літню школу) – 21 (8,5%), тренінг (одноденний очно) – 20 (8,1%);
- семінар (очно) – 21 (8,5%), онлайн марафон (триденний) – 19 (7,7%), онлайн марафон (одноденний) – 19 (7,7%).

Вважаємо слушною думку одного з опитуваних: «Звісно очний формат був би доцільнішим і передбачав би не лише семінар, але й набір практикумів. Однак у сучасних обставинах (щодня ракети) вважаю, що збирати людей в одному місці – дуже небезпечно».

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Сучасні виклики в галузі освіти обумовлені стрімким переходом на дистанційну форму навчання, зміною форм освітньої комунікації з учнями, екстериторіальною присутністю (за кордоном, в різних областях України) учасників освітнього процесу та необхідністю насичення освітнього середовища цифровим освітнім контентом.

Основними проблемами використання такого контенту є його відсутність, низька якість, невідповідність освітній програмі, вартість використання та ін. До цього переліку необхідно додати прогалини у неперервному розвитку вчителя, який має опановувати цифрові технології для створення освітнього контенту з метою задоволення своїх професійних потреб.

Зазначимо, що в Україні кожен учень має доступ до цифрової версії підручника, що й досі створюється за традиційною технологією. В останні роки видавці почали удосконалювати підручники й насичувати їх QR-кодами, зокрема кодувати посилання на YouTube, що не вирішує проблему візуалізації предметів живої й неживої природи та процесів, які в ній відбуваються.

Вирішити низку педагогічних проблем, зокрема в процесі організації дистанційної форми навчання та проведення лабораторних і практичних робіт може технологія доповненої реальності. З огляду на це, виникає потреба у визначенні готовності вчителя до її опанування, а саме бути обізнаним про існування такої технології, розуміти їх місце в освітньому процесі, бути готовим психологічно до сприйняття нового і технологічно для ефективного використання в процесі навчання.

Аналіз результатів проведеного дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

- не зважаючи на те, що 90% респондентів знають або чули про технологію доповненої реальності, лише чверть з них мали попередній досвід взаємодії з нею;
- зазвичай вчителі вказували на використання AR у процесі самоосвіти, візуалізації інформації у ході пояснення нового матеріалу на уроках та з метою створення ситуації захоплення і зацікавлення учнів до вивчення предмета;
- більше половини опитаних має однозначно позитивне ставлення до використання доповненої реальності у процесі навчання і ще третина вбачають за доцільне її застосування на окремих заняттях;
- 92,7% – виявили бажання підвищити свій рівень професійної майстерності та опанувати доповнену реальність, зокрема – 48,4% готові навчатися дистанційно;
- 90% вчителів зацікавлені у її використанні, а близько 80% – очікує позитивний ефект цієї технології на навчальні досягнення та мотивацію учнів у процесі опанування навчального матеріалу;
- практично всі освітяни погоджуються, що технологія AR могла б знайти своє застосування на всіх навчальних предметах і бути інтегрованою

в усі відповідні засоби навчання або види наочності (підручники, атласи, посібники, плакати, картки, робочі зошити, контурні карти, робочі аркуші);

- 85,8% педагогів мають потребу у розробленні нових AR-додатків з предметів, що ними викладаються, оскільки наявних зразків або недостатньо, або вони не задовольняють потребам освітнього процесу;

- розглядаючи детальніше цифровий контент з доповненою реальністю, який доцільно використовувати у таких додатках, респонденти надали перевагу 3D-моделям просторових об'єктів, імітаційним 3D-сценаріям природних процесів і явищ, симуляціям наукових експериментів, анімаціям та голограмам;

- до основних характеристик, яким повинні відповідати технології доповненої реальності, вчителі віднесли першочергово такі: доступність для завантаження на мобільні пристрої учнів; якісна графіка, зображення, анімація, відео; можливість хмарного збереження результатів роботи; наукову обґрунтованість і відповідність термінології, законам, формулам, правилам; інтуїтивну зрозумілість для використання учнями; якість зображень та їхню відповідність реальним об'єктам.

Підсумовуючи, можемо впевнено констатувати, що вчителі закладів загальної середньої освіти готові до опанування технології доповненої реальності, оскільки вкрай потребують якісного освітнього цифрового контенту, який є, одночасно, як ключовим в питаннях мотивації до навчання для учнів, так й ефективним інструментом для сучасного педагога.

Перспективи подальших досліджень. В часи екстремального впровадження дистанційного та змішаного навчання, пандемічних локдаунів та запровадження військового стану загострюється проблема якісної наочності у навчанні. Ефективне використання об'єктів AR потребує методичної підтримки та якісного контенту. Наукові розвідки вважаємо за доцільно спрямувати на розроблення науково-обґрунтованих методичних рекомендацій щодо оцінювання об'єктів доповненої реальності для закладів загальної середньої освіти, членів експертних груп і рад, видавців навчальних матеріалів.

Фінансування

Статтю підготовлено в межах виконання наукового дослідження «Критерії та показники оцінювання якості освітнього цифрового контенту з доповненою реальністю» (реєстраційний № 0122U001518). Проєкт є переможцем конкурсного відбору на виконання у 2022 р. за рахунок підтримки НАПН України наукових досліджень з проблем розвитку освіти, що потребують невідкладного розгляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] С. Г. Литвинова, «Мікронавчання ІК-технологій педагогів в умовах онлайнового марафону як парадигма цифрової трансформації освіти», *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, Т. 3, № 1, с. 1–6, 2021. DOI: 10.37472/2707-305X-2021-3-1-10-1.
- [2] О. П. Пінчук, та Л. А. Лупаренко, «Дидактичний потенціал використання цифрового контенту з доповненою реальністю», *Проблеми використання інформаційних технологій у сучасних закладах освіти*, № 63, с. 39–57, 2022.
- [3] S. H. Lytvynova, S. O. Semerikov, A. M. Striuk, M. I. Striuk, L. S. Kolgatina, V. Ye. Velychko, I. S. Mintii, O. O. Kalinichenko, & S. M. Tukalo, «AREdu2021-Immersive technology today», in *Proc. of the 4th Int. Workshop on Augmented Reality in Education (AREdu 2021)*. Kryvyi Rih, 2021, pp. 1–40. [Online]. Available: <http://ceur-ws.org/Vol-2898/paper00.pdf> Accessed on: Aug., 02, 2022.
- [4] A. E. Kiv, V. V. Bilous, D. M. Bodnenko, D. V. Horbatovskyi, O. S. Lytvyn, & V. V. Proshkin, «The development and use of mobile app AR Physics in physics teaching at the university», in *Proc. of the 4th Int. Workshop on Augmented Reality in Education (AREdu 2021)*. Kryvyi Rih, 2021. [Online]. Available: <http://ceur-ws.org/Vol-2898/paper11.pdf> Accessed on: Aug., 02, 2022.
- [5] M. E. C. Santos, A. Chen, T. Taketomi, G. Yamamoto, J. Miyazaki, & H. Kato, «Augmented Reality Learning Experiences: Survey of Prototype Design and Evaluation», *IEEE Transactions on Learning Technologies*, Vol. 7, no. 1, pp. 38–56, 2014. DOI: 10.1109/TLT.2013.37.
- [6] F. Saltan, & Ö. Arslan, «The Use of Augmented Reality in Formal Education: A Scoping Review», *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, Vol. 13, no. 2, pp. 503–520, 2017. DOI: [10.12973/eurasia.2017.00628a](https://doi.org/10.12973/eurasia.2017.00628a).
- [7] S. O. Semerikov, M. M. Mintii, & I. S. Mintii, «Review of the course "Development of Virtual and Augmented Reality Software" for STEM teachers: implementation results and improvement potentials», in *Proc. of the 4th Int. Workshop on Augmented Reality in Education (AREdu 2021)*. Kryvyi Rih, 2021. [Online]. Available: <http://ceur-ws.org/Vol-2898/paper09.pdf> Accessed on: Aug., 02, 2022.
- [8] O. B. Petrovych, A. P. Vinnichuk, V. P. Krupka, I. A. Zelenenka, & A. V. Voznyak, «The usage of augmented reality technologies in

professional training of future teachers of Ukrainian language and literature», in *Proc. of the 4th Int. Workshop on Augmented Reality in Education (AREdu 2021)*. Kryvyi Rih, 2021. [Online]. Available: <http://ceur-ws.org/Vol-2898/paper17.pdf> Accessed on: Aug., 02, 2022.

- [9] S. P. Palamar, G. V. Bielienka, T. O. Ponomarenko, L. V. Kozak, L. L. Nezhyva, & A. V. Voznyak, «Formation of readiness of future teachers to use augmented reality in the educational process of preschool and primary education», in *Proc. of the 4th Int. Workshop on Augmented Reality in Education (AREdu 2021)*. Kryvyi Rih, 2021. [Online]. Available: <http://ceur-ws.org/Vol-2898/paper18.pdf> Accessed on: Aug., 02, 2022.
- [10] С. Г. Литвинова, та О. М. Соколюк, «Критерії та показники оцінювання якості освітніх об'єктів доповненої реальності в підручниках фізики», *Інформаційні технології і засоби навчання*, Т. 88, № 2, с. 23–37, 2022. DOI: [10.33407/itlt.v88i2.4870](https://doi.org/10.33407/itlt.v88i2.4870).
- [11] M. E. C. Santos, A. Chen, T. Taketomi, G. Yamamoto, J. Miyazaki, & H. Kato, «Augmented Reality Learning Experiences: Survey of Prototype Design and Evaluation», *IEEE Transactions on Learning Technologies*, Vol. 7, no. 1, pp. 38–56, 2014. DOI: [10.1109/TLT.2013.37](https://doi.org/10.1109/TLT.2013.37).
- [12] L. J. Leighton, & H. Crompton, «Augmented reality in K-12 education», in *Mobile Technologies and Augmented Reality in Open Education*, G. Kurubacak and H. Altinpulluk, Eds. IGI Global, 2017, pp. 281–290.
- [13] I.-E. Lasica, M. Meletiou-Mavrotheris, & K. Katzis, «Augmented Reality in Lower Secondary Education: A Teacher Professional Development Program in Cyprus and Greece». *Educ. Sci*, V.10(4), no. 121, 2020. DOI: [10.3390/educsci10040121](https://doi.org/10.3390/educsci10040121).
- [14] M. Papagianni, & N. Eteokleous, «Developing augmented reality applications: E-learning professional development training for in-service teachers», in *Proc. of the Society for Information Technology & Teacher Education International Conference*, Langran E., Archambault L., Eds., Association for the Advancement of Computing in Education (AACE): Chesapeake, VA, USA, 2021, pp. 910–920.
- [15] S. Mystakidis, M. Fragkaki, & G. Filippousis, «Ready Teacher One: Virtual and Augmented Reality Online Professional Development for K-12 School Teachers», *Computers*, Vol. 10(10), no. 134, 2021. DOI: [10.3390/computers10100134](https://doi.org/10.3390/computers10100134).

READINESS OF TEACHERS TO USE AUGMENTED REALITY IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Liliia Luparenko,

PhD of Pedagogical Sciences,
Head of the Department of Digital Transformation of the NAES of Ukraine;
Institute for Digitalisation of Education of the NAES of Ukraine.
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-4500-3155>
lisoln1@gmail.com

Svitlana Lytvynova,

Doctor of Pedagogical Sciences,
Senior Researcher, Deputy Director for Science
Institute for Digitalisation of Education of the NAES of Ukraine.
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-5450-6635>
s.h.lytvynova@gmail.com

Olga Pinchuk,

PhD of Pedagogical Sciences, Senior Researcher,
Deputy Director for Research and Experimental Work
Institute for Digitalisation of Education of the NAES of Ukraine.
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-2770-0838>
opinchuk100@gmail.com

Oleksandra Sokoliuk,

PhD of Pedagogical Sciences, Senior Researcher;
Deputy of Scientific Secretary
Institute for Digitalisation of Education of the NAES of Ukraine.
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-5963-760X>
sokolyuk62@gmail.com

Abstract. The article presents a study of the current state of readiness and attitude of teachers at secondary schools in Ukraine to the use of augmented reality in the educational process. It was found that 90% of respondents know or have heard of AR technology, but only a quarter of them had previous experience using it. Usually, teachers used AR in the process of self-education, visualization of information during the explanation of new material, and creating a situation of enthusiasm and interest of students in studying the subject. More than half of the

respondents have an unambiguously positive attitude towards the use of augmented reality in the learning process, and another third consider its use in individual classes to be appropriate. 92,7% – expressed a desire to improve their level of professional skill and master the use of augmented reality in their professional activities, in particular – 90% of teachers are interested in its use, 48,4% are ready to study remotely, and about 80% – expect a positive effect of this technology on educational achievements and motivation of students in the process of mastering the educational material. Virtually all educators agree that AR technology could find its application in all educational subjects and be integrated into all relevant teaching aids or types of visualization (textbooks, atlases, manuals, posters, cards, workbooks, contour maps, worksheets). 85,8% of teachers need to develop new AR applications for the subjects they teach because the existing samples are either insufficient or they do not meet the needs of the educational process. Examining digital content with augmented reality, which is advisable to use in such applications, the respondents preferred 3D models of spatial objects, simulated 3D scenarios of natural processes and phenomena, simulations of scientific experiments, animations, and holograms. Among the main characteristics that AR technologies should meet, the teachers primarily attributed the following: availability for downloading to students' mobile devices; high-quality graphics, images, animations, and videos; the possibility of cloud storage of work results; scientific validity and compliance with terminology, laws, formulas, rules; intuitive for use by students; quality of images and their correspondence to real objects.

Keywords: readiness of the teacher; institution of general secondary education; augmented reality technologies; AR; teaching aids; digital content; educational process.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] S. H. Lytvynova, «Mikronavchannia IK-tekhnologii pedahohiv v umovakh onlainovoho marafonu yak paradyhma tsyfrovoy transformatsii osvity», *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, T. 3, № 1, s. 1–6, 2021. DOI: 10.37472/2707-305X-2021-3-1-10-1.
- [2] O. P. Pinchuk, ta L. A. Luparenko, «Dydaktychnyi potentsial vykorystannia tsyfrovoho kontentu z dopovnenoiu realnistiu», *Problemy vykorystannia informatsiinykh tekhnologii u suchasnykh zakladakh osvity*, № 63, s. 39–57, 2022.

- [3] S. H. Lytvynova, S. O. Semerikov, A. M. Striuk, M. I. Striuk, L. S. Kolgatina, V. Ye. Velychko, I. S. Mintii, O. O. Kalinichenko, & S. M. Tukalo, «AREdu2021-Immersive technology today», in Proc. of the 4th Int. Workshop on Augmented Reality in Education (AREdu 2021). Kryvyi Rih, 2021, pp. 1–40. [Online]. Available: <http://ceur-ws.org/Vol-2898/paper00.pdf> Accessed on: Aug., 02, 2022.
- [4] A. E. Kiv, V. V. Bilous, D. M. Bodnenko, D. V. Horbatovskyi, O. S. Lytvyn, & V. V. Proshkin, «The development and use of mobile app AR Physics in physics teaching at the university», in Proc. of the 4th Int. Workshop on Augmented Reality in Education (AREdu 2021). Kryvyi Rih, 2021. [Online]. Available: <http://ceur-ws.org/Vol-2898/paper11.pdf> Accessed on: Aug., 02, 2022.
- [5] M. E. C. Santos, A. Chen, T. Taketomi, G. Yamamoto, J. Miyazaki, & H. Kato, «Augmented Reality Learning Experiences: Survey of Prototype Design and Evaluation», IEEE Transactions on Learning Technologies, Vol. 7, no. 1, pp. 38–56, 2014. DOI: 10.1109/TLT.2013.37.
- [6] F. Saltan, & Ö. Arslan, «The Use of Augmented Reality in Formal Education: A Scoping Review», Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education, Vol. 13, no. 2, pp. 503–520, 2017. DOI: [10.12973/eurasia.2017.00628a](https://doi.org/10.12973/eurasia.2017.00628a).
- [7] S. O. Semerikov, M. M. Mintii, & I. S. Mintii, «Review of the course "Development of Virtual and Augmented Reality Software" for STEM teachers: implementation results and improvement potentials», in Proc. of the 4th Int. Workshop on Augmented Reality in Education (AREdu 2021). Kryvyi Rih, 2021. [Online]. Available: <http://ceur-ws.org/Vol-2898/paper09.pdf> Accessed on: Aug., 02, 2022.
- [8] O. B. Petrovych, A. P. Vinnichuk, V. P. Krupka, I. A. Zelenenka, & A. V. Voznyak, «The usage of augmented reality technologies in professional training of future teachers of Ukrainian language and literature», in Proc. of the 4th Int. Workshop on Augmented Reality in Education (AREdu 2021). Kryvyi Rih, 2021. [Online]. Available: <http://ceur-ws.org/Vol-2898/paper17.pdf> Accessed on: Aug., 02, 2022.
- [9] S. P. Palamar, G. V. Bieliienka, T. O. Ponomarenko, L. V. Kozak, L. L. Nezhyva, & A. V. Voznyak, «Formation of readiness of future teachers to use augmented reality in the educational process of preschool and primary education», in Proc. of the 4th Int. Workshop on Augmented Reality in Education (AREdu 2021). Kryvyi Rih, 2021. [Online].

Available: <http://ceur-ws.org/Vol-2898/paper18.pdf> Accessed on: Aug., 02, 2022.

- [10] S. H. Lytvynova, ta O. M. Sokoliuk, «Kryterii ta pokaznyky otsiniuvannia yakosti osvitnikh obiektiv dopovненоi realnosti v pidruchnykakh fizyky», *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, T. 88, № 2, s. 23–37, 2022. DOI: [10.33407/itlt.v88i2.4870](https://doi.org/10.33407/itlt.v88i2.4870)
- [11] M. E. C. Santos, A. Chen, T. Taketomi, G. Yamamoto, J. Miyazaki, & H. Kato, «Augmented Reality Learning Experiences: Survey of Prototype Design and Evaluation», *IEEE Transactions on Learning Technologies*, Vol. 7, no. 1, pp. 38–56, 2014. DOI: [10.1109/TLT.2013.37](https://doi.org/10.1109/TLT.2013.37).
- [12] L. J. Leighton, & H. Crompton, «Augmented reality in K-12 education», in *Mobile Technologies and Augmented Reality in Open Education*, G. Kurubacak and H. Altinpulluk, Eds. IGI Global, 2017, pp. 281–290.
- [13] I.-E. Lasica, M. Meletiou-Mavrotheris, & K. Katzis, «Augmented Reality in Lower Secondary Education: A Teacher Professional Development Program in Cyprus and Greece». *Educ. Sci*, V. 10(4), no. 121, 2020. DOI: [10.3390/educsci10040121](https://doi.org/10.3390/educsci10040121).
- [14] M. Papagianni, & N. Eteokleous, «Developing augmented reality applications: E-learning professional development training for in-service teachers», in *Proc. of the Society for Information Technology & Teacher Education International Conference*, Langran E., Archambault L., Eds., Association for the Advancement of Computing in Education (AACE): Chesapeake, VA, USA, 2021, pp. 910–920.
- [15] S. Mystakidis, M. Fragkaki, & G. Filippousis, «Ready Teacher One: Virtual and Augmented Reality Online Professional Development for K-12 School Teachers», *Computers*, Vol. 10(10), no. 134, 2021. DOI: [10.3390/computers10100134](https://doi.org/10.3390/computers10100134)

*Стаття надійшла до редакції
04 серпня 2022 року*

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)-178-191](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-178-191)
УДК 377.1

Мартиненко Катерина Валеріївна,
аспірант кафедри професійної і вищої освіти
Центрального інституту післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0003-0433-2929>
kat.martynenko@ukr.net

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕЛЕКТРОМОНТЕРІВ З РЕМОНТУ ТА ОБСЛУГОВУВАННЯ ЕЛЕКТРОУСТАТКУВАННЯ В НАВЧАЛЬНО-ПРАКТИЧНИХ ЦЕНТРАХ

Анотація. У статті розкрито загальні аспекти функціонування навчально-практичних центрів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, здійснено аналіз їх класифікації та діяльності в країнах Європи. Розглянуто сучасні тенденції організації професійної підготовки в навчально-практичних центрах та здійснено аналіз їх діяльності в Україні, який засвідчив наявність проблем пов'язаних з реалізацією широкого спектру функціональних зобов'язань. Встановлено, що окреслена ситуація пов'язана, у першу чергу, із недосконалістю законодавчої системи. У зв'язку з чим, обґрунтовано структурні компоненти організаційного забезпечення професійної підготовки майбутніх електриків з ремонту та обслуговування електроустаткування й встановлено, що вони мають регламентувати процедури управління, шляхи досягнення поставлених цілей підготовки, механізми забезпечення її якості, методика сертифікації часткових професійних кваліфікацій. Визначено, що система забезпечення якості підготовки має ґрунтуватися на засадах багаторівневого управління та включати аналіз зовнішніх та внутрішніх впливів. Розкрито аспекти реалізації процедури моніторингу професійних кваліфікацій та виявлено, що з огляду на широкий діапазон напрямів діяльності центрів, вони мають охоплювати не тільки статистичні показники, а й містити глибокий аналіз галузевого сектору економіки. Здійснено конкретизацію сучасних підходів до процесу проектування програм короткострокової підготовки майбутніх електриків з ремонту та обслуговування електроустаткування та визначено механізми відбору компетенцій,

формування змісту професійної підготовки. Окрім того, виокремлено структурні компоненти методики визнання результатів їх професійної підготовки та окреслено перспективні напрями підвищення якості освітнього процесу в навчально-практичних центрах.

Ключові слова: професійна підготовка; навчально-практичний центр; ринок праці; якість професійної підготовки; зміст освіти.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Посилення тенденцій перебудови економічної інфраструктури в Україні відповідно траєкторії розвитку євроінтеграційних напрямів та технологічних змін здійснює істотний вплив на функціонування сфери професійної (професійно-технічної) освіти (П(ПТ)О), актуалізуючи питання пошуку й реалізації найбільш ефективних підходів у процесі забезпечення взаємозв'язку із сучасним ринком праці. В умовах сьогодення, вирішення окреслених завдань є пріоритетною складовою діяльності навчально-практичних центрів закладів професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О), які фактично мають виступати інструментом забезпечення співвідношення попиту та пропозиції, через реалізацію інноваційних моделей професійної підготовки майбутніх фахівців в сучасному освітньому середовищі. Ураховуючи фактори локалізованого функціонування навчально-практичних центрів ЗП(ПТ)О, певний рівень їх автономії у визначенні стандартів якості освітньої політики, а також поточні й перспективні потреби промисловості у фахівцях за професією «Електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування» особливого значення набуває необхідність обґрунтування стану їх підготовки в цих новітніх умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз стану розробленості порушеної проблеми у науковій літературі показав, що питання: удосконалення та розвитку професійної підготовки фахівців в ЗП(ПТ)О розкрито у працях В. Бондаря, Т. Десятова, В. Кременя, Н. Ничкало, Л. Петренко, В. Пікельної, З. Рябової, Л. Сергєєвої, Т. Стойчик та ін.; формування професійної компетентності майбутніх електромонтерів з ремонту та обслуговування електроустаткування – В. Свиридюка; застосування у процесі їх професійної підготовки електронних освітніх ресурсів – О. Гермак. Однак, варто зазначити про відсутність цілісних наукових розвідок, що стосуються безпосередньо процесу професійної підготовки майбутніх електромонтерів з ремонту та обслуговування електроустаткування в навчально-практичних центрах ЗП(ПТ)О.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає в обґрунтуванні функціональних особливостей діяльності навчально-практичних центрів ЗП(ПТ)О та процесу організації професійної підготовки майбутніх фахівців.

Відповідно до зазначеної мети статті, визначено наступні **завдання**:

- проаналізувати напрями діяльності навчально-практичних центрів у контексті вітчизняного і зарубіжного досвіду;
- обґрунтувати процес організації професійної підготовки майбутніх електромонтерів з ремонту та обслуговування електроустаткування в навчально-практичних центрах ЗП(ПТ)О.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Одним із стратегічних завдань державної політики у сфері П(ПТ)О є реформування інституційної мережі ЗП(ПТ)О з метою створення передумов для якісної професійної підготовки, що забезпечуватиме формування конкурентоспроможних фахівців та стабільний рівень їх зайнятості, стане невід'ємною частиною системи навчання протягом усього життя, а відтак і надійною опорою для економічного зростання суспільства. У контексті означеного основоположною виступає концепція про те, що інституційне освітнє середовище ЗП(ПТ)О розбудовується з освітніх ресурсів – матеріальних та соціальних цінностей, які належать суб'єктам освітньої діяльності та які спрямовують (інвестують) в освітній процес [1, с. 245].

Отже, цілком закономірним є те, що базисним компонентом процедури формування професійних компетентностей майбутніх фахівців в навчально-практичних центрах ЗП(ПТ)О виступає процес покращення матеріально-технічних умов, який сприяє удосконаленню практичної підготовки майбутніх фахівців, впровадженню у навчальний процес новітніх виробничих технологій із застосуванням сучасного обладнання, інструментів і матеріалів, забезпечує шляхом співробітництва і взаємодії постійний зв'язок між підприємствами та іншими закладами [2]. З огляду на окреслені характеристики, варто зазначити, що структура категорії «професійна підготовка» є досить багатогранною й здебільшого ототожнюється із поняттям «професійне навчання» та в навчально-практичних центрах охоплює процеси первинної професійної підготовки, перепідготовки, допрофесійної підготовки, підвищення кваліфікації. Однак, здебільшого науковцями вона розглядається в загальному вимірі та означає

«цілеспрямований процес навчання наявних (працюючих) і потенційних (наприклад, учнів) працівників професійних знань та вмінь з метою набуття навичок, необхідних для виконання певних видів робіт» [3, с. 45].

Аналіз практик створення центрів у сфері П(ПТ)О засвідчив, що цей процес започатковано наприкінці 1990-х років в Нідерландах унаслідок об'єднання ЗП(ПТ)О різних рівнів у великі регіональні навчальні центри. Зазначені ініціативи набули поступового розвитку та згодом були трансформовані у мережу центрів П(ПТ)О, що сьогодні виступають у ролі державно-приватних підприємств, на базі яких здійснюється співпраця щодо підготовки висококваліфікованих фахівців між закладами освіти різних рівнів, компаній та уряду. Наразі створено понад 130 центрів, що налічують 4500 партнерів, близько 50000 студентів, майже 4000 викладачів, 83 середніх ЗП(ПТ)О та університети прикладних наук [4, с. 70]. Стає очевидним, що створення такої системи у центрах дозволяє закладам освіти здійснювати тісну співпрацю за напрямками диверсифікації освітніх послуг і програм, надавати професійну підтримку з метою розробки сучасних концепцій розвитку процесу професійної підготовки.

У межах англосаксонських країн створені промислові центри, скандинавських – центри інновацій або експертиз, франкомовних – центри компетенцій, передового досвіду або кампуси професій та кваліфікацій. В Албанії та Фінляндії здійснюють діяльність багатофункціональні й багатогалузеві центри, центри підготовки, Нідерландах – спільноти для розвитку, Польщі – навчально-практичні центри й партнерства досконалості [5, с. 39]. Наявна різноманітність найменувань моделей центрів, у першу чергу, пояснюється відсутністю єдиного тлумачення, визнаного на міжнародному рівні. Проте досвід Європейського фонду освіти засвідчує, що зазвичай окреслені види освітніх осередків відносяться до установ ЗП(ПТ)О, які засновані на засадах партнерських відносин й розташовані у різних регіонах та відображають пріоритети національної політики [5, с. 39].

Діяльність значної частини центрів, розташованих у країнах Європи, здійснюється на засадах партнерства з ринком праці та передбачає спільне використання ресурсів. Пріоритетні напрями освітньої політики цих організацій тісно пов'язані із реалізацією інновацій та застосуванням методик розумної спеціалізації. За функціональними характеристиками вони мають більше переваг, ніж звичайні заклади у сфері П(ПТ)О, які полягають у:

- наявності систематичних підходів до взаємодії з місцевими та регіональними програмами сталого й соціально-економічного розвитку;

- здійсненні постійного обміну освітніми практиками із зацікавленими сторонами;
- використанні моделей стабільного фінансування, що забезпечують їх потужний і сталий розвиток;
- реалізації інтеграційної діяльності між науковими дослідженнями та процесом підготовки.

Незважаючи на певну схожість у векторах діяльності центри здебільшого виступають як унікальні інституції, що мають різну галузеву приналежність та власний стиль надання освітніх послуг. Як правило, такі організації мають постійний портфель діяльності, що розвивається навколо проєктів, спрямованих на підтримку інновацій та транснаціональної мобільності, які частково фінансуються урядовими організаціями. В Україні поодинокі розробку та реалізацію проєктів щодо створення навчально-практичних центрів розпочато у 2014 році, в значно більших масштабах – у період з 2017 по 2021 рік. Доцільно зауважити на тому, що процедура створення навчально-практичних центрів здійснювалась на грантовій основі за рахунок надання субвенцій із державного бюджету та передбачала використання ресурсів у рамках вже існуючих ЗП(ПТ)О, включаючи відповідні території та наявність географічного зв'язку із сектором промисловості. Це створило умови для функціонування так званої «умовної освітньої мережі» із вже існуючими факторами для розвитку інновацій.

Варто зазначити, що в залежності від профілю формування професійних кваліфікацій навчально-практичні центри ЗП(ПТ)О можна класифікувати на:

- регіональні моно профільні – центри, що спеціалізуються на одному з основних напрямів економіки регіону та забезпечують потреби в кваліфікаціях у його межах;
- регіональні багатопрофільні – спеціалізуються на кількох основних напрямках або галузях економіки регіону та забезпечують потреби у кваліфікаціях в його межах.

Загалом модель функціонування навчально-практичних центрів ґрунтується, перш за все, на альтернативних підходах до управління, а саме децентралізації прийняття рішень. За таких умов, процес професійної підготовки в навчально-практичних центрах має бути інноваційним та узгодженим із змінами в економічному секторі. Це означає, що процедура управління інноваціями в центрах здійснюється не державними органами управління, а безпосередньо керівником, педагогічними працівниками й соціальними партнерами. У такому випадку виникає якісно нова система, у

якій головним виробничим ресурсом стають знання й інформація [6, с. 21].

До основних завдань діяльності навчально-практичних центрів можна віднести:

- упровадження високотехнологічних та інноваційних освітніх практик галузевого та мультигалузевого навчання;
- розроблення інноваційних навчальних програм підготовки та методів навчання на основі цифрових технологій (відкритих онлайн-курсів, симуляторів тощо);
- забезпечення формування компетенцій, що відповідають вимогам ринкового середовища із наданням більш високого рівня кваліфікації;
- реалізація програм неперервної освіти й навчання;
- поєднання кваліфікацій початкового рівня із процедурою підвищення кваліфікації та перенавчання;
- визначеність структури системи управління якістю підготовки та критеріїв її ефективності;
- забезпечення реалізації дослідницької діяльності задля підвищення ефективності якості підготовки, оперативного оновлення навчальних програм та кваліфікацій;
- розвиток концепцій навчання на робочому місці;
- наявність організацій-партнерів для стажувань, обміну досвідом, обладнанням, педагогічним персоналом та ін.;
- розроблення моделей стійкого фінансового забезпечення подальшої діяльності.

Звертаючись до питань професійної підготовки майбутніх електромонтерів з ремонту та обслуговування електроустаткування, доцільно зауважити, що на сьогодні цей процес здійснюється в 35 навчально-практичних центрах ЗП(ПТ)О, які територіально розташовані у 23 регіонах України та м. Київ. Але незважаючи на масштаби оновлення ресурсного забезпечення, в широкому соціальному контексті, істотних змін в організації та методології професійної підготовки не відбулося. Така ситуація, насамперед пов'язана із відсутністю показників якості цього процесу в навчально-практичних центрах ЗП(ПТ)О, що відіграють роль ключового інструменту для удосконалення змісту підготовки та визначають ступінь вимог як до процесу навчання, так і до його результатів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для вирішення поставленої мети використано теоретичні методи наукового дослідження: аналіз сучасного стану досліджуваної проблеми у

філософській, педагогічній та спеціальній літературі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

На тлі утвердження концепцій якості до процедури формування та визнання професійних кваліфікацій і об'єктивної необхідності застосування інноваційних підходів у процесі професійної підготовки майбутніх електромонтерів з ремонту та обслуговування електроустаткування, значущої ролі набувають питання організації їх підготовки в навчально-практичних центрах ЗП(ПТ)О. Проте, в умовах сучасного нормативно-правового середовища у сфері П(ПТ)О ефективність діяльності навчально-практичних центрів, як відносно нової категорії національного інституту, дещо знижується та здійснюється хаотично. У першу чергу, це пов'язано із доволі ширшими обсягами векторів функціонування, ніж передбачено Законами України «Про освіту» та «Про професійно-технічну освіту», Положеннями «Про професійно-технічний навчальний заклад» й «Про організацію навчально-виробничого процесу у професійно-технічних навчальних закладах». Тому, ЗП(ПТ)О мають брати на себе певну відповідальність за унормування процедур, які б забезпечували виконання повного обсягу покладених на них завдань.

У таких умовах функції навчально-практичних центрів обмежуються на:

- 1) визначенні правил та критеріїв відбору здобувачів освіти, слухачів, самостійній організації їх зарахування та оцінювання;
- 2) забезпеченні формальної професійної підготовки та процедури підтвердження / присвоєння професійних кваліфікацій здобутих у результаті формальної й неформальної освіти;
- 3) створенні сучасного освітнього середовища відповідно оновленому ресурсному забезпеченню;
- 4) розробленні освітніх програм, робочих навчальних планів та інших навчально-методичних матеріалів.

Однак, першочергові завдання мають стосуватися розроблення організаційного забезпечення, яке має: відобразити технологію управління, формування функціональних рамок діяльності та досягнення поставлених цілей процесу підготовки; розкривати процедури та методики сертифікації часткових професійних кваліфікацій, регламентувати механізми забезпечення якості професійної підготовки. З огляду на певний рівень автономії в управлінні навчально-практичними центрами, принципи розбудови системи забезпечення якості професійної підготовки базуються переважно на внутрішній оцінці і не завжди відповідають засадам безперервного вдосконалення, регіональним, секторальним або

національним пріоритетам розвитку. За такої структури здійснюється послаблення ролі інноваційних компонентів їхньої діяльності. Тому, в якості основних показників ефективності процесу професійної підготовки в навчально-практичних центрах ЗП(ПТ)О можна розглядати доступність освітніх програм для різних категорій населення, результати вихідного контролю та зайнятості, що дозволяє визначити негативні та позитивні фактори в організації освітньої діяльності.

У межах означеного, актуалізується необхідність створення такої системи за умов врахування не тільки власних інтересів та наявних ресурсів, а й очікувань зацікавлених сторін (здобувачів освіти, представників підприємств-замовників робітничих кадрів та закладів вищої освіти та ін.). Фактично реалізація такого партнерства має пронизувати всі компоненти професійної підготовки в навчально-практичних центрах ЗП(ПТ)О, виступаючи своєрідним каталізатором актуальності інновацій та кваліфікацій. Тобто організаційне забезпечення професійної підготовки майбутніх електромонтерів повинно базуватись на системі багаторівневого управління для збалансування із зовнішніми вимогами. Це, в свою чергу, порушує проблему створення ради, яка б здійснювала координацію розвитку цього процесу. Втім, реалізація означеного є досить складним завданням тому, що потенційним партнерам необхідно продемонструвати високий рівень ефективності таких інституцій, з чітко визначеними для них перевагами. Невід'ємною складовою структури гарантій якості підготовки виступають й механізми моніторингу професійних кваліфікацій із ключовими та змінними індикаторами, що мають відображати: динаміку розвитку ринку, соціально-економічні показники регіону, дані про технологічні зміни в галузі.

Проектуючи процедуру моніторингу, насамперед, необхідно визначити його мету, яка може полягати у встановленні стану поточної ситуації або перспективному прогнозуванні майбутньої. З огляду на те, що політика діяльності навчально-практичних центрів здебільшого зорієнтована на реалізацію інноваційних підходів, то процес професійної підготовки повинен забезпечувати як поточні, так і перспективні потреби ринку праці. Проте, це не виключає існування ризику, що заплановані зміни можуть бути дещо занижені. Сама ж методика моніторингу повинна охоплювати етапи: аналізу аналітичної інформації у межах певної спеціалізації стосовно потоків робочого потенціалу, визначення прогалин та тенденцій у сфері кваліфікацій, оцінку потреб у їх заміні, оцінювання власного потенціалу та можливих реакцій зацікавлених сторін на нові вимоги, вибір пріоритетних напрямів їх формування. Здійснюючи

моніторинг, варто мати на увазі, що загальнодоступні статистичні дані не завжди відображають реальний стан справ, оскільки галузеві та міжгалузеві переміщення трудового потенціалу найчастіше не відображаються. У свою чергу, це спричиняє допущення значних похибок при прогнозуванні та призводить до недостовірних результатів. Тому доцільно ураховувати значення галузевого аналізу.

Одним із пріоритетних напрямів діяльності навчально-практичних центрів є забезпечення швидкого задоволення попиту на кваліфікації та забезпечення їх відповідності вимогам сучасного ринку праці. Ураховуючи більш гнучкі засади діяльності, ці питання вирішуються шляхом здійснення підготовки майбутніх фахівців за короткостроковими програмами та відповідним присвоєнням за результатами їх опанування часткових кваліфікацій. Однак, для реалізації означеного потрібно згенерувати відповідні механізми для різних цільових груп, що включають можливості локалізованого їх застосування. Виступаючи у ролі оптимального інструменту для внесення змін до процесу професійної підготовки, зазначені програми структурно мають відповідати вимогам компетентнісного підходу, бути адаптованими до певної категорії споживачів освітніх послуг та включати такі компоненти як: описову частину; цілі; завдання; вимоги до результатів навчання (знання, уміння та навички, диспозиції); тематичний план; методику досягнення поставлених цілей; інформацію про укладачів, рецензентів та матеріально-технічне забезпечення; критерії оцінювання.

Виходячи з цього, зауважимо, що загальні цілі професійної підготовки відображаються через загальні, предметні та ключові компетенції й інтегруються безпосередньо із програмними. Специфіка предметних компетенцій полягає у виконанні конкретних завдань або прийомів у контексті професії, загальних компетенцій ототожнюється з видами діяльності, що виходять за їх межі, а ключових ґрунтується на інтеграції знань, умінь, навичок та особистісних мотивів, які необхідні для забезпечення розвитку протягом усього життя. По суті кожна компетенція стосується єдиного інтегрованого набору, а отже, її складові повинні формулюватися у фокусі того, що повинен уміти роботи майбутній фахівець та як реалізовуватись перетнувши межі ринку праці. У цьому аспекті й вибудовується методика визнання результатів підготовки, тобто забезпечується вимірювання рівня умінь та навичок. Обов'язковим елементом зазначеної процедури є розробка критеріїв оцінювання, які повинні бути ревалентними або пов'язаними із цілями навчання. Отже, зміст їх елементів

може нести інформацію про рівні продуктивності та водночас відображати додаткові відомості про результати підготовки. Задля зменшення часу, об'ємів перевірок та спостережень кількість показників критеріїв оцінювання для кожної фази підготовки варіюється у межах двох одиниць.

Під час формування тематичного плану необхідно враховувати, що у процесі професійної підготовки в навчально-практичних центрах ЗП(ПТ)О значна перевага відводиться організації професійно-практичної складової. Саме тому, значну частину часу необхідно розподілити на опанування практичними прийомами. У більшості випадків частка теоретичного компонента складає 30%, а практичного складає – 70%. Розглядаючи процедуру відбору компетенцій та визначення їх обсягів, на перший погляд здається, що між цими складовими існує досить слабкий зв'язок із принципами гнучкості. Але відсутність положень, що забороняють їх поділ на більш дрібні фрагменти в теоретичному аспекті надає можливості для спростування означеного. Однак, існує ризик, що наслідком таких дій може стати втрата їх інтегруючих зв'язків та функцій. У такому випадку компетенції втрачають властивості відображення цілей навчання та забезпечення зв'язку із виробничим середовищем. Таким чином, при відборі компетенцій для здійснення професійної підготовки основною вимогою є збереження їх цілісності та головної ролі – цілепокладання.

В основі короткострокових програм повинні відобразитись інноваційні методології підготовки, в тому числі із урахуванням індивідуального, міждисциплінарного підходів та застосуванням цифрових технологій. Так, при організації процесу підготовки майбутніх електромонтерів з ремонту та обслуговування електроустаткування до змісту програм введено напрями формування компетенцій із використанням інформаційних технологій в електротехнічному секторі промисловості, а саме: здобувачам освіти пропонується розробити схеми електричного обладнання, процесів, технічну або технічну документації із використанням комп'ютерних програм Splan, Multizim; визначити параметри роботи обладнання або мережі із використанням функцій – Matlab. Окрім того, на вимогу підприємств-замовників робітничих кадрів упроваджено вивчення аспектів виконання виробничих операцій із використанням технологій системи «5S» концепції «Ощадливе виробництво». На підставі зазначеного можна зробити висновок, що для проектування програм короткострокової підготовки необхідно забезпечити:

- формування тільки актуальних на ринку праці компетенцій;
- реалізацію процедур визначення орієнтирів професійної підготовки;

- врахування потреб та індивідуальних особливостей цільової аудиторії;
- дотримання рамок обсягів компетенцій згідно нормативів передбачених виробничими процесами та стандартами П(ПТ)О;
- наявність методики формування компетенції, що відповідає цілям навчання;
- розроблення механізмів визнання результатів підготовки;
- реалізацію інноваційних компонентів виконання виробничих операцій.

У загальному вигляді процес розробки програм короткострокової підготовки поєднує: аналітичний етап, що передбачає здійснення моніторингу ринку праці; плануючий – реалізовується з метою визначення складових професійної підготовки; діагностичний – передбачає проведення процедури оцінювання її ефективності. Перспективним напрямом забезпечення ефективності процесу професійної підготовки в навчально-практичних центрах, в реаліях сучасних викликів, є їх об'єднання в умовну мережу – хаб або кластер. Зазначені мережі, можуть стати рушійною силою для упровадження інноваційних процесів, через реалізацію наукових досліджень, спрямованих на розбудову потенціалу загальної спільноти у сфері П(ПТ)О, як на національному, так і регіональному рівнях.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

У результаті проведеного дослідження встановлено, що навчально-практичні центри є новітніми інституціями, призначення яких, полягає у створенні інноваційної системи П(ПТ)О задля забезпечення формування висококваліфікованих фахівців та розвитку економічного сектору в умовах євроінтеграційних процесів.

Аналіз діяльності навчально-практичних центрів у різних країнах, засвідчив певні відмінності в термінології, структурі, цілях та завданнях їх функціонування, які залежать здебільшого від політики конкретних держав. Наявні міжнародні практики вказують на те, що зазначені організації здатні до забезпечення високого рівня ефективності системи П(ПТ)О, через розширену мережу партнерства із іншими постачальниками освітніх послуг та представниками галузевих секторів економіки, механізм обміну досвідом й методичну підтримку у впровадженні інновацій. Навчально-практичні центри характеризуються розширеним обсягом функцій та сучасним ресурсним забезпеченням. Тож, професійна підготовка майбутніх фахівців в них, має ґрунтуватися на інноваційних

освітніх програмах, що відповідають сучасним глобалізаційним викликам та забезпечують потреби суспільства в безперервній освіті.

В українській системі П(ПТ)О діяльність центрів із професійної підготовки майбутніх фахівців є досить обмеженою у зв'язку із невідповідністю існуючої законодавчої бази їх стратегічним цілям та функціям. Означена проблема має вирішуватись за рахунок розподілу ролей в освітній політиці як на вертикальних, так і горизонтальних рівнях. Така ситуація актуалізує питання пошуку ефективних рішень, спрямованих на підвищення якості професійної підготовки майбутніх електромонтерів з ремонту та обслуговування електроустаткування. Зокрема, потребує розробки організаційне забезпечення професійної підготовки в центрах, процедури системи забезпечення якості та система моніторингу професійних кваліфікацій на ринку праці. Одним із оперативних рішень, спрямованих на наближення процесу професійної підготовки майбутніх електромонтерів з ремонту та обслуговування електроустаткування є впровадження програм короткострокової підготовки. Стратегія розроблення зазначених програм має ґрунтуватися на засадах компетентнісного, індивідуального й міждисциплінарного підходів, сприяти формуванню комплексу інтегрованих компетентностей та включати аспекти використання цифрових технологій.

Перспективи подальших досліджень. Представлені результати досліджень є початковою ланкою у дослідженні процесу професійної підготовки майбутніх електромонтерів з ремонту та обслуговування електроустаткування в навчально-практичних центрах. Перспективи подальших розвідок пов'язані із вивченням аспектів створення науково-методична системи професійної підготовки майбутніх фахівців в навчально-практичних центрах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Л. Сергеева, «Механізми управління конкурентоспроможністю професійно-технічного навчального закладу», у *Культура цільового управління в національній системі освіти: гуманістичний контекст*, А. Дмитренко, Ред. Луцьк, Україна: Вежа-Друк, 2017, с. 245–254.
- [2] Міністерство освіти і науки України. (2012, Черв. 14). *Наказ № 694, «Про затвердження Положення про навчально-практичний центр (за галузевим спрямуванням) професійно-технічного навчального закладу»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/roliV1>

- [3] О. Гермак, «Педагогічні умови застосування електронних освітніх ресурсів у професійній підготовці майбутніх електромонтерів», дис. канд. наук, фак-т освіти та педагогіки, Нац. авіац. ун-т. Київ, 2019.
- [4] J. Manuel Galvin Arribas, «Centers of Vocational Excellence and Innovation (CoVes): A new era for Vocational Education and Training (VET) institutions?», *ACADEMIA*, vol. 18, pp. 59–84, 2020.
- [5] D. Cooper et al., *Centres of Vocational Excellence: an engine for vocational education and training development*. London, Great Britain: ETF, 2020.
- [6] В. Кремень, *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні*. Київ, Україна: Пед. думка, 2016.

MODERN ASPECTS OF THE ORGANIZATION OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE ELECTRIC INSTALLERS FOR REPAIR AND MAINTENANCE OF ELECTRICAL EQUIPMENT IN TRAINING AND PRACTICAL CENTERS

Kateryna Martynenko,

graduate student of the Department vocational and higher education
of the Postgraduate Education Central Institute
SIHE «University of Management Education».
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0003-0433-2929>
kat.martynenko@ukr.net

Abstract. The article reveals the general aspects of the functioning of training and practical centers of vocational (vocational-technical) education institutions, analyzes their classification and activities in European countries. The current trends in the organization of vocational training in training and practical centers are considered and an analysis of their activities in Ukraine, which showed the existence of problems associated with the implementation of a wide range of functional responsibilities. It is established that the outlined situation is connected, first of all, with imperfection of legal system. In this regard, the structural components of organizational support for professional training of future electricians in repair and maintenance of electrical equipment are substantiated and it is established that they should regulate management procedures, ways to achieve training goals, quality assurance mechanisms, methods of certification of partial professionals qualifications. It is determined that the quality assurance system of training should be based on the principles of multilevel management and include analysis of external and internal influences. Aspects of the implementation of the

procedure for monitoring professional qualifications are revealed and it is found that given the wide range of activities of the centers, they should cover not only statistical indicators, but also contain an in-depth analysis of the industry sector of the economy. The concretization of modern approaches to the process of designing programs of short-term training of future electricians for repair and maintenance of electrical equipment is carried out and the mechanisms of selection of competencies, formation of the content of professional training are determined. In addition, the structural components of the methodology for recognizing the results of their professional training are identified and promising areas for improving the quality of the educational process in training and practical centers are outlined.

Key words: professional training; training and practical centers; labor market; quality of professional training; content of education.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] L. Serheieva, «Mekhanizmy upravlinnia konkurentospromozhnistiu profesiino-tekhnichnoho navchalnoho zakladu», u *Kultura tsilovoho upravlinnia v natsionalnii systemi osvity: humanistychnyi kontekst*, A. Dmytrenko, Red. Lutsk, Ukraina: Vezha-Druk, 2017, s. 245–254.
- [2] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2012, Cherv. 14). Nakaz № 694, «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro navchalno-praktychnyi tsentr (za haluzevym spriamuvanniam) profesiino-tekhnichnoho navchalnoho zakladu». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/roliV1>
- [3] O. Hermak, «Pedahohichni umovy zastosuvannia elektronnykh osvitnikh resursiv u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh elektromonteriv», dys. kand. nauk, fak-t osvity ta pedahohiky, Nats. aviats. un-t. Kyiv, 2019.
- [4] J. Manuel Galvin Arribas, «Centers of Vocational Excellence and Innovation (CoVes): A new era for Vocational Education and Training (VET) institutions?», *ACADEMIA*, vol. 18, pp. 59–84, 2020.
- [5] D. Cooper et al., *Centres of Vocational Excellence: an engine for vocational education and training development*. London, Great Britain: ETF, 2020.
- [6] V. Kremen, *Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini*. Kyiv, Ukraina: Ped. dumka, 2016.

*Стаття надійшла до редакції
06 травня 2022 року*

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)-192-205](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-192-205)
УДК 37.091.3:004

Осадчук Валентина Володимирівна,
здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії
кафедри менеджменту освіти та права
Центрального інституту післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0001-5810-0360>
valentinaosadchuk72@gmail.com

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІДКРИТОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ НАПРИКІНЦІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Анотація. У статті розкрито особливості соціально-економічних передумов розвитку відкритої освіти в країнах Європи наприкінці ХХ – початку ХХІ століття на прикладі найбільших європейських закладів освіти, що надають освітні послуги дистанційно. Подано визначення ключового поняття «відкрита освіта» та обґрунтовано його сутнісні характеристики. Проаналізовано діяльність провідних європейських закладів відкритої освіти, зокрема Відкритого університету Великобританії, Національного центру дистанційного навчання CNED у Франції, Хагенського дистанційного університету та Віртуального університету прикладних наук у Німеччині, Національного університету дистанційної освіти в Іспанії, Відкритого університету Нідерландів та Європейської асоціації університетів дистанційного навчання. Наведено статистичні дані щодо чисельності студентів, кількості структурних підрозділів закладів освіти та надання ними освітніх послуг, а також джерел фінансування діяльності закладів освіти в країнах Європи. Такий підхід дозволив виокремити тенденції розвитку та вдосконалення відкритої освіти, провідними з яких є поступальне впровадження елементів відкритої освіти в освітній процес найбільш популярних університетів країн Європи; поєднання традиційного і дистанційного навчання та активізації зусиль в напрямку розширення експорту щодо надання освітніх послуг дистанційно; впровадження конструктивних ідей щодо удосконалення процесу розвитку відкритих університетів. Висвітлено специфіку і основні підходи до організації освітнього процесу. За результатами проведеного дослідження було доведено,

що у процесі інтеграції відкрита освіта набула значного розвитку, демократизації та вплинула на інформатизацію суспільства. Головними характеристиками відкритої освіти є доступність, гнучкість, креативність, якість, випереджувальний характер, паралельність, інтернаціональність та координованість.

Ключові слова: відкрита освіта; дистанційне освіта; безперервна освіта; електронна освіта; інформаційні технології; відкритий університет; віртуальний університет.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ століття на теренах Європи та світу відбулося активне поширення процесів інтеграції в усіх сферах соціального буття, зокрема й у галузі освіти.

В умовах інтеграції міжнародних зв'язків та збільшення попиту на висококваліфікованих фахівців, здатних самостійно виявляти і вирішувати проблеми, постає завдання підготовки усебічно розвинених, творчо мислячих фахівців. Ці завдання має вирішувати система вищої освіти перед якою постає відповідальність за підготовку молоді до професійної діяльності та розширенню перспектив її працевлаштування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження пов'язані з інформатизацією і вдосконаленням системи вищої освіти представлені у публікаціях В. Бикова [1], Ю. Голіонової [3]. Питання модернізації освітньої діяльності закладів вищої освіти країн Західної Європи відображено у працях Д. Лекур [4], А. Мелікян [5], І. Тавгень [7]. Аналізуючи наукову літературу, було визначено, що питання модернізації та вдосконалення системи вищої освіти та тенденції розвитку відкритої освіти в країнах Західної Європи потребують поглибленого дослідження.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у дослідженні тенденцій розвитку та вдосконалення системи відкритої освіти в країнах Європи наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**:

1. Визначити особливості соціально-економічних передумов розвитку відкритої освіти в країнах Європи наприкінці ХХ – початку ХХІ століття.
2. Обґрунтувати сутнісні характеристики поняття відкрита освіта.
3. Визначити основні тенденції розвитку відкритої освіти в країнах Європи наприкінці ХХ – початку ХХІ століття.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Становлять концептуальні положення:

- *дидактики вищої школи* (В. Биков [1], Ю. Жук [1], Н. Задорожна [1], Т. Кузнєцова [1], О. Овчарук [1]);
- *порівняльної педагогіки* (Ю. Голіонова [3], А. Мелікян [5], І. Тавгень [7]);
- *педагогічної інноватики* (Д. Лекур [4], та ін.).

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для досягнення поставленої мети дослідження і виконання визначених завдань було використано такі методи:

1. Теоретичні методи: системно-структурний, що дозволив здійснити теоретичний аналіз, синтез, систематизацію, узагальнення, які застосовувались для з'ясування стану розроблення проблеми; порівняльно-історичний, що забезпечив розгляд умов і традицій формування дистанційної та відкритої освіти в країнах Європи;

2. Емпіричні методи: спостереження, бесіда та аналіз документів за допомогою яких було виявлено специфіку та особливості організації освітнього процесу у відкритих університетах країн Європи.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

Оновлення і вдосконалення освіти в світовому просторі та її демократизація розглядається з позицій інтересів розвитку особистості та суспільства. Прагнення подолати в освіті професійну замкнутість і культурну обмеженість, орієнтація на виховання всебічно освіченої та гармонійно розвиненої особистості характерні для всієї світової спільноти кінця ХХ ст.

Виходячи з об'єктивної реальності картини світу наприкінці останнього десятиліття ХХ ст. та перспектив його подальшого розвитку, все більша кількість вчених вважають, що теоретичну основу оновлення систем освіти повинна скласти ідея безперервності освіти, одним із ефективних шляхів реалізації якої є відкрита освіта.

Розвиток відкритої освіти в останні десятиліття є однією з визначальних тенденцій розвитку системи вищої освіти у багатьох країнах. «Поширення принципів відкритої освіти, напевно, найпомітніше проявляється в тому, що вимоги відкритості дедалі більше стають стандартом діяльності окремих освітніх установ і цілих національних освітніх систем» [3, с. 20]. Про це свідчать як об'єктивні зміни в освітніх

зкладах та освітньому процесі, так і численні дискусії щодо проблем і перспектив відкритої освіти.

Відкрита освіта – це та галузь освіти, яка дуже швидко розвивається і впливає на розвиток усіх освітніх систем. «Відкрита освіта виступає змістовою складовою глобальної освіти та пов'язана, передусім, з побудовою мережових форм освітнього простору, застосуванням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, дистанційних форм навчання, опануванням відповідних умінь, навичок і компетенцій» [1, с. 5]. Безсумнівно, відкрита освіта не тільки впливає на підвищення загальноосвітнього рівня суспільства, а й сприяє підвищенню кваліфікації і перепідготовки фахівців у зв'язку з переходом на нові технології.

Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. у Європі активно поширюється дистанційна освіта, хоча її значення та ступінь поширеності у різних країнах неоднакові. «Дистанційне навчання ґрунтується на принципі самостійного навчання і виражається в цілеспрямованому процесі інтерактивної взаємодії викладачів і студентів за допомогою інформаційних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують здобувачів освіти необхідним обсягом досліджуваного матеріалу. У результаті дистанційного навчання студенти отримують диплом встановленого зразка. Головний принцип відкритої та дистанційної освіти – створення умов максимально широкого доступу здобувачів освіти до засобів освіти і професійної підготовки незалежно від часу і місця навчання» [2, с. 13].

Варто зазначити, що використовувати технології відкритого та дистанційного навчання у країнах Західної Європи почали в 60-ті роки ХХ ст. «Перші стандарти використання дистанційних методів навчання в галузі вищої освіти та організації закладів освіти такого типу були встановлені Відкритим університетом Великої Британії» [11, с. 53–60].

«У 1963 р. Г. Вільсоном у Великій Британії було запропоновано ідею "Ефірного університету". Процес навчання у цьому закладі передбачав навчання дорослих та студентів вдома, та можливість отримувати необхідні матеріали за допомогою систем радіо та телебачення. У 1969 р. указом Королеви Великої Британії було засновано Відкритий університет (Open University; University of the Air). Заклад отримав статус незалежного університету та започаткував освітню діяльність на рівні з іншими університетами країни. Університет довгий час розвивався під керівництвом прем'єр-міністра Гарольда Уілсона, який брав активну участь у розробці навчальних планів, програм та технологій навчання, а

також сукупності навчально-методичних посібників» [12]. Нагальність створення даного закладу пов'язана із зростанням актуальності вищої освіти та запитом тих, хто не міг здобути її вчасно. Такий заклад освіти пропонував вищу освіту без відриву від виробництва. Освітній процес здійснювався за допомогою поштових відправлень навчальної літератури, контрольних робіт, телемовлення та радіомовлення, а також консультацій по телефону. Студенти займалися самостійно, використовуючи спеціально розроблені посібники та під керівництвом тьюторів, які територіально знаходились недалеко від студентів та проводили консультації та семінарські заняття в спеціально організованих філіях університетів. Варто зазначити, що з моменту свого заснування, університет успішно реалізовує форми дистанційного навчання не лише для англійців, а й для іноземців. Університет визнано одним із найбільших закладів освіти Європи та одним із світових лідерів в галузі відкритої та дистанційної освіти, який пропонував свої послуги в поширенні вищої та післядипломної освіти як у Великій Британії, так і в інших країнах Європи. Серед британських закладів освіти, рейтинг даного закладу освіти відповідає високому рівню та співставляє дані з рейтингами університетів Оксфорду та Кембриджу.

В останні десятиліття у Великій Британії надається величезне значення формуванню іміджу країни як всесвітнього центрального інноваційного проекту у сфері освіти. Оновлення стратегічної і тактичної мети та завдань дистанційної освіти передбачає надання освітніх послуг населенню та забезпечення їх здобуття упродовж життя з метою підвищення кваліфікаційного рівня населення.

Уряд Великої Британії висуває як першочергове завдання розширення доступу громадян різного соціального статусу до вищої освіти, переважно завдяки дистанційним формам навчання, та підвищення її якості. «Це завдання має чотири основні цілі: збільшений та справедливий доступ до здобуття освіти; відмінне навчання та найкращі показники рівня освіти; перевага науково-дослідницької роботи; технологічні зв'язки світового рівня з підприємствами та регіональними господарствами» [8].

«На початку XXI ст. система освіти Великої Британії посідає провідні позиції серед європейських країн в частині створення дистанційних освітніх порталів. Більше 1300 англійських коледжів та університетів пропонують дистанційну форму навчання. Велика Британія посідає чотирнадцяте місце серед країн світу та друге місце серед країн Європи

щодо постійного доступу населення до мережі Інтернет, а кількість користувачів мережі Інтернет у Великій Британії становить 84,1% від загальної кількості населення» [10]. Понад 1 млн. Європейських студентів навчаються у Великій Британії дистанційно, не покидаючи своєї країни.

«У 1993 р. згідно з рішенням уряду Великої Британії було створено Національну консультативну раду з питань освіти і професійної підготовки (National Advisory Council for Educational and Training Targets, NACETT), на яку було покладено завдання з розроблення рекомендацій уряду щодо реалізації поставлених цілей освіти. Рада мала здійснювати періодичний моніторинг цілей професійної освіти для того, щоб забезпечити належний рівень підготовки професійних кадрів і їхню конкурентоспроможність» [8]. «Моніторинг якості освіти у британських закладах вищої освіти здійснює Рада якості вищої освіти. Вона підтверджує рівень викладання і навчання та їх відповідність стандартам, повідомляє результати перевірок щодо відповідності цього рівня прийнятним стандартам. Якість освіти у Великій Британії законодавчо захищена. Про високий її рівень свідчить той факт, що модель вищої освіти Великої Британії з деякими змінами взяли за зразок Канада, Австралія, Індія, Південна Африка, Нова Зеландія та колишні Британські колонії в Африці та Південно-Східній Азії» [9].

Постійні вдосконалення у сфері застосування нових інформаційних технологій в системі освіти також відбуваються у Франції. Особливої уваги заслуговує Національний центр дистанційного навчання CNED (фр. *Center national d'enseignement à distance*). Даний освітній заклад було створено за рішенням правління в 1939 р. як Національний центр дистанційного навчання (CNEC). Центр був створений для дітей, які у зв'язку з початком Другої світової війни за хворобою чи інвалідністю, не могли відвідувати звичайні школи. Центр надає освітні послуги всім бажаючим незалежно від віку – починаючи від дитячого садочку і закінчуючи аспірантурою, а також організовує підготовчі курси та курси підвищення кваліфікації. Основні напрямки діяльності Центру мають назви, які відображають цільову аудиторію – «Школа», «Університет», «Конкурс». Щорічно в CNED навчаються більше 300 тисяч людей з усього світу. Причому контингент тих, хто навчається постійно збільшується. Центр представляють сім філій, які знаходяться на всій території країни. Кожна філія має загальнонаціональне значення та спеціалізується в певній науковій галузі. Процес навчання у закладі регламентується офіційними програмами Міністерства освіти та здійснюється, головним чином, за допомогою

письмового спілкування між студентами та викладачами. При необхідності практичної підготовки в центрі організуються групові заняття. Беззаперечні переваги Центру – це гнучкість процесу навчання та економічна форма здобуття освіти. Особливості організації освітнього процесу дозволяють кожному студенту проходити курс дистанційного навчання індивідуально. Після завершення курсу навчання студенту присуджується кваліфікація.

«Центр постійно адаптує програми навчання та навчальний матеріал для конкретних потреб населення. При організації освітнього процесу викладачами здійснюється об'єктивний контроль за успішністю кожного студента. Цим частково пояснюється значущий вклад Центру в систему підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Наприклад, в липні 1987 р. кількість бажаючих підготуватися до конкурсних іспитів на посаду викладача естетично-наукових дисциплін налічувала 3250 осіб» [4, с. 79].

Центр співпрацює з багатьма класичними університетами Франції та надає здобувачам освіти ліцеїв та коледжів додаткові можливості, яких немає в інших освітніх закладах. Бажаючим заповнити прогалини у своїй освіті надається широкий вибір різноманітних курсів: літні, підготовчі, перепідготовчі. Можливі індивідуальні заняття. Очевидно, що дистанційне навчання користується великою популярністю у Франції.

«На початку ХХІ ст. в системі дистанційного навчання проходили навчання близько 400 тис. осіб, з яких 80% – дорослі. Більш ніж 200 тис. осіб записалось для отримання вищої освіти, 36 тис. осіб вибрали безперервне професійне навчання, 3800 осіб надали перевагу модульному навчанню. Крім того, в рамках міжнародного співробітництва з питань навчання записано більше 30 тис. осіб з 204 країн світу» [8, с. 83].

Слід відзначити, що, згідно з програмою Міністерства освіти Франції, до 2017 р. всі університети країни повинні провести не менше 20% занять в режимі онлайн, це онлайн-курси в сфері біології, цифрової техніки, охорони здоров'я, філософії, фізики та інші. Безумовно, студенти дистанційних курсів повинні володіти високими навичками самоорганізації, щоб успішно завершити таке навчання.

У Німеччині перший університет який запропонував дистанційну форму навчання, Заочний університет міста Хаген, був заснований в 1974 році (Земля Північного Рейн-Вестфалія). Основний контингент студентів – це дорослі, які здобувають освіту без відриву від виробництва. Крім цієї категорії громадян тут навчаються особи з обмеженими можливостями, ув'язнені, а також особи, які знаходяться на строковій або

альтернативній службі. Студенти можуть вибрати один із декількох освітніх напрямів: інформатика, математика, економіка, соціальні та гуманітарні науки, електротехніка. Як правило, економічні науки найбільш популярні, їх вибирають близько 50% здобувачів освіти. На відміну від традиційних німецьких вузів, в Хагенському дистанційному університеті не діє система обмежень на престижні спеціальності. Навчання в освітньому закладі є доступним для кожного бажаючого, хто отримав повну середню освіту. «Даний університет був заснований для допомоги очним університетам Німеччини, які були переповнені студентами наприкінці ХХ ст. Хагенський дистанційний університет гармонійно вписався в німецьку систему вищої освіти і став користуватися популярністю у певного контингенту дорослих, якому в силу ряду причин традиційна університетська освіта була недоступною» [7, с. 39].

Слід зазначити, що з часу свого заснування дистанційний університет намагається зберегти основні традиції вищої школи Німеччини. Основоположним принципом освітнього закладу є свобода організації освітнього процесу та дослідницької роботи. Всі академічні іспити та ступені, дипломи та присвоєння вчених ступенів повністю відповідають аналогічним ступеням в очних університетах країни.

Наприкінці ХХ ст. передача знань із освітнього закладу студенту та контроль його роботи здійснюється за допомогою віртуальних консультацій і конференцій. Студентам надано доступ до університетської бібліотеки в режимі онлайн. Засоби зв'язку між студентами та викладачами постійно досліджуються, оцінюються та вдосконалюються.

Німеччина вкрай зацікавлена у активному розвитку відкритої та дистанційної освіти, причому як для своїх, так і для іноземних студентів. У зв'язку з цим на початку ХХІ ст. в Німеччині з'являється значна кількість вузів, які окрім очної форми пропонують ще й дистанційну форму навчання.

«Повноцінний курс навчання через Інтернет-мережу пропонує німецький Віртуальний університет прикладних наук (Virtuelle Fachhochschule), який складається з 15 німецьких та чотирьох шведських закладів вищої освіти» [12]. Також за системою електронного навчання працюють університети у Фрайбурзі, Мангеймі, Карлсруї, Гейдельберзі, Любеці, Бранденбурзі, Берліні, Хагені та інших містах Німеччини. Система відкритої та дистанційної освіти в Німеччині постійно вдосконалюється, для того, щоб стати гідною альтернативою традиційної очної форми навчання.

«Вчитися дистанційно в Німеччині можна як на бакалаврських, так і на магістерських програмах. Причому більшість онлайн-спеціальностей у

німецьких закладах освіти перекладаються на англійську мову» [14].

Університетами при організації дистанційної форми навчання надається можливість очних консультацій студентів з викладачами в спеціально організованих центрах освіти, в яких позаштатні співробітники, що мають високу кваліфікацію у своїй професійній галузі, допомагають студентам як порадами, так і практично. 65 таких центрів організовано в Німеччині, Австрії, Швейцарії. З 1993 р. Міністерство іноземних справ Німеччини фінансує студентські центри університету Хагена в Литві та Чехії. Розвиваються та вдосконалюються тісні зв'язки з аналогічними освітніми закладами в США, Швеції, Англії (відкриті університети), Франції, Канади, Австралії та інших країн.

Багатий досвід у сфері відкритої та дистанційної освіти дозволяє німецьким закладам освіти надавати якісну освіту, а німецькі дипломи з успіхом визнаються у всьому світі.

У 1972 р. в Іспанії відкрився Національний університет дистанційної освіти, який став найбільшим закладом вищої освіти країни та другим за величиною в Європі. Університет заснований з урахуванням досвіду Відкритого університету Великої Британії. Важливо відмітити, що цей заклад освіти – єдиний університет Іспанії, який контролюється урядом. «На даний час він налічує 58 філій на території всієї країни, а також 9 філій в різних країнах світу. В ньому навчається найбільша кількість студентів – 205 тисяч осіб та проводиться підготовка бакалаврів і магістрів по 27 і 45 освітнім напрямам. Викладацький склад університету нараховує 800 осіб, а 2500 працюють в регіональних та зарубіжних центрах за сумісництвом. Даний заклад освіти дотримується всіх стандартів вищої освіти та надає освітні послуги практично за всіма напрямками освіти, за винятком мистецтва. За період свого існування університет присвоїв 200 ступенів докторів філософії. Про престиж цього освітнього закладу засвідчує факт, що з 1997 р. в ньому знаходиться кафедра дистанційної освіти ЮНЕСКО, яка просуває дослідження та розроблення документації в галузі дистанційної освіти» [6].

У 1984 р. за зразком Відкритого університету Великої Британії, було створено Відкритий університет Нідерландів. Університет налічує 18 освітніх центрів і пропонує курси бакалаврів та магістрів за різними напрямками: менеджмент, інформатика, психологія, юриспруденція, культурологія, екологія і науки про природу та активне навчання (педагогіка тільки магістерський курс). Навчання у Відкритому університеті побудовано за модульною системою, а навчальні модулі

переважно представлені підручниками чи посібниками із завданнями та додатковими навчальними матеріалами, які студенти висилають поштою. Вивчення кожного модуля закінчується складанням іспиту. Іспит проходить у кількох формах: кінцевий проект або стаття, тест із множинним вибором або відкритий тест у формі письмового твору чи усного тесту. З багатьох курсів іспити проводяться три рази на рік. Останнім часом, в університеті запроваджується практика проведення іспитів за допомогою комп'ютера, або ж віртуально. До того часу, студент обов'язково має відвідати декілька практичних занять. Майбутні бакалаври повинні здати ряд іспитів із усіх модулів та підготувати дипломну роботу. Після цього вони отримують можливість продовжити навчання у магістратурі.

«Координацією відкритої та дистанційної освіти, а також електронної освіти у всьому світі займається Європейська асоціація університетів з питань дистанційного навчання (Європейська асоціація університетів дистанційного навчання (European Association of Distance Teaching Universities). Головною метою цієї асоціації є сприяння створенню та розвитку Європейської мережі вищого рівня відкритої та дистанційної освіти, яка сприятиме розвитку Європейського відкритого університету за допомогою підтримки освітніх мереж, створених для гнучкої освіти, освіти протягом усього життя, формування відкритих освітніх ресурсів, спільних освітніх програм, віртуальної мобільності» [5, с. 109–110].

В умовах динамічного розвитку відкритої та дистанційної освіти очевидним є вдосконалення освітніх технологій. Викладачі стали менше застосовувати традиційні методики організації освітнього процесу та все частіше роблять акцент на спільні обговорення та групові проекти. Наприкінці ХХ ст. викладачі європейських закладів вищої освіти активно використовують в своїй професійній діяльності нові методи освіти із застосуванням технічних засобів, у тому числі комп'ютера, компакт-дисків, електронної пошти, кімнат для дискусій, інтерактивних дошок оголошень, відео- та аудіо- конференц-зв'язків. У рамках цієї моделі викладач відповідає за координацію багатоканальної мультимедійної системи надання інформації. Наприкінці ХХ ст. європейські університети почали використовувати багатоцільові сайти. Стає можливим двосторонній зв'язок, який передбачає більш глибоку взаємодію між викладачем та студентом.

З розвитком відкритої та дистанційної освіти виникає необхідність в перепідготовці професорсько-викладацького складу більшості європейських закладів освіти. Однією з найбільш значущих професійних якостей

викладачів, стає їх здатність правильно сприймати будь-які зміни, що виникають у сфері освіти та вміння швидко адаптуватися до нових умов.

Отже, наприкінці ХХ ст. головна задача педагогічних закладів вищої освіти країн Європи полягала у формуванні готовності у майбутніх викладачів до сьогоденних та прийдешніх змін.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Таким чином, розвиток та вдосконалення відкритої освіти в країнах Європи наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. стають нагальною потребою часу та одним із способів реалізації ідеї безперервної освіти. Така форма навчання достатньо активно використовується в системі безперервної педагогічної освіти в цілях перепідготовки та підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу закладів вищої освіти та вдосконалення професійної майстерності викладачів.

Перспективи подальших досліджень. Окреслена тематика може мати розвиток у напрямі вивчення зарубіжного досвіду країн Європи, а концептуальні ідеї відкритої освіти та теоретичні основи процесу розвитку відкритих університетів, які реалізовані в університетах країн Європи, можуть бути використані в організації освітнього процесу в закладах вищої освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] В. Ю. Биков, Ю. О. Жук, Н. Т. Задорожна, Т. В. Кузнецова, та О. В. Овчарук, «Інформаційний освітній портал "Діти України"», у *Засоби і технології єдиного інформаційного освітнього простору*, В. Ю. Бикова, Ю. О. Жука, Ред. Київ, Україна: Атака, 2004.
- [2] *Открытое и дистанционное обучение: тенденция, политика и стратегия*, Майкла Г. Мура, Алана Тейта, Алексея Семенова, Ред. [Электронный ресурс]. Москва, Россия: ЮНЕСКО/М., ин-т новых технологий, 2004, 139 с. Доступно: <https://is.gd/WlkfQM> Дата звернення: Черв. 03, 2022.
- [3] Ю. А. Голионова, «Предпосылки возникновения дистанционного обучения в мировом образовательном пространстве», *Знание, понимание, умение*, № 2, с. 20–24, 2009.
- [4] Д. Лекур, «Франція: національний центр дистанційної освіти», *Перспективи. Питання освіти*, № 2, с. 76–86, 1989.

- [5] А. В. Меликян, «Основные характеристики международных сетей университетов», *Вопросы образования*, № 3, с. 100–117, 2014.
- [6] Национальный Университет дистанционного образования Испании: классика и современность, *Бакалавр. Магистр*. [Электронный ресурс]. Доступно: <https://is.gd/oeExs7> Дата звернення: Черв. 03, 2022.
- [7] И. А. Тавгень, *Дистанционное обучение: опыт, проблемы, перспективы*, Ю. В. Позняка, Ред. Минск, Беларусь: БГУ, 2003.
- [8] Department for Education. [Online]. Available: www.dfes.gov.uk Retrieved: June 03, 2022.
- [9] Encyclopaedia Britannica 2012. Ultimate Edition. [Online]. Available: <https://is.gd/oeExs7> Retrieved: June 03, 2022.
- [10] Internet World Stats. *The Internet Coaching Library*. [Online]. Available: <https://is.gd/bVOzfr> Retrieved: June 03, 2022.
- [11] Open and distance learning. Trends, policy and strategy considerations. UNESCO, 2002. [Online]. Available: <https://is.gd/uzGtTa> Retrieved: June 03, 2022.
- [12] The open university. [Online]. Available: <https://www.open.ac.uk/> Retrieved: June 03, 2022.
- [13] Virtual campuses. [Online]. Available: <https://is.gd/6MrdKL> Retrieved: June 03, 2022.
- [14] Virtuelle-Fachhochschule. [Online]. Available: <https://is.gd/BNdZE3> Retrieved: June, 03, 2022.

TRENDS OF DEVELOPMENT AND IMPROVEMENT OF OPEN EDUCATION IN EUROPE AT THE END OF THE XX – THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY

Valentina Osadchuk,

Candidate of Doctor of Philosophy,
Department Education and Law Management
Central Institute of Postgraduate Education
SIHE «University of Educational Management».
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0001-5810-0360>
valentinaosadchuk72@gmail.com

Abstract. The article reveals the features of socio-economic preconditions for the development of open education in European countries in the late XX – early XXI century on the example of the largest European educational institutions that provide educational services at a distance. The essential

characteristics of the concept of open education are substantiated. Trends in the development and improvement of open education in Europe are analyzed on the example of the Open University of Great Britain, the National Distance Learning Center CNED in France, Hagen Distance University and the Virtual University of Applied Sciences in Germany, the National University of Distance Education in Spain, the Open University of the Netherlands and the European Association of Distance Universities. teaching. Statistics on the number of students, the number of structural units of educational institutions and their provision of educational services are given, as well as attention is paid to various sources of funding for educational institutions in Europe. This allowed us to identify trends in the development and improvement of open education and highlight the specifics and basic approaches to the organization of the educational process. Thus, as a result of the study it was determined that in the process of integration, open education has gained significant development, democratization and informatization of society. The main characteristics of open education are accessibility, flexibility, creativity, quality, proactiveness, parallelism, internationality and coordination. The leading trends in the development and improvement of open education are the progressive introduction of elements of open education in the educational process of the most popular universities in Europe, combining traditional and distance learning and the implementation of constructive ideas to improve the development of open universities.

Key words: open education; distance education; continuing education; e-education; Information Technology; open university; virtual university

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] V. Yu. Bykov, Yu. O. Zhuk, N. T. Zadorozhna, T. V. Kuznetsova, ta O. V. Ovcharuk, «Informatsiyni osvittii portal "Dity Ukrainy"», u Zasoby i tekhnologii yedynoho informatsiinoho osvittinoho prostoru, V. Y. Bykova, Y. O. Zhuka, Red. Kyiv, Ukraina: Ataka, 2004.
- [2] *Otkrytoe i distancionnoe obuchenie: tendenciya, politika i strategiya, Majkla G. Mura, Alana Tejta, Alekseya Semenova, Red. [Elektronnyj resurs]. Moskva, Rossiya: YUNESKO/M., in-t novyh tekhnologij, 2004, 139 s. Dostupno: <https://is.gd/WlkfQM> Data zvernennia: Cherv. 03, 2022.*
- [3] Y. A. Golionova, «Predposylki vozniknoveniya distancionnogo obucheniya v mirovom obrazovatel'nom prostranstve», Znanie, ponimanie, umenie, № 2, s. 20–24, 2009.

- [4] D. Lekur, «Frantsiia: natsionalnyi tsentr dystantsiinoi osvity», *Perspektyvy. Pytannia osvity*, № 2, s. 76–86, 1989.
- [5] A. V. Melikyan, «Osnovnye harakteristiki mezhdunarodnyh setej universitetov», *Voprosy obrazovaniya*, № 3, s. 100–117, 2014.
- [6] Nacional'nyj Universitet distancionnogo obrazovaniya Ispanii: klassika i sovremennost', *Bakalavr. Magistr. [Elektronnyj resurs]*. Dostupno: <https://is.gd/oeExs7> Data zvernennia: Cherv. 03, 2022.
- [7] I. A. Tavgen', *Distancionnoe obuchenie: opyt, problemy, perspektivy*, YU. V. Poznyaka, Red. Minsk, Belarus': BGU, 2003.
- [8] Department for Education. [Online]. Available: www.dfes.gov.uk Retrieved: June 03, 2022.
- [9] Encyclopaedia Britannica 2012. Ultimate Edition. [Online]. Available: <https://is.gd/oeExs7> Retrieved: June 03, 2022.
- [10] Internet World Stats. *The Internet Coaching Library*. [Online]. Available: <https://is.gd/bVOzfr> Retrieved: June 03, 2022.
- [11] Open and distance learning. Trends, policy and strategy considerations. UNESCO, 2002. [Online]. Available: <https://is.gd/uzGtTa> Retrieved: June 03, 2022.
- [12] The open university. [Online]. Available: <https://www.open.ac.uk/> Retrieved: June 03, 2022.
- [13] Virtual campuses. [Online]. Available: <https://is.gd/6MrdKL> Retrieved: June 03, 2022.
- [14] Virtuelle-Fachhochschule. [Online]. Available: <https://is.gd/BNdZE3> Retrieved: June, 03, 2022.

*Стаття надійшла до редакції
03 червня 2022 року*

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)-206-218](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-206-218)
УДК 378.018.4-025.28

Петренко Лариса Михайлівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри професійної і вищої освіти
Центрального інституту післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-7604-7273>
inlaf@ukr.net

Зеліковська Олена Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов математичних факультетів
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-6559-9101>
zelikovska7@gmail.com

Білоусова Наталя Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук,
асистент кафедри організації і економіки фармації
Національного університету охорони здоров'я імені П. Л. Шупика.
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0001-6732-426X>
arinatala@gmail.com

ВІДКРИТА ОСВІТА: СУЧАСНІ ТРЕНДИ І НОВІ КОНЦЕПЦІЇ

Анотація. У статті висвітлено теоретично значуще питання для подальшого розвитку відкритої освіти. Авторами проаналізовано документи, ухвалені на міжнародному рівні. Результати аналізу дали змогу з'ясувати принципи, на яких ґрунтується розвиток ініціативи впровадження відкритої освіти. Вони відносяться до нової педагогіки, заснованої на засадах спільного створення і формування знань викладачами та учнями, поглиблення своїх навичок та розуміння необхідності їх розвитку. Виявлено, що тільки при такій взаємодії зростає переконання в тому, що кожен повинен мати свободу використовувати, налаштовувати, покращувати та перерозподіляти освітні ресурси без обмежень, прагнути до об'єднання у світовий рух доступної та ефективної освіти. Дослідження визначає основні стратегії розвитку відкритої освіти, які набирають обертів у всьому світі як

важливе підґрунтя для викладання і навчання в різних країнах світу і визначають вектор руху науки про освіту. Зокрема розглядається стан розвитку цих стратегій в Україні. Акцентується увага на необхідності втілення ідеї відкритого ліцензування освітніх матеріалів, впровадження якої в практику розбудови відкритої освіти потребує розроблення низки нормативних документів на державному рівні. Виокремлено основні сучасні тренди розвитку відкритої освіти – «open education» (відкрита освіта), «open university» (відкритий університет), «distance education» (дистанційна освіта); узагальнено нові концепції: «open educational resources» (відкриті освітні ресурси), «open educational practices» (відкриті навчальні практики), «open design» (відкритий дизайн). Очікується, що отримані результати можуть бути корисними при визначенні перспективних наукових напрямів дослідження розвитку відкритої освіти, оптимізації і координації досліджень з різними науковими установами, закладами вищої освіти, органами державної і регіональної влади, бізнес-структурами тощо.

Ключові слова: відкрита освіта; стратегії відкритої освіти; навчання упродовж життя; тенденції; концепції.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Швидкі технологічні зміни у XXI столітті вносять суттєві корективи в організацію освітнього процесу, у зміст професійної підготовки майбутніх фахівців і підвищення кваліфікації діючих, впроваджується цифровий інструментарій у наукові дослідження, спостерігається зростаючий в усьому світі інтерес до ідеї впровадження практики відкритої освіти, яка сприяє створенню більш демократичної та конкурентоспроможної системи освіти, зокрема вищої, здатна покращити доступ більш широких верств населення до освітніх послуг, розроблених та локалізованих за регіональним принципом відповідно до місцевих умов, а також посилити інтеграцію освітніх програм у повсякденне життя в рамках навчання упродовж усього життя. Безумовно, відкритість сприяє неформальному, індивідуалізованому, гнучкому навчанню. Крім цього, вільний доступ до матеріалів широкого кола людей, що користуються Інтернетом, розширює можливості охоплення та обслуговування сотень тисяч здобувачів освіти. Сьогодні існує переконання в тому, що відкритість змінює природу освіти. З кожним роком її значущість і організаційна цінність підвищується, зокрема для закладів вищої і післядипломної освіти, сприяє їх позитивному розвитку [1]. На міжнародному рівні відкриту освіту нині

розглядають як ефективний засіб для реалізації принципу «навчання упродовж життя», ключове завдання і визнаний інструмент для подолання глобальних викликів і досягнення Цілей сталого розвитку [2], зокрема, Цілі 4 «Якісна освіта». Підтримка відкритої освіти різними міжнародними організаціями, на думку С.Найду (S.Naidu), базується на її основному призначенні – відкритому доступі до освітніх можливостей та прийняття стратегій відкритого навчання [3]. Адже відкритий доступ до освіти – це можливість участі у формальному та неформальному навчальному процесі, незважаючи на існуючі перешкоди (відсутність кваліфікації та неплатоспроможність), а також задоволення потреб тих, хто мешкає у труднодоступній місцевості, або має складні умови роботи. Переваги відкритої освіти були оцінені широким колом педагогічної спільноти під час пандемії SARS-CoV2 (COVID-19), а з початком широкомасштабного вторгнення російських військ на територію України саме відкритий доступ до освітнього процесу уможливив безперервність навчання в закладах освіти різного типу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання відкритої освіти порушено у наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених. Ними здійснюється активний пошук наукових підходів, моделей, форм і методів, а також методик і технологій використання електронних систем відкритого доступу з їх подальшим впровадженням у практику навчання і професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників. Вітчизняними вченими (В.Биковим, М.Жалдаком, Л.Карташовою, Л.Лупаренко, А.Манак, В.Олійником, Л.Панченко, С.Семеріковим, Т.Сорочан, О.Співаковським, О.Спіріним та іншими) приділяється значної уваги розроблення теоретико-методологічних засад проектування інформаційно-освітнього середовища відкритої освіти, вивчення відкритих електронних науково-освітніх систем. За останні роки українська педагогічна спільнота стала не тільки свідком, але і активним учасником, а в багатьох випадках і співавторами розробок електронних освітніх ресурсів для забезпечення інформаційної підтримки освіти й науки (О.Гермак, А.Кононенко, В.Концедайло, О.Матвійчук-Юдіна, І.Смирнова, С.Пойда, Д.Тукало). Заслужують на увагу наукові праці з питань розвитку дистанційної освіти в Україні (О.Базелюк, В.Кухаренко, К.Осадча, В.Осадчий, Л.Петренко, В.Сергієнко, С.Шаров). Результати досліджень відкритої освіти, проблем, пов'язаних з її розвитком висвітлено у наукових працях Н.Батхер (N. Butcher), Ф.Наскімбені та Д.Бургос (F. Nascimbeni and D. Burgos), Т.Андерсон та Дж.Дрон (T. Anderson, J. Dron), Л.Гавеман, Х.Атенас, Я.Нойман (L. Havemann, J. Atenas, J. Neumann). Аналіз результатів наукових досліджень вказує на багатовекторність напрямів розвитку відкритої освіти, багатоаспектність

порушених науковцями проблем і застосування різних підходів до їх вирішення з використанням великого арсеналу використовуваних засобів і методів, які потребують вивчення з подальшим узагальненням кращих освітніх практик.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є – дослідження наукометричного інформаційного масиву базової колекції Web of Science з розвитку відкритої освіти з використанням програми візуалізації паттернів і трендів наукової літератури VOSviewer.

Завданням наукового дослідження визначено: 1) аналіз основних стратегій розвитку відкритої освіти, відображених у документах, прийнятих на міжнародному рівні; 2) виокремлення найбільш досліджених кластерів відкритої освіти; 3) узагальнення сучасних тенденцій розвитку відкритої освіти і визначення нових концепцій.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Дане дослідження ґрунтується на основних ідеях теорії розвитку інформаційного суспільства [1], теоретико-методологічних засадах відкритої освіти [2], [4] та професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників [6], [7], [8], аналітичних і статистичних даних дослідження діяльності наукових установ; обґрунтованих у наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених стратегій розвитку відкритої освіти, нормативно-правових засадах визначених у міжнародних і національних документах (резолуціях, законах, рекомендаціях) та сформульованих в аналітичних матеріалах [3], [5], [9].

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для досягнення мети і вирішення поставлених завдань використано комплекс загальнонаукових методів (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення), що застосовувались як основні засоби вивчення наукових джерел, нормативно-правових документів і аналітичних матеріалів; конкретно-наукові – компаративний (аналіз соціально-педагогічної літератури; аналіз провідних документів міжнародних організацій та синтез положень, актуальних для теми дослідження); дослідження наукометричного інформаційного масиву базової колекції наукових журналів і матеріалів міжнародних конференцій з використанням програми VOSviewer за період 2012–2022 рр.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

З початку XXI століття прийнято низку документів, спрямованих на

впровадження відкритої освіти у навчання дітей і дорослих. Так, у вересні 2007 року в Кейптауні відбулась нарада, на якій обговорювались шляхи прискорення зусиль з розвитку відкритих ресурсів, технологій і методів викладання в галузі освіти. Учасники наради констатували, що створення багатой всесвітньої колекції відкритих освітніх ресурсів (навчальні матеріали, ліцензовані відкритими ліцензіями; плани уроків, підручники, ігри, програмне забезпечення та ін.), які допомагають вчити та навчатися, зробили освіту доступнішою, особливо для тих, кому бракує таких матеріалів. Зазначений колективний доробок став родючим підґрунтям для розширення цього руху. А також було акцентовано увагу на розвивальній функції відкритої освіти – її сприянні розвитку культури навчання, творіння, обміну і співпраці у швидкозмінному суспільстві знань.

У прийнятій учасниками наради декларації, яка отримала назву Кейптаунської, сформульовано та обґрунтовано всесвітню ініціативу з розвитку відкритих освітніх ресурсів. Даним документом було зафіксовано початок нового руху відкритої освіти, яка поєднує усталену традицію обміну ідеями між освітянами та інтерактивну культуру співпраці в Інтернеті. У Декларації зазначається, що ця ініціатива ґрунтується на засадах:

- нової педагогіки, де викладачі та учні створюють, формують та розвивають знання разом, поглиблюючи свої навички та розуміння у міру їх просування;
- переконання, що кожен повинен мати свободу використовувати, налаштовувати, покращувати та перерозподіляти освітні ресурси без обмежень;
- об'єднання у всесвітній рух доступної та ефективної освіти [4].

Результатом зустрічі у Кейптауні стали три стратегії:

освітяни та учні: активна участь у створенні, використанні, адаптації та поліпшенні відкритих освітніх ресурсів; запровадженні освітніх практик співпраці, пошуку і спільного продукування знань; широкого заохочення та залучення колег до співпраці у створенні матеріалів, програм, методик;

відкриті освітні ресурси: видання відкритих навчальних матеріалів, які мають ліцензуватися таким чином, щоб дозволяти кожному використання, доопрацювання, переклад, покращення та обмін, що передбачає такий формат їх публікації, який дозволить використання та редагування з урахуванням відмінностей між технічними платформами (доступними для осіб з особливими потребами та для тих, хто ще не має доступу до Інтернету);

відкрита освітня політика: уряди, школи, коледжі, університети та інші заклади освіти мають надавати перевагу відкритій освіті; в ідеалі, освітні ресурси, створені коштом платників податків, повинні бути відкритими

освітніми ресурсами; репозиторії навчальних матеріалів необхідно включати у свої колекції та популяризувати відкриті освітні ресурси [4].

Окреслені стратегії успішно реалізуються в різних країнах світу. Вони визначають вектор руху на багато років вперед і становлять справжні інвестиції в освіту та навчання, оскільки є механізмом перерозподілу коштів з дорогих підручників на покращення навчання здобувачів освіти. На той час вітчизняні дослідники не залишились осторонь, активно включились в процес розробки електронних освітніх ресурсів: у 2007 році науковими колективом Інституту педагогіки НАПН України було розпочато науково-дослідну роботу «Організаційно-педагогічні основи створення електронних підручників для середньої загальноосвітньої 12-річної школи, державний номер реєстрації 0107U000161», результати дослідження якої залишаються актуальними й до тепер. Кейптаунська адженда отримала продовження на Всесвітньому відкритому конгресі з відкритих освітніх ресурсів, який відбувся з 20 по 22 червня 2012 року в штаб-квартирі ЮНЕСКО в Парижі, де була офіційно прийнята Паризька декларація. В ній сформульовано ідею відкритого ліцензування освітніх матеріалів, що фінансуються державою, для громадського користування із закликом до урядів усього світу щодо її втілення в практику розбудови відкритої освіти [5].

У подальшому з нагоди святкування десятої річниці Кейптаунської декларації у березні 2017 року були прийняті нові рекомендації, у яких виділено десять напрямів розвитку відкритої освіти. У ній наголошується на значному внеску викладачів з різних країн у розроблення освітніх ресурсів в Інтернеті, доступ до яких відкритий і безкоштовний для всіх. Це дає змогу кожній людині на Землі отримати вільний доступ до знань і зробити свій внесок у їх поповнення. Таким чином педагоги «сіють зерна нової педагогіки», де вони разом з учнями «створюють, формують та розвивають знання», поглиблюючи свої навички та розуміння у процесі їхнього просування. Підсумовуючи десятирічний етап розвитку відкритої освіти, група активістів, яка рухає ініціативу розвитку відкритої освіти, констатувала народження усталеної традиції обміну ідеями з колегами-педагогами і заснування спільної, інтерактивної культури Інтернету, побудованої на переконанні, що кожен повинен мати свободу використовувати, налаштовувати, покращувати та перерозподіляти освітні ресурси без обмежень. У рамках всесвітніх зусиль це дасть можливість зробити освіту доступнішою та ефективнішою [4].

Упродовж зазначеного десятиріччя відбувся справжній вибух у розробленні електронних освітніх ресурсів, також активізувалась розробка електронних платформ, програмного забезпечення, що уможливило

розширення комунікаційних можливостей та сприяло розвитку дистанційного і змішаного навчання. Цей період характеризується зростанням інтересу до питань відкритої освіти в різних країнах, про що свідчать багаточисельні публікації як зарубіжних, наприклад, Д. Очолла (D. Ocholla), Л. Очолла (L. Ocholla), Л. Хавеманн (L. Havemann), Г. Мега (G. Mega), Л. Юань (L. Yuan), С. Дж. Пауелл (S. J. Powell), так і вітчизняних: В. Биков, М. Лещенко, О. Овчарук, В. Олійник, О. Спірін та ін. учених.

Аналіз наукових тем, які виконувались у науково-дослідних інститутах НАПН України, засвідчив, що з початку 2007 року наукові колективи виконали 57 науково-дослідних робіт, спрямованих на вивчення різних аспектів проблеми розвитку відкритої освіти в Україні (див. табл.).

Таблиця 1

Кількісний аналіз науково-дослідних робіт наукових установ НАПН України, з проблем розвитку відкритої освіти станом на 01.08.2022 р. (за даними електронної бібліотеки НАПН України)

Назва установи НАПН України	К-ть НДР
Інституту педагогіки	7
Інститут психології імені Г. С. Костюка	4
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна	1
Інститут виховання	-
Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка	-
Інститут соціальної та політичної психології	2
Інститут вищої освіти	-
Інститут цифровізації освіти	29
Інститут професійної освіти	4
Інститут обдарованої дитини	3
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»	2
ДНБ України імені В. О. Сухомлинського	5
Усього:	57

За даними електронної бібліотеки НАПН України, отримані наукові результати опубліковано у більш ніж 4500 публікаціях (монографії, посібники, методичні рекомендації, статті, матеріали конференцій тощо), що відображено на (рис. 1). Слід зазначити, що більшість цих публікацій мають прикладний характер і висвітлені в них наукові результати можуть бути використані в роботі педагогів різних закладів освіти (школи, заклади професійної (професійно-технічної) освіти, заклади фахової передвищої освіти) та науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. Тематика надрукованих матеріалів є достатньо різноманітною і в основному відповідає стратегіям «освітняни та учні» і «відкриті освітні ресурси», прийнятим на зустрічі у Кейптауні [6].

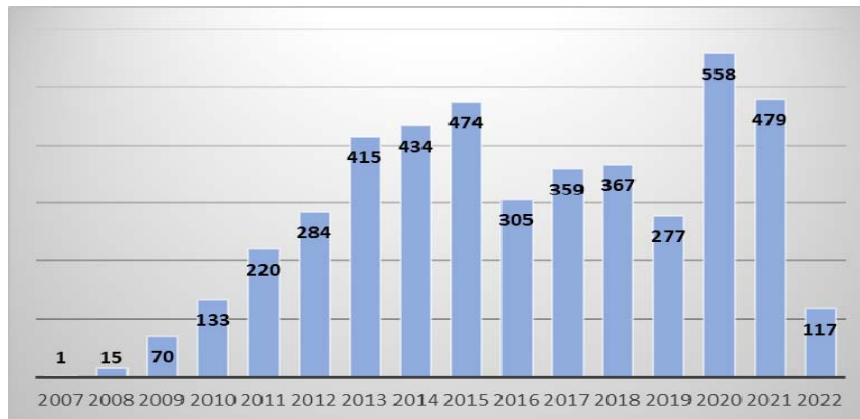

Рис. 1 Кількісний аналіз публікацій за результатами виконання науково-дослідних тем наукових установ НАПН України з проблем розвитку відкритої освіти (за даними електронної бібліотеки НАПН України)

Одночасно вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що у 2012 році ЮНЕСКО/COL's було розроблено низку керівних принципів політики впровадження і стандартизації відкритих освітніх ресурсів у вищій освіті [7], спрямованої на заохочення урядів до розроблення, використання і вимірювання їх впливу на якість вищої освіти [1]. Результати вивчення міжнародних нормативно-правових документів, аналізу наукових праць свідчать про те, що найбільш розповсюдженими формами відкритості вважаються і доволі часто обговорюються в наукових і експертних колах такі ініціативи, як: відкриті освітні ресурси, відкритий доступ, відкритий похідний код і масові відкриті онлайн-курси [8]. Слід акцентувати увагу на тому, що саме у контексті відкритої освіти нині досліджується реалізація принципу «навчання упродовж життя», який розглядають як ключове завдання і визнаний на міжнародному рівні інструмент для подолання глобальних викликів і досягнення Цілей сталого розвитку [2]. Основними цілями і завданнями на найближчі роки визначено: застосування відкритих ліцензій на навчальні матеріали; розумне використання відкритих освітніх ресурсів у поєднанні з окремими педагогічними методиками; регіональне та глобальне співробітництво та інформаційно-просвітницька діяльність у сфері створення, доступу, повторного використання, адаптації, перерозподілу та оцінюванні відкритих освітніх ресурсів [9].

Дослідження інформаційного масиву наукометричної базової колекції наукових журналів і матеріалів міжнародних конференцій, розміщених на пошуковій платформі, що поєднує декілька бібліографічних і реферативних баз даних рецензованої наукової літератури Web of Science з використанням

програми візуалізації паттернів і трендів наукової літератури VOSviewer дало змогу виокремити окремі кластери відкритої освіти, які визначають сучасні тренди в наукових дослідженнях. Пошук здійснювався за ключовими словами «open education» та охоплював період з 2012 по 2022 рр. (рис. 2).

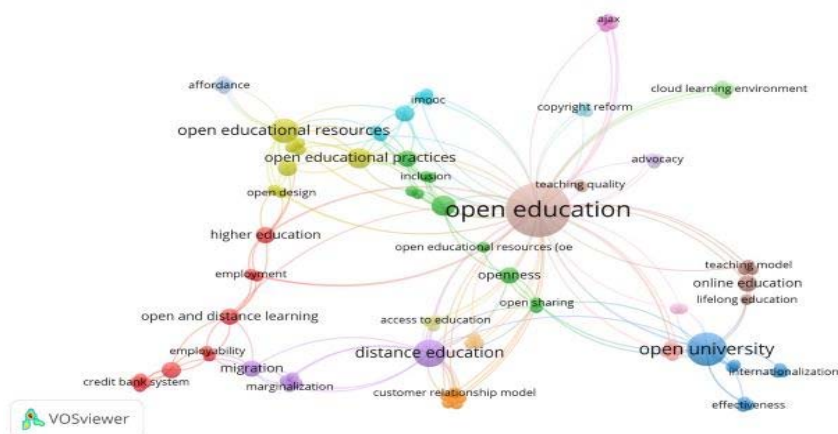

Рис. 2 Кластери мережі інформаційного потоку наукових праць за ключовими словами «open education»

Цей метод аналізу передбачає кластеризацію мережі і маркування кластерів термінами із назв, рефератів (анотацій), ключових слів цитованих статей. Використана нами програма виявляє до ста термінів.

На рис. 2 представлено три терміни: «open education», «open university» «distance education», які символізують наукові тренди. Змістову суть наукового тренду доцільно тлумачити за сукупністю термінів, якими маркується кластер. Наприклад, дефініція «open education» (відкрита освіта) маркується поняттями «teaching quality» (якість навчання), «teaching model» (модель навчання), «online education» (онлайн освіта), «lifelong education» (безперервна освіта). Науковий кластер «open university» (відкритий університет) маркується такими категоріями, як «internationalization» (інтернаціоналізація) «effectiveness» (ефективність), а кластер «distance education» (дистанційна освіта) – поняттями «access to education» (доступ до освіти), «customer relationship model» (модель відносин з клієнтами), «marginalization» (маргіналізація), «migration» (міграція). Візуально можна бачити розміри кожного кластера, а концепти, якими вони маркуються – це ті концепції, які нині активно розробляються і визначають сучасні тренди відкритої освіти. З даної ілюстрації можна побачити розвиток нових концепцій «open educational resources» (відкриті освітні ресурси), «open educational practices» (відкриті навчальні практики), «open design» (відкритий дизайн). Розташування кластерів на рисунку ілюструє розвиток досліджень з відкритої освіти, наповненість інформаційного масиву на платформі Web of Science.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Таким чином, за результатами аналізу документів, прийнятих на міжнародному рівні, та наукових праць з'ясовано, що ініціатива з розвитку відкритих освітніх ресурсів ґрунтується на засадах нової педагогіки, якими визнано: спільне створення, формування та розвиток знань викладачами та учнями; поглиблення своїх навичок та розуміння необхідності їх розвитку; переконання, що кожен повинен мати свободу використовувати, налаштовувати, покращувати та перерозподіляти освітні ресурси без обмежень; об'єднання у всесвітній рух доступної та ефективної освіти. Встановлено, що нині основними стратегіями розвитку відкритої освіти є: «освітяни та учні»; «відкриті освітні ресурси»; «відкрита освітня політика». Вони успішно реалізуються в різних країнах світу, визначають вектор руху на багато років вперед і становлять справжні інвестиції в освіту та навчання. Досліджено стан реалізації зазначених стратегій вітчизняними вченими, зокрема науковими колективами НАПН України. Слід констатувати, що основна кількість науково-дослідних робіт в Україні спрямована на реалізацію стратегій «освітяни та учні» й «відкриті освітні ресурси». За результатами аналізу документів, прийнятих на міжнародному рівні, з'ясовано, що подальший розвиток відкритої освіти потребує втілення ідеї відкритого ліцензування освітніх матеріалів та розроблення і прийняття державної політики щодо впровадження і стандартизації відкритих освітніх ресурсів у вищій освіті, спрямованої на розроблення, використання і вимірювання їх впливу на якість вищої освіти. На основі отриманих даних за результатами вивчення наукометричного інформаційного масиву базової колекції наукових журналів і матеріалів міжнародних конференцій, розміщених на пошуковій платформі Web of Science виокремлено основні сучасні тренди розвитку відкритої освіти, які можна схарактеризувати введеними у науковий обіг поняттями: «open education» (відкрита освіта), «open university» (відкритий університет), «distance education» (дистанційна освіта); узагальнено нові концепції: «open educational resources» (відкриті освітні ресурси), «open educational practices» (відкриті навчальні практики), «open design» (відкритий дизайн). З нашого погляду, отримані результати можуть бути корисними при визначенні перспективних наукових напрямів дослідження розвитку відкритої освіти, оптимізації і координації досліджень з різними науковими установами, закладами вищої освіти, органами державної і регіональної влади, бізнес-структурами тощо.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні особливостей відкритого університету в європейському дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] UNESCO Institute for Information Technologies in Education. Neil Butcher and Sarah Hoosen. How Openness Impacts on Higher Education. Policy Brief. 2014. 12 с. [Online]. Available: <https://is.gd/sa3Yy0> Дата звернення: Верес. 05, 2022.
- [2] UNESCO Institute for Lifelong Learning (UIL): annual report, 2021. UNESCO Institute for Lifelong Learning [1170]. UIL/2022/PI/H/1. 46 p. [Online]. Available: <https://is.gd/VapFi6> Дата звернення: Верес. 05, 2022.
- [3] Som Naidu, «The idea of open education», *Distance Education*, № 40:1, p. 1–4, 2019. DOI: [10.1080/01587919.2018.1564622](https://doi.org/10.1080/01587919.2018.1564622) [Online]. Available: <https://is.gd/vKevJM> Дата звернення: Верес. 05, 2022.
- [4] Cape Town Open Education Declaration, 2018. [Online]. Available: <https://is.gd/XVaHnI> Дата звернення: Верес. 05, 2022.
- [5] The Paris OER Declaration, 2012. [Online]. Available: <https://is.gd/bjmJvu> Дата звернення: Верес. 05, 2022.
- [6] L. Petrenko, Concepts of development of open education. Preprint 08.08.2022. DOI: [10.13140/RG.2.2.30543.56488](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.30543.56488) [Online]. Available: <https://is.gd/7T4B1Y> Дата звернення: Верес. 05, 2022.
- [7] J. Knox, «The limitations of access alone: moving towards open processes in education technology», *Open Praxis*, Vol. 5, issue 1, p. 21–29, 2013. [Online]. Available: <https://is.gd/G0QXn3> Дата звернення: Верес. 05, 2022.
- [8] D. Olcott Jnr, «Access under siege: Are the gains of open education keeping pace with the growing barriers to university access?», *Open Praxis*, Vol. 5, issue 1, p. 15–20, 2013. [Online]. Available: <https://is.gd/0b2XSh> Дата звернення: Верес. 05, 2022.
- [9] UNESCO Recommendation on Open Science. Document code: SC-PCB-SPP/2021/OS/URO. 34 p. 2021. [Online]. Available: <https://is.gd/6n7QDt> Дата звернення: Верес. 05, 2022.

OPEN EDUCATION: EMERGING TRENDS AND NOVEL CONCEPTS

Larysa Petrenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor,
Professor of the vocational and higher education department,
Central Institute of Postgraduate Education,
SIHE «University of Educational Management».
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-7604-7273>
inlaf@ukr.net

Olena Zelikovska,

PhD in Pedagogy, Associate Professor of the
Department of Foreign Languages for Mathematical Faculties,
Taras Shevchenko National University of Kyiv.
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-6559-9101>
zelikovska7@gmail.com

Natalia Bilousova,

Candidate of Pedagogical Sciences,
assistant of department of organization and economics of pharmacy,
PL Shupyk National University of Health.
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0001-6732-426X>
arinatala@gmail.com

Abstract. The article presents a theoretically significant issue for further development of open education. The authors have analyzed the documents adopted at the international level that result in clarification of the principles underlying the open education initiative. It is a new pedagogy where educators and students co-create, form and develop knowledge, deepen their capabilities and further their awareness as they progress. It has been found that such interaction results in strong belief that everyone should have the freedom to use, customize, improve and redistribute educational resources without any restriction with a free possibility to join a worldwide movement of accessible and effective education. The research identifies the major strategies of open education that are gaining momentum worldwide as a shaping force for teaching and learning globally. Particularly, it examines the status of these strategies adoption in Ukraine. Emphasis is placed on the necessity to implement the idea of open licensing of educational materials in the practice of open education development. The analysis outlines the advanced trends in the development of open education such as «open education», «open university», «distance education» embracing such new concepts as «open educational resources», «open educational practices», «open design». The obtained results are expected to prove useful in identifying promising research areas of open education development, their optimization and coordination with academic and higher education institutions, state and regional authorities and businesses.

Key words: open education; open education strategies; life-long learning; trends; concepts.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] UNESCO Institute for Information Technologies in Education. Neil Butcher and Sarah Hoosen. How Openness Impacts on Higher Education. Policy Brief. 2014. 12 c. [Online]. Available: <https://is.gd/sa3Yy0> Data zvernennia: Veres. 05, 2022.
- [2] UNESCO Institute for Lifelong Learning (UIL): annual report, 2021. UNESCO Institute for Lifelong Learning [1170]. UIL/2022/PI/H/1. 46 p. [Online]. Available: <https://is.gd/VapFi6> Data zvernennia: Veres. 05, 2022.
- [3] Som Naidu, «The idea of open education», Distance Education, № 40:1, p. 1–4, 2019. DOI: [10.1080/01587919.2018.1564622](https://doi.org/10.1080/01587919.2018.1564622) [Online]. Available: <https://is.gd/vKeyJM> Data zvernennia: Veres. 05, 2022.
- [4] Cape Town Open Education Declaration, 2018. [Online]. Available: <https://is.gd/XVaHnI> Data zvernennia: Veres. 05, 2022.
- [5] The Paris OER Declaration, 2012. [Online]. Available: <https://is.gd/bjmJvu> Data zvernennia: Veres. 05, 2022.
- [6] L. Petrenko, Concepts of development of open education. Preprint 08.08.2022. DOI: [10.13140/RG.2.2.30543.56488](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.30543.56488) [Online]. Available: <https://is.gd/7T4B1Y> Data zvernennia: Veres. 05, 2022.
- [7] J. Knox, «The limitations of access alone: moving towards open processes in education technology», Open Praxis, Vol. 5, issue 1, p. 21–29, 2013. [Online]. Available: <https://is.gd/G0QXn3> Data zvernennia: Veres. 05, 2022.
- [8] D. Olcott Jnr, «Access under siege: Are the gains of open education keeping pace with the growing barriers to university access?», Open Praxis, Vol. 5, issue 1, p. 15–20, 2013. [Online]. Available: <https://is.gd/0b2XSh> Data zvernennia: Veres. 05, 2022.
- [9] UNESCO Recommendation on Open Science. Document code: SC-PCB-SPP/2021/OS/URO. 34 p. 2021. [Online]. Available: <https://is.gd/6n7QDt> Data zvernennia: Veres. 05, 2022.

*Стаття надійшла до редакції
09 вересня 2022 року*

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)-219-238](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-219-238)
УДК 37.015:343.811

Пешхала Казімес,
ксьондз, доктор наук,
професор відділення суспільних наук
кафедри загальної педагогіки Католицького Університету
імені Іоанна Павла II у м. Люблін.
Варшава, Польща.

 <https://orcid.org/0000-0001-9972-943X>
kazimierz.pierzchala@kul.pl

УМОВИ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ ІЗОЛЯЦІЇ

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз наукових здобутків з проблеми дослідження; узагальнено досвід Республіки Польщі щодо умов виховання дитини в пенітенціарній ізоляції; визначено основні умови виховання дитини в пенітенціарній ізоляції. Встановлено, що перші три роки життя людини є найважливішим періодом, які впливає на подальші етапи розвитку особистості. Акцентовано увагу на необхідності врахування, що в інтересах дитини є можливість залишити її під опікою матері, яка в контрольованих умовах і за підтримки спеціалістів піклуватиметься про неї та під час важливого періоду розвитку буде дозволяють сформувати певну модель прихильності, побудувати безпечні стосунки з дитиною, засновані на довірі та любові. Встановлено, що вплив матері починає працювати ще до народження малюка, в основному через її ставлення до нього. Після народження вона зазвичай є тією людиною, яка забезпечує базові потреби дитини, і таким чином створює відчуття безпеки, впевненості та емоційної стабільності. Стосунки мати-дитина багатогранні, багаті за змістом і значні за своїми ефектами. Акцентовано увагу на тому, що зв'язок матері з дитиною та повсякденна діяльність, пов'язані з вихованням, дають засудженим можливість відчувати себе повноцінним членом суспільства. Засуджена мати найчастіше хоче змінити своє ставлення, бути хорошою матір'ю та забезпечити належне життя і душевний спокій своїй дитині. Узагальнюючи досвід Республіки Польща визначено, що головною умовою у вихованні дитини в пенітенціарній ізоляції є створення середовища, яке орієнтоване на дитину, без явних ознак перебування у в'язниці; забезпечення дитині, яка перебуває з матір'ю в Будинку матері і дитини у в'язниці, розвивалися рухові та когнітивні здібності;

створення ігрового простору для дітей та занять спортом у Будинку матері і дитини, якщо це виправдано умовами та обставинами; забезпечення доступу до дитячого садка чи подібного закладу в умовах в пенітенціарній ізоляції.

Ключові слова: дитина; мати; виховання; пенітенціарна ізоляція; Будинок матері і дитини.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. За словами Богуслави Будровської «Дитина – є найціннішою» [4]. У польській енциклопедії зазначено, «Дитина – це людина в перший період постнатального індивідуального розвитку (онтогенез), від народження до кінця процесу росту» [46]. На думку Анни Бжежинської-Рибіцької «Дитина народжується не тільки для того, щоб існувати, але і для того щоб жінка стала матір'ю і людиною з високим рівнем моральних цінностей, ніж вона була без дитини» [3].

Родинне виховання відіграє велику роль у розвитку дитини та формуванні особистості. Успішне сімейне виховання залежить від структури сім'ї та умов, в яких росте дитина. Належний догляд, який розуміється як «[...] свідомі дії батьків, спрямовані на створення умов, що сприяють біопсихічному розвитку дитини, і водночас запобігання різного роду загрозливих ситуацій» [9] спрямовує розвиток особистості дитини. Більшість проблем з вихованням виникає через те, що батьки не знають своїх дітей. Ці процеси безпосередньо впливають на виховання дітей, які часто залишаються без контролю та піклування батьків. Слід пам'ятати, що: «Сім'я впливає [...] на дитину через умови та події, які в ній існують».

Отже, виховний вплив на дітей і підлітків у сім'ї полягає в першу чергу не зі спорадичних звернень, а сукупному впливі всіх окремих компонентів сімейного середовища» [11]. Сьогодні, сучасна модель сім'ї являє собою прагнення матері підвищити благоустрій родини та життя в цілому... мати часто відсутня у сім'ї, вона бореться за підвищення рівня життя родини, накопичує матеріальні блага...[2].

Методологія, використана при написанні цієї публікації, полягала в проведенні критичного аналізу літератури та узагальнення з використанням власних наукових досягнень та інших документів, у тому числі доступних онлайн-ресурсів та власного досвіду в багатьох роках роботи з особами, позбавленими волі. Окреслена вище нами проблема є актуальною та своєчасною. Даній проблемі присвячено велику кількість наукових та методологічних досліджень, але стосунки засуджених матерів та їх дітей є

своєрідною новизною в педагогічному дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідно до інформації Державного департаменту України з питань виконання покарань, Інформаційно-консультативного жіночого центру та Швейцарської агенції з розвитку і співробітництва, питання про можливість перебування немовлят разом з матір'ю в установі виконання покарання є проблемним, оскільки з одного боку установа безумовно не може бути належним середовищем для немовляти чи малої дитини, а, з іншого боку, примусове розлучення матерів і малолітніх дітей є вкрай небажаним. В таких випадках головною метою має бути благополуччя дитини, тобто будь-який передпологовий і післяпологовий догляд у місці позбавлення волі має дорівнювати догляду, який надається поза межами пенітенціарної системи. Якщо немовлята чи малі діти перебувають в установі виконання покарання, поводження з ними має бути під наглядом спеціалістів у сферах соціальної роботи, дитячого розвитку і медичних працівників [7].

Враховуючи наведене, можна сказати, що інституціями Ради Європи було розроблено детальні стандарти та практичні рекомендації щодо умов перебування жінок в місцях позбавлення волі, зокрема значну увагу приділено питанню перебування вагітних жінок та молодих матерів разом зі своїми маленькими дітьми у в'язницях. В таких випадках на першому місці має стояти благополуччя та інтереси дитини, тому державам рекомендовано вдосконалювати свою пенітенціарну систему та чинне законодавство таким чином, щоб враховувати як інтереси ув'язненої жінки та її малюка, так і виконувати приписи закону [8].

Науково-теоретичною основою дослідження стали праці провідних вітчизняних та закордонних учених у галузях адміністративного, сімейного, цивільного та кримінального права щодо правового статусу дитини, а також забезпечення і гарантування їх прав. Зокрема, цих питань у своїх працях торкалися В. Авер'янов, А. Баландинович, О. Бандурка, А. Бжежинська-Рибіцька, О. Бондар, О. Бутько, М. Віхляєв, З. Герелюк-Любовіч, Е. Володарчик, В. Гаращук, І. Голосніченко, М. Грохочинський, Г. Доненко, В. Колпаков, А. Комзюк, К. Левченко, С. Ліс, А. Матищак-Блашчик, Х. Речек, С. Стеценко, О. Угровецький, В. Шендрик та інші науковці [9].

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є теоретичний аналіз наукових здобутків з проблеми виховання дитини в пенітенціарній ізоляції та визначення відповідних умов виховання.

Відповідно до мети визначено такі **завдання**:

- здійснити теоретичний аналіз наукових здобутків з проблеми дослідження;
- узагальнити досвід Республіки Польщі щодо умов виховання дитини в пенітенціарній ізоляції;
- визначити основні умови виховання дитини в пенітенціарній ізоляції.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

З метою детального аналізу визначеної вище нами проблеми, зокрема виховання дітей матерями, які перебувають у карно-виховних закладах проаналізуємо існуючу законодавчу базу.

Спробуємо описати правовий статус дитини, яка перебуває в установі пенітенціарної ізоляції з матір'ю. Щоб краще проілюструвати правову ситуацію дитини, будуть представлені основні положення закону, які тісно пов'язані з перебуванням дитини в місцях позбавлення волі з матір'ю.

Проаналізувавши Конституційне право Республіки Польща (ст. 71, § 2) нами встановлено, що «...до і після пологів мати має право на спеціальну допомогу з боку державних органів. Матері, які перебувають в пенітенціарній ізоляції не є виключенням» [35].

Відповідно до Кримінально-виконавчого кодексу Республіки Польща (§ 4 ст. 87) [44] мати, яка позбавлена волі, могла би забезпечити постійний і безпосередній догляд за дитиною – організовано Будинки матері та дитини, де діти можуть перебувати за бажанням матері до того часу поки їм не виповниться три роки, якщо немає освітніх потреб або стан здоров'я, який затверджений висновком лікаря чи психолога, засвідчує відлучення дитини від матері або продовження чи скорочення періоду перебування матері з дитиною. Прикладом функціонування таких Будинків матері та дитини є виправні колонії у м. Кшивінь та м. Грудзьондз. Рішення з цього приводу потребують згоди суду з питань опіки.

Будинки матері та дитини розташовані в окремих корпусах і залишаються ізольованими від інших приміщень, призначених для розміщення засуджених, відрізняються як архітектурою, так і внутрішнім оформленням. Загальна мета їх функціонування – створити дітям найкращі умови для психофізичного розвитку через постійний і тісний контакт з матір'ю. Будинки є фельдшерськими закладами. Постійний догляд за дітьми здійснюють медсестри, дієтолог та педіатр [26].

Якщо в місцях позбавлення волі перебувають новонароджені та немовлята, їхнє перебування повинно проходити під наглядом спеціалістів із соціальної роботи та розвитку дитини. Мета полягає в тому, щоб створити середовище, орієнтоване на дитину, без явних ознак перебування у в'язниці. Також, необхідно подбати, щоб у дитини, яка перебуває з матір'ю в Будинку матері і дитини у в'язниці, розвивалися рухові та когнітивні здібності. Діти повинні мати відповідні місця для ігор і занять спортом у Будинку матері і дитини, якщо це виправдано умовами та обставинами, та відчутти звичайне життя поза стінами карно-виховного закладу. Якщо це неможливо, необхідно подбати про надання доступу до дитячого садка чи подібного закладу [27].

Згідно 11 Постанови від 14.06.2012 р. [41] і § 28 розд. 2 регламенту від 21.12.2016 р. [42] Республіки Польщі у післяпологовому періоді жінка має перебувати з дитиною в палаті зазначеної установи виконання покарань до тих пір, поки її стан здоров'я і стан здоров'я новонародженого не дозволять їх звільнити з цієї палати.

Відповідно до польського законодавства під час постійного і безпосереднього догляду за дитиною матір'ю, яка позбавлена волі, принцип роздільного розміщення в місцях позбавлення волі та слідчих ізоляторах не поширюється. У Будинках матері та дитини можуть перебувати наступні засуджені жінки: підлітки, вперше засуджені та рецидивістки пенітенціарних установ.

Для влаштування дитини вдома потрібна згода батька, якщо він несе батьківську відповідальність. У разі відсутності такої згоди або неможливості її отримати вирішальним є рішення суду з питань опіки та піклування (ч. 2 ст. 97 Кодексу про сім'ю та опіку) [44]. Мати з дитиною допускаються додому після отримання згоди суду з питань опіки та піклування. До слідчого ізолятора не може бути допущено особу, у якої дитина є одним із батьків або опікуном. Прийняття жінок, які прибули з дітьми, до установ виконання покарань, при яких організовано Будинки матері та дитини, регулюється Положенням про порядок прийому дітей матерів, позбавлених волі, до Будинків матері та дитини у визначених місцях [43].

Коли мати перебуває у місцях позбавлення волі більше 3 років, організовуються зустрічі з людьми, які бажають далі піклуватися про дитину [19]. У першу чергу – це вихідці з родини вихованця чи батька дитини, а потім – кандидати у прийомні сім'ї [20]. Водночас, мати має право подати заяву про влаштування дитини до виховного закладу при пенітенціарній установі (§ 8 Положення) [44].

Мати, яка перебуває вдома і користується посвідкою на тимчасове проживання за межами колонії, залишає установу разом з дитиною. Лише в обґрунтованих випадках, на її прохання, директор в'язниці може дати згоду на те, щоб дитина залишилася вдома на час використання дозволу (§ 6 регламенту) [44].

Відповідно до правила 34 Європейських пенітенціарних правил [36] ув'язнені жінки повинні мати право народжувати поза в'язницею, і якщо дитина народжується у в'язниці, влада повинна забезпечити всю необхідну підтримку та умови.

Відповідно до ст. 9 сек. 3 Конвенції про права дитини [5] прийнятій Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 20 листопада 1989 року, відповідно до якого дитина, яка була розлучена з одним або обома батьками, має право на регулярні особисті стосунки та прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить інтересам дитини. Збереження зв'язку між батьком і дитиною, безсумнівно, є надзвичайно важливим чинником, який сприяє реінтеграції у вільне суспільство осіб, позбавлених волі, дозволяє розвивати відповідні форми спілкування з дитиною тощо [36]. Відповідно до вищезазначеного за Конвенцією членами сім'ї є також діти засуджених, які також потребують реального контакту з батьком у місцях позбавлення волі і мають на це повне право [31]. У документі зазначено, що необхідно гарантувати: захист дитини від усіх форм дискримінації, право на медичне обслуговування найвищого рівня, право на відпочинок, вільний час, участь в іграх та розважальних заходах, а також участь у культурному та мистецькому житті. Ця Конвенція вимагає, щоб жодна дитина не піддавалася тортурам або жорстокому, нелюдському поводженню чи такому, що принижує гідність, покаранню [38].

Хочемо звернути увагу, що існують правові документи, зокрема три акти Парламентської Асамблеї Ради Європи, тобто Рекомендація 1340 (1997) про соціальні наслідки позбавлення волі та його наслідки для сім'ї, прийняті для важливих прав дітей [39], Рекомендація 1469 (2000) – Матері та діти у в'язниці [40], Резолюція 1663 (2009) – Жінки у в'язниці [41], Рекомендації 914 (1981) про соціальне становище в'язнів, які підкреслюють, серед іншого, необхідність забезпечити дотримання обов'язку інформувати ув'язнених жінок про місцеперебування їхніх дітей, забезпечити пристосування тюремного режиму до потреб вагітних жінок, жінок, які годують дитину та жінок, які доглядають за ними, і щоб жінки відбували покарання в таких установах, які знаходяться на розумній

відстані від місця проживання своїх сімей з метою зменшення негативного впливу позбавлення волі на сімейне життя засуджених. У зазначених документах наголошено, також, на необхідності організації візитів з дітьми, поваги до гідності та соціальної інтеграції [5].

Стаття 87а § 2 Кримінально-виконавчого кодексу Республіки Польщі визначає соціальний статус засуджених, які здійснюють постійну опіку над дітьми, які перебувають у закладах опіки та виховних закладах, зокрема щодо розміщення ув'язнених матерів у місцях позбавлення волі найближчих до місця проживання дітей наскільки це можливо.

Хочемо звернути увагу на роль матері, яка знаходиться в установі пенітенціарної ізоляції, в житті новонародженої дитини.

На думку Станіслава Ліса, соціалізаційне значення матері полягає в її постійній присутності та впливі на розвиток дитини, особливо в період дитинства. Мати стимулює поведінку дитини. Його різноманітні види діяльності, такі як показ предметів, називання, демонстрація способів поведінки, полегшують дитині диференціацію подразників. Вона також захищає їх від неприємних переживань [14]. На нашу думку, вплив матері починає працювати ще до народження малюка, в основному через її ставлення до нього. Після народження вона зазвичай є тією людиною, яка забезпечує базові потреби дитини, і таким чином створює відчуття безпеки, впевненості та емоційної стабільності. Стосунки мати-дитина багатогранні, багаті за змістом і значні за своїми ефектами.

Ельжбьета Напора вважає, що мати відіграє величезну роль у житті та розвитку дитини, надаючи йому зразки, моделі задоволення потреб, вона також вчить, як поводитися в ситуаціях, коли потреби не можуть бути задоволені, вона вчить дитину бачити і поважати інших людей. потреби. Всебічний вплив матері на дитину (на всіх етапах його життя) відбувається свідомо як цілеспрямована виховна робота, так і ненавмисне вплив, що виражається в їх взаєминах і часто грає набагато більшу роль у цих взаємодіях [21].

У розрізі нашого дослідження хочемо наголосити на аспекті так званого «дитинства за ґратами». Звернути увагу на те, як почувається дитина, мати якої знаходиться в пенітенціарній ізоляції. Отже, з перших хвилин життя дитина піддається процесу навчання. Першим взірцем для наслідування стає мати, від якої він навчається азам.

Вкрай важливий період внутрішньоутробного життя. На цьому наголошував французький акушер Фредерік Лебуйє, який писав: «Одна хвилина виховання дитини у внутрішньоутробному періоді варта місяця

виховання її після народження» [13]. Дитина свідомо не пам'ятає пренатальний досвід, але є пам'ять тіла.

Магдалена Телешевська переконана, що: «батько повинен мати право на відвідування. Це дозволить дитині та матері підтримувати сімейні зв'язки з іншими членами сім'ї: братами та сестрами, бабусями, бабусями та дідусями, а також родиною».

Ми вважаємо, що дитина, яка перебуває з мамою, повинна якомога менше відчувати те, що вона перебуває в специфічних умовах. Дитині необхідно створити умови проживання відповідно до її потреб. Ці потреби мають задовольнятися, наскільки це можливо, у місцях, відокремлених від тюремного середовища. Діти, які залишаються з матір'ю у в'язниці, повинні мати доступ до ясел за межами в'язниці, [...] тоді вони матимуть можливість налагодити контакти з однолітками. Це також вплине на особистісний розвиток дітей, оскільки зменшить негативні наслідки соціальної ізоляції. [...] Жінка, засуджена до тривалого ув'язнення, колись буде розлучена з дитиною. Це, безперечно, складна ситуація, яка викликає масу емоцій. Процес відлучення матері від дитини має відбуватися поступово. Розлука повинна проходити так, щоб вона пройшла максимально ненав'язливо і болісно як для матері, так і для дитини» [31]. Слід пам'ятати, що побудова зв'язку між матір'ю та дитиною під час вагітності та після пологів є основою для встановлення її належних стосунків у майбутньому.

Протягом усього процесу соціальної реабілітації засудженої матері факт материнства породжує можливість більш повного і безпосереднього виховного контакту з засудженою [26]. Оптимальною є соціальна реадаптація жінок, які раніше були засудженими, і стандартна соціалізація їхніх дітей. Слід пам'ятати, що дитина переймає еталони від батьків, які є першими передавачами еталонів.

Анна Бжежицька-Рибіцька вважає, що дитина від народження, перші кілька років свого життя потребує підтримки дорослих. [...] Вона систематично посилає різноманітні сигнали про свої потреби, очікуючи схвальної реакції оточення. Якщо ця відповідь негативна, то дитина зазнає певного руйнування розвитку. Його крайнім вираженням є т. зв орфанна хвороба» [3]. (Рідкісна (орфанна, від англ. *Orphan* – сирота) хвороба – узагальнена назва для рідкісних вроджених чи набутих захворювань, частота яких не перевищує п'яти випадків на 10 тис. осіб, які хронічно прогресують, погіршують якість життя людини та призводять до його скорочення чи інвалідизації [29]. На всіх рівнях взаємодії дитина повинна

чути слова «Я люблю тебе», щоб правильно розвиватися.

Досвід, набутий дитиною в перші роки життя, визначає доброзичливе ставлення до себе і світу, довіру і прийняття. В іншому випадку це відзначається невірою в себе, недовірою до людей і світу, самоприниженням, почуттям неповноцінності. Тому дитина, яка вважає себе нелюбимою, неповноцінною, стверджуватиме погану самооцінку [16]. З раннього дитинства дитина співвідносить світ, що сприймається, зі своєю особистістю. Присутність, близькість, дотик, материнське тепло – ось стимули, що забезпечують безпеку дитини.

Негативний досвід цього періоду може змусити дитину залишатися егоцентричною та асоціальною, нездатною належним чином адаптуватися в суспільстві. Також слід пам'ятати, що дитина сприймає матір крізь призму тюремної ситуації. Він є постійним спостерігачем за ситуацією підкорення матері тюремному персоналу. У цій ситуації важко поєднати ролі матері та засудженої. Це все викликає інший тип соціалізації (дисоціації). В силу різних факторів мати може також використовувати ситуацію материнства в особистих цілях. Часто поданий образ материнства є ідеалізованим, це скоріше бажаний образ, а не реальний, про що свідчить дослідження Ірени Будревич [30].

Зараз спробуємо розглянути досліджену проблему під іншим кутом, а саме через відгуки персоналу Будинків матері та дитини. Виникає питання: Гаразд, а де в цьому всьому дитина? Застосувавши метод спостереження, нами було встановлено, що Працівники Будинків матері та дитини переконані, що пропагують підхід реабілітації через любов. Основна мета цих установ – забезпечити дитині можливість зберегти найважливішу цінність – тісний контакт з мамою. Співробітники зазначених установ впевнені, що психофізичний розвиток людей, які перебувають у закладі, правильний. Діагностика дітей проводиться за Шкалою розвитку дітей. При виникненні будь-яких труднощів у розвитку навички молодших школярів зміцнюються та стимулюються. Персонал намагається забезпечити дітей різними стимулами. До закладу приїжджають актори, ставлять вистави і театри. Матері ув'язнених також організовують культурні заходи для своїх дітей. В рамках програми «Я розкажу тобі казку» готують ляльки, сценографії та сценарії казок, які згодом презентують [47]. Діти зазвичай у захваті і з радістю дивляться на своїх мам.

Діти в Будинках матері та дитини цілодобово перебувають з матерями. Співробітники пенітенціарних установ, виконуючи свої обов'язки щодо матерів та їхніх малолітніх дітей у цих штучних умовах, намагаються створити оптимальні можливості для психосоціального

розвитку дітей та їхніх матерів, які є найближчими до життя на волі. Ефекти цих процедур, безумовно, мають різні наслідки для перебігу подальшої життєвої біографії матері, яка має шанс змінити свою поточну життєву ситуацію, і для дитини, у якої в особливих умовах починається процес соціалізації.

Вагітній жінці дозволено частіші контакти у вигляді телефонних розмов, побачень, розмов по скайпу з батьком дитини з метою підтримки та зміцнення емоційних зв'язків [1].

«Метою персоналу закладу, окрім широкого розуміння соціальної реабілітації, є розвиток позитивного зв'язку між матір'ю та дитиною» [47]. Співробітники впроваджують позитивний зв'язок через самоорганізовані ігри. Діти ростуть без занадто великої кількості електронного обладнання. Матері, перебуваючи з дітьми 24 години на добу, мають можливість постійно спостерігати за розвитком дитини. Завданням пенітенціарних служб у Польщі є підготувати матерів до належного виконання своїх материнських і соціальних ролей не лише у в'язниці, але й у відкритому середовищі, а також забезпечити дітям найкращі умови розвитку та виховання [1].

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

У дослідженні застосовано теоретичні методи, зокрема бесіда та спостереження з метою аналізу проблеми виховання дитини в пенітенціарній ізоляції та визначення відповідних умов її виховання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

За результатами теоретичного дослідження можемо зробити висновок, що питання, пов'язані з виконанням покарання у вигляді позбавлення волі щодо жінок, а також жінок, які мають дітей, є дуже серйозними. Значні дискусії продовжують викликати присутність у місцях позбавлення волі вагітних жінок і матерів з дітьми. Тюрма – це особливий тип середовища, несумісний з психологічними та соматичними властивостями жінки [1]. У польському законодавстві вагітність не є пом'якшувальною обставиною [1].

Життєдіяльність дитини значною мірою залежить від дорослих, тому більшість думок стосується зовнішньої сфери. «Часто наголошується, що одним із найважливіших завдань реабілітації є співпраця з сім'ями та родичами ув'язнених, оскільки вони виконують дві основні функції: реадaptaційну та профілактичну. У першому випадку основним є «використання» сім'ї у виправних цілях. Можна говорити про спрямування

ув'язненого на сім'ю (дружина, батьки, діти) і, навпаки, сім'ю на ув'язненого (очікування покращення, висловлення надії, пред'явлення вимог)» [12].

Сурогатні ролі, які виконують засуджені матері, найчастіше є подвійними. Завжди існує ризик виникнення прогалин, недоліків і дисфункцій у виконанні додаткових завдань, зокрема щодо неповнолітніх дітей. Батьки можуть підтримувати своїх дітей, зміцнюючи їхню самооцінку, допомагаючи їм у прямий і конструктивний спосіб, і змушуючи дитину почуватися в безпеці, теплі та прийнятому.

Безперечним є розуміння того, що для жінки дитина може бути найвищою цінністю, заради якої вона здатна змінити характер своєї нинішньої біографії та спрямувати своє життя на шлях суспільно прийнятних вчинків. Зв'язок матері з дитиною та повсякденна діяльність, пов'язані з вихованням, дають засудженим можливість відчувати себе повноцінним членом суспільства, якої часто не вистачає у відділеннях для жінок без дітей. Засуджена мати найчастіше хоче змінити своє ставлення, бути хорошим батьком і мати можливість забезпечити належне життя та душевний спокій своїй дитині. У створенні зв'язку мати-дитина прямий фізичний контакт відіграє істотну роль. Джон Боулбі (творець терміну «зв'язок») стверджує, що: як інші повинні поводитися з ним, як з ним поводитися [48].

Підкреслюючи, вищезазначене, багато ще можна зробити для покращення становища матерів і дітей. «Можна [...] запобігти, наприклад, уникаючи створення (як у таких країнах, як Франція, Німеччина чи Норвегія) Будинків матері та дитини безпосередньо на території в'язниць, але в окремих анклавих, щоб створити цілком нормальне та розвиваюче середовище для дітей, прагнення до реабілітації шляхом соціальної інклюзії шляхом організації для дітей, наприклад, подорожей, контактів з однолітками з-поза поточного середовища (державні дитячі садки, ігрові кімнати, ігрові майданчики) або організації відвідувань публічних бібліотек (читання казок, конкурси, зустрічі з авторами тощо)» [31].

«Мама – це їжа, любов, тепло, земля. Бути нею коханим – це бути живим, укоріненим, мати батьківщину і дім» [10]. Дитина (її добробут) не може розглядатися як «засіб» реабілітації. Складається враження, що «нерозкрита дійсність негативно впливає на розвиток в'язничних дітей, лише відсутність контакту з людьми – матерями з правильними моральними цінностями» [17]. Ірена Весоловська-Кшиштофек, навпаки, висловила позитивну думку щодо тюремного материнства. На її думку,

підтримка справжніх, щирих стосунків і тісного контакту з дитиною корисна як для дитини, що розвивається, так і для матері, яка легше переносить труднощі ізоляції [19]. «Мати, на рівні поєднання своєї потреби і психобіологічної потреби дитини, повинна звільнити материнську любов як цінність» [20]. Багато вчених «[...] наголошують, що немає достатньо часу, щоб ізолювати матір від дитини [33]. [...] Існують довгострокові наслідки перебування дитини у в'язниці. [...] Такі діти ставитимуться до тюремного середовища як до нормального та природного. [...] Дитина у в'язниці з матір'ю починає дивитися на світ її очима і повторює її помилки [12]. Проте переважна більшість авторів стверджують, що ризики, пов'язані з вихованням дитини у в'язниці, менші, ніж переваги утримання дитини поруч із матір'ю [23]. «Є вчені, які розглядають ізоляцію від зовнішнього світу як дивовижну можливість для матері поглибити стосунки з власною дитиною» [24].

Барбара Яжебовська-Базяк вважає, що «прихильники існування тюремних Будинків матері та дитини вважають їх протиотрутою від орфанної хвороби. Противники появи дитини на світ у в'язниці і проведення в ній періоду раннього дитинства – вказують на небезпеку закріплення в психіці дитини «слідів», пов'язаних з тюремною дійсністю, і вплив цих слідів на її подальший розвиток [12]. На жаль, буває і так, що перебування найближчої людини у в'язниці також може стати стигматизацією дитини в соціальному оточенні [25].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Таким чином, аналізуючи наукові здобутки щодо присутності дитини з матір'ю в пенітенціарній ізоляції, слід пам'ятати, що, на думку вчених, перші три роки життя людини є найважливішим періодом, що впливає на подальші етапи розвитку, після якого формування зв'язку стає практично неможливим. Тому необхідно враховувати, що в інтересах дитини є можливість залишити її під опікою матері, яка в контрольованих умовах і за підтримки спеціалістів піклуватиметься про неї та під час важливого періоду розвитку буде дозволяють сформувати певну модель прихильності, побудувати безпечні стосунки з дитиною, засновані на довірі та любові.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним напрямом для досліджень залишається ресоціалізація матері та дитини в умовах пенітенціарної ізоляції та освіта й розвиток дитини, яка народилася у в'язниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] M. Arczewska, «Więzienne matki. Pomędzy zachowaniem przywiązaniowym a transmisją międzypokoleniową», *Prawo w działaniu. Sprawy cywilne*, nr 42, s. 9–37, 2020.
- [2] A. Bałandynowicz, *Probacja. Resocjalizacja z udziałem społeczeństwa. Konteksty antropologiczno-filozoficzne*. Wydawnictwo Wolters Kluwer, Wydanie 3, Warszawa, 2019.
- [3] A. Brzezińska-Rybicka, «Macierzyństwo jako wartość skazanych kobiet w procesie ich resocjalizacji. Anamneza i diagnoza zjawiska, Rozprawa doktorska pod kierownictwem», ks. dr. hab. Kazimierza Pierzchały, prof. KUL (niepublikowana, maszynopis). Lublin, 2022.
- [4] B. Budrowska, «Regulamin i improwizacje, czyli o kulturowym skrypcie bycia matką», *Kultura i Społeczeństwo*, nr 2, s. 107, 2001.
- [5] K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy – komentarz*. 4 wyd. Wolters Kluwer, Warszawa, 2018.
- [6] T. Drummond, «Mothers in priston», *Time*, nr 156(19), 2000.
- [7] P. Ferrara, V. Emmanuele, A. Nicoletti, i in., «Mothers with their babies in prison: the first Italian experience», *Archives of Disease in Childhood*, nr 92(2), s. 183–183, 2006. doi: 10.1136/adc.2006.099937
- [8] A. Fidelus, *Determinanty readaptacji społecznej skazanych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa, 2012.
- [9] Z. Giereluk-Lubowicz, *Wychowanie w rodzinie wielkomiejskiej*. WSiP, Warszawa, 1979.
- [10] J. Grochal, B. Przyborowska, *O wychowaniu człowieka*. Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica, Płock, 2000.
- [11] M. Grochociński, «Kultura pedagogiczna rodziców», w *Rodzina i dziecko*, M. Ziemska, Red. PWN, Warszawa, 1979.
- [12] B. Jarzębowska-Baziak, «Problem macierzyństwa w zakładzie karnym», w *Doświadczenia i perspektywy systemu penitencjarnego w Polsce*, T. Szymanowski, A. Rzepliński, Red. Warszawa, 1987.
- [13] F. Leboyer, *Narodziny bez przemocy*. Wydawnictwo PAX, Warszawa, 2012.
- [14] S. Lis, *Proces socjalizacji dziecka w środowisku pozarodzinnym*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 1992.
- [15] K. P. Luke, «Mitigating the ill effects of maternal incarceration on women in prison and their children», *Child "Welfare"*, 81(6), s. 929–948, 2002.
- [16] H. Machel, K. Wszeborowski (red.), *Psychospołeczne uwarunkowania*

zjawisk dewiacyjnych wśród młodzieży w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Wydawnictwo UG, Gdańsk, 1999.

- [17] J. Makowska, *Więzienne dzieci. Problemy opiekuńczo-wychowawcze.* Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, 1997.
- [18] M. Marczak, K. Mirosław, «Funkcjonowanie kobiet w warunkach izolacji więziennej», w *Skuteczność oddziaływań penitencjarnych*, M. Kuć, Red. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin, 2009, s. 42–46.
- [19] A. Matysiak-Błaszczak, E. Włodarczyk, «Macierzyństwo za kratami», *Pedagogika Społeczna*, nr 2/4, s. 51–65, 2004.
- [20] A. Matysiak-Błaszczak, E. Włodarczyk, «Macierzyństwo za kratkami», *Pedagogika społeczna. Profilaktyka – Pomoc – Resocjalizacja*, № 2/4, s. 55–59, 2004,
- [21] E. Napora, «Cechy matek pożądane w wychowaniu dzieci», *Problemy Rodziny*, nr 1, s. 23–29, 1995.
- [22] U. Nowak, «Dom Matki i Dziecka w Krzywańcu», w *Kobieta w więzieniu – polski system penitencjarny wobec kobiet w latach 1998–2008*, I. Dybalska, Red. Wydawnictwo: Instytut Rozwoju Służb Społecznych, Warszawa, 2009.
- [23] K. Pierzchała, *Destygmatyzacja przestępców w świetle Magisterium Kościoła oraz poglądów na resocjalizację.* Oficyna Wydawnicza «Impuls», Kraków, 2016.
- [24] K. Pierzchała, *Kapelan więzienny w procesie resocjalizacji penitencjarnej.* Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, 2013.
- [25] K. Pierzchała, *Skazani ale nie potępieni. Poczucie powinności i odpowiedzialności.* Studium psychologiczno-pedagogiczno-pastoralne, Wyd. II rozszerzone, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, 2015.
- [26] H. Reczek, «Oddziaływania wychowawcze w Domu dla Matki i Dziecka przy Zakładzie karnym nr 1 w Grudziądzu», w *Kobieta w więzieniu – polski system penitencjarny wobec kobiet w latach 1998–2008*. I. Dybalska, Red. Warszawa, 2009.
- [27] H. Reczek, «Oddziaływanie wychowawcze wobec osadzonych ciężarnych i matek», w *Problemy więziennictwa u progu XXI wieku*, B. Hołyst, S. Redo, Red. CZSW, Warszawa, 1996.
- [28] J. Rejman, *System wychowawczy zakładu penitencjarnego dla młodocianych. Model organizacji i resocjalizacji.* Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, Rzeszów, 2000.
- [29] S. Siek, *Relaks i autosugestia.* Krajowa Agencja Wydawnicza KAW, Warszawa, 1986.

- [30] A. Ślącza-Lebiedzińska, «Rodzice z za więziennej kraty», „Wykluczenie.pl” *Biuletyn*. Stowarzyszenie Pogotowie Społeczne, 2017.
- [31] M. Teleszewska, «Wykonywanie kary pozbawienia wolności wobec kobiet», Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. B. Grażyny Szczygieł, UwB, Białystok, 2018.
- [31] B. Toroń-Fórmanek, «Edukacja i resocjalizacja więziennych matek przez macierzyństwo», *Biografistyka Pedagogiczna*, T. 4, Nr 1, s. 401–417, 2019,
- [33] N. Valios, «Mothers behind bars», *Community Care*, 5(13), 2004.
- [34] M. Zimny, C. Szwinta, D. Ćwiek, K. Szymoniak, A. Daszkiewicz, «Budowanie więzi z dzieckiem w okresie życia prenatalnego i po porodzie przez matki przebywające w wybranych zakładach karnych w Polsce», *Problemy Pielęgniarstwa*, № 25(4), s. 264–269, 2017.
- [35] *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r.* (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946).
- [36] *Konwencja Praw Dziecka ONZ z 20.11.1989 r.* (Dz. U. z 1991 r. poz. 526 ze zm.)
- [37] Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, (Przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów). *Rada Europy Komitet Ministrów Zalecenia Rec*, 2006.
- [38] *Rekomendacja 1340, Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy o społecznych skutkach pozbawienia wolności i jego skutkach dla rodziny.* 1997.
- [39] *Rekomendacja 1469, Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy – Matki i dzieci w więzieniu.* 2000.
- [40] *Rezolucja 1663, Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy – Kobiety w więzieniu.* 2009.
- [41] *Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 czerwca 2012 r. w sprawie udzielania świadczeń zdrowotnych przez podmioty lecznicze dla osób pozbawionych wolności.* (Dz. U. 2012 poz. 738).
- [42] *Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 września 2003 r. w sprawie trybu przyjmowania dzieci matek pozbawionych wolności do domów dla matki i dziecka przy wskazanych zakładach karnych oraz szczegółowych zasad organizowania i działania tych placówek* (Dz. U. 2003 nr 175 poz. 1709).
- [43] *Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 czerwca 2015 r. w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem*

tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawienie wolności oraz dokumentowania tych czynności. (Dz.U. 2015 poz. 927 z późn. zm.).

- [44] *Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy.* (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1359).
- [45] *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy.* (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 53, 472, 1236, 2054, z 2022 r. poz. 22, 655).
- [46] *Encyklopedia PWN, Dziecko.* [Online]. Pobrano: <https://is.gd/S8YOul> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [47] Parenting. pl, *Skazane ciężarne. Ich dzieci «trafiają za kratki» zaraz po narodzinach.* [Online]. Pobrano: <https://is.gd/IOhXII> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [48] A. Szymańska, *Teoria przywiązania Johna Bowlbyego.* [Online]. Pobrano: <https://is.gd/a6uJrt> Дата звернення: Серп. 06, 2022.

CONDITIONS OF EDUCATION OF CHILDREN IN PENITENTIARY ISOLATION

Kazimes Peszhała,

Professor, Doctor of Science,

professor of the department of social sciences

Department of General Pedagogy of the Catholic University
named after John Paul II in Lublin.

Warsaw, Poland.

 <https://orcid.org/0000-0001-9972-943X>
kazimierz.pierzchala@kul.pl

Abstract. The family influences the child through the conditions and events that exist in it. From the first moments of life, the child is subject to the learning process. The first model for him becomes his mother, from whom he learns the basics. A child who is with his mother should feel as little as possible about the fact that he is in specific conditions. The fading of the bond between mother and child during pregnancy and after childbirth is the basis for creating a proper relationship in the future. At all levels of interaction, the child should hear the words "I love you" to develop properly he presence, closeness, touch, and warmth of the mother – are the stimuli that ensure the safety of the child. Often presented by convicted people, the image of motherhood is idealized, it is rather a wishful rather than a real one. Employees of mother and child homes are convinced that they promote an approach of resocialization through love. The aim of the staff of the facility, apart from broadly understood

resocialization, is to develop a positive bond between mother and child. A child for a woman should be of the highest value. The optimal situation is the social readaptation of women previously incarcerated and the standard socialization of their children.

Keywords: Child; mother; upbringing; penitentiary isolation; Mother and Child House.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] M. Arczewska, «Więzienne matki. Pomędzy zachowaniem przywiązaniowym a transmisją międzypokoleniową», *Prawo w działaniu. Sprawy cywilne*, nr 42, s. 9–37, 2020.
- [2] A. Bałandynowicz, *Probacja. Resocjalizacja z udziałem społeczeństwa. Konteksty antropologiczno-filozoficzne*. Wydawnictwo Wolters Kluwer, Wydanie 3, Warszawa. 2019.
- [3] A. Brzezińska-Rybicka, «Macierzyństwo jako wartość skazanych kobiet w procesie ich resocjalizacji. Anamneza i diagnoza zjawiska, Rozprawa doktorska pod kierownictwem», ks. dr. hab. Kazimierza Pierzchały, prof. KUL (niepublikowana, maszynopis). Lublin, 2022.
- [4] B. Budrowska, «Regulamin i improwizacje, czyli o kulturowym skrypcie bycia matką», *Kultura i Społeczeństwo*, nr 2, s. 107, 2001.
- [5] K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy – komentarz*. 4 wyd. Wolters Kluwer, Warszawa, 2018.
- [6] T. Drummond, «Mothers in priston», *Time*, nr 156(19), 2000.
- [7] P. Ferrara, V. Emmanuele, A. Nicoletti, i in., «Mothers with their babies in prison: the first Italian experience», *Archives of Disease in Childhood*, nr 92(2), s. 183–183, 2006. doi: 10.1136/adc.2006.099937
- [8] A. Fidelus, *Determinanty readaptacji społecznej skazanych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa, 2012.
- [9] Z. Giereluk-Lubowicz, *Wychowanie w rodzinie wielkomiejskiej*. WSiP, Warszawa, 1979.
- [10] J. Grochal, B. Przyborowska, *O wychowaniu człowieka*. Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica, Płock, 2000.
- [11] M. Grochociński, «Kultura pedagogiczna rodziców», w *Rodzina i dziecko*, M. Ziemska, Red. PWN, Warszawa, 1979.
- [12] B. Jarzębowska-Baziak, «Problem macierzyństwa w zakładzie karnym», w *Doświadczenia i perspektywy systemu penitencjarnego w Polsce*, T. Szymanowski, A. Rzepliński, Red. Warszawa, 1987.

- [13] F. Leboyer, *Narodziny bez przemocy*. Wydawnictwo PAX, Warszawa, 2012.
- [14] S. Lis, *Proces socjalizacji dziecka w środowisku pozarodzinnym*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 1992.
- [15] K. P. Luke, «Mitigating the ill effects of maternal incarceration on women in prison and their children», *Child "Welfare"*, 81(6), s. 929–948, 2002.
- [16] H. Machel, K. Wszeborowski (red.), *Psychospołeczne uwarunkowania zjawisk dewiacyjnych wśród młodzieży w okresie transformacji ustrojowej w Polsce*. Wydawnictwo UG, Gdańsk, 1999.
- [17] J. Makowska, *Więzienne dzieci. Problemy opiekuńczo-wychowawcze*. Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, 1997.
- [18] M. Marczak, K. Mirosław, «Funkcjonowanie kobiet w warunkach izolacji więziennej», w *Skuteczność oddziaływań penitencjarnych*, M. Kuć, Red. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin, 2009, s. 42–46.
- [19] A. Matysiak-Błaszczuk, E. Włodarczyk, «Macierzyństwo za kratami», *Pedagogika Społeczna*, nr 2/4, s. 51–65, 2004.
- [20] A. Matysiak-Błaszczuk, E. Włodarczyk, «Macierzyństwo za kratkami», *Pedagogika społeczna. Profilaktyka – Pomoc – Resocjalizacja*, № 2/4, s. 55–59, 2004,
- [21] E. Naporę, «Cechy matek pożądane w wychowaniu dzieci», *Problemy Rodziny*, nr 1, s. 23–29, 1995.
- [22] U. Nowak, «Dom Matki i Dziecka w Krzywańcu», w *Kobieta w więzieniu – polski system penitencjarny wobec kobiet w latach 1998–2008*, I. Dybalska, Red. Wydawnictwo: Instytut Rozwoju Służb Społecznych, Warszawa, 2009.
- [23] K. Pierzchała, *Destygmatyzacja przestępców w świetle Magisterium Kościoła oraz poglądów na resocjalizację*. Oficyna Wydawnicza «Impuls», Kraków, 2016.
- [24] K. Pierzchała, *Kapelan więzienny w procesie resocjalizacji penitencjarnej*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, 2013.
- [25] K. Pierzchała, *Skazani ale nie potępieni. Poczucie powinności i odpowiedzialności. Studium psychologiczno-pedagogiczno-pastoralne*, Wyd. II rozszerzone, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, 2015.
- [26] H. Reczek, «Oddziaływania wychowawcze w Domu dla Matki i Dziecka przy Zakładzie karnym nr 1 w Grudziądzu», w *Kobieta w więzieniu – polski system penitencjarny wobec kobiet w latach 1998–2008*. I. Dybalska, Red. Warszawa, 2009.
- [27] H. Reczek, «Oddziaływanie wychowawcze wobec osadzonych ciężarnych i

matek», w Problemy więziennictwa u progu XXI wieku, B. Hołyst, S. Redo, Red. CZSW, Warszawa, 1996.

- [28] J. Rejman, System wychowawczy zakładu penitencjarnego dla młodocianych. Model organizacji i resocjalizacji. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, Rzeszów, 2000.
- [29] S. Siek, Relaks i autosugestia. Krajowa Agencja Wydawnicza KAW, Warszawa, 1986.
- [30] A. Ślącza-Lebiedzińska, «Rodzice z za więziennej kraty», „Wykluczenie.pl” Biuletyn. Stowarzyszenie Pogotowie Społeczne, 2017.
- [31] M. Teleszewska, «Wykonywanie kary pozbawienia wolności wobec kobiet», Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. B. Grażyny Szczygieł, UwB, Białystok, 2018.
- [31] B. Toroń-Fórmanek, «Edukacja i resocjalizacja więziennych matek przez macierzyństwo», Biografistyka Pedagogiczna, T. 4, Nr 1, s. 401–417, 2019,
- [33] N. Valios, «Mothers behind bars», Community Care, 5(13), 2004.
- [34] M. Zimny, C. Szwinta, D. Ćwiek, K. Szymoniak, A. Daszkiewicz, «Budowanie więzi z dzieckiem w okresie życia prenatalnego i po porodzie przez matki przebywające w wybranych zakładach karnych w Polsce», Problemy Pielęgniarstwa, № 25(4), s. 264–269, 2017.
- [35] Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946).
- [36] Konwencja Praw Dziecka ONZ z 20.11.1989 r. (Dz. U. z 1991 r. poz. 526 ze zm.)
- [37] Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, (Przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów). Rada Europy Komitet Ministrów Zalecenia Rec, 2006.
- [38] Rekomendacja 1340, Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy o społecznych skutkach pozbawienia wolności i jego skutkach dla rodziny. 1997.
- [39] Rekomendacja 1469, Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy – Matki i dzieci w więzieniu. 2000.
- [40] Rezolucja 1663, Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy – Kobiety w więzieniu. 2009.
- [41] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 czerwca 2012 r. w sprawie udzielania świadczeń zdrowotnych przez podmioty lecznicze dla osób pozbawionych wolności. (Dz. U. 2012 poz. 738).

- [42] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 września 2003 r. w sprawie trybu przyjmowania dzieci matek pozbawionych wolności do domów dla matki i dziecka przy wskazanych zakładach karnych oraz szczegółowych zasad organizowania i działania tych placówek (Dz. U. 2003 nr 175 poz. 1709).
- [43] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 czerwca 2015 r. w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowania tych czynności. (Dz.U. 2015 poz. 927 z późn. zm.).
- [44] Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1359).
- [45] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy. (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 53, 472, 1236, 2054, z 2022 r. poz. 22, 655).
- [46] Encyklopedia PWN, Dziecko. [Online]. Pobrano: <https://is.gd/S8Y0ul> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [47] Parenting. pl, Skazane ciężarne. Ich dzieci «trafiają za kratki» zaraz po narodzinach. [Online]. Pobrano: <https://is.gd/IOhXlI> Дата звернення: Серп. 06, 2022.
- [48] A. Szumańska, Teoria przywiązania Johna Bowlbyego. [Online]. Pobrano: <https://is.gd/a6uJrt> Дата звернення: Серп. 06, 2022

*Стаття надійшла до редакції
27 серпня 2022 року*

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)-239-253](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-239-253)
УДК 371.13:373.3 (091) [(410)+(430)]

Сейчова Любослава,

доктор філософії в галузі педагогіки (PhD), професор,
професор кафедри педагогіки і андрагогіки
університету імені Коменського в Братиславі.
Братислава, Словаччина.

 <https://orcid.org/0000-0002-5674-9286>
luboslava.sejcova@uniba.sk

Волярська Олена Станіславівна,

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки, методики викладання іноземних мов
та інформаційно-комунікаційних технологій
Київського національного лінгвістичного університету.
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-6812-1154>
olena.voliarska@knlu.edu.ua

ВИМОГИ ДО ПРОФЕСІЇ ВЧИТЕЛЯ ТА ЙОГО ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. Статтю присвячено розгляду вимог суспільства до вчителя як фахівця й особистості в контексті європеїзації освіти. Виокремлено такі критерії, за якими проведено дослідження: якість і ефективність роботи вчителя, педагогічні знання та вміння вчителя, складові професії вчителя, професійна підготовка вчителя, реалізації концепції педагогічної освіти. Приділено увагу аналізу сучасної концепції ефективної діяльності вчителя як предметника і класного керівника. Вказано на проблеми підготовки вчителів у Словаччині, до яких віднесено недостатній зв'язок академічної та професійної підготовки вчителів, низький рівень організації вчителями роботи з інтегрованими учнями, появу конфліктів при спілкуванні педагогів з учнями і батьками дітей та недостатній рівень методичних навичок вчителя. Встановлено, що вчителі у переважній кількості мають достатні знання щодо змісту освіти, проте не вміють дидактично трансформувати пропонований зміст у навчальний план для відповідної вікової групи учнів, не підготовлені до вирішення навчальних завдань. У Словаччині, готуючись до майбутньої професії, студенти стикаються з двома аспектами, які є провідними й водночас суперечать одне одному: постійний професійний розвиток і особистісні

якості до професії вчителя. З одного боку, під час навчання у вищій школі, студенти здобувають глибокі знання в галузях своїх спеціальностей, готуючись до наукової діяльності. З іншого боку, виникає потреба до підвищення рівня знань з педагогічної практики (академічна концепція). З'ясовано, що вчителі сприймають необхідність навчання учнів так, ніби треба жити тільки майбутнім (прогресивна концепція), що означало б звільнення змісту освіти від «непотрібних» знань, що в Словаччині відбувається повільно.

Ключові слова: вчитель; особистість; підготовка вчителя; педагогічна майстерність; післядипломна освіта; професіоналізм; саморефлексія.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що освіта вважається національною специфікою в ЄС і не підлягає уніфікації, підготовку педагогів у Словаччині за Болонським процесом було поділено на дискретні (лише формальні) рівні на відміну від деяких інших європейських країн. На бакалавраті надаються лише теоретичні засади педагогічних дисциплін, під час навчання у магістратурі майбутні вчителі отримують дидактичну підготовку та викладацьку практику. Як наслідок, зростає критика підготовки вчителів представникам Асоціації керівників державних гімназій, Асоціації словацьких самоврядних шкіл, Товариства дошкільної освіти тощо. Така професійна підготовка, на наш погляд, не дозволяє сформувати у вчителів розуміння педагогічного професіоналізму. Виникають суперечності між недостатнім зв'язком академічної та професійної підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти; переважно добрим знанням вчителем змісту освіти, але невмінням дидактично трансформувати його у навчальний план для відповідної вікової групи. З'являється криза в професії вчителя, про що говориться в нормативних документах європейських країн [8].

Аналіз останніх актуальних досліджень та публікацій. Аналіз відповідної наукової літератури показує, що багато словацьких науковців приділяли значну увагу професійній підготовці вчителів з нормативного погляду. Ж. Вашутова [14], Ж. Пруша [11] мали конструктивістське розуміння щодо особистої та професійної ідентичності педагога. Л. Ламберт [6], Г. Лукашова-Канторкова [7], В. Спілкова [12] вважали, що підготовка вчителя, це, насамперед, формування і розвиток у нього професійних якостей. Ряд українських науковців (Н. Ничкало, Н. Муранова,

О. Волярська, Н. Пазюра) [9] вказують на необхідність неперервного професійного розвитку педагогів як вимоги до вдосконалення вчителя-професіонала. Зарубіжні й вітчизняні вчені наголошують, що сучасний учитель має бути висококваліфікованим і далекоглядним професіоналом, який володіє ключовими компетентностями, є свідомим громадянином з високим рівнем моральних цінностей.

Відзначаючи вагомий внесок словацьких і зарубіжних науковців у вивченні різних аспектів проблеми удосконалення професійної підготовки вчителів, слід зазначити, що в сучасних умовах динамічного розвитку європейського суспільства відбуваються активні зрушення в самих вимогах до особистості вчителя. Отже зараз існує актуальна потреба в їх визначенні, аналізі й осмисленні.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні вимог до професії вчителя та його особистості в контексті європеїзації.

Для досягнення мети було поставлено такі **завдання**: охарактеризувати розуміння якості й ефективності діяльності вчителя; виокремити педагогічні знання та вміння вчителя, складові професії вчителя; розкрити специфіку підготовки вчителя в умовах вищої школи і післядипломної освіти; узагальнити вимоги до підготовки вчителя як професіонала й особистості.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Сучасне розуміння якості й ефективності роботи вчителя наголошує на здатності педагога залучати всіх учнів до змістовної діяльності та розвивати у них ключові компетентності.

Л. Кубінова поділяє характеристики ефективного вчителя на такі категорії [3]:

1. Учитель як особистість. Такий педагог розуміє переживання учнів, чітко і дохідливо спілкується, визнає власні помилки, має почуття гумору, дбає про свій зовнішній вигляд, поважає індивідуальність учня, може підтримувати позитивний діалог з учнями поза межами класної кімнати.

2. Керівництво та організація класної аудиторії. Учитель підтримує педагогічну взаємодію шляхом відповідного пристосування простору та меблів у класі, використовує відповідні засоби навчання, виставляє художні твори учнів на дошку оголошень, підтримує дисципліну в класі з

повагою та гідністю, публікує правила та очікування від занять, дає чіткий зворотний зв'язок учням.

3. Підготовка до навчання. Учитель готується до кожного уроку, включає в підготовку різні методи та процедури також ураховує специфіку учнів з особливими потребами.

4. Хід навчання. Учитель працює із освітніми потребами учнів, використовує процедури, які максимально збільшують використаний час (учні розподіляють завдання, пов'язані з принесенням посібників, витиранням дошки тощо), залучає учнів до різноманітних видів діяльності, підтримує внутрішню мотивацію учнів, віддає перевагу у роботі особистісно орієнтованому підходу.

5. Оцінювання роботи учнів. Педагог дає чіткий зворотний зв'язок учням і батькам учнів, а також чітко окреслює критерії оцінювання, допомагає учням розвивати самооцінку.

6. Професіоналізм та його розвиток. Учитель постійно удосконалює власну професійну компетентність і педагогічну майстерність.

Слід згадати про істотні риси ефективного вчителя. Професійні вчителі, як зазначають Ж. Вашутова [14], Л. Кубінова [3], Г. Лукашова-Канторкова [7], мають такі характеристики: ніколи не забувають, що про якість освіти у школі свідчать люди, а не освітні програми; можуть сформулювати чіткі очікування на початку навчального року; стежать, щоб неадекватна поведінка учнів не повторювалася; пред'являють високі вимоги до учнів, але ще вищі до себе; створюють позитивну атмосферу в класі та в школі; знають силу похвали, фільтрують все негативне та неактуальне та підходять до виконання педагогічної діяльності з позитивним мисленням; можуть ігнорувати дрібні провини учнів і не реагувати на неадекватну поведінку, щоб ситуація не загострилася; цікавляться думками учнів та їхніми підходами до вирішення проблем; знають, що поведінка учнів пов'язана з їхніми переживаннями та емоціями; вміють боротися з власною емоційністю та емоційністю учнів; свої дії реалізують з позицій гуманістичного підходу, що передбачає взаємовідносини та рівноправний діалог між учителями та учнями. Проте, неефективний учитель часто застосовує помсту, покарання учнів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

У процесі виконання дослідження було використано комплекс теоретичних методів: аналіз нормативних документів та педагогічної літератури; узагальнення, порівняння висновків зарубіжних науковців щодо основних вимог до підготовки вчителів; систематизація отриманих даних.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

У результатах дослідження проаналізуємо вимоги до сучасного європейського вчителя за такими ознаками як якість і ефективність роботи вчителя, педагогічні знання та вміння вчителя, складові професії вчителя, специфіка підготовка вчителя в умовах вищої і післядипломної освіти.

Якість і ефективність роботи вчителя. Професія вчителя є однією з найдавніших в історії культури людства і вже чітко виділялася серед інших професій стародавнього світу. Як стверджує чеський науковець Ж. Пруша, будь-яка керована освіта не існує без педагога. У тих випадках, коли хтось навчається самостійно, за допомогою підручника чи комп'ютера – навчальну програму створював педагог [11].

Якість і ефективність вчителя означає цінність його роботи для особистості учня і для суспільства. На думку І. Іштвана [2] й Е. Петлака [10], ефективність діяльності вчителя означає в найкоротші терміни, з найменшими зусиллями з боку вчителів та учнів досягти найкращих освітніх результатів.

У минулому розуміння якості діяльності вчителя було пов'язано з його моральним й особистісними рисами, оскільки педагог сприймався як зразок соціальної поведінки для учнів. Це сталося завдяки впливу психоаналітичної концепції: якість роботи вчителя була пов'язана з рисами його особистості (наприклад, ентузіазм, цікавість, емпатія). Інша точка зору пов'язувала якість діяльності вчителя з його вмінням працювати зі змістом навчальної програми, при цьому важливим критерієм є результати навчання учнів.

Проаналізуємо цільові стандарти для вчительської професії.

З. Швек надає перевагу 13 стандартам, що характеризують **кваліфікованого вчителя-предметника**, розроблених Національною радою з професійного навчання США [13, с. 438–440]:

1. *Знання школярів* – співпереживають учням, прагнуть до того, щоб кожен учень, незалежно від обставин, досяг успіху в школі.

2. *Знання предмету* – мають оволодіти та розуміти зміст і принципи викладання предметного курсу.

3. *Здатність розуміти та застосовувати відповідні методи викладання* – мають досконало розуміти теоретичні та практичні засади освіти.

4. *Уміння залучати школярів до навчання* – надихають школярів на опанування предметних знань на прикладі власного ентузіазму.

5. *Здатність пред'являти високі очікування школярам* – підтримують стимулююче освітнє середовище, яке заохочує школярів до участі,

відкриттів і яке заохочує всіх школярів працювати якнайкраще.

6. *Уміння створити сприятливе середовище для навчання школярів* – створюють безпечне середовище та впорядкований шкільний клімат, який забезпечує максимальні умови навчання для всіх школярів.

7. *Здатність приймати оптимальні рішення щодо цільової програми/навчального плану курсу* – вчителі зі знанням предмета підбирають навчальний план та планують навчальні підрозділи.

8. *Уміння застосовувати діагностичне оцінювання школярів* – розробляють відповідно до віку школярів діагностичні стратегії та використовують результати діагностики для зворотного зв'язку з учнями, коригування цілей, засобів та умов навчання.

9. *Справедливість і повага до особистої різноманітності учнів* – підтримують належну поведінку різних категорій учнів у суспільстві.

10. *Уміння використовувати рефлексивні практики та піклуватися про власне професійне зростання* – вчителі вмотивовані до професійного самовдосконалення і постійного підвищення власного професіоналізму.

11. *Здатність пропагувати фізично активний спосіб життя* – сприяють ефективній повсякденній діяльності всіх учнів, підтримують своїх вихованців у пізнавальній, соціальній та фізичній діяльності.

12. *Уміння співпрацювати з колегами* – не працюють ізольовано, а діють як члени великого освітнього співтовариства, сприяючи просуванню освітніх програм та вдосконаленню педагогічної діяльності.

13. *Компетенції підтримувати партнерські стосунки з родинами учнів та місцевою громадою* – мають можливість залучати батьків учнів та громадськість до шкільного життя.

Варто наголосити, що у Словаччині професійні знання вважаються важливою передумовою професіоналізації викладання як теоретичної основи навчання. Знання змісту предмета, що викладається, і знання педагогіки, дидактики, психології, знання нормативних документів, шкільної системи, знання соціокультурного контексту важливі для вчителів в контексті реалізації їхньої професійної ідентичності.

Класифікація педагогічних знань вчителя: знання загальної дидактики (загальних методів навчання, структури навчання та управління роботою учнів); знання про навчальні програми (стосуються теорії навчальних програм та шкільної програми); знання контексту (історичних, культурних, філософських основ освіти, знання умов освіти в державі, регіоні); пізнання себе (самопізнання, проникнення у власні схильності, цінності, сильні та слабкі сторони своєї особистості) [1].

Охарактеризуємо такі складові як *педагогічна майстерність* і *педагогічні здібності*. Педагогічна майстерність означає цілеспрямовану діяльність вчителя, спрямовану на вирішення педагогічних ситуацій. Сюди входять навички планування, впровадження та управління, здатність підтримувати сприятливий клімат у колективі учнів, навички формування свідомості учнів, необхідні для підтримки дисципліни, а також навички діагностики та самодіагностики, необхідні для удосконалення власної роботи вчителя [5].

Педагогічні здібності можна розділити на такі групи (за Р. Дитрговою і М. Крутовою) [1]:

а) здібності, що пов'язані з плануванням і підготовкою навчального блоку: уміння формулювати навчальну мету, вибір цільових результатів (що учні мають засвоїти під час уроку), вибір засобів навчання, уміння готувати та планувати структуру навчального блоку, навички дидактичного перетворення змісту в навчальний план;

б) здібності, що пов'язані з організацією та проведенням навчання: уміння мотивувати та активізувати учнів, підтримання уваги та дисципліни учнів, уміння створити сприятливу атмосферу на уроці, навички педагогічного спілкування;

в) здібності, що пов'язані з діагностикою та оцінюванням успішності учнів: уміння контролювати та діагностувати роботу та результати навчання учнів, уміння ставити запитання, створювати тести, використовувати різноманітні методи оцінювання;

г) здібності, пов'язані з самооцінкою вчителя: саморефлексія, уміння приймати думку спостерігача і використовувати її як зворотний зв'язок, уміння шукати вихід із ситуації, що склалася. Важливо підкреслити, що перший досвід саморефлексії у процесі підготовки майбутні вчителі отримують після перших контрольованих педагогічних спроб, також на семінарах з дидактики і особливо під час безперервної педагогічної практики.

Професійна громадськість шукає дієвий інструмент оцінки роботи вчителів. Ж. Вашутова [14] пропонує оцінити такі складові професії вчителя:

1. Намір (намір) – включає знання вчителем предмету апробації, навички перетворення знань з відповідних наукових чи мистецьких дисциплін у навчальний зміст предметів, уміння створити шкільну освітню програму.

2. Взаємодія (реалізація наміру) – включає дидактичні знання, а також знання у галузі соціально-психологічної теорії щодо навчання учнів та формування їх особистості. Сюди входять знання та навички психолого-

педагогічної діагностики й оцінювання діяльності учнів, оволодіння засобами педагогічного спілкування.

3. Імпровізація (реакція на зміни) – включає вміння вчителя створювати сприятливу атмосферу на уроці, вміння рефлексувати над освітніми потребами, урахувувати мотивацію до навчання учнів, знання впливу позашкільного середовища, однолітків на учнів.

4. Інтервенція (педагогічна інтервенція) – уміння вчителя вирішувати навчальні ситуації та проблеми, контролювати засоби підтримки дисципліни на уроці, уміння розпізнавати соціально-патологічні явища та знання коригування таких явищ (наприклад, булінг), уміння спрямовувати.

Визначені складові можуть бути використані для оцінювання професійної діяльності вчителя та його власної самооцінки. За даними дослідження Р. Дитртової та М. Крутової, підготовка вчителів в університетах в першу чергу стосується таких складових професії вчителя як наміри та взаємодія [1]. Так, у закладі вищої педагогічної освіти майбутні випускники здобувають освіту в галузі апробаційних дисциплін, здобувають знання з дидактики, педагогічно-психологічні знання, необхідні для виховання та формування особистості вихованця. Важливо підкреслити, що вчитель може зіткнутися із зоною імпровізації та втручання лише під час практичної роботи в школі. Імпровізація та втручання можна практикувати при вирішенні модельних педагогічних ситуацій або в рамках педагогічної практики в закладі освіти, де студент вже стикається з реальними ситуаціями.

Наступним кроком проаналізуємо підготовку вчителя за професією в умовах вищої школи і післядипломної освіти. Питанням підготовки вчителів та проблемами вчителів-початківців займається низка авторів у Словаччині та за кордоном, зокрема підготовці вчителів друге десятиліття приділяється підвищена увага. Зафіксована тенденція – професіоналізація професії вчителя, яка задекларована в ряді міжнародних та національних документів [1]. Дослідниці Р. Дитртова і М. Крутова формування професійної ідентичності та подальшу професіоналізацію вчителя характеризували як поступове явище. Реалізація концепції вчителя як рефлексивного практика відбувається свідомо (експліцитно), а й, водночас, і несвідомо (імпліцитно) [1].

На початку вивчення теоретичних дисциплін майбутні вчителі отримують ідентифікатор розуміння педагогічної професії: на основі первинних уявлень про вчительську професію у студентів формується власна концепції навчання (траєкторія навчання). Другий етап

починається після ознайомлення студента з теорією педагогічної науки, педагогічної етики та формуванням педагогічної культури. На цьому етапі студенти орієнтуються на виявлення їхніх упереджень і подальшого формування індивідуальної концепції навчання. На третьому етапі формується свідоме уявлення про концепцію навчання на основі власного досвіду, який студент набуває, рефлексуючи над своїми педагогічними експериментами [12].

Зусилля змінити парадигму підготовки вчителів можна знайти в деяких зарубіжних концепціях педагогічної освіти за кордоном. Так Г. Квятковська подає п'ять основних концепцій педагогічної освіти, які перевірені та застосовуються в розвинених країнах:

1. Концепція Д. Шена «рефлексивна практика» – базується на саморефлексії студентів у процесі набуття педагогічних компетенцій. Це полегшує зв'язок педагогічної теорії з практичним досвідом студентів. Ретроспективно аналізуючи свій педагогічний досвід, студент має можливість виявити білі плями у своєму пізнанні, які можна доповнити, наприклад бесіда з практикуючим учителем у школі, або викладачем на факультеті.

2. Концепція освіти вчителя через практику (Д. Фіш) – автор цієї концепції виділяє два основних види навчальної діяльності: перша група діяльності ґрунтується на простих педагогічних вміннях, які учні можуть набути за допомогою вправ, друга група діяльності ґрунтується на простих педагогічних навичках. викладацька діяльність інтелектуально-творча. Основою є практична педагогічна діяльність студентів, тобто практичне вирішення педагогічних ситуацій як джерело набуття психолого-педагогічних знань. Після розв'язання практичних ситуацій створюється необхідна теорія.

3. Поняття «дослідження дій» – дослідження дії в іноземних поняттях розуміється як здійснення шкільної реформи через зміни в діяльності вчителя. Таке поняття ґрунтується на тому, що вчитель не може змінити й удосконалити свою педагогічну діяльність лише вивчаючи літературу, чи досліджуючи свою діяльність. Перевіряючи свою діяльність, вчитель ставить собі такі запитання: а) що мені робити (самодіагностика)?; б) як я це роблю (саморефлексія)?; в) чого я досягаю (самооцінка)?; г) що я міг би змінити у своїй практичній діяльності (самокорекція)?.

Ця концепція базується на двох ролях вчителя – поєднання ролі учителя та ролі дослідника власної роботи. Роль дослідника вимагає оволодіння методичною компетенцією, яку набуває студент на факультеті.

4. Модульна концепція університетської педагогічної освіти

(А. Котусевич, Г. Квятковська). У цій концепції зміст освіти поділяється на модулі, які є міждисциплінарними і стосуються таких функцій викладача: аксіологічної, когнітивної та праксеологічної. Модуль на основі аксіологічної функції включає чотири мікромодулі, які орієнтовані на створення: ставлення майбутнього вчителя до себе як особистості; ставлення до учнів як до особистості; міжособистісні відносини, гуманістичні відносини до світу.

Наприклад, когнітивно-орієнтований модуль складається з мікромодулів, які включають знання з: предмета освіти; про вчителя, школу, клас, групу однолітків; з педагогіки як науки; про умови педагогічної діяльності вчителя; соціальні умови навчання. Модуль, присвячений праксеологічним засадам педагогічної діяльності, містить три мікромоделі, спрямовані на формування: інструментальних навичок; інноваційні навички; творчі, дослідницькі навички.

Відзначимо, що з нашої точки зору, модульна концепція педагогічної освіти вважається перспективною через її гнучкість.

5. Гуманістична концепція педагогічної освіти (А. Комбс) – базується на баченні «хорошого вчителя», який є: різнобічним, добре поінформованим про зміст предметів, є особистістю, творцем розвитку учня, вмє спілкуватися з учнями, розвиває власну особистість і може бути автентичними. Особистість студента-викладача займає центральне місце в цьому понятті. Зміст освіти і методи навчання мають другорядне місце. Підготовка «хорошого вчителя» починається з виховання інтелігентної людини, тому, крім педагогіки та психології, наголос робиться також на філософії, соціології та антропології [4].

З аналізу цих підходів, стає зрозумілим, що на нинішніх педагогічних, філософських та інших факультетах у Словаччині, які готують вчителів, переважає вчительська освіта – методист і дослідник з педагогічно-психологічної підготовки. Подібне зосередження на підготовці вчителів у дослідженні дії домінує у підготовці вчителів у Фінляндії, і там довело свою цінність.

Узагальнимо вимоги до професії вчителя на рис. 1.

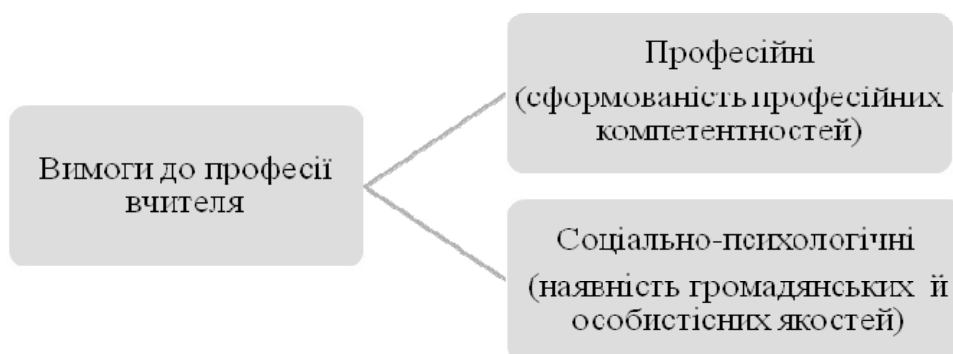

Рис. 1 Вимоги до вчителя як професіонала й особистості

Врахувати визначені вимоги можливо, якщо розуміти доцільність і відповідність підготовки вчителів в умовах вищої школи і післядипломної освіти моделям педагогічної освіти.

Узагальнена типологія моделей педагогічної освіти, розроблена за результатами досліджень педагогів [4]; [5]; [11]; [13], базується на таких концепціях:

1. Прогресивна концепція – яка акцентує увагу на освіті вчителя, що створює можливості для проблемних ситуацій та їх вирішення. Вчителів мають бути готові до вирішення проблем, з якими вони стикаються в житті, і швидко орієнтуватися в нових ситуаціях.

2. Кадрова концепція – яка сприяє багатогранному розвитку педагогічних компетенцій, у тому сенсі, що вчитель має бути для учня взірцем, гідним для наслідування. Тому вчитель повинен отримати ґрунтовну загальну освіту, щоб він міг передати учням багато різноманітних знань.

3. Академічна концепція, яка базується на академічній спеціалізації викладача. Кандидати у вчителів мають невеликий досвід і не набувають навичок, необхідних у педагогічній роботі, хоча оволодівають проблемами педагогіки як науки.

4. Прагматична концепція, яка включає професійну підготовку вчителя на засадах розуміння та упорядкування дидактичних і навчальних ситуацій, розуміння та упорядкування дидактичних і виховних ситуацій. Учитель-прагматик у своїй роботі творчо використовує перевірені методи.

Таким чином, у Словаччині під час підготовки до майбутньої професії вчителя студенти стикаються з кількома згаданими концепціями, які суперечать одна одній. З одного боку, педагоги здобувають глибокі знання в галузях своїх спеціальностей, готуючись до наукової діяльності, водночас суспільство вимагає значних знань з практики (академічна концепція). При цьому вчителів сприймають необхідність навчання учнів так, ніби необхідно жити майбутнім (прогресивна концепція), що означало б звільнення змісту освіти від «непотрібних» знань, що в Словаччині відбувається повільно. Зберігається також ідеал кадрової концепції, яка прагне до всебічної освіти вчителя як носія знань. Це сприятиме привнесенню в підготовку майбутніх учителів необхідності викладання предметів, не пов'язаних з їх апробацією. Прагматична концепція у підготовці вчителів поступово вибудовує своє місце відповідно до значущості предметної дидактики та реалізації різного виду педагогічних практик. Вчителі-початківці мають можливість викладати в закладах освіти лише дуже короткий час, тому у них складна ситуація: мало

практики і педагогічного досвіду. Вважається, що однією з важливих вимог до професії вчителя є наявність у нього практичної підготовки і можливості постійно удосконалювати власний професіоналізм.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

У результаті теоретичного аналізу встановлено, що характеристика вимог до професії вчителя та його особистості зумовлюється такими ознаками як якість і ефективність діяльності вчителя, наявність у нього педагогічних знань та вмінь, відповідність складовим професії вчителя. На ці вимоги ще впливає специфіка підготовки вчителя в умовах вищої і післядипломної освіти. До основних вимог щодо підготовки вчителя в контексті європеїзації нами віднесено: професійні, що характеризують сформованість професійних компетентностей (педагогічні знання і навички, педагогічні здібності, рівень педагогічної майстерності, володіння цифровими освітніми технологіями тощо) та соціально-психологічні, що відображають наявність громадянських й особистісних рис (патріотизм, система моральних цінностей, толерантність, емпатичність, гуманізм).

Перспективи подальших досліджень. Представлені результати досліджень є початковою ланкою у розробленні моделі підготовки сучасного вчителя в контексті європеїзації на основі визначених складових педагогічної діяльності. У подальшому необхідно приділити увагу вивченню механізмів підвищення кваліфікації вчителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] R. Dytrtová, M. Krhutová, *Učitel. Příprava na profesi*. Praha: Grada Publishing, a.s. 2009.
- [2] I. Ištvan, «Dobrý učitel». Tajomstvo jeho úspechu, *na zmedzinárodnej vedeckej konferencie pre doktorandov a vedeckých pracovníkov a mladých vysokoškolských učiteľov*. Prešov: Rokus, 2011, № 6, s. 208–214.
- [3] L. Kubinová, Kvalita a efektivita učitel'a. In: Švec, Š., Ed., *v Slovenská encyklopédia edukológie*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2015, s. 609–614.
- [4] H. Kwiatkowska, «Teoriopoznawcze implikacje związku teorii z praktyką w kształceniu akademickim nauczycieli», W: D.B. Gołębiak, H. Kwiatkowska, Red., *v Nauczyciele. Programowe (nie) przygotowanie*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, 2012, s. 177–191.

- [5] Ch. Kyriacou, *Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování*. Praha: Portal, 2012.
- [6] L. Lambert, *The Constructivist Leader*. New York, USA: Teachers College Press. 1995.
- [7] H. Lukášová-Kantorková. *Učitel'ská profese v primárním vzdělávání a pedagogická příprava učitelů (teorie, výzkum, praxe)*. Ostrava: PedF OU. 2003.
- [8] *Návrh na zmenu sústavy študijných odborov v skupine 1.1. Výchova a vzdelávanie a na zmeny opisov v učitel'ských študijných odborov*. [Online]. Dostupné: <https://is.gd/PQvN7z> Дата звернення: Черв. 22, 2022.
- [9] N. Nychkalo, N. Muranova, O. Voliarska, N. Paziura, «Prognostic aspect of educational communications in digital society», *Information Technologies and Learning Tools*, Vol. 80, No 6, p. 113–126, 2020. DOI:10.33407/itlt.v80i6.4063
- [10] E. Petlák, *Pedagogicko-didaktická práca učiteľa*. Iris, 2007.
- [11] J. Průcha, *Učitel – současné poznatky o profesi*. Praha Portal, 2002.
- [12] V. Spilková, *Současné proměny vzdělávání učitelů*. Brno: Paido, 2004.
- [13] Š. Švec, «Ciel'ové štandardy pre slobodné povolanie učiteľa», In: Švec, Š. Ed., v *Slovenská encyklopédia edukológie*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2015, s. 438–442.
- [14] J. Vašutová, *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido. 2004.

REQUIREMENTS FOR THE TEACHING PROFESSION AND HIS PERSONALITY IN THE CONTEXT OF EUROPEANIZATION

Ľuboslava Sejčová,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor for the Department of Pedagogy and Andragogy
Faculty of Arts Comenius University in Bratislava.
Bratislava, Slovakia.

 <https://orcid.org/0000-0002-5674-9286>
luboslava.sejцова@uniba.sk

Olena Voliarska,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor for the Department of Pedagogical,
Teaching Methods of Foreign Languages and
Information and Communication Technologies
Kyiv National Linguistic University.
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-6812-1154>
olena.voliarska@knlu.edu.ua

Abstract. The article is devoted to the consideration of society's requirements to the teacher as a specialist and an individual in the context of Europeanization of education. In the article, the author analyzes the issues of the current concept of teacher quality as a personality, class manager, didactics, which reflects its own professional development and improves the educational program. The author suggests problems of teacher training in Slovakia by practice such as insufficient connection of academic and professional training, mostly good knowledge of educational content, but inability to didactically transform it into curriculum for the relevant age group, unpreparedness to solve educational problems, classroom discipline, work with integrated students, adequately communicate with students and parents and insufficient teaching skills (little practice). In Slovakia, when preparing for a future profession, teachers encounter several concepts that also contradict each other. On the one hand, they acquire deep knowledge from the fields of their approbations preparing them for science, at the same time they call for greater knowledge from practice, for which they will only partially prepare their study of teaching (academic concept). At the same time, teachers perceive the need to teach students as if to live in the future and for the future (progressive concept), which would mean relieving the content of education from «unnecessary» knowledge, which is happening only slowly in Slovakia.

Key words: teacher; personality; teacher training; pedagogical skills; postgraduate education; professionalism; self-reflection

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] R. Dytrtová, M. Krhutová, *Učitel. Příprava na profesi*. Praha: Grada Publishing, a.s. 2009.
- [2] I. Ištvan, «Dobrý učitel». Tajomstvo jeho úspechu, na zmedzinárodnej vedeckej konferencii pre doktorandov a vedeckých pracovníkov a mladých vysokoškolských učiteľov. Prešov: Rokus, 2011, № 6, s. 208–214.
- [3] L. Kubinová, Kvalita a efektivita učiteľa. In: Švec, Š., Ed., v *Slovenská encyklopédia edukológie*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2015, s. 609–614.
- [4] H. Kwiatkowska, «Teoriopoznawcze implikacje związku teorii z praktyką w kształceniu akademickim nauczycieli», W: D.B. Gołębnik, H. Kwiatkowska, Red., v *Nauczyciele. Programowe (nie) przygotowanie*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, 2012,

s. 177–191.

- [5] Ch. Kyriacou, Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování. Praha: Portal, 2012.
- [6] L. Lambert, The Constructivist Leader. New York, USA: Teachers College Press.1995.
- [7] H. Lukášová-Kantorková. Učitel'ská profese v primárním vzdělávání a pedagogická příprava učitelů (teorie, vyzkum, praxe). Ostrava: PedF OU. 2003.
- [8] Návrh na zmenu sústavy študijných odborov v skupine 1.1. Výchova a vzdelávanie a na zmeny opisov v učiteľ'ských študijných odborov. [Online]. Dostupné: <https://is.gd/PQvN7z> Дата звернення: Черв. 22, 2022.
- [9] N. Nychkalo, N. Muranova, O. Voliarska, N. Paziura, «Prognostic aspect of educational communications in digital society», Information Technologies and Learning Tools, Vol. 80, No 6, p. 113–126, 2020. DOI:10.33407/itlt.v80i6.4063
- [10] E. Petlák, Pedagogicko-didaktická práca učiteľa. Iris, 2007.
- [11] J. Průcha, Učitel – současné poznatky o profesi. Praha Portal, 2002.
- [12] V. Spilková, Současné proměny vzdělávání učitelů. Brno: Paido, 2004.
- [13] Š. Švec, «Ciel'ové štandardy pre slobodné povolanie učiteľa», In: Švec, Š. Ed., v Slovenská encyklopédia edukológie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2015, s. 438–442.
- [14] J. Vašutová, Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu. Brno: Paido. 2004.

*Стаття надійшла до редакції
27 червня 2022 року*

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)-254-267](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-254-267)
УДК 3.37.377.6

Тетянін Ігор Олексійович,
аспірант Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
Полтава, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0003-3375-8187>
igor-tet.mail@ukr.net

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ХУДОЖНЬОГО СПРЯМУВАННЯ У ФАХОВИХ КОЛЕДЖАХ МИСТЕЦТВ

Анотація. Одним з ключових завдань вищої та фахової передвищої освіти є підготовка молоді до професійної діяльності, тому інформація про працевлаштування випускників закладів вищої та фахової передвищої освіти важлива як для оцінювання якості здобутої освіти, так і для визначення пріоритетних шляхів розвитку взаємодії між сектором освіти та економікою. Зокрема, інформація про працевлаштування випускників є невіддільною складовою публічної інформації про діяльність закладів вищої освіти та їх освітні програми, що передбачено Стандартами та рекомендаціями щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Розібравши сутність та особливості понять «стимулювання» та «мотивація» та основні відмінності між ними, під мотивацією навчання студентів ми розуміємо систему ефективної взаємодії між викладачами та студентами щодо спонукання останніх до навчання, обумовлену внутрішніми та зовнішніми факторами, що активізують навчальну діяльність студентів та сприяють їхньому особистісному зростанню. Встановлено, що найбільш релевантним фактором активізації студентської діяльності є пошук шляхів пробудження інтересу студентів до навчання та освіти, тому особливої актуальності набуває вивчення нестандартних підходів до викладання та способів організації викладацької діяльності. Розглянуто проблему розвитку дистанційної освіти та методи впровадження. Систематизовані критерії оцінювання основними компонентами котрих є встановлення фактичного рівня знань, зіставлення виявлених знань з еталонними, оформлення результату навчання студентів у вигляді оцінки балів. Для здійснення процесу дистанційного навчання ми взяли таке середовище що утворюється

двома способами: за допомогою платформ (систем) дистанційного навчання Zoom та Google Classroom та інших. За допомогою сукупності служб та сервісів мережі Інтернет (блог, електронна пошта, онлайн дошка, онлайн-відео та аудіо, чати, форуми, онлайн засоби проведення тестування, онлайн презентації, електронні бібліотеки тощо) ми зможемо проводити навчання та оцінювання, але це ще потрібно доопрацьовувати надалі.

Ключові слова: дистанційне навчання; фаховий молодший бакалавр; компетентнісна концепція; індивідуальний підхід; оцінювання.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Усі ми не з чуток знаємо, що таке освіта online в Україні – це можливість навчатися та отримувати необхідні знання віддалено від закладу завдяки новітнім інформаційним технологіям.

Несподівані умови пандемії змусили усіх учасників освітнього процесу прийняти цей виклик та швидко адаптуватись до нових реалій життя. Перехід на дистанційну форму навчання потребує правильної організації та особливого контролю. У зв'язку з цим, швидко набули актуальності такі питання: «Чи всі викладачі дотримуються розкладу занять під час дистанційного навчання?», «Якого режиму вони дотримуються?», «Чи отримують вони допомогу в організації дистанційного навчання від керівництва?», «Як нова форма навчання вплинула на відвідуваність та знання здобувачів освіти?», «Яку платформу для проведення такої освіти слід використовувати?» тощо.

Також зараз постало велике питання навчання в реаліях сьогодення, війна замінює умови навчання. Великою небезпекою для навчання та особливо життя є обстріли на територіях які межують з тимчасово окупованими районами також є загрози обстрілів з артилерії, для більш віддалених територіальних громад загрозою є ракетний обстріл. Тому на цей момент є актуальним навчання за дистанційною формою. Розглянемо проблематику формування компетентного фахівця в даних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упровадження та використання інформаційно-комунікаційних технологій у вищій школі зверталися науковці Т. Вахрущева, В. Кухаренко, В. Осадчий, О. Скубашевська, та інші.

Проблему розвитку дистанційної освіти досліджували як закордонні, так і вітчизняні науковці серед яких: Р. Деллінг, Г. Рамбле, Д. Кіган, М. Мур, А. Кларк, М. Томсон та вітчизняні: О. Андреев, Г. Козлакова, І. Козубовська,

В. Олійник, та багато інших. Але попри велику кількість наукових праць з даної проблеми сучасна дистанційна освіта в Україні швидше нагадує нам традиційні форми заочного навчання, без застосування нових форм і методів навчання.

Якщо загальні питання розвитку освітнього процесу в Україні досліджуються багатьма вченими (С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, Г. Терещук, В. Чайка та ін.), то питання розвитку і вдосконалення професійно-технічної освіти висвітлено у науковій літературі менше.

Розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій та поява Інтернету в останні десятиліття вплинули на процес глобалізації. Багаточисельні дискусії навколо цього поняття свідчать, що під глобалізацією розуміється низка змін, що розглядаються як свідчення нового типу економіки – «економіки знань». За визначенням О. Новікова, глобалізація – це «процес всесвітньої економічної, політичної й культурної інтеграції, основними характеристиками якого є поширення капіталізму по всьому світі, світовий поділ праці, міграція в масштабах всієї планети грошових, людських і виробничих ресурсів, а також стандартизація економічних і технологічних процесів і зближення культур різних країн.

Проблеми професійної освіти та навчання кваліфікованих робітників для потреб інноваційної економіки постійно знаходяться в полі зору вітчизняних фахівців цієї галузі освіти. Серед них особливу увагу привертають праці В. Аніщенка, М. Артюшиної, М. Вантрауба, Г. Єльнікової, Д. Закатнова, Ю. Кравця, В. Лозовецької, Л. Лук'янової, П. Лузана, В. Манька, А. Михайличенка, Н. Ничкало, В. Орлова, О. Отич, Л. Петренко, Л. Пуховської, В. Радкевич, Г. Романової, В. Савченка, І. Савченко, В. Свистун, А. Селецького, Л. Сушенцевої, В. Шевченка, О. Щербак, В. Юрженка, В. Ягупова та інших.

Особливе місце у науковому розроблені широкого кола питань професійної педагогіки в нашій країні належить Н. Ничкало, доктору педагогічних наук, професору, дійсному члену НАПН України, академіку секретарю Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України. Науковий доробок вченого за 47 років плідної науково-педагогічної та науково-організаційної діяльності з проблем теорії, методології, методики, окремих етапів розвитку, обґрунтування напрямів модернізації та необхідності трансформації професійної освіти і навчання в Україні міститься у ґрунтовній низці монографій, навчально-методичних посібників, підручників, концепцій, програм, довідкових видань, бібліографічних покажчиків, статей, вміщених у вітчизняних і зарубіжних збірниках, матеріалах наукових конференцій та публікаціях у періодичних

виданнях, у тому числі зарубіжних [7].

Редаговані нею фахові наукові журнали, збірники наукових праць, періодичні, продовжувані та тематичні видання містять результати актуальних досліджень у галузі теоретичних та методичних засад розвитку професійно-технічної освіти в нашій державі, а створена нею потужна наукова школа гідно продовжує розвивати наукові ідеї свого наставника й вчителя.

Фахова підготовка фахівців професійної освіти потребує всебічної, культурної та мистецької освіченості особистості, формування професійно значущих знань та вмінь, здатності до новаторства, творчості та самореалізації. Мистецька освіта містить потужний потенціал для навчання, виховання і розвитку професійної майстерності майбутнього педагога і є компонентом змісту його фахової підготовки.

На основі аналізу науково-методичних праць С. Коновець, Л. Масол, О. Отич, Г. Падалки, О. Рудницької, Л. Хомич визначаємо, що мистецька освіта – це освітня галузь, спрямована на розвиток у людини спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду та ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями у процесі активної творчої діяльності та вдосконалення власної почуттєвої культури.

Мистецька освіта відіграє важливу роль у становленні особистості. Саме через формування художньо-творчої активної особистості вона виступає як засіб його соціалізації, професійного становлення і зростання. Вона є складовою усіх сфер культури: матеріальної, духовної, художньої, складовою таких підсистем, як мистецтво, культура та освіта. Формуючи у процесі навчання і виховання мистецькі цінності, вона плекає духовність нації, самосвідомість суспільства. Мистецька освіта – суспільне явище. Вона формує духовну еліту нації, в тому числі педагогічну, є основою розвитку національної культури і виступає гарантом розвитку особистості вчителя. Побудована на особистісно зорієнтованих засадах система мистецької освіти передбачає розвиток природних здібностей, творчої фантазії, оволодіння знаннями і морально-ціннісним змістом цих знань.

Таким чином, мистецька освіта тісно пов'язана з поняттями «культура», «мистецтво», «освіта». Специфіку мистецької освіти, розглядаючи проблеми системи освіти, відзначає В. Луговий. Він наголошує: «Якщо під освітою... слід розуміти процес і результат засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок, ...тоді одразу виявляється обмеженість такого поняття для опису, наприклад, художньої (музичної, образотворчої, акторської тощо) освіти, де знання та вміння з навичками важливі і необхідні, але недостатні. Більше того, знання тут не головні, а допоміжні, в основі ж не пізнання, а творення, продукування й

освоєння художніх образів, тобто художня творчість» [6, с. 156].

Комісія МОН вивчила 109 заявок на створення навчально-практичних центрів (НПЦ), які надіслали 106 закладів професійної освіти. Планується, щонайменше половина претендентів отримають кошти на створення осередку з новим обладнанням та технікою. Таку інформацію надає Міністерство освіти і науки сьогодні, 5 лютого 2021 року.

«Нині ми тільки почали вивчати заявки, але вже чітко бачимо, що області розуміють принципи відбору і можуть оперативно формувати потрібну інформацію. Крім того, в заявках дуже добре виписана потреба у створенні центру, його вплив на економіку області. Враховуючи, що навчально-практичні центри створюються у співфінансуванні з місцевою владою, можу відзначити, що регіони починають розуміти взаємозв'язок між якісною підготовкою робітників і добробутом у майбутньому», – пояснив заступник Міністра освіти і науки Ігор Гарбарук [8].

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті – поглянути на сучасні підходи до навчання в ситуації сьогодення. Розібрати правила сучасного оцінювання. Систематизувати складові для впровадження дистанційного навчання як такого.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**:

1. Визначити систему оцінювання в компетентній концепції;
2. Виокремити принципи оцінювання;
3. Систематизувати дистанційного навчання.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Теоретико-практичні аспекти дистанційного навчання ґрунтовно було проаналізовано у працях закордонних і вітчизняних вчених J. Adams, H. Dichanz, F. Vodendorf, G. Норре, В. Eckert, H. Lobin, J. Kettunen, О. Алексеєва, В. Бикова, В. Ващенко, К. Колос, В. Дядичева, В. Куклева, А. Манако, Є. Полат, О. Рибалко, П. Стефаненко, А. Стрюк, С. Семерікова, О. Смирнова, Є. Трибульська, Н. Сиротенко, А. Хуторський та ін.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

1. *Синтез*, поєднання абстрагованих сторін предмета і відображення його як конкретної цілісності; метод вивчення об'єкта у його цілісності, у єдиному і взаємному зв'язку його частин.

2. *Класифікація*, система розподілення об'єктів по групах відповідно до наперед визначених ознак. В деяких випадках, вживають термін категоризація у значенні розподілення об'єктів на категорії.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

Виходячи з результатів дослідження, ми систематизували критерії оцінювання для фахових молодших бакалаврів. Розглянули основні правила сучасного оцінювання, забезпечення відповідних умов оцінювання. Систематизували через інструктивні матеріали критерії оцінювання. Розглянули основні аспекти дистанційного навчання.

Підготовка фахівців педагогічних наук здійснюється за освітньо-професійними рівнями: фаховий молодший бакалавр, бакалавр та магістр. Фаховий молодший бакалавр (ФМБ) – це освітньо-професійний ступінь, що здобувається на рівні фахової передвищої освіти та присуджується закладом освіти у результаті успішного виконання здобувачем фахової передвищої освіти освітньо-професійної програми.

Навчання ФМБ здійснюється у закладах фахової передвищої освіти (коледжах), а також може здійснюватися у закладах професійно-технічної освіти та вищої освіти за наявності ліцензії на підготовку фахівців. Заклад фахової передвищої освіти самостійно визначає перелік навчальних дисциплін, практик та інших видів освітньої діяльності, необхідних для набуття визначених Стандартом компетентностей. Здатність розв'язувати спеціалізовані задачі в галузі культури і мистецтва або у процесі навчання, що вимагає застосування положень і методів педагогічних наук та може характеризуватися певною невизначеністю умов. спеціальності: 022 Дизайн, 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, 014 Середня освіта «Образотворче мистецтво», дають можливість отримати ґрунтовні знання з сучасних художніх тенденцій оформлення веб-середовища та навколишнього середовища (оформлення будівель, інтер'єрів й артпростору) та знайти перспективну роботу в компаніях з фаху, зокрема, закордонних. Специфіка професії дозволяє працювати віддалено, мати гнучкий робочий графік та багато інших переваг.

Варто наголосити на тому, що нова компетентнісна концепція вимагає перебудови узвичаєної системи освітнього процесу, удосконалення змісту, 16 форм, методів, засобів навчання, інструментів та процедур оцінювання результатів навчальних досягнень студентів. Особливо важливим і доцільним видається дослідження питань контролю сформованості умінь і навичок у тих, хто оволодіває майбутньою

професійною діяльністю.

Основними компонентами оцінювання є встановлення фактичного рівня знань, зіставлення виявлених знань з еталонними, оформлення результату навчання студентів у вигляді оцінки балів.

До таких основних правил сучасного оцінювання якості підготовки фахівців належить:

- чітке визначення очікуваних результатів навчання: заплановані для перевірки результати навчання мають бути конкретними, такими, які можна перевірити; вони мають відповідати освітнім цілям і завданням; освітні результати мають співвідноситися з достатнім терміном часу для їх опанування студентами;
- системність і систематичність оцінювання результатів навчання учнів: оцінювання результатів навчальних досягнень учнів та їх аналіз мають відповідати структурним компонентам змісту освіти;
- єдності вимог: контрольні завдання мають розроблятися на основі задекларованих стандартами (освітньо-професійними програмами) освітніх результатів, що набуваються здобувачами певної спеціальності у процесі опанування професійною компетентністю;
- позитивний підхід в оцінюванні результатів навчання учнів. Оцінка як результат оцінювання має орієнтуватися на рівень досягнень і прогрес учня, не підкреслювати його невдачі: лише такий підхід забезпечує реальний, заохочувальний вплив на розвиток пізнавальної діяльності майбутнього фахівця;
- індивідуальний підхід під час оцінювання результатів навчальних досягнень студентів;
- забезпечення таких дидактичних умов, за яких враховується рівень навченості та інтелектуальні можливості здобувачів, знімається психологічне напруження, створюється атмосфера доброзичливості, а справедлива оцінка стимулює кожного учня до систематичної пізнавальної діяльності, до ліквідації виявлених помилок і недоліків;
- багато вимірність оцінювання результатів навчальних досягнень студентів, оцінюватися мають одночасно всі визначальні складники професійної компетентності, що набувається майбутнім фахівцями;
- адекватність інструментів оцінювання компетентнісних досягнень студентів. Система інструментів оцінювання (методів і процедур) має відповідати навчальним завданням, об'єктам і суб'єктам оцінки, стилям навчання студентів і функціям оцінювання;

- дотримання балансу суб'єктів оцінювання. Формальне оцінювання (викладачем, педагогічною громадськістю) має поєднуватися з самооцінюванням студентами результатів власних навчальних досягнень та взаємооцінювання.

Природно, дотримання вимог зазначених принципів можливе при забезпеченні певних умов оцінювання якості професійної підготовки фахівців, до яких відносимо:

1. Цілеспрямоване застосування валідних, надійних, точних методів об'єктивного оцінювання навчальних досягнень студентів.

2. Застосування декількох інструментів оцінювання (учені називають від 2 до 4) якості підготовки фахівців (тестування, спостереження, проєкт, практичне завдання, обговорення, презентація, інтерв'ю, рольові ігри та ін.), кожен з яких є найбільш адекватним для оцінки відповідного об'єкта, що діагностується (складника професійної компетентності – професійних знань, умінь, навичок, ставлень, особистісних якостей тощо).

3. Інструменти оцінювання якості підготовки фахівців мають бути релевантними об'єктам оцінки і особливостям учнів.

4. Продукування висновків про якість підготовки кваліфікованих робітників, фахівців здійснюється на основі тріангуляційного методу підвищення надійності – врахування інформації з різних джерел, включаючи самооцінювання учнів та взаємооцінювання одногрупників.

5. Завчасне ознайомлення студентів з критеріями оцінювання якості їх підготовки у закладах професійної освіти. Щодо критеріїв оцінювання, то тут слід сказати про таке. Насамперед критерії мають корелювати з цілями і завданнями перевірки.

Найчастіше в інструктивних матеріалах стосовно оцінювання навчальних досягнень тих, хто навчається, вказується на такі критерії:

1) характеристика відповіді учня (елементарна, фрагментарна, неповна, повна, логічна, доказова, обґрунтована, творча);

2) якість знань (правильність, повнота, осмисленість, глибина, гнучкість, дієвість, системність, узагальненість, міцність);

3) ступінь сформованості умінь (загально професійних);

4) рівень опанування пізнавальними операціями (вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати, робити висновки тощо);

5) досвід творчої діяльності (вміння виявляти й розв'язувати проблеми, формулювати гіпотези);

6) самостійність оцінних суджень [3].

Дистанційне навчання може реалізовуватися у двох варіантах:

- дистанційне навчання як окрема форма здобуття освіти (дистанційна), здобувачі освіти не відвідують заклади вищої освіти і опановують навчальні предмети лише віддалено;
- застосування технологій дистанційного навчання за будь-якої форми здобуття освіти (очна, заочна, екстернатна), здобувачі освіти навчаються частково офлайн, частково онлайн («змішане навчання»). Саме за поєднанням очної форми навчання та технологій застосування дистанційного навчання з'явився термін «змішане навчання».

Метою впровадження дистанційного навчання є:

- підтримка традиційного навчального процесу, коли за допомогою системи дистанційного навчання проводяться дистанційні курси;
- підвищення якості освіти;
- підготовка конкурентоспроможного фахівця здатного конкурувати на ринку праці;
- залучення здобувачів освіти, які не в змозі відвідувати очні заняття;
- залучення великої кількості слухачів;
- створення єдиного інформаційного простору [2, с. 87].

Серед головних завдань використання технологій дистанційного навчання можна виокремити такі:

- створення найсприятливіших умов для здобувачів освіти у здобутті ними вищої освіти;
- підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу та перепідготовка кадрів на основі впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних та психолого-педагогічних технологій навчання.

Для здійснення процесу дистанційного навчання викладачам та здобувачам освіти потрібен інструмент. Платформа є одним з таких інструментів. Це система програмного забезпечення, яка дозволяє розміщувати, спілкуватися, контролювати знання здобувачів освіти, здійснювати управління курсом та процесом навчання.

Науковець В. Осадчий встановив, що «середовище дистанційного навчання» – це сукупність методів та програмних засобів, за допомогою яких відбувається виконання віддаленої технології дистанційного навчання. Учений вважає, що таке середовище утворюється двома способами: за допомогою платформ (систем) дистанційного навчання (Moodle, Ding Talk, Zoom, Microsoft Teams, Classdojo та Google Classroom та інші); за допомогою сукупності служб та сервісів мережі Інтернет (блог,

електронна пошта, онлайн дошка, онлайн-відео та аудіо, чати, форуми, онлайн засоби проведення тестування, онлайн презентації, електронні бібліотеки тощо) [4, с. 8].

Здебільшого для якісного забезпечення освітнього процесу в коледжі використовується платформа Zoom, яка здійснює безпосередній супровід освітнього процесу. Також популярними є платформи (системи) дистанційного навчання Google Classroom, Google Meet, Moodle та Microsoft Teams. Zoom – це сервіс для організації онлайн-зустрічей та відеозв'язку. Популярність цього сервісу зросла з початком карантину через пандемію COVID-19.

Сервіс здебільшого використовують у закладах загальної середньої освіти та закладах вищої освіти для проведення дистанційного навчання, а також для проведення вебінарів для великої кількості користувачів та спікерів. До можливостей сервісу Zoom можна віднести такі, як: організація спільних чатів для листування та обміну матеріалами; проведення онлайн-конференцій з відеозв'язком високої якості та запрошувати до 100 учасників у безкоштовній версії (у платній версії збільшується кількість учасників та спікерів); запису своїх звернень та спільні розмови; під час проведення семінарів та конференцій можна презентувати матеріали на робочому столі комп'ютера, планшета чи смартфона; проведення великої кількості конференцій у необмеженому часі у платній версії (у безкоштовній тривалістю лише 40 хвилин); планування конференцій та запрошення учасників заздалегідь. До недоліків сервісу Zoom можна віднести те, що немає можливості проводити тестування, оцінювання та обмін матеріалами; відсутній електронний журнал [5].

Майже 63% (62,82%) осіб, які отримали диплом молодшого спеціаліста (молодшого бакалавра), відразу або практично відразу продовжили здобувати наступний рівень вищої освіти. Продовження навчання є позитивним фактором, але водночас ілюструє недостатню підготовленість та вмотивованість до професійної практичної діяльності значної кількості цих випускників [1].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Упровадження дистанційних технологій навчання в освітній процес спрямоване на глибоке розуміння навчального матеріалу та формування комунікативних (безпосереднє спілкування за допомогою засобів мережі Інтернет), інформаційних (пошук інформації з різних джерел та

можливість її критичного осмислення), самоосвітніх (уміння навчатись самостійно) компетентностей. Дистанційне навчання сприяє формуванню таких особистісних якостей як активність, самостійність, креативність, творчість, відповідальність, цілеспрямованість тощо. Тому здобувач освіти має вчитися працювати у команді дистанційно, опанувати skill soft (гнучкими навичками), підвищити власну інформаційно-цифрову компетентність, вміти виокремити та опрацювати необхідний зміст навчальної дисципліни, мотивуватися до здійснення освітньої діяльності та побудови власної траєкторії розвитку. Таким чином, серед переваг дистанційного навчання для здобувача освіти можна виокремити: можливість підлаштовувати темп навчання під себе; виявити зони розвитку здобувачів освіти; проглядати навчальний матеріал повторно; зниження психічного та фізичного навантаження; формування навички самоосвіти (навчитися вчитися). Проте поряд з перевагами є і недоліки у впровадженні дистанційного навчання в освітній процес. До них можемо віднести: обмеження безпосереднього соціального спілкування; гаджетизація життя; мала кількість годин, яка відведена на практику.

Оцінювання результатів компетентнісних досягнень майбутніх фахівців як процедура зіставлення визначених результатів навчання студентів із задекларованими в освітніх стандартах (освітньо-професійних програмах) 18 компетентностями має здійснюватися з дотриманням схарактеризованої методики. Ознайомлення педагогічної громадськості фахової передвищої освіти з результатами системного, заздалегідь спланованого, об'єктивного оцінювання результатів навчання має бути запорукою суттєвого поліпшення компетентнісних досягнень студентів у коледжах

Отже, виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що сучасні інформаційно-комунікаційні технології не замінять живого спілкування здобувачів освіти з педагогом, але кожна проблема породжує нові можливості: для здобувачів освіти – навчитися вчитися самостійно, для педагогів – навчитися використовувати цифрові технології у навчанні.

Перспективи подальших досліджень. Дана стаття може стати підґрунтям до глибшого дослідження розвитку професійної освіти в мистецьких закладах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] O. Sharov, Звіт з моніторингу працевлаштування випускників

закладів вищої та фахової передвищої освіти. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://is.gd/IAjeRz> Дата звернення: Серп. 01, 2022.

- [2] В. В. Вишнівський, М. П. Гніденко, Г. І. Гайдур, О. О. Ільїн, *Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів*. Київ, Україна: ДУТ, 2014.
- [3] І. Мося, «Методика оцінювання результатів компетентнісних досягнень студентів у коледжах», II Всеукр. наук.-практ. конф. *Фахова передвища освіта: сучасні виклики та перспективи розвитку*, 22 квіт. 2021 р., Житомир. Житомир: Полісся, 2021, с. 15–18.
- [4] В. В. Осадчий, «Система дистанційного навчання університету», *Науковий вісник Мелітопольського держ. пед. ун-ту*, № 5, с. 7–16, 2010.
- [5] Л. В. Ткаченко, О. С. Хмельницька, «Особливості впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладу вищої освіти», *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, № 75, с. 91–96, 2021.
- [6] В. І. Луговий, *Управління освітою*. Київ, Україна: Вид-во УАДУ, 1977.
- [7] Н. Ничкало – академік НАПН України, *Серія «Академіки НАПН України»*, П. І. Рогова, Ред.; 2-ге вид., доп. Київ, Україна, Вип. 15, 2011. До 20-річчя НАПН України.
- [8] С. Шкарлет, Головною метою в розвитку професійної освіти є передусім її реформування. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://is.gd/58mocx> Дата звернення: Серп. 01, 2022.

PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL EDUCATION OF PROFESSIONAL COLLEGES OF ARTS

Ihor Tetianin,

Post graduate student of Poltava National
Pedagogical University, named after V. G. Korolenko.
Poltava, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0003-3375-8187>
igor-tet.mail@ukr.net

Abstract. One of the key tasks of higher and professional higher education is to prepare young people for professional activities, therefore, information on the employment of graduates of higher and professional higher education is important both for assessing the quality of the education received and for determining priority ways of developing interaction between the education sector and the economy. In particular,

information on the employment of graduates is an integral part of public information about the activities of higher education institutions and their educational programs, provided for by the Standards and Recommendations for Quality Assurance in the European Higher Education Area. Having analyzed the essence and features of the concepts of "stimulation" and "motivation" and the main differences between them, under the motivation of students' learning, we understand the system of effective interaction between teachers and students about the motivation of the latter to learn, due to internal and external factors that activate the learning activities of students and contribute to their personal growth. It has been established that the most relevant factor in the activation of student activity is the search for ways to awaken students' interest in learning and education, therefore, the study of non-standard approaches to teaching and ways of organizing teaching activities is of particular relevance. The problem of development of distance education and methods of implementation are considered. Systematized evaluation criteria, the main components of which are the establishment of the actual level of knowledge, the comparison of the identified knowledge with the reference ones, the registration of the result of students' learning by scoring points. To implement the distance learning process, we took an environment that is formed in two ways: using the distance learning platforms (systems) Zoom and Google Classroom and others. With the help of a combination of Internet services and services (blog, e-mail, online whiteboard, online video and audio, chats, forums, online testing tools, online presentations, electronic libraries, etc.), we will be able to conduct training and assessment, but this still needs to be improved further.

Keywords: distance learning; professional junior bachelor; competence concept; individual approach; assessment.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] O. Sharov, Zvit z monitorynhu pratsevlashtuvannia vypusnykiv zakladiv vyshchoi ta fakhovoi peredvyshchoi osvity. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/IAjeRz> Data zvernennia: Serp. 01, 2022.
- [2] V. V. Vyshnivskiy, M. P. Hnidenko, H. I. Haidur, O. O. Ilin, Orhanizatsiia dystantsiinoho navchannia. Stvorennia elektronnykh navchalnykh kursiv ta elektronnykh testiv. Kyiv, Ukraina: DUT, 2014.
- [3] I. Mosia, «Metodyka otsiniuvannia rezultativ kompetentnisnykh dosiahnen studentiv u koledzhakh», II Vseukr. nauk.-prakt. konf. Fakhova

peredvyshcha osvita: suchasni vyklyky ta perspektyvy rozvytku, 22 kvit. 2021 r., Zhytomyr. Zhytomyr: Polissia, 2021, s. 15–18.

- [4] V. V. Osadchyi, «Systema dystantsiinoho navchannia universytetu», Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzh. ped. un-tu, № 5, s. 7–16, 2010.
- [5] L. V. Tkachenko, O. S. Khmelnytska, «Osoblyvosti vprovadzhennia dystantsiinoho navchannia v osvitnii protses zakladu vyshchoi osvity», Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh, № 75, s. 91–96, 2021.
- [6] V. I. Luhovyi, Upravlinnia osvitoiu. Kyiv, Ukrina: Vyd-vo UADU, 1977.
- [7] N. Nychkalo – akademik NAPN Ukrainy, Seriiia «Akademiky NAPN Ukrainy», P. I. Rohova, Red.; 2-he vyd., dop. Kyiv, Ukraina, Vyp. 15, 2011. Do 20-richchia NAPN Ukrainy.
- [8] S. Shkarlet, Holovnoiu metoju v rozvytku profesiinoi osvity ye peredusim yii reformuvannia. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/58mocx>
Data zvernennia: Serp. 01, 2022.

*Стаття надійшла до редакції
01 серпня 2022 року*

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21\(50\)-268-294](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-21(50)-268-294)
УДК 37.07.005

Чижевський Борис Григорович,

кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник
відділу економіки та управління загальною середньою освітою
Інституту педагогіки НАПН України;
Заслужений працівник освіти України.
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-7878-1180>
chyzhevskiy.bg@gmail.com

ДЕРЖАВНО-ГРОМАДЯНСЬКЕ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ (соціально-правовий аспект)

Анотація. У статті узагальнено й окреслено особливості державно-громадянського управління закладами загальної середньої освіти на засадах партнерської взаємодії в частині соціально-правового аспекту. Підкреслено єдність підходів щодо реалізації державно-громадянського управління як на загальнодержавному, регіональному, місцевому рівнях, так і на рівні закладу загальної середньої освіти з метою забезпечення прав, свобод та обов'язків громадян на якісну, ефективну та конкурентоспроможну освіту. Проблеми державно-громадського управління стали особливо актуальними в період будівництва демократичної, суверенної, унітарної, соборної та безпечної держави Україна та розвитку інститутів громадянського суспільства на всіх рівнях. У полі зору зарубіжних і вітчизняних науковців і практиків перебувають також провідні засади консолідації, єдності, солідарності колективів, спільнот та громадянського суспільства, а також партнерської взаємодії особистості, колективу, спільноти, складових громадянського суспільства та інститутів демократичної держави. Дослідниками відмічається провідна роль усіх інститутів демократичної держави у забезпечення участі членів громадянського суспільства у вирішенні як загальнодержавних, так і місцевих проблем, завдань, ініціатив, проектів, у тому числі вмотивування, сприяння та стимулювання розвитку закладів освіти. Особливо гостро ця проблема проявляється під час підготовки, прийняття та реалізації управлінських рішень в період війни,

воєнного стану, надзвичайних ситуацій, руйнувань, проявів насильства, пандемії, епідемій, катастроф, стресових ситуацій та наявності порушення прав громадян, у тому числі права особливо дітей, учнів та студентів на творче, життєрадісне, добродійне, щасливе життя. Дослідження підходів щодо формування та реалізації науково-обґрунтованих та практично перевірених засадничих принципів, моделей, алгоритмів, логістики до забезпечення державно-громадянського управління закладами загальної середньої освіти на партнерських засадах згідно вимог Конституції та законодавства України в сучасних умовах та із врахуванням зарубіжного та тисячолітнього вітчизняного є актуальним і в наш час та потребує подальшого вивчення і розвитку.

Ключові слова: державно-громадське управління; партнерство; демократична держава; громадянське суспільство; права; свободи; обов'язки.

ВСТУП / INTRODUCTION

Якісний розвиток сфери освіти завжди залежав від того які моделі управління застосовувалися в діяльності закладів загальної середньої освіти. Особливо це є актуальним під час організації та забезпечення інтеграції України до Європейського освітнього простору. На території України відбуваються гострі дискусії щодо доцільності та пріоритетності вибору демократичних моделей управління як сферою освіти в цілому, так і закладами загальної середньої освіти зокрема. Тому вбачається доцільним розробка моделі державно-громадського управління на засадах партнерської взаємодії. Реалізація моделі державно-громадського управління закладами загальної середньої освіти на засадах партнерської взаємодії і особливо в найбільш масовій системі за кількістю учасників освітнього процесу закладах загальної середньої освіти, адже це не тільки засіб будівництва та розвитку демократичної, унітарної, соборної, суверенної держави і громадянського суспільства, а й дієва школа реалізації на практиці гуманних принципів на основі ортодоксальних, класичних духовно-моральних цінностей.

Постановка проблеми. Створення умов для стабільного, стійкого розвитку та зростання як сфери освіти в цілому, так і закладів загальної середньої освіти зокрема вмотивовують до проведення постійних пошуків управлінських рішень, дій та вчинків щодо вдосконалення, уточнення, корегування та шліфування підходів щодо організації та забезпечення державно-громадського управління школою на партнерських засадах в

площині об'єднання, єдності, та консолідації зусиль, потенціалу, ресурсів інститутів демократичної держави та громадянського суспільства. Особливо актуальним є розвиток державно-громадянського управління в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану на принципах гуманізму, людяності, добродієвості, доброчинності, добротворення, всеосяжності, передбачуваності, прогнозованості, далекоглядності, безпечності та мудрості. Реалізація державно-громадського управління закладами загальної середньої освіти на партнерських засадах є основою для стабільного розвитку Сучасної української школи, Нової української школи, Української школи майбутнього за напрямками – школа в Україні, школа для України, школа про Україну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальна характеристика дослідження проблем державно-громадського управління закладами загальної середньої освіти на засадах партнерської взаємодії дає підстави засвідчувати, що вона частково окреслена і висвітлюється у наукових працях В. Алфімова, В. Афанасьєва, Є. Березняка, М. Босенко, Д. Гвішіані, Л. Даниленко, М. Дарманського, Д. Дейкуна, П. Дроб'язко, О. Зайченко, О. Захаренка, С. Калашнікової, Л. Калініної, Ю. Конаржевського, М. Кондакова, Є. Краснякова, В. Курила, В. Олійника, О. Онаць, Л. Попович, Ж. Таланової, О. Топузова, А. Сологуба, В. Хайруліної, В. Шепотька. Водночас умови війни, воєнного стану, надзвичайної ситуації та надзвичайного стану, зміни соціально-економічної структури суспільства, нестандартні умови діяльності закладів загальної середньої освіти в сучасних умовах потребують підвищеної уваги до розвитку школи з позицій демократизації, партнерства, консолідації, солідарності, відкритості, прозорості державно-громадського управління як органів місцевого самоврядування, так і закладів загальної середньої освіти та наявності демократичного стилю роботи керівників усіх рівнів.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті: на основі аналізу сучасних особливостей та викликів демократичної держави, громадянського суспільства, забезпечення реалізації прав, свобод і обов'язків громадян України на якісну освіту показати взаємозалежність успішного функціонування школи від широкого запровадження в практику державно-громадського управління закладами загальної середньої освіти на засадах партнерської взаємодії.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**:

1. Аналіз стану теоретичної розробленості проблеми дослідження та концептуальних підходів до організації державно-громадського управління закладами загальної середньої освіти на засадах державно-приватної та державно-громадської суб'єктної партнерської взаємодії.

2. Характеристика наявної Конституційної, законодавчої та нормативно-правової бази щодо реалізації на практиці моделі державно-громадського управління як на загальнодержавному рівні, так і на рівні закладів загальної середньої освіти.

3. З'ясування проблеми втілення моделі державно-громадського управління та особливостей управління в закладах загальної середньої освіти в залежності від типу, статусу, підпорядкування та форми власності.

4. Аналіз та теоретичне обґрунтування засад та тенденцій суб'єктної державно-громадської та державно-приватної взаємодії у сфері освіти та державно-громадському управлінні закладами загальної середньої освіти в умовах розвитку місцевого самоврядування, самоврядності та автономії.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Теоретичними основами дослідження є загальнонаукові методи системного аналізу, порівняння, узагальнення; вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду; педагогічні спостереження, бесіди, анкетування про моделі державно-громадського управління на засадах партнерської взаємодії.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Проведено аналіз наукової літератури, норм Конституції України, вимог законодавства України, положень нормативно-правових актів у сфері освіти щодо особливостей окремих соціально-правових аспектів впровадження моделей державно-громадського управління закладами освіти на засадах партнерської взаємодії.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

За сучасних умов, коли завдяки досягненням науки і техніки, інформаційних Інтернет- та соціальних мереж стало можливим планування, прогнозування, моделювання та управління розвитку закладу загальної середньої освіти в площині державотворення, розвитку особистості, територіальних об'єднань, співтовариств, громадянського суспільства на засадах консолідації та партнерської взаємодії, а також визначення основних

напрямів, векторів, пріоритетів з урахуванням специфіки, особливостей життєдіяльності та життєтворчості учасників навчально-виховного процесу. Ці завдання покладаються на Сучасну українську школу, Нову українську школу, Українську школу майбутнього.

На діяльність кожного закладу загальної середньої освіти безпосередньо впливають – проголошення Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року [2], Акт проголошення незалежності України, ухвалений 24 серпня 1991 року [10], Закон України «Про приєднання України до Статуту Ради Європи» від 31 жовтня 1995 року [3], а також прийняття Конституції України 28 червня 1996 року [1] та Закону України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16 вересня 2014 року [4] виняткові, визначальні, історичні події українського державотворення кінця ХХ та початку ХХІ сторіччя, цивілізований вибір свого подальшого розвитку як суверенної демократичної держави, закріпив правові основи незалежності, визначив суверенність, повновладдя Українського народу.

Так були закладені основи формування та реалізації політики, стратегії та тактики розвитку сфери освіти та фундаментальні цінності щодо визнання людини, а особливо дитини, їхнього життя і здоров'я, честі і гідності найвищою соціальною цінністю, що зумовлює подальший розвиток Української демократичної держави та громадянського суспільства.

Освітня політика носить державоутворювальний, консолідуючий характер, адже проводиться задля досягнення як єдності і узгодження дій між інститутами демократичної держави, представниками громадянського суспільства, науковими школами та напрямами, регіонами і територіями, так і бажаних позитивних результатів у кожному конкретному закладі освіти. Це можливе лише завдяки одночасному, конкретизованому й постійному вітчизняному науковому супроводу, впливу, оцінці та контролю держави над усіма процесами, що відбуваються в межах країни і всередині кожного регіону та закладу освіти зокрема. Центральною субстанцією освітньої політики є особистість дитини, учня, студента, наукового, науково-педагогічного, педагогічного працівника.

Зважаючи на територіальну особливість України (гори, ліси, лісостеп, степ, пустеля, моря, ріки, озера), різноманітністю регіонів за багатьма показниками (розташування, демографічна ситуація, національний склад,

етнічні особливості, історична динаміка, географічна специфіка, кліматичні умови, інформаційна та транспортна інфраструктура, густота та приріст населення) сфера освіти виступає одним із консолідуючих, об'єднуючих, державоутворювальних факторів. Права, свободи, волевиявлення, обов'язки, інтереси учасників освітнього процесу є взаємопов'язаними і мають тісно переплітатися, а тому для перспективного розвитку закладу освіти їх необхідно повсякчас уточнювати, коригувати, узгоджувати.

У той же час, беручи до уваги те, що демократична держава і громадянське суспільство – це єдиний механізм, а сфера освіти його серцевина до стабільного та стійкого розвитку спонукає єдина мета: забезпечення реалізації права громадян на доступну якісну ґрунтовну освіту незалежно від біолого-фізіолого-психологічних особливостей, життєвого досвіду, ознак раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак без обмежень чи привілеїв.

Існують різні варіанти задоволення прав, свобод, волевиявлення і обов'язків громадян завдяки співпраці, партнерській взаємодії, єдності та консолідації зусиль центральних державних органів управління з місцевими органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, науковими установами, закладами освіти та громадськими організаціями, спілками, профспілками, об'єднаннями, товариствами. У даному випадку доцільно враховувати, що, по-перше, інтереси усіх представників інститутів демократичної держави та громадянського суспільства реалізуються за допомогою сприятливих та доступних державних механізмів; по-друге держава відстоює власні інтереси та інтереси громадян за допомогою усіх інститутів держави та громадянського суспільства; по-третє, державні, регіональні, суспільні, особисті інтереси забезпечуються в межах досягнення спільної мети та створення повноцінних демократичних умов життєдіяльності та життєтворчості; по-четверте, демократична держава і громадянське суспільство відповідають за задоволення інтересів одне одного. Громадянське суспільство делегує свої представників до державних органів управління з метою створення умов для реалізації прав, свобод, волевиявлення, обов'язків громадян.

Доцільно постійно враховувати, що вирішення завдань розвитку сфери освіти безпосередньо впливають на стабільність і стійкість

соціальної, економічної, гуманітарної, оборонної складових держави та регіонів. Держава зобов'язана своєчасно вивірити, визначити пріоритети науково-освітнього розвитку і сформувані їх як на загальнодержавному рівні, так і на регіональних рівнях та у кожному закладі освіти зокрема. З огляду на це варто окреслити стратегічні напрями розвитку сфери освіти і науки, а для цього потрібна політична воля і системна підтримка й допомога з боку держави, яка, у свою чергу має створювати базу для ефективного управління та регулювання.

Нестабільність, занижені стандарти, орієнтація на полегшення та розвантаження навчальної праці в перспективі створюють передумови для формування слабких інститутів держави, економічної нестабільності, соціальних протиріч, відсутність прогресу, що призведе до порушення добробуту власних громадян. Потужна освітньо-наукова база формує надійну систему безпеки та захисту, конкурентоспроможну інноваційну економіку, стабільний розвиток та соціальну захищеність як особистості, так і юридичних та фізичних осіб, підприємств і організацій.

Наявність постійного центру уваги і спрямування дій і сил держави під час проведення освітньо-наукової політики на забезпечення єдності та консолідації зусиль та підтримку науково-обґрунтованих освітніх ініціатив передбачає наявність чітко окресленої, у тому числі як проміжної, так і перспективної освітньої мети та базових стандартів і вимог. У зв'язку із зазначеним доцільно порушити завдання, визначити планові, прогнозовані перспективи, обрати юридично-правові, нормативно-методичні засоби, завдяки застосуванню яких діяльність у певному напрямі буде приносити позитивний результат та ефект. З погляду освітньо-наукової складової державної політики передусім необхідно, по-перше, створити єдиний освітньо-науковий простір (точніше, загальнодержавний), по-друге, здійснити освітньо-наукове вирівнювання регіонів, територій, об'єднань, спільнот, закладів освіти, тобто наблизити їхні освітньо-наукові показники та оціночні параметри до одного рівня.

Виходячи із вищезазначеного, одним із основ завдань державної освітньо-наукової політики є досягнення цілісності унітарної, соборної, демократичної, безпечної країни, завдяки якій держава стане ефективно функціонуючим механізмом, а сфера освіти і науки її серцевиною. Таким чином, «єдина держава» завдяки «єдиній освіті» – це не просто гасло, а стратегічний напрямок державної освітньо-наукової політики, інститутів громадянського суспільства, а отже, їхніми спільними, узгодженими

подальшими діями має стати сприяння розвитку «єдиної освіти», спільного освітньо-наукового простору, що передбачає створення рівних умов для ведення навчально-виховної діяльності у закладах освіти і впровадження можливостей, засобів і механізмів захисту та реалізації прав, свобод, обов'язків учасників освітнього процесу.

Важливим кроком у досягненні цього є вирівнювання освітнього розвитку регіонів, закладів освіти, що з огляду на відмінності, особливості, наявні специфічні проблеми окремих територій держави дуже складно, оскільки всі ці нюанси мають бути враховані не лише під час розроблення освітньої політики закладу освіти, регіону, а також інших політик (економічної, фінансової, податкової, соціальної, культурної, оздоровчої, спортивної тощо). Лише за такого підходу з'являється можливість привести діяльність закладів освіти наближено до відповідного рівня та стандарту. Таке надскладне завдання виконується завдяки загальнодержавному скеруванню та впливу, вітчизняному науковому супроводженню, громадянській активності, виваженому управлінню, консолідації зусиль, партнерській взаємодії, методичному забезпеченню ефективної діяльності закладів освіти незалежно від місця розташування, статусу, власності, підпорядкування та кількості учнів. Причому, вживаючи такі заходи, держава мусить керуватися тим, чи доречне те чи інше рішення, той чи інший захід для конкретного закладу освіти, регіону, які громадські ресурси можна залучити адже користь від їх застосування в одному регіоні, закладі освіти не слугує автоматичною гарантією для інших. Необхідно чітко розуміти, які комплексні дії з боку держави запустять механізм формування єдиного освітнього простору, у яких секторах, галузі, системі регіональної освіти до них варто вдатися і які можливі позитивні наслідки та досягнення від запланованого та прогнозованого.

Під час вжиття заходів освітнього вирівнювання держави, регіону, закладу освіти слід враховувати культурно-історичні традиції, існуючі у всіх сферах життєдіяльності, життєтворчості наявні проблеми, приводячи їх у відповідність одна до одної, відслідковувати динаміку їх розвитку для повноцінного функціонування.

На динамічність, життєздатність державно-громадського управління закладів загальної середньої освіти впливають особливості, специфіка, динаміка діяльності місцевих органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та обізнаність, професіоналізм, стиль, демократичність, доброзичливість, рівень культури місцевих керівників.

У даному випадку необхідно також враховувати специфіку, динаміку та особливості територіально-адміністративної реформи яка нещодавно проведена на території України. Говорячи про реалізацію державної регіональної освітньої політики, як правило, розуміється її проведення в межах конкретного регіону, з урахуванням того, що регіон – це територія області, м. Києва з урахуванням інтересів міст, які є обласними центрами; міст районного значення; малих міст і містечок; селищ, сіл, хуторів, а також розташованих у таких місцях державних органів управління, органів місцевого самоврядування, організацій, профспілок, підприємств.

До того ж існує постійна необхідність у розширенні суб'єктів державної освітньої політики і долучення до її розроблення та реалізації Національної академії наук України, національних галузевих академій наук України, наукових організацій та установ, закладів освіти, громадських організацій, спілок, профспілок, товариств, учнівської, студентської, молодіжної громадськості у визначенні мети, цілей, змісту і пріоритетів власної освітньої політики регіонів, закладів освіти, тобто врахування інтересів на місцевому, районному, обласному, столичному, державному рівнях.

Державна освітня політика має поширюватися на всі, навіть найменші, територіальні елементи задля управління, узгодження дій та співпраці, комплексного регулювання стабільного розвитку і глибшого усвідомлення ситуації, яка існує як на певній території, так і в конкретному населеному пункті, закладі освіти зокрема.

Важливим чинником успішної реалізації єдиної державної освітньої політики на регіональному і місцевому рівнях територій є посилення ролі їх управлінського, методичного, інформаційного, інституційного, соціального, культурного, економічного середовища та широке залучення громадських, у тому числі учнівських, студентських, батьківських організацій до розробки, реалізації науково-освітніх програм і проектів в площині розвитку партнерської взаємодії та консолідації і єдності суспільства. Це вимагає удосконалення інституційної моделі формування й підходів до реалізації державної освітньої політики, що забезпечить створення сприятливих умов втілення в життя державних, регіональних і місцевих ініціатив і стійкому, стабільному розвитку особистості, закладу освіти, спільноти, регіонів. Це стає більш актуальним з огляду на те, що кінцева мета державної освітньої політики формування конкурентоспроможних трудових ресурсів, людського потенціалу, захист інтелектуальної власності, щоб посилити єдиний національний духовно-

моральний, культурний, соціально-економічний комплекс.

Створення та стійкий розвиток спільного для всієї країни національного освітньо-наукового комплексу є додатковою та визначальною гарантією забезпечення територіальної і національної безпеки держави.

Актуальною, особливо в період війни, є проблема формування освітньої безпеки держави, регіону, громадян і особливо дітей, жінок, людей похилого віку, інвалідів. Доцільно виокремити державну освітню політику у сфері забезпечення освітньої, духовно-моральної, інформаційної безпеки регіону як той фундамент, на якому впроваджуватимуться всі елементи державної і регіональної політики: соціальний, культурний, економічний, фінансовий, екологічний. Пріоритетом на всіх рівнях має бути повноцінне фінансування як сфери науки і освіти в цілому, так і наукових установ та закладів освіти зокрема. У даному випадку посилюється роль обласних, районних, місцевих осередків громадських, профспілкових організацій, об'єднань, товариств.

Отже, створення умов для динамічного, стійкого, еволюційного, збалансованого освітнього розвитку України та її регіонів є стратегічним завданням у сфері освітньої безпеки регіонів, тобто досягнення будь-яких цілей розвитку на рівні закладу освіти, регіону можливе виключно за умов наявності консолідації, партнерської співпраці, єдності, стабільної освітньо-наукової ситуації в них та забезпечення помітного стійкого поступового розвитку та зростання особистості, спільноти, територіального об'єднання, регіону та держави в цілому

Доцільно враховувати також те, що заклад загальної середньої освіти бере безпосередню та опосередковану участь в реалізації державної освітньої політики з урахуванням специфіки розвитку регіону (тобто спеціалізація) – аграрна, промислова, енергетична, інноваційна, туристична, курортна, сировинна, видобувна. Завдяки домінуванню тієї чи іншої сфери, яка стає основною і відіграє провідну роль у забезпеченні стабільності життєдіяльності, формуванні попиту робочих місць, напрямкам розвитку певної території формується регіональний компонент змісту освіти закладу загальної середньої освіти або спеціалізація закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Саме з урахуванням цього розробляється план розвитку освітньо-наукової сфери, визначається рівень участі громадських організацій, та спільно встановлюються головні напрями, в яких буде провадитися діяльність (тобто формуються доктрина, стратегія,

концепція, політика). Спираючись на думку науково-експертного середовища, громадянського суспільства, держава, у свою чергу, починає використовувати (запускати) ті механізми, які будуть доречними для цього регіону, його соціальної, культурної сфери, промисловості, інфраструктури та інших складових.

При цьому життєво необхідно враховувати також надбання, досвід історично сформованих наукових шкіл, створених громадських, профспілкових організацій, товариств, визначену мережу закладів освіти, усталені традиції та цінності у регіонах та інфраструктурні можливості. У контексті сказаного варто пам'ятати та враховувати, що сучасна мережа та інфраструктура закладів освіти суверенна Україна отримала у спадок, а отже, подальший розвиток у нових умовах державного функціонування відбувається виходячи зі створеної впродовж багатьох років інфраструктури регіонів і залежить від їх елементів. Аналогічна ситуація склалася і з наявними регіональними освітньо-науковими ресурсами та потенціалом.

Ведучи мову про освітньо-наукові фактори, які помітно впливають на регіональний розвиток, потрібно враховувати деякі аспекти.

По-перше, держава з моменту здобуття нею незалежності системно займалася повною модернізацією, реформуванням, удосконаленням сфери освіти і науки, підтримкою інфраструктури регіонів. У зв'язку з тим, що фінансування сфери освіти і науки не було достатнім, багато регіонів потребують фінансової, матеріально-технічної підтримки та кадрового оновлення. Ця проблема посилилася лихоліттями війни, масовим руйнуванням закладів освіти, переселенням громадян України із зони воєнних боїв, наявністю біженців. Інфраструктура закладів освіти (дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійних (професійно-технічних), фахової передвищої, вищої та післядипломної), культурних центрів, бібліотек, соціального захисту наукових, науково-педагогічних, педагогічних працівників та учнів потребує розвитку в напрямках відродження, оновлення, модернізації, реконструкції, капітального ремонту, будівництва та оснащення.

По-друге, слід врахувати особливості демографічної ситуації, необхідність забезпечення реалізації права на якісну освіту переселенців, насиченість мережі закладів освіти, особливості та специфіку економічного розвитку регіону. Під час розроблення та уточнення регіональних науково-освітніх програм державна влада спільно з представниками громадянського суспільства у змозі впливати на головні

фактори освітньо-наукової сфери. Крім того, уже наявні якісні елементи освітньо-наукової сфери можуть бути доповнені новими елементами, які упродовж останніх років, місяців почали з'являтися і успішно розвиватися в них. За сучасних умов регіони потребують не лише прийняття рішень, вжиття заходів, покликаних розвивати їх освітньо-наукову інфраструктуру, а й впровадження нових стратегічних планів і визначення векторів і засад модернізації з урахуванням напрацювань минулого, сьогодення і перспектив, що відкриваються у майбутньому.

Демократична держава і громадянське суспільство на основі консолідації співпраці та партнерській взаємодії завдяки спільній продуманій, системній, комплексній і виваженій освітньо-науковій політиці повинні створити в регіонах передумови для отримання учнями якісної освіти, глибоких знань, широкого кругозору, гармонійної освіти та забезпечити їхнє професійне становлення і розвиток.

Освітня політика держави передбачає не лише узгодження інтересів та потенційних можливостей учасників освітнього процесу, а й формування її змістовної складової. Реалізація державної освітньої політики, як і будь-якої іншої політики держави, відбувається завдяки попередньо виробленому механізму, який передбачає наявність об'єктів, суб'єктів, засобів і правових норм. Чималу частку змісту цієї політики становить освітня складова державного і регіонального розвитку, а отже, доцільно одночасно вводити в дію загальнодержавну й регіональну освітню політику виваженими, продуманими, підготовленими, узгодженими управлінськими діями та рішеннями.

Саме тому запровадження та розвиток державно-громадського управління на усіх рівнях потребують удосконалення та модернізації на шляху утвердження демократичної, суверенної, безпечної, правової, соціальної держави та зміцнення інститутів громадянського суспільства.

У цьому контексті актуалізується проблема подальшого зміцнення демократії, розвитку громадянського суспільства, панування принципу верховенства права, реалізації прав людини, фундаментальних свобод, всезагальних обов'язків в площині духовно-моральних цінностей, традицій, норм та вимог.

Під час підготовки та прийняття управлінських рішень, у тому числі і у сфері освіти, необхідно враховувати жорстокі та жахливі реалії неспровокованої, справедливої, визвольної, народної боротьби Українського народу проти агресивної, загарбницької, варварської, жорстокої війни російської федерації.

У даний час посилюється роль структурних підрозділів обласної, Київської міської, районних держадміністрацій із забезпечення взаємодії та здійснення окремих повноважень органів місцевого самоврядування у тому числі з питань освіти і науки, одним із пріоритетних завдань яких є формування консолідації, єдності, партнерської взаємодії із громадськими, профспілковими організаціями, спілками, профспілками, товариствами, об'єднаннями та науково-освітнянським, учнівським, студентським, батьківським у тому числі професійними співтовариствами.

Без підтримки державними органами управління громадянських інститутів неможлива реалізація державно-громадського управління, співпраця, консолідація, партнерство як на рівні держави, регіону, так і на рівні закладів загальної середньої освіти зокрема.

Формування та забезпечення державно-громадського управління закладами загальної середньої освіти на засадах партнерської взаємодії потребує масштабного та локального погляду, осмислення та практичного розв'язання проблем управління загальноосвітніми закладами освіти та реалізації їх культурно-освітньої місії в державотворчих процесах, утвердження консолідації суспільства, сповідуванні демократичних принципів та дотриманні критеріїв і вимог громадянського співжиття. Заклади загальної середньої освіти повинні одними із перших сприймати виклики часу й аналітично, системно, вдумливо реагувати на них. Свою діяльність вони мають будувати на основі не тільки системного неупередженого аналізу історичного досвіду, позитивного минулого, а й моделювання та попередження нових проблемних ситуацій у тій площині, яка визначатиме майбутнє територіального об'єднання, регіону, держави, української спільноти. Доцільно також враховувати, що ми живемо в епоху локальних і глобальних перетворень і трансформацій, реформування територіально-адміністративного устрою країни, поступовим, упевненим звільненням окупованих територій.

У даних умовах варто враховувати, що сучасний розвиток сфери освіти в цілому та повної загальної середньої освіти зокрема визначається рівнем та складністю пізнавального процесу, стандартом та вимогами якісних знань, практичних умінь і навичок, компетентностей, професіоналізму учасників освітнього процесу спрямованих на розв'язання конкретних безпекових, соціальних, економічних, політичних, технологічних, екологічних та інших завдань.

Перед людством, а отже і перед наукою і освітою постали проблеми зміни клімату, зеленої економіки, екології, нових видів енергії,

нанотехнологій, стовбурових клітин, цифрового суспільства, генної інженерії, боротьби з життєво небезпечними захворюваннями, подолання та попередження конфліктів, припинення війни та забезпечення миру які потребують нестандартних рішень на основі глибоких знань, широкого кругозору, професійної майстерності особистості.

Постають сьогодні і надзвичайно важливі організаційні, інформаційні, змістовні питання перед державними органами управління щодо консолідації дій, партнерської співпраці з метою використання та поширення позитивних напрацювань закладів загальної середньої освіти. Перед державними органами управління, науковими установами, закладами освіти, громадянським суспільством жорстокі реалії життя порушують глобальні і локальні проблеми – це створення інтелектуальних, творчих спільнот, готових до вирішення проблем створених агресивною війною російською федерацією проти Українського народу, а також загроз змін клімату та подолання не урожайності, бідності, соціальної нерівності.

У цих екстремальних умовах політики, законодавці, експерти, представники громадянського суспільства, бізнесмени мають зрозуміти, що без стратегічної, організуючої, прогностичної і консолідуючої ролі демократичної держави, її інститутів та громадянського суспільства забезпечення доступу дітей та учнівської молоді до якісної освіти неможливе. Адже тільки демократична держава, яка опирається на громадянське суспільство володіє необхідними ресурсами, системою, комунікаціями, інструментарієм та потенціалом, спроможними забезпечити стабільний, стійкий розвиток особистості і освіти, економіки та соціальний статус науковим, науково-педагогічним та педагогічним працівникам.

У провідних країнах світу спостерігається тенденція і практика визначальної ролі законодавчої, виконавчої влади в очах своїх громадян та посилення їх відповідальності за політичні, законодавчі та управлінські рішення, особливо у сфері науки і освіти та соціальній сфері. Значення державних інститутів підсилюється тенденціями децентралізації, дерегуляції, реформування адміністративно-територіального устрою країни, постійним переформатуванням територіальних об'єднань, районів, неоднозначністю створення місцевих виконавчих органів. Розвиток державних і громадських інститутів підкріплюється також новими тенденціями зростання ролі та значимості міжнародних організацій, зарубіжних експертів, резидентів та консультантів, які проявили

ініціативу та активність у вирішенні гострих проблем українського суспільства спричинених загарбницькою війною російської федерації.

Жорстокі реалії війни та необхідність динамічного управління вимагають переосмислення парадигми демократична держава в контексті розвитку громадянського суспільства, консолідації, солідарності, партнерства, співпраці та забезпечення реалізації Конституційних прав, свобод та обов'язків особистості, у тому числі на якісну освіту. Українські військові, волонтери та українське суспільство в цілому рівнем своїх знань, майстерністю, стійкістю, героїзмом довели, що вони є рівноправними представниками європейського освітнього простору та провідниками провідних духовно-моральних цінностей у світі.

На думку українських науковців наявні діючі проекти, програми та концепції посилення ролі співпраці, консолідації, партнерства інститутів Української демократичної держави та громадянського суспільства мають незворотний характер та позитивну динаміку, які потребують всебічної підтримки, утвердження та розвитку на політичному, законодавчому, економічному, фінансовому, дипломатичному, організаційному, інформаційному рівнях з метою швидкого реагування на виклики, загрози, небезпеки війни, пандемії, епідемій, конфліктів.

Надзвичайним є втілення конституційних приписів та будівництво, стабільний розвиток і зростання України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави та відродження і розвиток науково-професійних, культурно-освітніх шкіл, соціальної сфери, системи освіти, охорони здоров'я, провідних підприємств, економічних структур, малого і середнього бізнесу.

Доцільно враховувати, що вирішення окреслених завдань варто розглядати в поєднанні трьох нерозривних складових – права, свободи, обов'язку:

- права на цікаве, насичене, захоплююче навчання, якісну доступну та безоплатну освіту, творчу та корисну працю, активний відпочинок, здоровий стиль життя та оздоровлення;
- свободи реалізації науково-освітнього процесу пізнання, досягання Істини та вільних і сердечних волі, задумів, слова і справи на творення, пропаганди, освячення та захисту добра;
- обов'язку не нашкодити собі, оточуючим, служити рідній сім'ї, родині, Українському народу та Вітчизні.

На демократичному рівні громадянського суспільства в площині панування добра сповідується і реалізується принцип: «Свобода і воля

однієї людини закінчується там де проголошується свобода і воля іншої людини».

Сповідування принципів права, свободи, волі, обов'язку передбачає реалізацію механізмів пошуку істини в площині: «Подолоємо – пересилимо – переможемо». Їхнє втілення на практиці дає духовну енергію, фізичну силу та можливість панування життєвого стилю: «Сильні! Незламні! Вільні!».

У цьому контексті для української влади важливо максимально наблизити можливість реалізації права для конкретного громадянина на доступну, безоплатну освіту на засадах принципів гуманізму, співдружності, єдності, солідарності та взаємної відповідальності. Від їх реалізації на практиці залежить не тільки розвиток держави в цілому, місцевого самоврядування, демократії, громадянського суспільства, доступності до якісної освіти, а й, загалом, успішність, стабільність, стійкість, безпечність нашої держави та її подальша європейська та геополітична перспективи. Важливо, щоб за результатами цих реформ, в Україні, не була втрачена сфера освіти, максимально збережена та розвинута мережа дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійних (професійно-технічних) та закладів фахової передвищої, вищої, післядипломної освіти.

Життєво необхідною є практична, системна і щодення реалізація Конституційної моделі державної влади, спроможної забезпечити дієвість, прозорість, відкритість та доступність державних, регіональних і місцевих інститутів, громадських і профспілкових організацій сформованих на новій суспільно-територіальній основі.

У своїй діяльності заклади загальної середньої освіти, забезпечуючи та реалізуючи державно-громадське управління, враховують, що держава має зберегти за собою стратегічні функції, які за своєю суттю є державоутворювальними та державними: державно-регіональне, державно-громадське управління, освіта, наука, охорона здоров'я, національна оборона, національна безпека, управління державною власністю, збір податків і митних зборів, боротьба із злочинністю, попередження конфліктів, ліквідація наслідків війни, катастроф, стихійних лих. Має бути чітке узгодження та консолідація державного управління, місцевого та регіонального самоврядування, що реалізується в освітній політиці та діяльності закладів загальної середньої освіти. Слід забезпечити зрозумілий та доступний поділ повноважень, функцій, компетенцій та завдань між рівнями державної та місцевої, регіональної

влади, закладами освіти. Рішення і дії мають бути заздалегідь узгодженими, підготовленими, консолідованими, партнерськими та взаємодоповнюючими. Водночас, зростає відповідальність кожного рівня влади, керівництва закладу освіти за ефективне виконання функцій та повноважень, покладених на них законодавством.

При цьому слід зазначити, що децентралізація управління та автономія закладу освіти у поєднанні із державно-громадським управлінням, дієвими інститутами громадянського суспільства дають позитивні результати та сприяють стабільному розвитку закладу освіти, реалізації права громадян на освіту та якісному зростанню особистості при умові наявності чітких та збалансованих механізмів контролю, самоконтролю, оцінки, самооцінки, моніторингу та нагляду за діяльністю інститутів місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоуправління, закладами освіти у частині дотримання ними законів та законності, забезпечення життєдіяльності та життєтворчості суспільства, спільнот (товариств) і особистості.

Процеси децентралізації, розширення повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, забезпечення автономії закладів освіти вимагають вирішення таких нагальних проблем:

- здійснення нагляду за додержанням Конституції та законів України місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, закладами освіти, громадськими, профспілковими організаціями, науковими, науково-педагогічними, педагогічними працівниками, учнівською та студентською молоддю;

- координація діяльності центральних органів державної виконавчої влади та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських, профспілкових організацій, наукових установ, закладів освіти відповідно до конституційних приписів та вимог і норм законодавства;

- спрямування та організація діяльності центральних органів виконавчої влади, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, закладів освіти в умовах війни, воєнного стану, пандемії, надзвичайної екологічної ситуації, конфліктів.

Реалізація демократичної моделі державно-громадського управління дає можливість забезпечити оптимальний баланс між центральними органами державної виконавчої влади та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими та профспілковими організаціями, закладами освіти та дієві запобіжники з

боку держави щодо вирішення нагальних проблем та загроз.

Конституція України (ст. 2) визначає, що Україна є унітарною державою. На думку науковців під унітаризмом слід розуміти принцип державного устрою, сутністю якого є:

- політична та ідеологічна єдність;
- єдина система органів державної влади на всій території;
- відсутність політичної самостійності у територіальних одиницях та єдність інших політичних, економічних, культурних, освітніх інститутів держави.

Варто враховувати, що якісна діяльність закладу освіти залежить від територіального устрою України який, як передбачено статтею 132 Конституції України [1], ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

Тому організація управління закладом освіти має відбуватися на основі того, що Україна є унітарною державою і саме тому завдяки цілісній освіті забезпечується єдина цілісність держави, територія якої поділяється на адміністративно-територіальні одиниці, що не мають статусу державних утворень і не володіють суверенними правами.

Саме такий підхід у формуванні єдиної освітньої політики, у тому числі під час реалізації державно-громадського управління закладами загальної середньої освіти, забезпечує утворення та розвиток унітарної держави, представленої як єдиного державного утворення, що складається з юридично рівних адміністративно-територіальних одиниць, які підпорядковані центральним органам влади і не мають ознак державного суверенітету, а більшість населення в такій державі має унітарну правосвідомість.

Під час реалізації державно-громадського управління закладами загальної середньої освіти на партнерських засадах та забезпечення реальної автономії школи необхідно враховувати, що унітарна правосвідомість комплексно формується державними інститутами, засобами масової інформації, соціальними мережами, громадськими організаціями та закладами освіти незалежно від статусу, типу, підпорядкування та форми власності, і належить до групи ознак, які не обмежуються лише формою державної атрибутики та технологічною

характеристикою унітарної держави. Унітарна правосвідомість – це більше, ніж обов’язкова ознака державності та унітарної спроможності. Під час реалізації освітньої політики необхідно враховувати, що Україна відноситься до групи складних за своєю політико-територіальною організацією унітарних держав. В умовах унітарної системи центральні органи законодавчої та виконавчої влади, як правило, делегують повноваження територіальним одиницям і дозволяють останнім реалізовувати прийняті законодавчі та правові рішення. Європейський та в цілому світовий досвід підтверджує, що унітаризм є перевіреним часом та історично і політично обумовленим феноменом, найбільш стабільною та ефективною з точки зору організації публічної, прозорої влади та управління формою державного устрою. Аналізуючи особливості унітарної форми державного устрою, потрібно виходити з того, що унітаризм замінив партикуляризм і феодалну роздробленість, відіграв свою прогресивну роль. Він не залежить від національно-етнічної чи расової структури населення, а є затребуваний єдиним демократичним та правовим режимом, відносно простим у здійсненні державної влади. Унітаризм є запобіжником до хаотичних, неконструктивних ідей та процесів.

Важливо під час організації навчально-виховного процесу у закладах освіти притримуватися також принципу соборності на основі врахування великого політичного та історичного значення об’єднання Української народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки для утворення єдиної (соборної) української держави. Соборність українських земель має глибоке історичне коріння, спирається на споконвічну мрію народу про власну незалежну, соборну, демократичну державу та є інтегральним результатом складного і довготривалого процесу її формування. В народній пісенній та епічній творчості сакральна Україна завжди уявлялась як єдине тіло.

Соборність України – це єдність усіх громадян України навколо головних ідей спільного демократичного майбутнього. Саме сфера освіти і науки побудована на засадах державного-громадського управління, консолідації, єдності, солідарності та партнерства сприяє пошуку та формуванню точок дотику, забезпеченню миру та стійкого, стабільного розвитку і зростання.

Крім того, в умовах війни, воєнного стану, пандемії та надзвичайних ситуацій саме на державні органи управління та дієві інститути громадянського суспільства покладається забезпечення взаємодії всіх

служб, громадських організацій в управлінні рятувальними операціями та відповідальність за їх позитивний результат. Запровадження моделі державно-громадського управління на всіх рівнях забезпечить оптимальне узгодження загальнонаціональних духовно-моральних, культурних, економічних, матеріальних цінностей та інтересів з специфічними особливостями розвитку і потребами регіонів і територій України.

Практика повного покладання на місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадські та профспілкові організації, заклади загальної середньої освіти складних, життєво необхідних завдань і повноважень показали свою життєздатність у тому числі в питаннях реалізації права громадян на доступну, безоплатну дошкільну, повну загальну середню, професійну (професійно-технічну), фахову передвищу, вищу освіту.

Розвиток державно-громадського управління в умовах єдності інститутів демократичної держави і громадянського суспільства є невід'ємною об'єктивною складовою розвитку сфери освіти, науки та економіки. У загальному, громадянське суспільство – суспільство, в основі якого лежить розгалужена мережа демократичних самоврядних товариств, спілок, профспілок, об'єднань та організацій, створених самими громадянами як за професійними, так і творчими інтересами для виявлення, здійснення і захисту різноманітних професійних, громадських ініціатив, задоволення своїх особистих, суспільних, професійних прав і потреб, обстоювання особистих і колективних інтересів та забезпечення стабільного, стійкого розвитку особистості, суспільства і держави. Демократична держава і громадянське суспільство є взаємодоповнюючими інституціями, за умови, при якій держава створює умови для реалізації основних прав, свобод, волевиявлення, волі, обов'язків громадян, а громадянське суспільство сприяє зміцненню державних інституцій та підпитує, живить їх професійними кадрами та важливими, стратегічними ідеями, пропозиціями, ініціативами.

Громадянське суспільство – це суспільство, збудувавши яке, кожний громадянин усвідомлює, що він служить собі, спільноті, суспільству, демократичній державі, а демократична держава служить йому та захищає його інтереси.

У даний час існує велика потреба активної участі громадянського суспільства, особливо її визначальної складової педагогічної, науково-педагогічної, наукової спільноти, батьків, учнівських та студентських і

молодіжних об'єднань у формуванні державно-громадського управління на загальнодержавному, регіональному, місцевому рівнях, закладу освіти, наукової установи і забезпеченні стабільного, стійкого розвитку демократичної України та реалізації прав, свобод, волевиявлення, волі, обов'язків громадян. Існування відповідної культури співжиття є запорукою успішного державно-громадського управління на рівні закладу освіти. Це можливо при умов коли громадянське суспільство стимулює та скеровує діяльність інститутів демократичної держави, демократична держава широко підтримує громадянські інститути на всіх рівнях та сповідує, утверджує чинність, панування основних прав, свобод та обов'язків громадян.

Доцільно враховувати, що головна справа державно-громадського управління на засадах партнерської взаємодії на всіх рівнях має бути спрямована на те, щоб, дотримуючись ортодоксальних, класичних духовно-моральних цінностей, озвучувати такі політичні ініціативи, ухвалювати – закони, приймати – нормативно-правові акти, організовувати – акції, здійснювати – дії та вчинки, щоб забезпечити та зміцнювати мир у державі та світі, спокій та рівновагу у душах громадян, взаємоповагу, взаємопідтримку, взаємопорозуміння в суспільстві, консолідацію, партнерство та єдність демократичної держава і громадянського суспільства з метою вільної та прозорої реалізації прав, свобод та обов'язків особистості.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Державно-громадське управління закладами загальної середньої освіти на засадах партнерської взаємодії побудоване на наукових засадах із урахуванням надбань передового вітчизняного і зарубіжного досвіду запорука демократичного устрою країни, забезпечення реалізації основ прав, свобод і обов'язків громадян. Учасники державно-громадського управління є основними арбітрами, експертами, виконавцями та реалізаторами новітніх освітніх реформ, модернізацій, змін в Україні, що неможливе без постійного, всебічного та системного наукового осмислення, обґрунтування, моделювання, прогнозування, науково-експертної оцінки, практичної апробації та корегування.

Саме державно-громадське управління створює умови, коли дії і рішення державних інститутів є демократичними, професійними, збалансованими, консолідованими, заздальгідь підготовленими,

прозорими, відкритими, а пропозиції, побажання, ідеї, запити громадянського суспільства почутими, взятими до опрацювання та втіленими в життєву практику, а проблеми вирішеними. Реалізація державно-громадського управління на засадах партнерської взаємодії формує повагу до особистості, її прав, свобод, планів, потреб та створює демократичні умови на реалізацію основного права – права на щасливе, мирне життя.

Перспективи подальших досліджень. Подальші перспективи вбачаємо у вивченні та втіленні в діяльність закладів загальної середньої освіти спадщини, надбань, знахідок, досвіду вітчизняної та зарубіжної теорії і практики з проблем державно-громадського управління школою на партнерських засадах в умовах єдності та взаємному доповненні розвитку інститутів демократичної держави та громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Верховна Рада України. (1996, Черв. 28). *Конституція України № 254к/96-ВР*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/ADt8Lb>
- [2] Верховна Рада України. (1990, Лип. 16). *Декларація № 55-XII «Про державний суверенітет України»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/KGK5Yb>
- [3] Верховна Рада України. (1995, Жовт. 31). *Закон № 398/95-ВР «Про приєднання України до Статуту Ради Європи»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/BNLmhp>
- [4] Верховна Рада України. (2014, Верес. 16). *Закон № 1678-VII «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/vALkDj>
- [5] Верховна Рада України. (2014, Черв. 17). *Закон № 1508-VII «Про співробітництво територіальних громад»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/Xbv9RZ>
- [6] Верховна Рада України. (2015, Лют. 05). *Закон № 156-VIII «Про засади державної регіональної політики»*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/LP1rbV>
- [7] Верховна Рада України. (2015, Лют. 05). *Закон № 157-VIII «Про добровільне об'єднання територіальних громад»*. [Електронний ресурс].

- ресурс]. Доступно: <https://is.gd/VPg3h5>
- [8] Верховна Рада України. (2020, Квіт. 16). Закон № 562-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/X1NOMu>
- [9] Верховна Рада України. (2020, Листоп. 17). Закон № 1009-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування окремих питань організації та діяльності органів місцевого самоврядування і районних державних адміністрацій». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/mTYVQY>
- [10] Верховна Рада Української ВСР. (1991, Серп. 24). Постанова № 1427-XII «Про проголошення незалежності України». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/SlrR3Q>
- [11] Верховна Рада України. (2020, Лип. 17). Постанова № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/wnM6G5>
- [12] Кабінет Міністрів України. (2014, Квіт. 01). Розпорядження № 333-р «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/uPjdsF>
- [13] Кабінет Міністрів України. (2020, Груд. 28). Постанова № 1336 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2012 р. № 606. “Про затвердження рекомендаційних переліків структурних підрозділів обласної, Київської та Севастопольської міської, районної, районної в м. Києві та Севастополі державних адміністрацій”». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/jXlqu8>
- [14] Кабінет Міністрів України. (2020, Груд. 28). Постанова № 1336 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2012 р. № 606. “Про затвердження рекомендаційних переліків структурних підрозділів районної, районної у м. Києві та Севастополі держадміністрацій”». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/jXlqu8>
- [15] «Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення», *Всеукр. наук.-практ. конф.* Луцьк – Ужгород: РІК-У, 2020. 140 с.
- [16] В. І. Кафарський, *Нація і держава: Культура, Ідеологія, Духовність.* Івано-Франківськ, Україна: Плай, 1999.
- [17] *Космос Древньої України. Трипілля – Троянь: Мітологія. Філософія. Етногенез,* В. Довгич, Упоряд. Київ, Україна, 1992.

- [18] «Наукові засади державотворення і правотворення: історія, сучасність і перспективи», *Міжнар. наук.-практ. конф. до 30-річчя незалежності України*, Ю. С. Шемшученка, Ред. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2021, 372 с.
- [19] *Реформація: успіх Європи і шанс для України* / Р. М. Шеремета, О. Романенко, В. Л. Сміт [та ін.]; Р. М. Шеремета та О. Романенко, Ред. Київ, Україна: Самміт-Книга, 2017.
- [20] *Стратегії розвитку України: теорія і практика*, О. С. Власюка, Ред. Київ, Україна: НІСД, 2002.

STATE-CIVIL MANAGEMENT OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS ON THE BASIS OF PARTNERSHIP INTERACTION (social and legal aspect)

Boris Chyzhevskiy,

Candidate of Pedagogical Sciences, Leading Researcher

Department of Economics and Management of General Secondary Education

Institute of Pedagogy of the National Academy

of Pedagogical Sciences of Ukraine;

Honored Worker of Education of Ukraine.

Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-7878-1180>

chyzhevskiy.bg@gmail.com

Abstract. The article summarizes and outlines the features of state-civil management of general secondary education institutions on the basis of partnership in the socio-legal aspect. The unity of approaches to the implementation of public administration at the national, regional and local levels, as well as at the level of general secondary education has been highlighted in order to ensure the rights, freedoms and responsibilities of citizens to quality, effective and competitive education. The problems of public administration became especially relevant during the period of building a democratic, sovereign, unitary, conciliar and secure state of Ukraine and the development of civil society institutions at all levels. The leading principles of consolidation, unity, solidarity of collectives, communities and civil society, as well as partnership of the individual, collective, community, components of civil society and institutions of a democratic state are also in the field of view of foreign and domestic scholars and practitioners. Researchers note the leading role of all democratic institutions in ensuring the participation of civil society

members in solving both national and local problems, tasks, initiatives, projects, including motivating, promoting and stimulating the development of educational institutions. This problem is especially acute during the preparation, adoption and implementation of management decisions during war, martial law, emergencies, destruction, violence, pandemics, epidemics, disasters, stressful situations and violations of human rights, including the rights of children, especially children, pupils and students for a creative, cheerful, charitable, happy life. Research of approaches to the formation and implementation of scientific and practical basic principles, models, algorithms, logistics to ensure public administration of general secondary education on a partnership basis in accordance with the Constitution and legislation of Ukraine in modern conditions and taking into account foreign and millennial domestic experience is relevant in our time and needs further study and development.

Key words: public administration; partnership; democracy; civil society; rights; freedoms; responsibilities.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Verkhovna Rada Ukrainy. (1996, Cherv.28). Konstytutsiia Ukrainy № 254k/96-VR. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/ADt8Lb>
- [2] Verkhovna Rada Ukrainy. (1990, Lyp.16). Deklaratsiia № 55-XII «Pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/KGK5Yb>
- [3] Verkhovna Rada Ukrainy. (1995, Zhovt. 31). Zakon № 398/95-VR «Pro pryiednannia Ukrainy do Statutu Rady Yevropy». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/BNLmhp>
- [4] Verkhovna Rada Ukrainy. (2014, Veres.16). Zakon № 1678-VII «Pro ratyfikatsiiu Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/vALkDj>
- [5] Verkhovna Rada Ukrainy. (2014, Cherv.17). Zakon № 1508-VII «Pro spivrobitnytstvo terytorialnykh hromad». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/Xbv9RZ>
- [6] Verkhovna Rada Ukrainy. (2015, Liut.05). Zakon № 156-VIII «Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/LP1rbV>

- [7] Verkhovna Rada Ukrainy. (2015, Liut. 05). Zakon № 157-VIII «Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/VPg3h5>
- [8] Verkhovna Rada Ukrainy. (2020, Kvit. 16). Zakon № 562-IX «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo vyznachennia terytorii ta administratyvnykh tsentriv terytorialnykh hromad». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/X1NOMu>
- [9] Verkhovna Rada Ukrainy. (2020, Lystop. 17). Zakon № 1009-IX «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo vporiadkuvannia okremykh pytan orhanizatsii ta diialnosti orhaniv mistsevoho samovriaduvannia i raionnykh derzhavnykh administratsii». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/mTYVQY>
- [10] Verkhovna Rada Ukrainy. (1991, Serp. 24). Postanova № 1427-XII «Pro proholoshennia nezalezhnosti Ukrainy». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/SlrR3Q>
- [11] Verkhovna Rada Ukrainy. (2020, Lyp. 17). Postanova № 807-IX «Pro utvorennia ta likvidatsiiu raioniv». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/wnM6G5>
- [12] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2014, Kvit. 01). Rozporiadzhennia № 333-r «Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/uPjdsF>
- [13] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2020, Hrud. 28). Postanova № 1336 «Pro vnesennia zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18 kvitnia 2012 r. № 606. “Pro zatverdzhennia rekomendatsiinykh perelikiv strukturnykh pidrozdiliv oblasnoi, Kyivskoi ta Sevastopolskoi miskoi, raionnoi, raionnoi v mm. Kyievi ta Sevastopoli derzhavnykh administratsii”». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/jXlqu8>
- [14] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2020, Hrud. 28). Postanova № 1336 «Pro vnesennia zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18 kvitnia 2012 r. № 606. “Pro zatverdzhennia rekomendatsiinykh perelikiv strukturnykh pidrozdiliv raionnoi, raionnoi u mm. Kyievi ta Sevastopoli derzhadministratsii”». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/jXlqu8>
- [15] «Derzhavotvorchi protsesy v Ukraini: realii sohodennia», Vseukr. nauk.-prakt. konf. Lutsk – Uzhhorod: RIK-U, 2020. 140 s.
- [16] V. I. Kafarskyi, Natsiia i derzhava: Kultura, Ideolohiia, Dukhovnist. Ivano-Frankivsk, Ukraina: Plai, 1999.

- [17] Kosmos Drevnoi Ukrainy. Trypillia – Troian: Mitolohiia. Filosofii. Etnohenez, V. Dovhych, Uporiad. Kyiv, Ukraina, 1992.
- [18] «Naukovi zasady derzhavotvorennia i pravotvorennia: istoriia, suchasnist i perspektyvy», Mizhnar. nauk.-prakt. konf. do 30-richchia nezalezhnosti Ukrainy, Yu. S. Shemshuchenka, Red. Kyiv: Vyd-vo «Iurydychna dumka», 2021, 372 s.
- [19] Reformatsiia: uspikh Yevropy i shans dlia Ukrainy / R. M. Sheremeta, O. Romanenko, V. L. Smit [ta in.]; R. M. Sheremeta ta O. Romanenko, Red. Kyiv, Ukraina: Sammit-Knyha, 2017.
- [20] Stratehii rozvytku Ukrainy: teoriia i praktyka, O. S. Vlasiuka, Red. Kyiv, Ukraina: NISD, 2002.

*Стаття надійшла до редакції
05 червня 2022 року*

Наукове видання

ВІСНИК ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Збірник наукових праць
Випуск 21(50)

Серія «Педагогічні науки»

Освіта/Педагогіка: 01; код спец.: 011, 012, 013, 014, 015, 016

Редактори — *Зубаков В. А.*
Ремізовський К. М.
Коректор — *Зубаков В. А.*
Комп'ютерна верстка — *Васильченко Я. Й.*

Державний заклад вищої освіти
«Університет менеджменту освіти»
04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-А
тел: +38 (044) 481-38-00; факс: +38 (044) 484-10-96
www.umo.edu.ua

Підписано до друку 21.09.2022. Формат 60×84 1/16
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура Cambria.
Умов. друк. арк. 17,2. Обл. вид. арк. 18,5.
Тираж 300 прим. Замовлення № 210922_1

Надруковано в ТОВ «Видавництво "Юстон"»
01034, м. Київ, вул. О. Гончара, 36-а тел.: (044) 360-22-66,
www.yuston.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія дк № 497 від 09.09.2015 р.

Scientific journal

BULLETIN OF POSTGRADUATE EDUCATION

*Collection of scientific papers
Issue 21(50)*

Educational Sciences Series

Education/Pedagogy: 01; spec code: 011, 012, 013, 014, 015, 016

Editors — *Zubakov V. A.*

Remizovsky K. M.

Corrector — *Zubakov V. A.*

Desktop publishing — *Vasilchenko Ya. Y.*

State Institution of Higher Education
«University of educational management»
04053 Kyiv, Sichovykh Striltsiv str., build. 52-A, phone: (044) 484-10-96.
www.umo.edu.ua

Signed for print 21.09.2022. Format 60×84 1/16
Printing offset. Paper offset. Liberation font Cambria.
Provisionally printed sheets 17,2. Accounting and publishing sheets 18,5.
Edition 300 copies. Order № 210922_1

Printed in PLC «Publishing House "Yuston"»
36-A, O. Honchara Str., Kyiv, 01034, tel.: (044) 360-22-66,
www.yuston.com.ua

A certificate of making a publishing business subject to the state register of publishers,
manufacturers and distributors of publishing products series дк № 497 from 09.09.2015.